

CEYDA AKAŞ KABADAYI CENGİZ ALĞAN BEHÇET ÇELİK KADİR DAĞHAN MEHMET DEMİRÖZ SİNAN DERVİŞOĞLU AYŞE DURSUN EDHEM ELDEM BÜLENT ŞAHİN ERDEĞER BETÜL GENÇ ÜMİT İZMEN KEREM KABADAYI ŞENOL KARAKAŞ SÜLEYMAN KAYĞAZ FERHAT KENTEL NİHAT KENTEL ARİFE KÖSE NAİME NARİN MELTEM ORAL ÖZDEŞ ÖZBAY SİNAN ÖZBEK IRMAK CAN ÖZİNANIR ŞEREF M. ÖZSOY ZEKİYE SARIKARTAL İBRAHİM SEDİYANİ İRVİN CEMİL SCHICK DOĞAN TARKAN OZAN TEKİN TOLGA TÜZÜN BARIŞ UZUN NABİ YAĞCI CEMAL YARDIMCI TOLGA YILDIZ

ALTUŞT

08/EKİM
KASIM 2012

TL 8
KDV DAHİL



AYAKLAR BAŞ OLACAK!



ÖMER FARUK GERGERLİOĞLU
İLE SÖYLEŞİ



Edhem Eldem
OSMANLI İPİYLE KUYUYA İNMEK



Sinan Dervişoğlu
SOSYALİSTLER VE
MÜSLÜMANLAR



► BÜŞRA ERSANLI İLE
SÖYLEŞİ:
ÖLÜMÜ ÖNLEYEN BİR
SİYASİ İRADE GEREK

► ÜMİT İZMEN:
KÜRESEL KRİZİN
NERESİNDEYİZ?

► OZAN TEKİN:
SURIYE: BİR DEVRİM
VE KARŞI-DEVRİM
MESELESİ

► SİNAN ÖZBEK:
LENİN'İN UZLAŞIR
TAVRI



08/E K İ M
KASIM 2012

ISSN: 2146-448

Z Yayıncılık ve Tanıtım
Hizmetleri Ltd. Şti.

Adres

Büyükdarmakapı Sok.
16/3 Beyoğlu – İstanbul
(555) 637 24 50
www.altust.org
bilgi@altust.org

Sahibi

Arife Köse

Sorumlu Yazışleri Müdürü

Burak Demir

Reklam Sorumlusu

Ozan Tekin
(555) 637 24 50

Görsel Tasarım ve Uygulama

Gül Dönmez

Baskı:

Sena Ofset Ambalaj
Matbaacılık San. ve Tic Ltd. Şti.
Litros yolu 2.Mat. Sit. B Blok Kat: 6
No: 4NB7-9-11 Topkapı – İstanbul
0212 613 03 21

Ulusal süreli yayın,
2 ayda bir yayınlanır.

Genel Dağıtım **PUNTO**

YAZI KURULU :

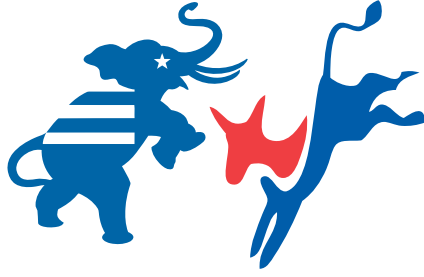
Ferda Keskin, Ferhat Kentel,
Mustafa Arslantunali, Neslihan Şık,
Özden Dönmez, Roni Margulies,
Sinan Özbek, Tolga Tüzün, Ümit İzmen,

DANIŞMA KURULU:

Arus Yumul, Avi Haligua, Behçet Çelik,
Bülent Somay, Dilek Kurban,
Eren Keskin, Hayko Bağdat, Işın Eliçin,
İrvin Cemil Schick, Kerem Kabadayı,
Nabi Yağcı, Nil Mutluer, Ömer Madra,
Ragıp Zarakolu, Selim Deringil,
Semih Gümüş, Yalçın Ergüdoğan

GÜNCEL

- 3 “En yüksek öğrenim görmüş,
en parlak subaylar”
Kerem Kabadayı



- 5 Gelen Seçimler Vesilesiyle
Amerika'da Sınıf Bilinçsizliği
İrvin Cemil Schick

- 6 Kürt Sorununda Neredeyiz?
Doğan Tarkan

- 7 Büşra Ersanlı ile Söyleşi
Arife Köse



KÜRESEL KRİZ



- 10 Küresel Krizin Neresindeyiz?
Ümit İzmen

- 12 Yanılsamaların Şenlik Ateşini
Beslemek
Jane Hardy

SURİYE DEVRİMİ

- 14 Suriye: Bir Devrim ve Karşı-Devrim
Meselesi
Ozan Tekin

- 16 Suriye Muhalefeti Kimdir?
Bülent Şahin Erdeğer



STRATEJİ VE TAKTİK

- 18 İtişen Fillerle Ne Yapmalı?
Meltem Oral

- 20 Hangi Strateji, Hangi Taktik?
Şenol Karakaş

- 22 Lenin'in Uzlaşma Tavrı
Sinan Özbek

- 25 Marksizm ve Politika
Can Irmak Özınanır

- 27 Almanya'da Devrim, Nazizm ve
Stalinizm
Şenol Karakaş

- 29 Ekim 1917: Devrim mi, Darbe mi?
Özdeş Özbay



- 31 Güzel İnsanlardı
Kadir Doğan

- 32 Medet Ya Asker!
Türk Solunun Darbeyle İmtihanı
Cengiz Alğan

- 34 Osmanlı İpiyle Kuyuya İnmek
Edhem Eldem

- 37 İnsana Ne Açından Bakmalı
Tolga Yıldız

- 39 Teknoloji ve Siyaset
Cemal Yardımcı



- 41 Pazar ve Ekolojik Dönüşüm
Nihat Kentel

- 43 Belirsizlikler Zamanı ve
Ütopya Zamanı
Nabi Yağcı

- 45 Ömer Faruk Gergerlioğlu ile
Söyleşi
Arife Köse

TÜRKİYE ve İSLAM

- 49 İslamcılık: Hareket, Düzen ve
Parçalanma
Ferhat Kentel

- 52 İslamcı Kadınlar ve Adaletsizlik
Çerçevesi
Ayşe Dursun



- 53 Türkiye'de Sosyalistler ve
Müslümanlar
Sinan Dervişoğlu

- 55 Yeni Başlayanlar için İslamcılık ve
Kürdistan
İbrahim Sediyanı

- 56 Bir Beraberliğin Anatomisi:
Cumhuriyet ve Alevilik
Süleyman Kaygaz

KÜLTÜR ve POLİTİKA



- 58 Dünya Bir Sahne
Ceyda Akas Kabadayı

- 60 Sanatta Avangard Tutumdan
Çağdaş Toplumsal Aktivizme
Zekiye Sarıkartal

KİTAP

- 62 Kayıp Cennet: Beyaz Adamin
Cennetten Kovuluşu
Barış Uzun

- 64 Duyuru'nun Duyurdıkları
Naime Narin

- 66 Hangi Versiyonumuz?
Bençet Çelik

- 68 Filmlerle Sosyoloji:
Bir Kitap Altı Film
Mehmet Demiröz

- 69 İki Yemin, Bir Kitap
M. Şeref Özsoy

SİNEMA

- 70 Gotham'ın Sonu
Tolga Tüzün



“EN YÜKSEK ÖĞRENİM GÖRMÜŞ, EN PARLAK SUBAYLAR”

“Muhallif” olmayı saf AKP karşıtı olmaya indirgemiş ulusalcı–Kemalist kesim için askerî vesayetini geriletilmesi zaten feci bir gelişme.

Kerem Kabadayı

İki yılı aşkın bir süredir devam eden Balyoz Darbe Planı Davası, 21 Eylül günü akşam saatlerinde mahkemenin tüm sanıklar hakkındaki kararını açıklamasıyla son buldu. Mahkeme heyeti, emekli Orgeneral Çetin Doğan, emekli Oramiral Özden Örnek ve emekli Orgeneral İbrahim Fırtına’yı (indirimli haliyle) 20 yıl hapis cezasına çarptırdı. Ergenekon sanıklarından ve Kürt halkına karşı işlenmiş faili meçhul cinayetlerde adı geçen emekli Albay Cemal Temizöz ve “Kafes Eylem Planı Davası”nın iki numaralı sanığı emekli Koramiral Kadir Sağdıç’ın da aralarında olduğu 78 sanığa 18 yıl, 214 sanığa 16 yıl hapis cezası verildi. Geri kalan 36 sanığın beraatine karar verildi. JİTEM’ci emekli Tuğgeneral Levent Ersöz’ün dosyası ise savunmasının alınamamış olması gerekçesiyle ayrıldı.

Ergenekon davaları kapsamında hâlen yargılanmaya devam eden Sarıkız, Ayışığı, Yakamoz ve Eldiven darbe teşebbüslerinin 2007 yılında Nokta dergisi aracılığıyla ortaya çıkartılmasının ardından, ilk defa 20 Ocak 2010 tarihinde Taraf gazetesinde yayımlanan bir haber vesilesiyle gündeme gelen Balyoz Darbe planı, AKP’nin tek parti olarak iktidara geldiği, Amerika’nın Irak işgali için gün saydığı 2003-2004 yıllarında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yönetim kademesinin ne gibi işlerle meşgul olduğunu merak edenler için ilgi çekici bir kurguya sahip.

Oraj, Çarşaf, Suga, Döküm, Sakal, Tırpan, Testere adlı eylem planlarıyla 2003 yılında Müslüman, liberal, Ermeni, Alevi, demokrat, milliyetçi demeden toplumun her kesimini kapsayan bir dehşet sarmalı yaratıp askerî darbe yoluyla siyasî iktidarı devirme hayaliyle savaş oyunları oynayan ve oynatan emekli Orgeneral Çetin Doğan, bundan sonra cezaevinde bol bol “makarna” yiyecek gibi gözüküyor.

“Delillerin tümü sahte”

Onca tartışma ve teknik ayrıntının ötesinde, olayın özü gayet net. Burjuva devletinin ordusunun üst düzey

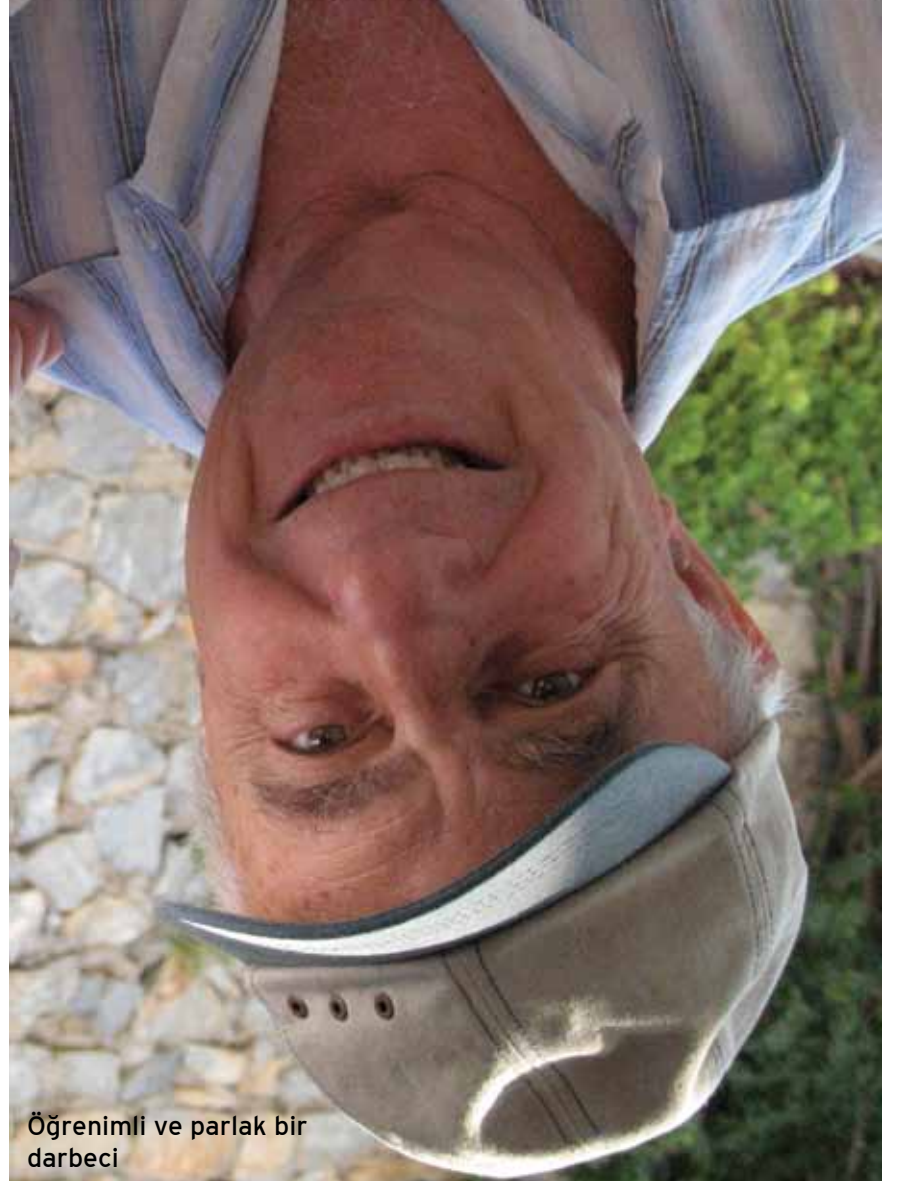
subaylarına suçüstü yapıldı. Suçüstünü yapanın yine burjuva devletin yargısı olması, suçun hedefi olan emekçileri, azınlıkları, ezilenleri kapsayan toplum geneli olduğu gerçeğini değiştirmez.

Hâlen işler vaziyette olan yargı sisteminin aslen Türkiye sosyalistlerini ve Kürt halkını ezmek için darbeler ve darbeciler tarafından yönlendirilerek bugünlere ulaşmış olduğunu düşünürsek, bu sistemin nasıl olup da sivri ucunu darbecilere döndürdüğüne dair iddialar muhtelif.

Balyoz davası süresince ortaya dökülen delillerin sadece bir kısmı üzerinden geliştirilen “delillerin tümü sahte” iddiası, Balyoz darbe planının içeriğinin de önüne geçip davanın itibarsızlaştırılması yönünde yürütülen kampanyada koçbaşı işlevi gördü.

Dava kararının açıklanmasının ardından bile bu koçbaşını elinden düşürmeye niyeti olmadığını belli eden Ezgi Başaran’dan üç gün sonra Özgür Mumcu “cuntalar dönemiyle beraber sahte deliller döneminin de sona ermesini arzulamamız gerektiğini” ifade ediyordu. Ezgi Başaran’ın yandığı mevzuysa bambaşka. Ordunun “en iyi eğitilmiş” kadrosunun bir darbe girişimi bahanesiyle tasfiye edildiğini iddia eden yorumu, kararın açıklanmasının hemen ardından Radikal internet sayfalarında belirledi: “Türk Silahlı Kuvvetlerinin en yüksek öğrenim görmüş, en parlak subaylar serisi, türlü mercilerdeki güçlerin zihniyetine göre makbul bulunmadığı için tasfiye edilecekti.” Bu “uzman” görüşüyle eş zamanlı olarak, Türk interneti “Cumhuriyetin tasfiye edildiği”, “Türk ordusunun tasfiye edildiği”, “Mustafa Kemal’in askerlerinin tasfiye edildiği” yönünde muhteşem tespitlerle çalkalandı. Bu hezeyanlar, sosyal medyada günün konusu olamayınca da suçlu bulundu: Ya CIA ya AKP, ama mutlaka birileri 140 kelimeyle muhalif destanlar yazılan internet ortamında “algı yönetimi” yapıyordu.

Elbette, cumhuriyetlerinin veya ordularının dağıtıldığını yedi düvele haykırarak rahatlatma peşindeki burjuva vatandaşlardan biri de çıkıp “bizim



Öğrenimli ve parlak bir darbeci

buradaki kışlalara kilit vuruluyor”, “bizim mutfak balkonundaki bayrak indiriliyor” demediğine göre, ardından ağlanan ağır kaybın, Silahlı Kuvvetler’in sivil siyasete müdahale etme yetisi ve meşruiyeti olduğunu çıkarsamak zor değil.

Sanıklara en üst seviyeden ceza verilmesi ve iyi hâl indirimi yapılmasına tepki gösterenler, sanıkların ve avukatlarının mahkeme heyetine karşı tutumları, davayı İstanbul Barosu’nun da desteğiyle kilitleme çabalarını çabucak unuttu. Işık Koşaner’in internete sızdırılan ses kaydında geçen, delillerin ve darbeci faaliyetlerin varlığına dair özeleştirileri de yok hükmünde sayan bu kesim, karşısındaki tabloyla hesaplaşma güçlüğü çektikçe, “halk uyuyor”, “halk beyinsiz” edebiyatına başvuruyor. Eldeki delillerin tümünün sahte olduğuna inanmayanları

da hain ilan etmekte sakınca görmüyorlar. Bu edebiyata bir de “ortak düşman emperyalizm”, “eli kalem tutan hainler”, “Cumhuriyet çökertiliyor” gibi sağdan soldan araklanmış kavram ve kıskırtmaları ekleyince, İşçi Partisi’nin karanlık çukurundan hareler halinde yayılan faşizan propaganda ortaya çıkıyor.

“Boru bu, LAV silahı değil”

Bugün içinde bulunduğumuz politik durumu faşizmle mukayese etmekten bıkmayanlar için bir not: Klasik anlamda faşizm, halkı şekil verilmesi gereken pasif bir nesne olarak görür. Emekçiler ve muhalifler üzerinde kurduğu kanlı baskı düzenini, hainler ve “anavatana göz dikmiş” dış düşmanlar üzerinden orta sınıf nezdinde meşrulaştırır. Perinçek kadrosunun elindeki tüm kaynakları (Ulusal Kanal, *Aydınlık* gazetesi, Türkiye Gençlik Birliği...) kullanarak

Hayatla en örtüşür gözük en tablo ise, belki de daha basit olanı: Yargı bir yandan KCK davasıyla geleneksel otoriter Türk devlet adaletsizliğini uygulamakla iştigal ederken, diğer yandan AKP'nin kitleler nezdinde kendini meşrulaştırdığı “sivilleşme-normalleşme” retoriğiyle uyumlu bir şekilde Ergenekon ve Balyoz davalarını yürütüyor. Ancak bu, yargı sisteminin illa ki AKP

Darbeciler tarafından yazılmış ve yazdırılmış anayasaların kıymetini bir anda hatırlayan ve referandum döneminde CHP ve MHP'nin kanatları altına giren bu sol partiler kümesi, şu dakikalarda hâlâ darbecilerden muhalif, milliyetçilerden “yurtsever”, komploculardan aydın yaratma peşinde. ▼

**ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ**



GELEN SEÇİMLER VESİLESİYLE AMERİKA'DA SINIF BİLİNÇSİZLİĞİ

Herkes inanır ki, biraz dişini sıkarsa, biraz daha fazla çalışsa, Bill Gates kadar zengin olması işten bile değildir.

Irvin Cemil Schick

Amerika ile İngiltere arasındaki farkı vurgulayan çok eski bir fıkra vardır. İlk kısmı İngiltere'de geçer. Sabahın yedisidir, işçiler akın akın fabrikaya yürümektedir. Rolls Royce arabasıyla patron hızla aralarından geçerken bir tanesine hafifçe çarpar, hiç yavaşlamadan yoluna devam eder. İşçi arkasından bakar, "Ulan eşşoğlu" der, "bir gün sen de benim gibi fabrikaya yürüyerek gideceksin." Fıkranın ikinci kısmı Amerika'da geçer. Sabahın yedisidir, işçiler akın akın fabrikaya yürümektedir. Cadillac arabasıyla patron hızla aralarından geçerken bir tanesine hafifçe çarpar, hiç yavaşlamadan yoluna devam eder. İşçi arkasından bakar, "Ulan eşşoğlu" der, "bir gün ben de senin gibi fabrikaya Cadillac'la gideceğim."

Bu fıkra çok önemli bir farka işaret ediyor. Avrupa'da yüzyıllara dayanan bir sınıf yapısı vardır, varlık genellikle sıfırdan kazanılmaz, nesilden nesile geçer. Bu nedenle insanların sınıf bilinci çok kuvvetlidir, ve dolayısıyla devletin toplumda daha adil bir varlık dağılımı için bazı önlemler alması birçok kişiye akla yakın gelir. Sosyal demokrat partilerin göreceli kuvveti bundan ileri geliyor. Amerika'nın ise yüzyıllarca

geriye giden bir sınıf yapısı yoktur. Zaten ABD kurulumu topu topu iki yüzyıl geçti, bugün Amerika'daki büyük servetlerin çoğu 19. veya 20. yüzyılda biriktirilmiştir. Bu nedenle de Amerikalı ortalama vatandaşta sınıf bilinci diye bir şey yoktur. Yapılan anketlerde ezici çoğunluk kendini "orta sınıf" diye tanımlar, işçisiyle, fakir fukarasıyla. Orta sınıf olmak ne demektir? Üst sınıfa bir adımlık mesafede durmak demektir. Sınıflar arasında aşılabilir duvarlar olmadığına, sınırların geçirgen olduğuna inanmak demektir. Kısacası herkes inanır ki, biraz dişini sıkarsa, biraz daha fazla çalışsa, Bill Gates kadar zengin olması işten bile değildir.

Fakir doğan fakir ölür

Dolayısıyla Ronald Reagan gibi işçi sınıfını ezip geçen, sendikaları öldüren, süperzenginleri kayıran biri tekrar tekrar başkan seçilebilmiştir, hem de işçi sınıfının oylarıyla. George W. Bush gibi devletin denetleyici işlevini yok eden, zenginlerin daha da zengin, fakirlerin daha da fakir olduğu bir düzeni pekiştiren biri de öyle. Gerçi elbette bu bir ilk değildir. Faşizm de işçileri mahvetmiştir, ama son döneme kadar Almanya'da da, İtalya'da da faşistler işçi sınıfının desteğini kaybetmemişlerdir. Ernesto Laclau bunu ideolojiye bağlar ki gerçekten de Louis Althusser'in dediği gibi ideoloji, insanlara yaşadıkları şartları doğal gösteren düşünce kalıplarıdır. Ve Amerika'da Reagan, Bush gibi Cumhuriyetçi Parti'lilerin bol Amerikan bayraklı "motherhood and apple pie" ('annelik ve elmalı turta' – temel Amerikan değerlerinin simgesi) söyleminin seçimdeki başarılarında önemli bir rol oynadığına şüphe yoktur. Ama iş bununla bitmiyor. Toplumlarının sınıf yapısını ve bunun, görünenin aksine, hiç de geçirgen olmadığını, zengin doğanın zengin, fakir doğanın fakir

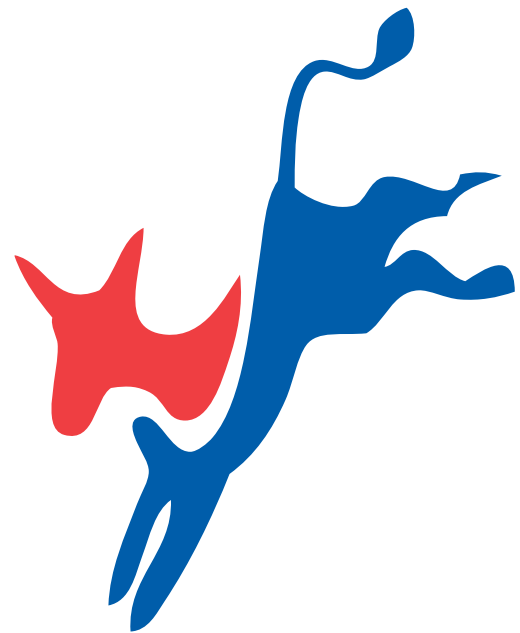
öldüğünü anlamamaları da politika-nın çok önemli bir ögesi.

Ama bu durum çelişkiler barındırmıyor değil, doğal olarak. Milyoner olmayanların cumhurbaşkanlığına adaylığını pek nadiren koyabildiği bir siyaset sahnesinde bazen çok ilginç durumlar yaşanabiliyor. Örneğin Cumhuriyetçi Parti'nin şimdiki başkan adayı Mitt Romney, varlıklı bir ailenin çocuğu olduğu gibi, bir yatırım şirketi kurup yüz milyonlarla ölçülen bir servetin sahibi oldu. Ve her haliyle bunu belli ediyor. Son zamanlarda Cumhuriyetçi Parti'nin esas tabanını teşkil eden güneyli tutucu Hristiyan kitlelerden homurtular yükselmeye başladı. "Bizim gibi biri değil, fazla zengin, başka bir dünyanın insanı" diyorlar. Bu aslında Cumhuriyetçi Parti için çok kötü bir haber. Romney'nin Mormon tarikatına bağlı olmasının ana akım Hristiyanları arasında yarattığı rahatsızlığa bu sınıf bilinci değil ama içgüdüsel zengin düşmanlığı eklenildiğinde, Obama'nın bütün başarısızlığına rağmen tekrar seçilmesi imkân dahilinde görünüyor. Bu durumda Cumhuriyetçilerin ciddi bir ideolojik taarruz ile seçmenlerini geri kazanmaları gerekiyor.

Tazminat davaları

Ortalama Amerikalı'nın Romney'ye karşı tavrı münferit bir durum değil aslında. Amerikalılar kapitalizmin dünyanın en iyi ve en adil sistemi olduğuna kalpten inanır gerçi, ama zenginleri sevmezler, büyük şirketlerden ise özellikle nefret ederler.

Bunun bir örneği, sisteme dokunmadan servet dağılımına müdahale etmenin bir yolu olan tazminat davalarıdır. Amerikan hukuk sistemi – televizyon dizilerini seyredenlerin bildiği gibi – jüri esası üzerine kuruludur. Davaları hakimler yönetir, ama kararları on iki sıradan



vatandaş verir. Herhangi bir nedenle büyük şirketleri dava eden vatandaşlara ise sıklıkla on milyonlar, hatta yüz milyonlarla ölçülen tazminat verilmesine hükmeder jüriler. Bu orantısız ödüller genellikle temyizde bozulur gerçi, ama kapitalizme tapan sıradan Amerikalı'nın fırsat bulduğunda kapitalizm sayesinde piramidin tepesine tırmanabilmiş olanları bu şekilde cezalandırması çok ilginçtir.

Dönüştürücü bir siyasi hareket

Sözün kısası, Amerikalılar kapitalizmi sever, ama kapitalistleri değil; serveti severler ama zenginleri değil. Yani aslında sistemi değiştirecek potansiyel vardır Amerika'da, ama bunu yönlendirecek doğru dürüst bir muhalefet yoktur. Cumhuriyetçi Parti ile Demokrat Parti aynıdır demiyorum; bazı açılardan aralarında farklar var. Ama bu farklar nicelik farklarıdır, nitelik farkları değil. Niteliğe gelince her ikisi de sermayenin partileridir. Asıl mesele, siyaset hayatının bu iki partinin tekelinde olduğu, medyanın aynı ideolojiyi paylaştığı bir ortamda dönüştürücü bir siyasî hareketin nasıl örgütlenebileceğidir... ▼



KÜRT SORUNUNDA NEREDEYİZ?

Doğan Tarkan

Görüşmeler oluyor, görüşmeler bozuluyor, Oslo görüşmelerini PKK bozdu, Silvan olmasaydı görüşmeler devam ederdi derken, Türkiye kendisini daha da derinleşmiş bir savaşın ortasında buldu.

PKK yetkilileri uzun bir süredir uyarıyorlardı. Sonunda dedikleri gerçekleştirdi ve savaş derinleşmeye başladı.

Türk devleti bütün çabalarına rağmen Türkiye'nin en güneydoğu ucunda kontrolü kaybediyor. Devlet yetkilileri tersini söylese de bu bölgeden gelen çatışma haberlerinin yoğunluğu, ölen asker ve bölgeye sevk edilen asker sayısı kontrolün kaybedildiğini gösteriyor.

Savaşın yoğunlaşmasının yanı sıra, Suriye'deki halk ayaklanmasının bir sonucu olarak Kürtlerin kent yönetimlerine el koyarak Batı Kürdistan'da özerklik ilan etmesi de bir başka önemli gelişme. Güney Kürdistan'dan sonra Batı Kürdistan'ın da özerklik ilan etmesi bütün Kürtler üzerine önemli bir etki yarattı. Üstelik Batı Kürdistan'da PKK'nin etkisi oldukça fazla.

Teslimiyet beklentisi

Savaşın derinleşmesi açık ki barışa giden yolun biraz daha daraldığını gösteriyor. Kürt özgürlük hareketinin bazı temsilcileri Kürtler arasında ayrılık fikrinin güç kazandığını vurguluyor.

Devlet ise PKK'yi silahlı mücadele ile bitireceğini düşünen bir çizgi izliyor, ama bu çizginin işe yaramadığı açık. Kürt özgürlük hareketi geriletilmediği gibi, tam tersine mevzi kazanıyor. Bu durum zaten bir süredir devletin birçok yetkilisi tarafından dile getirilmiş ve zaten "açılım" adımları bu tespitlerle birlikte atılmaya başlanmıştı.

Açılımla başlayan ve Oslo görüşmelerine kadar gelişen süreçte hakim olan hava artık yok. Çözüm umutları söndü. Öte yandan bütün taraflar biliyor ki savaş kimse için çözüm değil. Savaş siyasî mücadelenin bir aşaması, ama çözüm gene siyasî olacak.

Çözüm için her kafadan bir ses çıkıyor. Devletten, iktidar partisinden



yana olanlar Kürt özgürlük hareketinden tam bir teslimiyet bekliyor. PKK'ye rağmen Kürt sorununun çözülebileceğini düşünüyorlar. Hükümetin böyle düşündüğü belli. Başbakan sık sık çıkıp BDP'li seçmenlere attıkları adımları anlatıyor.

Nedir bu adımlar? TRT 6, Kürtçenin seçmeli ders olması, Kürtçe konuşmanın, şarkı söylemenin ve yazı yazmanın artık suç sayılmaması. Yeterli mi? Hayır.

Atılan bu adımların hepsi aslen sembolik. Başka, daha ciddi adımlarla desteklenmiş olsalardı anlamlı olabilirlerdi, ama ne yazık ki başka hiçbir somut adım, somut gelişme yok. Tersine saldırı, yıldırma adımları atılıyor.

Meselenin özü

Her şeyden önce meselenin özü kavranmalı. Kürtlerin istediği Kürtçe konuşmak, şarkı söylemek değil, ulusal kimliklerinin tanınmasını istiyorlar. Bir ulus olarak tanınmaları halinde zaten istedikleri dili konuşur, istedikleri dilde yazar, istedikleri dilde okurlar.

Kürtlerin ulus olarak tanınması aynı zamanda kendi yaşadıkları alanlarda özerk olmalarını gerektirir. Kendi kendilerini yönetemedikleri takdirde ulus olduklarının tanınmasının bir anlamı yok. Kürtler zaten bir ulus olduklarını biliyor, sorun yaşadıkları ülkenin devleti tarafından bunun resmen, hukukî olarak tanınmasıdır.

Yani anayasa bu ülkede iki ulusun yan yana yaşadığını kabul edip belirtmelidir.

Türkiye devleti ve bu devletin parlamentosundaki iktidar partisi ve iki muhalefet partisi bu noktadan uzak bir noktadadır. Sorun da burada.

Kürt ulusal kimliğinin tanınması geçtikçe savaş uzuyor, maliyeti giderek artıyor. Savaşın bitmesi için hızlı ve gerçekten ciddi adımlar atmak gerekir.

Barış istediğini söyleyenlerin bir kısmı, barışa karşı çıkanlardan farksız olarak, önce Kürt özgürlük hareketine sesleniyor, "silah bırak" çağrısı yapıyor. Yani "gel teslim ol" diyorlar. Bu çağrı anlamsızdır.

İsyanın ve savaşın neden başladığını kavramak gerek. İsyan bir grup Kürtün savaşmak istemesinden değil, istediklerinin devlet tarafından kabul edilmemesi nedeniyle başladı. Dolayısıyla çözüm için önce devletin adım atması gerekir. Devletin Kürt halkını ikna edecek adımlar atması gerekir.

Nedir bu adımlar? İkiye ayırabiliriz. Önce geçiş sürecinin adımları. KCK tutuklularının serbest bırakılması, Öcalan üzerindeki tecridin kaldırılması, devlet kurumlarında Kürtçe konuşmanın mümkün hale gelmesi. Ardından hazırlanan anayasada Kürt ulusal kimliğinin tanınacağını işaretlerini vermek, özerklik doğrultusunda ciddi adımlar atmak.

Bu geçici adımlar mutlaka karşılık görecektir. Kürt halkı kimliğinin tanınması doğrultusunda gelişmeler olduğunu görecektir ve karşılık verecektir.

Bu geçiş adımları anayasa tamamlanmadan, demokratik özerklik hayata geçmeden anlam kazanmayacaktır. Ama bu adımlar da atıldığında savaşın biteceğinden, emin olabiliriz.

Barışın kazanılması için mutlaka bir Türk barış hareketi gerekli. Öyle küçük, etkisiz bir hareket değil, yığınal, cesur ve etkin bir hareket gerekli.

Böylesi bir hareketin inşası bugüne kadar mümkün olmadı. Ama olmadığı taktirde savaşın uzayacak olması kaçınılmaz. Kürt halkının ulusal kimliğinin tanınmasını talep eden, devletin bir an önce bu adımı atması gerektiğini savunan, her düzeyde Kürt halkının yanında yer alan bir barış hareketinin gerçekleşmesi bugün birçoklarına olanaksız geliyor. Kürt hareketini savunamadıklarını, zorlandıklarını düşünüyorlar ve bu nedenle durup durup devletin adım atmasını istemek yerine PKK'ye 'silah bırak' çağrısı yapılmakta.

Hrant Dink'in cenazesini hatırlayalım. Bu ülkede en önemli tabu o gün yıkıldı. Kimsenin beklemediği bir biçimde yüz binler "Hepimiz Ermeniyiz, hepimiz Hrantız" diyerek yürüdü. Aynı yüz binler, milyonlar olarak "Kürt ulusal kimliği tanınsın, savaşa son, barış" diyerek de yürüyebilir. ▼



ÖLÜMÜ ENGELLEYEN BİR SİYASÎ İRADE

Büşra Ersanlı ile söyleşi

Önce ‘PKK/Kongra-Gel üyesi’, sonra da ‘yöneticisi’ olmak-tan tutuklanan ve sekiz buçuk ay cezaevinde kalan, Marmara Üniversitesi’nde uluslararası ilişkiler profesörü olan Büşra Ersanlı’nın davası, binlerce KCK tutuklusunu birleştiren bu ülkedeki adaletsizliğin simgesi oldu. “Bu savaş nasıl bitecek?” sorusunun cevabı belki de “Bu savaş neden bitmiyor?” sorusunun cevabındadır. Ersanlı’nın da yargılandığı KCK davası, bu sorunun cevaplarından biri oldu. *İktidar ve Tarih: Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)* adlı kitabın da yazarı olan Büşra Ersanlı ile KCK davasını, Kürt sorunun bir türlü çözilemeyeşinin köklerini ve neler yapılabileceğini konuştuk.

● **Arife Köse:** *Bugünlerde yine Kürt sorununun nasıl bitebileceğini, savaşın nasıl sona erdirilebileceğini tartışıyoruz. Bu savaşın niye bir türlü bitmediğini sorarak başlayabilir miyiz?*

Büşra Ersanlı: Çünkü hiçbir savaş teslim ol çağrısıyla bitmez. Mutlaka bir müzakereyle biter, yasal siyasetle biter. Savaşı bitirme kararı vermekle biter. Demek ki bitirme konusunda karar vermiş değil taraflar. Onun için bitmiyor. Siyasî irade bitmesi için karar verse biter, madem ki esas olan demokrasi, o zaman şiddete izin vermemenin yolları siyaseti değiştirmek. Çünkü savaş bitirmek demek daha çok insan öldürmek demek değildir. Ortaçağ’da belki öyleydi, o zaman bile, ‘daha çok insan öldürürsek savaş biter’ anlayışı vicdanen ya da dinî inançlara göre geçerli değildi. Dolayısıyla ‘bitirmek’ demek, ki bu kavram egemen jargonda çok kullanılıyor, yanlış politikaları bitirmek demektir, bitirmek demek şiddeti bitirmek için uğraşmak demektir, insan bitirmek demek değildir. ‘Bizim gibi düşünmeyenlerin sözlerini ve halk üzerindeki etkilerini bitirelim’ demek değildir. Ama bu şekilde yaklaşırsanız, ‘bitirmek’ ve ‘etkisiz hale getirmek’ kavramları ile konuşmaya devam ederseniz, bu aslında savaşın devam etmesini istediğimiz anlamına gelir.

● **Siz KCK davasından cezaevinde kaldınız ve bir süre önce çıktınız. Sizce bu dava ne ifade ediyor, devlet, hükümet böylesi bir davayı neyi başarmak için kullanıyor?**

Tam olarak “derinliğini” bilemiyorum ancak esas itibarıyla amaç, Barış ve Demokrasi Partisi’nin farklı

görüşlerini ve faaliyetini etkisiz kılmaktı geçen yıl. Bunu büyük bir ölçüde başardılar faaliyet anlamında; ancak şiddeti azaltmayı ve ortadan kaldırmayı başaramadılar. Çünkü BDP üyelerinin, çalışanlarının eylemlerinin benim bildiğim kadarıyla şiddetle bir alakası yoktu. PKK ile yapılan müzakere tıkanınca, BDPlileri açık olan adreslerinden gidip uykularından kaldırıp toplamak daha kolay geldi herhalde. Yakalama emri deniyor, kaçan yok, göçen yok, ben bilmiyorum kaçır halde olan bir BDP’liyi!

Parti program ve ilkeleri çerçevesinde çalışanlar doğal olarak bir gizli örgüt çalışması yürütmüyorlar. BDP liler merkezî ve yerel olarak etkin çalışmayınca şiddet bitmez ki, etkin çalışabilirse şiddet azalır. Çünkü siyasal diyalogun ve birlikte iş görebilmenin başarısı ortaya çıkardı o zaman. Karşılıklı tahriklerle en çok BDP zarar gördü, ama şimdiye kadar olduğu gibi siyasî iktidar iradesinin de başarısından söz edilemez. **Başarının günümüzde bir tek anlamı vardır, insanların ölümünü engelleyebilen bir siyasî irade olmak.**

Şiddeti yöntem olarak kullanan hiçbir örgüte güven duymam imkânsız, gizli örgüt için de günümüz gelişmeleri düşünüldüğünde bir ihtiyaç olmamalı, bence yok. Ama gazetecisine kadar susturmak isteniyorsa o zaman baskı çok büyük demektir. Düşünce ve ifade özgürlüğü ihlal ediliyor demektir. Benim için de tamamen öyle, barışçı düşünce ve yasal partide örgütlenme özgürlüğümün ihlali. Ne yazık ki baskı çok olunca istenmeyen eğilimler artıyor, hep böyle oldu. Sekiz bin parti çalışanının tutuklanması ne demek? Herhalde “terörü, şiddeti

ortadan kaldırdım veya azalttım” demek değil.

● **“Türk olduğum için tutuklandım” diyorsunuz. Bunu kısaca açar mısınız?**

Evet, Türk olduğum için çünkü, benim BDP PM’de olmam, anayasa komisyonunda olmam bazı siyasetçileri çok rahatsız etti. Bunu ben hissettim. Halbuki sevinmesi gerekirdi Türk ve Kürt milliyetçisi olmamın imkânsız olduğunu bilenlerin! Benim gibi insanların BDP’de çalışması siyasî diyalogları kolaylaştırır. Çünkü Kürt olmayanlar bazı açılardan her iki kültür grubu ve etnik grup tarafından daha kolay anlaşılabilir. Özellikle çok baskı ve zulüm görmüş insanların aidiyetlerini aşarak barışı sağlaması daha zordur. Ancak siyasî irade, yerel ve genel seçimlerde başarı sağlayan BDP’yi etkisiz kılmak olunca bana “senin orada işin ne” diye baktılar ve mesela bir öğretim üyesi bana “Sen Türk değil misin, niye BDP’desin?” dedi saygısızca iki yıl önce.

Demek ki siyasî olgunluk henüz gelişmemiş, kutuplaşmaya sırtlarını dayayanlar çoğalmış; Kürtler için de Türkler için de son bir yılın siyasî bilançosu kutuplaşma ve milliyetçileşmedir. Bundan sıyrılmanın yolu da mesafeli diyalog kurabilenler tarafından açılabilir ancak. İktidar olduğu için AKP’den bunu talep etmek her vatandaşın hakkıdır, ikincil olarak da diğer partilerden de düşmanlıktan arınma talep edilmeli. Hiçbir siyasî grubun veya parti üyelerinin birbirlerini düşman olarak görmemesini sağlamaktır başarılı siyasal faaliyet. Düşman ve nefret biriktirme yoluyla başarıya kimse ulaşmayacak. Siyaset baskı yoluyla sindirmek veya geçici

kandırmalar değil, birlikte yaşamamızın yolunu döşemek demektir.

● *“Biz bitirmek istiyoruz ama PKK ve BDP yüzünden bitiremiyoruz” diyor hükümet? Siz ne diyorsunuz buna?*

Bitirmek isteyen siyasî iktidar irade gösterir ve şiddeti uygulayan örgütle müzakereye oturur. Bitirmek isteyen karşısındakini bitirmeyi düşünmemeli. Bitirmek isteyen nasıl bitirmek istiyor? “Siz bizim verdiğimiz razi olun, teslim olun” diyor. Bu çağda hiçbir savaş teslim ol çağrısıyla bitemez, bitmiyor. “Geçici olarak yasal çalışan ve evinde açık yaşayanları tuttum, hapse attım, bunun için beğenmediğim yasaları yaşıyorum, bu sayede 10-20-30-40 yıl ceza talep ediliyor. Eğer onları bu durumdan kurtarmak istiyorsanız siz gelin size müebbet vereyim onlar da yasal çalışmaya devam etsin,” gibi bir yaklaşım olayı çözer mi? Bu test edilecek bir durum mu, her gün gençler ölüyor!

● *BDP’nin kapatılması gündemde? Sizce eğer bu gerçekleşirse nasıl bir etkisi olur?*

BDP’nin kapatılması çok kötü olur. Her ne kadar BDP’ye yönelik eleştirilerim olsa da, BDP’nin kapatılması müzakere yolunun tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelir. O zaman savaş ve ölümler devam edecek, siyasî irade bu yönde karar verecek demektir. Sorunu çözmek için sorunun çıkışını düşünmek lazım. Sorunun çıkışı insan haklarıyla ilgili haksızlıklar ile bağlantılıysa o zaman bitiriş noktasının da öyle olması lazım. İnsan hakları ile bağlantılı olan bir takım taleplerin karşılanması lazım. Ve bu talepleri de illa siyasî statü, siyasî alanda bir rekabet konusu olarak algılamamak lazım. Bunlar onların doğal hakkı. Mesela anadilde eğitim, anadilde savunma. Bunlara düşman gözüyle baktığın zaman hiçbir savaşı bitiremezsin. Çünkü bu taleplere düşman gözüyle baktığında karşıdaki tepkiyi üç-dört katına çıkarmış oluyorsun. Tepkiyi kat kat artırarak barışılır mı?

İki kişi arasındaki kavgada bile sürekli yüksek sesle konuşup hakaret ederek bir uzlaşma olabilir mi? İki insanın birbirini terketmesi kolay, ama iç içe geçmiş milyonların birbirini terketmesi fiziksel olarak da zor, psikolojik olarak da zor. Milyonları nasıl birbirinden ayıracaksınız? Elekten mi geçireceksiniz? Milliyetçilik hep elekten geçiriyor. “İyi taneler” üstte kalıyor, kırk taneler aşağıya düşüyor. Ama bunu yapmak mümkün değil, çünkü iyi taneler de kırk taneler de her insan topluluğunda var.

● *Başbakanın sık sık dile getirdiği*

bir başka nokta da BDP’nin PKK’yi terörist ilan etmemesi. Bu söylemin bu tepkiyi artırma noktasında nasıl bir etkisi oluyor sizce?

Bu tutum da ‘teslim ol’ çağrısının bir uzantısıdır. Kavga ederken diyorsun ki, “Sen benim gibi düşünürsen ben de senin istediklerini yaparım”. Bir babanın oğluna ya da kızına, “Sen şu mesleği seçersen ben sana araba alırım” demesi gibi bir şey bu. Halbuki çocuk başka meslek istiyor. Bu, kölelik gibi bir şey aslında. Yani, “Sen bana teslim olursan ben de iyi şeyler yaparım” diyor. Ama insanların onuru kaldırmıyor bunu. Hele onuru kırılmış, fiziksel şiddet görmüş, partileri kapatılmış, söylemi ayaklar altına alınmış bir siyasî geleneğin bunu olgunlukla karşılayıp teslim olmasını beklemek hiç gerçekçi değil.

İnsanlar arasındaki ilişki teslimiyetle ölçülmez. İlişki teslimiyet değil, karşılıklı eşit duruştur. Bunun da adı çoğulculuktur. Sen eğer karşıdakini ikna etmek istiyorsan, “Benim şu şu sıkıntılarım var, böyle bir acı hissediyorum, sen benim de acımı azaltmak için acaba böyle değil de şöyle davranabilir misin?” diye talep edersin. Ama bunu otoriter bir şekilde yaptığın zaman karşı tarafta onu teslim almak istediğin izlenimi uyanır. O zaman uzlaşma olmaz, çoğulculuk olmaz. Ama iktidar da, “Bizim şu şu açılardan zorluklarımız var, bunu anlamaya çalışın”, diye bir dil tutursa ataerkil gücünü göstere-meyecek, MHP’yi etkileyemeyecek, mesela. Bunu gösteremediğinde ise çöktüğünü zannediyor. Bu bir siyasî kültür meselesi. Yani güçlü olmayı, teslim almak olarak gören bakış açısının sonucu. Bu hükümet hem ileri demokraside yaşadığımızı söylüyor hem de büyük bir baskı uyguluyor. Yani muhalefeti bitiriyor. Bitirmek kelimesi çok kritik ve psikolojik olarak çok zararlı bir ifade. Örneğin şiddette yönelme eğilimini azaltmak daha sağduyulu bir ifadedir.

● *Bu bahsettiğiniz kültür nasıl oluştu?*

Bu kültürün ana hattı endişedir; bölünme, parçalanma, küçülme endişesi. Cumhuriyet’in kuruluşu Osmanlı İmparatorluğu’nun küçülmesiyle oldu ya, zaten küçülerek elde edilmiş bir şeyi kaybetme korkusu var. İkinci-si, askerî-bürokrat bir tarihî geleneği devralmış olmak da otoriterliğin temelini oluşturuyor. Bir de bence bölgeye has bir özellik olan mantıktan çok duyguların öne çıkması durumu var.

Ulus-devlet anlayışı Müslüman kültürüne uygun bir anlayış değil. Ulus devlet, hiyerarşik bir yapı içinde

merkezî bir otoriteye gerek duyuyor. Cemaatleşmeye, farklılıklara pek uygun değil. Herkes aynı dili konuşsun, herkes aynı eğitimi görsün diye bir endişesi var. Bütün bunlar da zorunlu bir tekçilik yaratıyor. Çoğul bir toplumsal yapı üzerine siz zorunlu bir tekçilik aşılamaya çalışıyorsunuz. O zaman tabii ki buna karşı bir reaksiyon oluşuyor.

Bu reaksiyonun ortaya çıkış aşamaları çok ilginç mesela; anti-komünizm, anti-anarşizm, anti-irtica. Muhafız olarak gördüğü her şeyi bir ‘anti’ yaratarak dışarıda tutmak istiyor. “En kıymetli şey devlettir, onu korumak herkesin misyonudur, bu korumanın dışına çıkıp da başka türlü bir dünya olabileceğini söyleyenlere izin vermeyiz” anlayışı hakim oluyor. Hâlâ bu kadar anti-komünist bir yaklaşım olmasaydı İçişleri Bakanı benim için “komünizan” diyemezdi. Utanırdı. Çünkü yasa değişmiş. Ama meseleye eski kinleriyle yaklaşanlar için komünist olmak hâlâ bir suçlama, “terör” kavramından ayırt edilemiyor yani. Böyle bir siyasî kültürün içinde ‘terör’, ‘kaos’, ‘komünizm’ gibi kavramlara dört elle sarılıyor iktidar,

Etkisi çok tabii, tek ve biricik addedilen dili, dini, kültürü, etnisiteyi tanıyıp iyice bilmek, çoğul yapı hakkında bilgi sahibi olmamayı kabullenme anlamına geliyor. İnsanlar farklı kültürler konusunda cahil kalıyor. Tarih kitaplarınızda Kürt yok, Alevi yok, Yunan var Rum yok, Rum kavramının anlamını bile ancak ince çalışan tarihçiler biliyor. Ermeni var, hep düşman, kültürü, dili, önceden yaşadığı şehirler, topluma katkısı, yok yok yok. Bu kadar ‘yok’ içinde birden zararlı bir kültür gibi karşınıza çıkınca cahil insan savunmaya geçer. Bilenler de ürküp geri durur çoğunlukla. Tüm bunlar son 20 yıldır tartışılır hale geldi. Kadınlar da yok biliyorsunuz, o zaman kitapları değiştirmek ve onları yazacak zihniyeti bilinçlendirmek gerek. AB uyum çerçevesinde biraz değişir gibi oldu, ama ben biliyorum ki hâlâ mesela en büyük farklı grup olan kadınlar tarih kitaplarına ancak “kahraman” olarak biraz girebiliyor. Mermi taşımış olmaları söyleniyor da tarımdaki, üretim alanlarındaki katkısı kitaplara giremiyor.

Kürt Teali Cemiyetinden başka tarih kitabında Kürt toplumunu, kültürünü



çünkü bunları kullanarak muhalefeti yok etmek kolay oluyor, aralarındaki anlam farkının önemi yok. Unutmayalım ki bu sıraya giren kavramlar arasında “irtica” da vardı, aynı biçimde kullanıldı.

● *İktidar ve Tarih: Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937) adlı kitabınızda biraz da işte bu çoğul yapı üzerine kurulan tekçi devletin nasıl meşrulaştırıldığını ve tarih anlatımının nasıl bunun aracı haline geldiğini anlatıyorsunuz. O zaman oluşturulan Türk Tarih Tezi’nin sizce bugün yaşadığımız sorunlara, örneğin Kürt sorununa, hem devlet politikası hem de bireylerin algısı düzeyinde nasıl bir etkisi olmuştur?*

hiç bilmemiş kuşaklardan ne tür bir çoğulculuk beklenecek? Kürt, Ermeni, Alevi gibi halk topluluklarını sadece sorun olarak görmek eğitiminin de yarattığı kötü bir sonuç.

● *Kitabınızda, her ulusun seçtiği tanımlama araçları ve çabasının o ulusun vatandaşlarının tarihe, siyasete, kültüre bakış açılarını etkilediğini söylüyorsunuz. Türk ulusu hangi tanımlama araçlarını seçti ve bu onun belirttiğiniz noktalara bakışını nasıl etkiledi?*

Türk olarak tanımlandı. Yusuf Akçura’ya gidersek, o zamanlar tanımlayıcı unsurun Osmanlı olmak mı, Türk olmak mı yoksa İslam olmak mı tartışması var. Türkiye kendisini



Türk olarak tanımlamayı seçiyor ve bu tanımlama tarih kongrelerine giriyor, dil kongrelerine giriyor. Çünkü ulus devletin dil ve etnisite olarak bir adı olması gerekiyor, bu adı da merkezî otoritenin her alanına yerleştirmek siyaset oluyor.

● *Kitabınızda dönemin siyasî liderlerinin otoriter ulus devlet modelini benimsediklerini ve esin kaynaklarının da İtalya ve Almanya olduğunu söylüyorsunuz. Cumhuriyet'in özellikle kuruluş dönemi tartışılırken çok sık dile getirilen bir yaklaşım vardır, özellikle İstiklal Mahkemeleri gibi uygulamaların savunulması için "o zaman başka çare yoktu" denir. Sizce otoriter bir ulus devlet modeli benimsemek bir tercih miydi yoksa bir zorunluluk mu? Yani başka türlü olabilir miydi?*

Bugünün çözüm ve analiz yöntemleriyle, birimleri geriye bakmaya çok inanmam. "Neden böyle bir sorun ortaya çıktığı anlaşıldığında daha demokratik politikalar geliştirilmedi?" diye sormak daha doğru olabilir. Zorunluluk dediğinizde insan iradesini, siyasî kararları ikinci plana atmış olurdunuz. Tabii ki bunun bir tercih, bir seçim olduğunu söylemek doğrudur.

● *Anadil meselesi günümüzün en kırılgan konularından biri. Dünyada bu meselenin çözümüne dair çok sayıda örnek var. AKP'nin bunları bilmemesi mümkün değil. Tarihsel olarak da düşündüğünüzde dil meselesi neden bu kadar önemli?*

Bütün dünyada bilinen bir gerçek var:

İnsanlar anadillerinde eğitim görmeden, birincisi başka bir dili öğrenemiyorlar, ikincisi psikolojik olarak özgüvenleri gelişmiyor, üçüncüsü eğitimlerinde başarılı olamıyorlar. Çok çeşitli yöntemler uygulanıyor. Örneğin Bolivya'da 1994 yılından beri çift dille eğitim uygulanıyor. Ama bunu yapabilmek için ilk üç yıl anadilde eğitim veriliyor ve üçüncü sınıftan itibaren çift dilde eğitim veriliyor. Bu uygulamada 15-16 yıl içinde büyük bir başarı elde edilmiş durumda. Bu uygulama köylerde yaşayan kız çocuklarının okuma oranını, genel düzeyde de halkın yerel yönetime katılımını artırmış. Velilerin siyasal katılım ve hizmet arzusunu artırmış. Beslenme alışkanlıklarını geliştirmiş. Başka örnekler de var. Örneğin Özbekistan'da yedi dilde eğitim yapılıyor. Bu dillerden üçü kardeş dil statüsünde anayasada yer alıyor; Özbekçe, Rusça ve Karakalpakça. Bu üçü zorunlu kardeş diller. Diğer dördü ise Farsça, Kırgızca, Kazakça ve Türkmençe. Çünkü onlar da komşu ülkeler ve paylaşılan bir nüfus var. Ayrıca daha az başarılı olan ancak bizden çok ileri noktada bulunan Bulgaristan var, Yunanistan'da Batı Trakya örneği var. Dolayısıyla dünyada da bu kadar çok örneği varken Türkiye nasıl kendisini bunlardan ayırabiliyor? Türkiye'nin ne özelliği var?

● *Sizce ne özelliği var?*

Bence bunun nedeni iktidar hırsı. "Ben hakim olayım ve kölelerim olsun" anlayışı. Diyorlar ki örneğin, "Kürdistan'da üniversite sınavını

kazanma oranının düşük olmasının nedeni bölgenin yeterince kalkınmamış olmasıdır". Bundan şikâyet ediyorlar. Sanki o bölge daha zengin olsa üniversiteye katılım oranı tavan yapacaktı gibi. Hayır öyle olmayacak, sadece dershaneler daha fazla kazanmış olacak. Aslında bunun nedeni anadilde eğitim görmedikleri için Türkçe'ye tam hakim olamamaları. Bir iktidarın ya da insanın bunu görmemesi için milliyetçi, ırkçı ya da aşırı iktidar hırsı sahibi olması lazım.

● *Kitabınızda da var; Güneş-dil teorisi gibi bir teori geliştirilmiş bir zamanlar ve bunu kanıtlamak için ciddi çalışmalar yapılmış. Bu arka planın da bir etkisi yok mu bu anlayışta?*

Evet, ama sonuçta siz aradan bunca yıl geçtikten sonra hâlâ sağa sola bakmadan kafanızın dikine giderseniz, önünüzde ne olduğuna bakmazsanız, tökezler ve düşersiniz. İktidar hırsının bunda çok büyük bir payı var. Mesela, "Türkçe daha iyi bir dil" diyor. Nereden biliyorsun sen Türkçe'nin daha iyi bir dil olduğunu? Çünkü devlet tarafından desteklendiği için, daha çok edebî eser basıldığı için. Mesela şu soruluyor ama öteki sorulmuyor; işte Kürtçe'de yabancı kelime oranı yüzde 60'ı geçiyormuş, Türkçe'de oran nedir, bunun üzerine kimse kafa yormuyor, tartışmalara bu girmiyor çünkü maksat Kürtçe'nin "geri" bir dil olduğunu kanıtlamak. Mesela Balkanlar'da birçok yerde bir şehrin adı üç dilde yazıyor. Burada ise İngilizce yazılınca sorun yok, ama Kürtçe yazılınca sorun var. Sorun olarak görülmele

kalmıyor, davalar açılıyor. Benzeri suçlamalar "KCK" iddianamelerinde var.

● *Buna sizin iddianameniz hakkında söylediğiniz noktayı, yani birikmiş nefreti de eklemek gerekir belki.*

Bu kadar nefret nasıl birikmiş, anlamak çok zor gerçekten. Habervaktim'den bana telefon ediyorlar ve diyorlar ki "PKK'ye terörist de". Sen benim annem misin, babam mısın, ben mecbur muyum senin dediğin şeyi tekrar etmeye ya da senin gibi düşünmeye? Ben zaten şiddet kullanan bir örgüte güvenmeyeceğimi söylemişim. Ben böyle ifade ediyorum. Beni ve benim gibi birçok insanı tutuklayacak kadar sorumsuz kullanılan "terör" kavramını kullanmamayı tercih ediyorum. Ama ana zihniyet bu Türkiye'de, kendine benzetmek.

● *Başta da söylediğim gibi ne yazık ki yeniden silahların nasıl susacağını konuştuğumuz günlere geldik. Sizin Türkiye'deki, özellikle batıdaki banş yanlılarına ne yapılması gerektiği konusunda öneriniz nedir?*

Bunun tek bir formülü yok, bu uzun bir süreç, çünkü insanların özgüveni bozulmuş, kimlikleri bulandırılmış. Barışçıl üsluba, zengin bir dil kullanmaya, diyaloga her platformda dikkat etmek bence çok önemli. Barışçıl ve birlikte çalışmaya gönüllü bir adabı her yerde yaşatmak ve uygulamak, günlük hayatımızın bir parçası haline getirmek lazım. Buna daima özen göstermek gerekiyor.

İkincisi, anayasanın yapımı için muhalif güçlerin hükümeti ciddi bir şekilde zorlaması gerekir. Mesela anadilde eğitim konusunda şöyle bir şey dense: "Anadilde eğitim konusunda kararlıyız, bunu bir takvime bağlayacağız, pilot bölgeden başlıyoruz". Böyle bir demeç bile çok şeyi değiştirir. Ama böyle yapılmıyor. Bir yandan Artuklu Üniversitesi'nde öğretmen yetiştiriyorlar, bir yandan da Kürtçeyi seçmeli ders yaparak birçok insanın bu dersi seçmeyeceğini kanıtlamaya çalışıyorlar. Aslında Artuklu Üniversitesi eski Dekanı Kadir Bey doğru yolu gösterdi, ama yine sisler, bulutlar yaratıldı. Ataerki kültür teslimiyet ister, bu nedenle sürekli "Ben bildiğimi yaparım, sizi dikkate almam" söylemi devam ediyor. Tüm muhalefette de benzer tavırlar gelişiyor. Bizim umutsuzluğa sürüklenmememiz lazım, bazen yaratıcı bir proje, bir yaklaşım, bir zihinsel rüzgâr katkı sağlayabilir. Ölümsüz, çatışmasız ve az kazalı bir ortama kavuşabilme umudunu taşıyoruz. Kadınların ve gençlerin siyasete katılımı artırılmalı. ▼



KÜRESEL KRİZİN NERESİNDEYİZ?

Bu kriz kapitalizmin en ciddi krizlerinden birine dönüşmüş durumda ve yakın gelecekte sonuçlanması da ufukta görünmüyor.

Ümit İzmen

İlk işaretlerini 9 Ağustos 2007'de veren ve 2008'de patlayan kriz beş yılını doldurdu. ABD'de konut fiyatlarının düşmeye başlaması ve satılamayan konut stokunun artmasıyla tetiklenen konut kredisi krizi kısa sürede tüm finansal sektörü, giderek reel sektörü etkiledi ve ABD'de başlayan kriz hızla Avrupa'ya, sonra tüm dünyaya yayıldı.

Bugün Avrupa'daki krizi 2007'de başlayan krizden ayrı düşünmemek lazım. Bu, kesintisiz devam eden bir süreç. Farklı aşamalardan geçen tek bir kriz söz konusu. Kapitalizmin tarihindeki en ciddi krizlerden birine tanıklık ediyoruz.

2008-2009'daki hızlı daralmadan sonra birçok ülkede gördüğümüz pozitif büyüme hızları yanıltıcı olmamalı. ABD dahil birçok

ülkede üretim hâlâ 2008 öncesi düzeyin altında. Gerek ABD'de gerek Avrupa'da kişi başı GSYH, 2007 düzeyinin %2 altında. Bu durum başta krizin etkisinin en yoğun hissedildiği Yunanistan olmak üzere bazı ülkelerde çok daha vahim: Örneğin bu oran İngiltere'de %6. Bu nedenle küresel düzlemde biri konut kredisi, diğeri Euro krizi olarak iki ayrı krizle değil, tek bir büyük kriz ve durgunluk dönemiyle karşı karşıyayız. Rubini, belki 10 yıl sürececek bir durgunluk riskine işaret ediyor.

Her krizde olduğu gibi, bu krizde krize girme koşulları ortadan kalktığında bitmiş olacaktır. Bu nedenle, krizi bitirmek için sosyal demokrasinin önerdiği daha fazla kamu harcaması politikaları yeterli olmayacaktır. Kâr realizasyonundan kaynaklanan bu kriz, üretimin organizasyonunda kâr oranlarının yeniden artmasını sağlayacak yeni

bir düzenleme ile sona erebilir. Bunun da sadece iki yolu vardır: Ya yeteri sayıda şirketin iflas etmesi, yani yeterince kârlı olmayan sermayenin daha kârlı sermaye ile yer değiştirmesine imkân sağlamak üzere tasfiye olması, ya da çalışma koşullarının ağırlaştırılması ve ücretlerin azaltılması. Bu açıdan bakıldığında sağın önerdiği istikrar politikaları, krizden çıkışı işçi sınıfının üzerine yıkarak kâr oranlarının yeniden artmaya başlamasının yolunu açmaktan başka bir şey değildir.

Şu anda yaşadığımız süreç tam da budur. Kaldı ki ücretlerin düşmesi, talebin düşmesini, bu da üretilen ürünlerin daha az satılmasını ve buna bağlı olarak az üretim anlamına gelecektir. Doğal olarak, üretim artmaya başlamadan krizden çıkış da mümkün olmayacaktır.

Kriz koşullarının ortadan kalkarak

ekonominin yeni bir büyüme dönüsüne girmesi, üretken olmayan alanlarda birikmiş olan sermayenin tasfiye olarak yeni üretken alanlara yönelmesiyle mümkün olacaktır. Şimdi içinden geçmekte olduğumuz krizde bu, birikmiş olan kredi borçlarının ve satılamayan konut stoklarının tasfiye olması anlamına gelir. Yeni bir döngünün işaretlerini ABD ekonomisinde görmeye başladık. ABD'de konut satışları kırıktanmaya başladı. Satışlarla beraber fiyatlarda da hafif artışlar var. Sermayenin finans sektöründen yeniden üretim sektörüne yönelmeye başladığını da görüyoruz. Petrol ve gaz üretiminde çok kuvvetli artış var. Sanayi sektörlerinde verimlilik hızla artıyor. Bankacılık sektörünün de toparlanmakta olduğu ve kredilerin artmaya başladığı dikkati çekiyor. Henüz zayıf olan bu yönelimler daha da kuvvetlenirse ve

diğer ülkelerde de gözlemlenmeye başlarsa, küresel krizin bittiğini ilan edebileceğiz.

Küresel ekonomide son durum

Dünya ekonomisinin durumuna kuşbakışı bakınca büyümenin bu sene geçen seneye göre yavaşlayacağı ortaya çıkıyor. Dünya ekonomisinin büyüme hızı bu yılın ilk yarısında %2.8'de kaldı. Bu, konut kredilerindeki krizin ardından yeniden büyümenin görüldüğü 2009'dan bu yana görülen en düşük rakam. Dikkat çekici olan, büyümedeki yavaşlamanın tüm dünyada çok yaygın olması ve sadece gelişmiş ülkelerde değil, krizden şimdiye kadar daha az etkilenen gelişmekte olan ülkelere de büyümenin hızla yavaşlıyor olması.

Gelişmiş ülkeler arasında en iyi durumda olan krize ilk giren Amerika. Amerika'da konut sektöründe kıpırdanma başlamış olmasına rağmen, büyüme çok zayıf ve yeni istihdam yaratma kapasitesi çok sınırlı. İşsizlik oranı %10'dan %8'e düşmüş olsa da hâlâ kriz öncesinin 3 puan üzerinde. Avrupa'da ise sadece Yunanistan, İtalya, İspanya gibi krizle boğuşan ülkeler değil, Almanya gibi sistemin garantörü konumunda olan merkezî ülkelerde bile işler kötüye gidiyor. İşsizlik oranı Euro bölgesinde kriz öncesindeki %7'ler seviyesinden %11'e ulaşmış durumda. En zor durumdaki ülkelere neredeyse her dört kişiden biri işsiz. Büyüme tahminleri sürekli aşağı doğru revize ediliyor. OECD son tahminlerinde Almanya'nın bu sene sonunda resesyona girebileceği uyarısını yaptı. İngiltere ekonomisinin %0,7 daralacağı tahmin ediliyor. Eurostat, Euro bölgesinde yılın ikinci çeyreğinde ekonominin %0,5 daraldığını açıkladı. Markit endeksi küçülmenin üçüncü çeyrekte de devam ettiğini gösteriyor.

Finansal krizin görülmediği gelişmekte olan ülkeler, 2008 ve 2009'da kuvvetli bir ekonomik performans göstermişti. Bu sayede dünya ekonomisi daha az küçülmüştü. Ancak gelişmiş ülkelerde talebin düşük olması, dünya ticaretinin durmasına yol açıyor, Çin gibi ihracatla büyüyen ülkeleri ve hammadde ihracatçılarını olumsuz etkiliyor. Çin'in bu sene %7,5 olarak öngörülen büyüme hızını yakalayamayacağı konuşuluyor. Bu, Çin'in son 20 yıldaki en düşük büyüme hızı olacak. Çin'in yavaşlaması Latin Amerika'dan Rusya'ya çok sayıda hammadde ihracatçısı ülkede ve yoğun ticarî

ilişki içinde olduğu Asya ülkelerinde ihracatı ve büyümeyi aşağı çekiyor. OECD'ye göre Rusya ve Güney Afrika'da ihracat daralması %8'i buldu.

Euro mu bitiyor yoksa Euro krizi mi?

Yunanistan, İtalya, İspanya gibi kamu borçlarının sürdürülmesinde sorun yaşanan ülkelere ekonomi politikası tam bir çıkmaza saplanmış durumda. Eurostat verilerine göre, kamu borçlarının GSYH'ya oranı Yunanistan'da %132, İtalya'da %123. Borç oranı İspanya'da %72, ama İspanyol bankalarında sorunlu konut kredisi tutarı 665 milyar Euro, yani İspanya ekonomisinin %60'ı. Bankaların bu sorunlu kredileri karşılayacak sermayeleri olmadığı için yapılacak kamu yardımlarının İspanyol kamu borcunu %100'ün üzerine çıkartacağı düşünülüyor. Ekonominin daraldığı (Yunanistan'da %6, İtalya'da %2, İspanya'da %51,6 daralma olacağı tahmin ediliyor) bir ortamda bu borçların yarattığı risk giderek yükseliyor.

Bu, 1980 ve 1990'larda birçok Asya ve Latin Amerika ülkesinde yaşanan krizlere benzer bir durum. Türkiye'de 1990'lardaki ve 2001'deki krizin de benzer bir arka planı vardı. Bu ülkelere krizin nasıl atlatıldığına baktığımızda hepsinde IMF'nin benzer bir reçete dayattığını ve bu istikrar programına uymaları koşuluyla para yardımı yaptığını görüyoruz.

IMF reçetesi kamu harcamalarını kısa dönem için azaltacak tasarruf tedbirleri ve uzun dönem için azaltacak yapısal önlemler ve sert bir devalüasyon içerir. Bu ülkelerin bir bölümünde bu operasyona bir de borç yapılandırması (borçların bir bölümünün ödenmesinin ertelenmesi, faiz oranlarının düşürülmesi ve bir bölümünün silinmesi) eşlik eder. Bu reçeteyle ücretlerin düşmesi, kârların artırması, düşen iç talep yerine ihracata dayalı bir büyüme sürecine girilmesi ve borç dinamiklerinin yeniden sürdürülebilir hâle gelmesi amaçlanır.

Euro kullanan Avrupa ülkelerinin devalüasyon yapma ihtimali yok. Bu da krizden çıkmak için geriye iki alternatif bırakıyor: borç yükünün anlamlı biçimde düşürülmesi (yani yazının başına geçen sermayenin yaratıcı yıkım süreci) ve reel ücretlerin düşürülmesi (ücretler üzerindeki baskıya ücret seviyelerini desteklemek üzere kamunun sağladığı çeşitli transferlerin kesilmesini de eklemek gerektiriyor). Hangi yola

gidileceği, ülke içinde sermaye ile emek arasındaki mücadele tarafından belirleniyor. Yunanistan'da olduğu gibi.

Bu mücadelenin uzaması, sonuçsuz kalması ya da bu yolla sağlanan iyileşmenin yetersiz kalması iflasa sürüklenmelerine yol açacak ve devalüasyon kaçınılmaz hale gelecek. Euro bölgesinde yer alan Yunanistan ve İspanya gibi ülkeler için devalüasyonun tek yolu var, o da Euro'dan çıkmak. Bir ülkenin tek başına Euro'dan çıkması ise ekonomileri nispeten iyi durumdaki ülkeler dahil tüm Euro kullanan ülkelere işlerin daha da kötüye gitmesine ve muhtemelen Euro bölgesinin da-

Finansal İstikrar Mekanizması'nın önereceği istikrar programına uyması koşuluna bağlı. Bu programın nasıl olacağını anlamak için, yukarıda söz edilen 1990'lı yılların IMF programlarını hatırlamak gerek. Tek fark, IMF yerine AMB'nin geçmesi ve devalüasyon yapılmayacak olması.

Yakın gelecekte sonuçlanmayacak

AMB'nin bu yeni tahvil programı Avrupa'daki krizi sona erdirmeye yetecek mi? Piyasalar üzerindeki ilk etkiler çok olumlu oldu: Sermaye piyasalarında alımlar geldi ve endekslerde yükseliş görüldü; Euro



ğılmasına neden olacak. Euro'nun çökmesinin maliyetinin bu ülkelerin GSYH toplamalarının yaklaşık %5'i, yani 1 trilyon Euro civarında olacağı hesaplanıyor. Bu ise Avrupa'da ve doğal olarak dünya ekonomisinde resesyona çok uzun yıllar devam edeceği anlamına geliyor.

Gelinen noktada kamu borç sorunu yaşayan ülkeler bu sorunlarını tek başlarına çözemiyor. Bu ülkelerin iflasa sürüklenmesinin maliyeti de çok yüksek olduğu için, Euro bölgesindeki Almanya başta olmak üzere diğer ülkelerin, Yunanistan ve İspanya gibi ülkelere yardım etmesi gerektiği tartışılıyor.

Bu çerçevede Eylül ayının ilk haftasında Almanya'nın tüm itirazlarına rağmen Avrupa Merkez Bankası (AMB) zor durumdaki ülkelerin kamu kağıtlarını alacağını açıkladı. Bu açıklamaya göre, AMB vadesine 3 yıl kalan kağıtları sterilize edilmek koşuluyla sınırsız alabilecek. Ancak AMB'nin bu alımı yapması kağıdını satın alacağı ülkenin Avrupa

değer kazandı; petrol fiyatları arttı; İspanya ve İtalya'nın tahvil faizleri geriledi.

Ancak, yazının başındaki krizden çıkış koşullarını dikkate aldığımızda, uzun vadede bu programın krizi bitirmeye yetmeyecek olduğu sonucu ortaya çıkıyor. Çünkü istikrar tedbirleri bu ülkelerin yeniden büyümeye geçmesini engelleyecek. Kaldı ki, bu programın uygulanması için Almanya Anayasa Mahkemesi'nin onayı ve Hollanda'da yapılacak referandum gibi bir dizi bürokratik süreç var. Ayrıca AMB'nin yardım için şart koştuğu istikrar programını uygulamak, söz konusu ülkenin ekonomi politikası üzerindeki egemenliğinden vazgeçeceği anlamına geleceği için ciddi siyasî tartışmalara da neden olacak. İspanya ve İtalya gönülsüz olduklarını çoktan açıkladı bile.

Kısacası, bu kriz kapitalizmin en ciddi krizlerinden birine dönüşmüş durumda ve yakın gelecekte sonuçlanması da ufukta görünmüyor. ▼



YANILSAMALARIN ŞENLİK ATEŞİNİ BESLEMELİK

Jane Hardy

Ağustos 2008'de Rusya komşusu Gürcistan ile savaşa girdi. Bir ay sonra Lehman Brothers bankası iflas ederek kapitalizmi krize sürükledi. Alex Callinicos'un yeni kitabını ele alan Jane Hardy bu birbiriyle ilişkisiz görünen olayların nasıl olup da küresel ekonomide köklü değişimleri işaret ettiğini araştırıyor.

Yakın dönemde yaşanan ve farklı çaptaki iki olay küresel ekonomide derin değişimleri işaret etti. İlki Ağustos 2008'de Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan kısa süreli savaştı. Bunu ikinci olay izledi: Aynı yılın Eylül ayında Lehman Brothers bankasının iflası 1930'lardaki Büyük Bunalım'dan bu yana yaşanan en büyük mali çöküşün başlangıcı oldu.

Akademisyenler ve köşe yazarları bunları birbiriyle alakasız olaylar olarak gördü; oysa Alex Callinicos'un yeni kitabı *Yanılsamaların Şenlik Ateşi*'nin temel kabullerinden biri, ekonomik alanın politik alandan bağımsız işlemediğidir. Callinicos'a göre kapitalist emperyalizm, ekonomik ve jeopolitik rekabetin arakesiti olarak anlaşılmalıdır.

Egemen sınıfın farklı kesimleri ile

reformistlerin ekonomik kriz hakkındaki çözümleri ve önerileri, kriz hakkındaki farklı perspektifler tartışılarak ele alınmış. Bunlar neoliberalizmin temelini oluşturan klasik liberal bakış açısından, John Maynard Keynes ve Hyman Minsky'nin katkılarına kadar uzanıyor. Ardından Marksist bir çözümleme yapılarak kitabın geri kalanında bu çözümleme geliştiriliyor.

Daha radikal yazarlar finans sektörünün iktidarı ele geçirdiğini yazarken reformistler krizin sebebinin iyi çalışmayan finansal sistem olduğunu öne sürdü. Callinicos'a göre ise, krizin finans sistemi tarafından tetiklenmesi krizin orada başladığı anlamına gelmiyor. Callinicos, krizin kapitalizmin daha derin çelişkilerini ortaya çıkardığını, bu nedenle finansal olgularla üretimin dinamikleri arasındaki ilişkiye daha bütüncül bir tarzda bakmak gerektiğini öne sürüyor.

Bunun için üç ayrı boyutu anlamak gerekli. Birincisi, uzun vadeli bir aşırı-birikim ve kârlılık krizi mevcut. 1949 ile 1973 arasındaki uzun genişleme dönemi, ABD ve SSCB'nin yüksek silahlanma harcamaları sayesinde kapitalizmin istikrarını koruduğu istisnaî bir dönemdi. Ancak

1960'ların sonundan bu yana kâr oranları düşmekte. 1973'ten bu yana olan dönemi bir kriz dönemi olarak görmek, bu dönemin sürekli durgunlukla geçtiği anlamına gelmez; arada önemli genişleme dönemleri de yaşandı.

Finans çöktü

İkincisi, tanık olduğumuz gelişmeler altta yatan birikim fazlası ve kârlılık krizini aşmak için ortaya çıkan kronik finansal ve ekonomik istikrarsızlık örüntüleridir. Bu örüntüler işçileri daha düşük ücret, daha uzun ve kötü çalışma koşullarını kabul ettirmeye çalışarak sömürü oranını yükseltmeyi içerir. Ayrıca büyük sermayenin daha zayıf ve kârsız olanları yuttuğu yeniden yapılandırma ve birleşmeler de yaşanır. 1945 ve 1971 arasında sadece 38 mali kriz yaşanmışken, 1973 ile 1997 arasında 139 mali kriz yaşandı.

Üçüncü olarak, ekonomik genişlemeyi sürdürebilmek için kredi balonlarına giderek daha fazla yaslanıldı. En genel olarak ifade edilirse; dibe vuran faiz oranları ve bol kredi, ailelerin ve şirketlerin mülk ve finansal varlıklarını arttırdı ve onlar da değeri şişmiş bu varlıklarına dayanarak daha fazla borçlandı ve harcama



Yanılsamaların Şenlik Ateşi

Alex Callinicos

Habitus Kitap, 2012



yaptı. İngiltere’de 2007 yılında borçlar harcanabilir gelirin yüzde 171’ine ulaşmıştı.

Kitap mevcut krizin iki önemli özelliğine daha dikkat çekiyor. Yeni özelliklerden biri, Çin ve ABD arasındaki ilişki. Çin işçilerinin düşük tüketimi ve Çin sermayesinin yüksek kârları, ABD tüketicileri ve şirketlerine kredi sağlamak için çevrime sokulmakta. Bu da hiçbir ülkenin durgunluktan muaf kalamaması anlamına geldi. Ekonomik durgunluk hızlı bir şekilde belli başlı imalat ve ticaret ülkeleri olan Japonya, Almanya ve Çin’i etkisine aldı. Bugün yaşanan krizle 1930’ların krizi arasındaki bir diğer önemli fark da, büyük ölçüde arttırılan devlet harcamalarıyla iflasların sınırlı tutulması.

Ancak Callinicos bunun geçici bir tedavi olduğunu ve sistemin temel çelişkilerini ortadan kaldırmadığını söylüyor. Kapitalizm bir ikileme malûl: Büyük devletler geri çekilir ve sermayenin en az kârlı kesimlerini piyasanın iskartaya çıkarmasına izin verirse, ekonomik çöküş ve durgunluk uzayacak. Ama sermayenin bazı kesimlerini yok edecek geniş kapsamlı bir yeniden yapılandırmayı engellerse, bu sefer de birikim fazlası ve kârlılığın uzun vadeli krizi devam edecek.

Her devlet kendi başına

Kitap geçen yirmi yılda popülerleşen ulus-devletin marjinalleşip söndüğü efsanesinin de kriz ve krize müdahale ile beraber ortadan kalktığına işaret ediyor. Hükümetler kamulaştırma, kurtarma operasyonu, malî teşvik, ödeme kolaylığı ve sübvansiyonlarla bankalarını ve yerel sanayileri kurtarmak için yarıştı. Farklılaşan ulusal çıkarlar AB’nin krize tepkilerinde görüldü. Hükümetler koordineli bir yaklaşım sergileyemedi, her devlet herkes kendi başının çaresine baktı. Gücün AB’de değil, AB içindeki tek tek ülkelerin elinde olduğu ortaya

çıktı. Bütün belli başlı ülkelerin baş vurduğu yerli malların tüketiminin desteklenmesi, teşvik sağlanması ve Çin örneğinde kur ayarlaması gibi önlemlerle korumacı eğilimler ortaya çıktı.

Yanılsamaların Şenlik Ateşi, ABD’nin küresel ekonomideki pozisyonunu ekonomik ve siyasî hegemonya kurabilmesi açısından ele alıyor. Rusya ve Rusya tarafından desteklenen ayrılıkçı Güney Osetya ve Abhazya’yı tekrar ele geçirmek isteyen Gürcistan arasındaki savaş çıkış noktası olarak alınıyor. Gürcü devlet başkanı Mikheil Saakashvili, rejimini ‘Avro-Atlantikçiliğin ileri karakolu’ olarak takdim etti. Vladimir Putin, Gürcistan’a ezici bir askerî yenilgi yaşatarak Rusya’nın, Washington’ın Nato’yu doğuya yayma çabalarına direnmekteki kararlılığını göstermek için savaşa girdi. Savaşın Washington’ın erişim alanının sınırlarını gösterdiği düşünülüyor.

Rusya’nın Gürcistan’la savaşta üç belirgin avantajı vardı. Birincisi, yerel askerî üstünlüğe sahipti. Putin döneminde ekonomi, 2000’lerin ortalarına enerji sektöründeki genişlemesinden faydalanmıştı. Putin petrol ve gaz sanayi üzerindeki denetimi tesis etti, Rus devletine çeki düzen verdi ve askerî kapasitesini yeniden oluşturdu. İkincisi, ABD’nin askerî gücü Afganistan ve Irak’a bağlanmış olduğundan Washington’ın seçenekleri sınırlıydı. Irak ve Afganistan ABD’nin askerî gücünü emerek diğer bölgelerde zayıflığını ortaya çıkaran birer kara delik gibiydi. Üçüncü olarak, AB’nin Rus enerjisine bağımlılığı Rusya’ya Washington’ın Avrupalı müttefikleri ni bölebilme gücü kazandırdı.

Callinicos’a göre devlet kapitalizminin dışını gösterdiği yer burasıydı. Ancak bu yeni bir Soğuk Savaş başlangıcı değil – Washington ve Moskova’nın ekonomik ve askerî gücü arasındaki fark Soğuk Savaş döneminde olduğundan çok daha fazla. ABD tek gerçek küresel güç, ama imparatorluğun gücü her yere yetişmiyor.

Politika ve ekonomi iç içe geçmiş durumda. Ekonomik kriz ABD’yi askerî ve maddî açıdan zorladı, politik enerji ve ekonomik kaynakları kuruttu. Bankaları kurtarmak ve yeni bir bunalımı savmak için büyük miktarda borçlanıldı ve bu da ABD’nin finansal maliyetlerini yükselterek askerî hegemonyayı korumasını güçleştirdi.

Sınırlara hapsolan imparatorluk

Soğuk Savaş’ın sonu ABD süper emperyalizminin yükselişini getirmek yerine daha yoğun jeopolitik rekabet ve daha büyük küresel istikrarsızlık döneminin başlangıcı oldu. Ekonomik açıdan ABD küresel ekonominin çekirdeği olmaya devam etse de sorunlar mevcut.

Çin ekonomisi İngiltere ve Almanya’yı geride bıraktı. Çin dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumunu Japonya’dan devralabilir. Diğer taraftan Çin’in ABD’nin yerine geçerek küresel ekonominin merkezi haline gelmesi olası görünmüyor. Çin’in sadece büyümekle kalmayıp diğer ülkelerin ihracatı için önemli bir pazar haline gelmek için yerel piyasasını da genişletmesi gerekiyor. İhracat modeli, değiştirilmesi çok zor olan derin ve yerleşik sınıf çıkarları ve ilişkileri düzenlemesine dayanıyor.

Bu çözümlemeye göre, ABD gelecek dönemde de açık arayla en önemli kapitalist ekonomi olmaya devam edecek. ABD’yi yönetenler ABD’nin finansal sistemin merkezindeki konumunu sömürmeye devam edecek. ABD hâlâ kendini küresel bir banker olarak görmeye devam ediyor. Özellikle Obama, George W. Bush’un başkanlığı dönemindeki felaketlerden sonra ABD devletinin küresel konumunu yeniden inşa etmekte kullandığı yeni ideolojik sermayeyi temsil ediyor.

Kitap 2008 ve 2009’daki büyük çaplı devlet müdahalelerinin acil durum önlemleri olduğu ve ekonomik ilişkilerde yapısal bir değişime imkân verdiği sonucuna varıyor. Callinicos, makro-Keynesçilik ile mikro-liberalizmin bir bileşimine işaret ediyor. Piyasanın mucizelerine olan inanç çökerken her ne kadar devlet müdahalesi yeniden gündemde olsa da İngiltere’de özelleştirme uygulamaları pervasızca devam ettiriliyor. Kapitalizmin bütünü için daha fazla ulus-ötesi koordinasyona ihtiyaç duyulan bir dönemde ulus-devlete dönüş çelişkisi söz konusu. Liderler arasındaki görüş ayrılıklarını örtbas etmekten fazlasını yapamayan G20 zirveleri de bunu gösterdi.

Callinicos belli bir tür kapitalizmin başarısızlığından öte, kapitalizmin kendisinin krizinden bahsediyor. Çözüm önermek neredeyse imkânsız. Güney Amerika’daki kitle hareketlerinin önemli taleplerinden biri kamulaştırma olsa da, bu tek başına yeterli değil. Callinicos mevcut devletin ilerici toplumsal değişimin öznesi olarak kullanılamayacağını savunuyor ve piyasaların demokratikleştirilebileceği fikrini reddediyor.

Kısacası kitap, seçilmiş işyeri ve mahalle konseylerinin kendi işlerinin sorumluluğunu üstlendiği ve toplumun tümü için gerekli kararları almak üzere birbirleriyle bağlantıya geçtikleri, demokratik olarak planlanan ve kendi kendini yöneten bir ekonomi öneriyor. Neoliberalizmin ideoloji ve pratiğinde açılan büyük delik alternatiflere alan açtı - “*mümkün olanın sınırları kapitalizmin milyarlarca kurbanının nihayet kaçmasına izin verecek şekilde genişledi*”.

Bu kitap küresel kapitalizme içsel olan istikrarsızlığın kolay anlaşılabilir bir anlatımını sunuyor. Ekonomi ve siyaset arasındaki ayrımı aşıyor. Sosyalistlerin yeni dünya düzenini anlaması için vazgeçilmez bir araç. ▼



SURİYE

BİR DEVRİM VE KARŞI-DEVİRİM MESELESİ

Hem kemalistler hem onlardan ayırt etmesi güç olan ulusalcı sosyalistler, “emperyalizme karşı” Esed rejimini savunuyor.

Ozan Tekin

Suriye’de bundan bir buçuk yıl önce, Tunus ve Mısır devrimleriyle başlayan süreci izleyerek Esed’a karşı girişilen halk ayaklanması, bir dizi özel faktör sebebiyle bu ülkede olup bitenleri anlamak isteyenlerin işini zorlaştırıyor. Türkiye’de hem kemalistler hem de onlardan ayırt etmesi artık oldukça güç olan ulusalcı sosyalistler, “emperyalizme karşı” Esed rejiminin savunulması gerektiğini açıkça dile getiriyor. Fakat “Esed da kötü, ama...” dedikten sonra, asıl tehlike olarak gördükleri Suriyeli muhaliflerin ne kadar barbar, mezhepçi ve dış destekli olduğunu anlatanlar, radikal islamcılardan kendini Müslüman ve demokrat olarak tarif eden bireylere kadar, içinde Suriye Devrimi’nin “Arap devrimlerinden bir sapma” olduğunu düşünen

solcuları da kapsayan çok geniş bir yelpazeyi kapsıyor.

Suriye Devrimi’nin Batı emperyalizminin Ortadoğu’ya yönelik komplosu olduğu görüşü, yalnızca Türkiye’deki stalinist gruplar tarafından dile getirilmiyor. Mesele hem Avrupa solunda hem de bizzat Ortadoğu’daki sol hareketler tarafından yoğun bir biçimde tartışılıyor. Tahrir Meydanı’ndaki kitleler tarafından Suriyeli muhaliflerin bayrağı sallanmasına rağmen, Mısır Devrimi’nin içinde yer alan sol akımlar da benzer bir görüşü dile getirebiliyor. Veya, örneğin, hem genel olarak sosyalizm üzerine hem de özelde Ortadoğu ve İslam üzerine pek çok görüşünü paylaşabileceğimiz Tarık Ali gibi aydınlar, “Suriye’de yaşanan olayların Batı’nın dayatması yoluyla gerçekleştiğini ve bir tür yeni sömürgecilik olduğunu” iddia

edebiliyor.

Bu görüşlerin arkasında, Suriye rejiminin somut özelliklerinin yarattığı tahrifat ve karmaşanın yanı sıra, emperyalizme ve daha genel anlamıyla toplumsal mücadelelerin kavranışına ilişkin farklı teoriler yatıyor.

Devrimi nasıl takip etmeli?

Esed rejiminin, bırakın bağımsız gazetecilerin ülkede faaliyet yürütmesine, insanların sokaklarda yürütmesine dahi engel olan terörü, bu ülkeden gelen bilgilerin önemli bir bölümünün güvenilirliğini tehlikeye atıyor.

Öncelikle, muhaliflerin “bir avuç terörist” olduğunu, Esed’ın yaptığı katliamları aslında “rejimi kötü göstermek isteyen” muhaliflerin yaptığını, halkın büyük bölümünün ise “ulu önderin” arkasında

emperyalizme karşı kenetlendiğini anlatan Suriye’nin resmi haber ajansı (SANA) var. Bu kaynak elbette ki, muhalefete ilişkin tıpkı Türk medyasının PKK’ye veya İsrail medyasının Filistin kurtuluş hareketlerine kullandığı dili kullanıyor. Türkiye’deki ulusalcı medya ise karşı-devrimin sesi olan bu ajansın haberlerini aynen alıp sayfalarına taşıyor. *Cumhuriyet*, *Aydınlık*, *Yurt*, *BirGün* gibi kaynaklarda Suriye rejiminin propagandası yapılıyor.

Yetmiyor. Ana akım gazetelerde çalışan muhabirler Suriye sınırına gidip “gazetecilik” yapıyor. Hatay’daki mültecilerin “sakallı ve kaba saba” insanlar olduklarını, Hatay halkını rahatsız ettiklerini ve “şımarık” olduklarını, Türk devletinin kendilerine sunduğu müthiş imkânlarla yetinmeyerek “olay çıkardıklarını”

anlatıyorlar. Yüz binlerce Suriyeli'nin niçin evlerini terk edip kaçmak zorunda kaldığını atlayarak, tıpkı Avrupa ülkelerindeki nazi partilerinin “sığınmacılara” karşı geliştirdikleri refleks gibi yabancı düşmanlığı kokan bu haberler, “millî” çıkarlara düşkün olan medyada sayfa sayfa basılıyor.

Yetmiyor. Esed rejiminin davetlisi olarak Suriye'yi “ziyaret” eden gazeteciler, döndüklerinde ülkede hayatın normal biçimde akmaya devam ettiğini, insanların Şam'da sinemaya gittiklerini, Suriye halkının Esed'ı ne kadar çok sevdiğini anlatıyor. Zaman zaman, “hükümetin güdümünde” olduğu iddia edilen yayın organlarında dahi muhalifleri itibarsızlaştırmaya yönelik haberler yayınlanıyor.

Ve en ilginç, Batılı kaynaklarda Esed'ın şiddetini anlatan haberleri doğrudan emperyalizmin propagandasıyla özdeşleştiren Baas destekçileri, aynı ülkelerdeki –ister sağcı, ister solcu olsun- gazetelerin, muhaliflerin “İslamcı teröristler” olduğuna dair haberlerini aynen kullanıyor. Üstelik bunların önemli bir bölümünün gerçeği yansıtmadığı ispatlanmışken! Sadece bir örnek vermek gerekirse, Mayıs ayında Humus'un Houla bölgesinde rejime bağlı güçler tarafından yapılan bir katliam, Hür Suriye Ordusu'na (FSA) yıkılmak istenmişti. Alman *Frankfurter Allgemeine Zeitung* gazetesinde, “anonim” kaynaklara dayandırılarak, öldürülenlerin muhalefete katılmayı reddeden Şii aileler olduğu yazıldı. Katliamdan kurtulan bir görgü tanığı ise öldürülenlerin Sünni aileler olduğunu ve katliamın Esed'a bağlı Şabiha çeteleri tarafından gerçekleştirildiğini açıkladı. Üstelik, hiçbir Alman muhabirin de bölgeden kimseyle temasa geçmediğini söyledi.

Devrimin tabanındaki aktivistler ise her gün Youtube gibi sitelere yüzlerce görüntü yüklüyor. Bütün bunlardan hareketin ne kadar yaygın olduğunu, her gün sayısız kitle gösterisine binlerce insanın katıldığını, Esed rejiminin şehirlere yönelik bombardımanlarını, FSA ile yaşanan çatışmaları izleyebiliyorsunuz. Ayrıca, devrimin taban örgütü olan Yerel Koordinasyon Komiteleri de her gün internet sitesinden, şu ana kadar görüldüğü kadarıyla en güvenilir bilgileri bizzat Suriye'nin içinden sunuyor. Esed'ın propaganda makinesine karşı bu görüntüler medyada çok az yer buluyor.

Silahlanma ve “emperyalizmin desteği”

Suriye Devrimi'ne yönelik karalama

kampanyaların çoğu ise bu makinenin ürettiği yalanlardan besleniyor. Muhaliflerin katliam üzerine katliam yaparak Suriye halkına kan kusturduğunu iddia eden açık Baas rejimi destekçilerini bir kenara bıraksak dahi, Hür Suriye Ordusu'nun da “Esed kadar zalim” olduğunu, makul taleplerle başlayan bir halk ayaklanmasını kanlı bir iç savaşa dönüştürdüğünü söyleyenlerin sayısı az değil.

Suriye Devrimi gerçekten de barışçıl protestolarla başlamıştı, ancak sürecin böyle devam ettiği birkaç ay boyunca bu gösterilere rejimin saldırıları sonucu binlerce muhalif öldü. Twitter'da dile getirilen hoş bir ifadeyle söyleyecek olursak, “bu kadarına Gandhi bile dayanamazdı”.

Bu “erken ve gereksiz silahlanma” argümanından yola çıkanlar sık sık Mısır Devrimi'ni örnek gösteriyor. Oysa Mübarek'in karşı devrimci çeteleri Tahrir Meydanı'na develerin üstünde girerek insanlara saldırdığında, Mısırlı kitleler de onlara şiddet uygulayarak karşı koymuşlardı. O saldırıda yüzlerce kişi öldü. Rejim benzer saldırılara devam etse, Mısır'daki devrimci hareket de muhakkak silahlanmak zorunda kalacak ve mücadelesine bu boyutu da eklemiş olacaktır.

Ayaklanmanın silahlanmak zorunda kalması ve sürecin bir iç savaşa doğru evrilmesi, aynı zamanda Suriyeli muhaliflerin “Batılı devletlerden silah aldıklarına” dair savın karşılık bulmasına, yani Suriye'de olanların bir devrim değil, “emperyalizmin Ortadoğu'yu şekillendirme planı” olduğuna dair argümanların daha yüksek sesle söylenmesine sebep oldu. Muhalefetin en geniş çatı örgütlerinin bu “destek” iddialarını reddetmelerini, dış müdahaleye karşı olduklarını açıklamalarını, Batı'nın sadece kendisine yakın bulduğu azınlık gruplarına yardım ettiğini söylemelerini bir kenara bırakalım.



Suudi Arabistan geçtiğimiz yıl ABD ile dünya tarihinin en büyük silah anlaşmasını yapmıştı. Ama Hür Suriye Ordusu'nun elinde, Türkiye'de bir kamu emekçisinin bir aylık maaşıyla alabileceği şeylerden daha fazlasını göremiyoruz. “Emperyalistlerden silah alıyorlar” diyenler de gösteremiyor.

Rusya'dan silah alan Esed'ın ordusu binlerce tanka, savaş uçağına ve bir dizi başka gelişkin savaş aygıtına sahip. Bütün bunların yanında FSA'nın birkaç uçaksavarı çok komik kalmıyor mu? Suudi Arabistan, ABD'den aldığı pahalı silahlarla Bahrein'deki ayaklanmayı bastırmaya çalışıyor da, Suriye'deki muhaliflere AK-47 denilen ucuz gerilla tüfeğini mi veriyor?

Emperyalizme karşı “ilerici devletler”

Devrimi, aksi yöndeki onca kanıta rağmen, emperyalizmle ilişkilendirenler bunu Esed'ı desteklemek için dayanak yapmaya çalışıyor. Gerektiğinde Lübnan'ı işgal edip Filistin direniş hareketini ve Lübnan solu-nu Falanjistlerle birlikte ezen, gerektiğinde ise ABD'nin Irak işgaline destek veren bir rejimi “anti-emperyalizm” adına savunulacak bir güç olarak görmenin kökeninde ise stalinizmin mirası var.

Marx'tan beri, sosyalistlere göre “işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır”. Ve bu kurtuluş için işçilerin kendilerini ezen patronlara karşı mücadeleyi uluslararası çapta örgütlemeleri gerekir. Kapitalizmin yıkılmasıyla ilgili sorun tek bir ülkede ortaya konabilir, ancak çözüm uluslararası çapta olmak zorundadır. Bütün bu söylenenler, SSCB'deki karşı devrim süreci tamamlanırken Stalin'in “tek ülkede sosyalizm” teorisıyla, en azından solun bir bölümü açısından değişmişti. Stalin'e göre dünyanın farklı yerlerindeki işçilerin çıkarı kendi egemen sınıflarını

devirmek değil, “sosyalist anavatan Rusya”nın çıkarları doğrultusunda hareket etmektir.

Bu anlayışı takip eden komünist partiler, tarihin farklı dönemlerinde, SSCB'nin müttefiki olan ülkelerde işçi sınıfının o “müttefikleri” üzmemesi için elinden gelen çabayı gösterdi; Fransa'dan İspanya'ya birçok devrim, “SSCB'nin çıkarlarına uymadığı” gerekçesiyle yenildi. Stalinizm dünyayı “emperyalist ülkeler” ile SSCB'nin müttefiki olan “ilerici devletler” arasında parsellenmiş bir yer olarak görüyordu. Bugün Esed'ı ve onun baskıcı rejimini “anti-emperyalist” görenlerin durumu büyük ölçüde bu tahrifattan kaynaklanıyor.

Aşağıdan sosyalizm geleneği

Ancak solun geleneğinde bir başka perspektif de var. Aşağıdan sosyalizmi savunanlar, hem emperyalizme hem de her ülkenin kendi egemen sınıfına karşı, herhangi bir “ulu önderi” veya diktatörü değil, geniş kitlelerin aşağıdan mücadelesini destekler. “Halk yığınlarının ayaklanması, başkalarının onu doğrulamasına muhtaç değildir” diyen Troçki'den beri, bu gelenek, toplumsal değişimin motor gücünün ancak ve ancak geniş işçi kitleler olacağını söylüyor. Bu anlayış, örneğin Doğu Bloku'ndaki devlet kapitalisti rejimler yıkıldığı zaman “CIA'in komplosuyla karşı devrim” yaşandığını değil, baskıcı rejimlerin işçi sınıfının mücadelesiy-le yıkıldığını savunuyor.

Böyle yaklaşıldığında, Suriye'de tablo çok net: Bir yanda onyıllardır halkını baskı altında tutan bir rejim ve onun başında neoliberal bir diktatör var, diğer tarafta özgürlük isteyen milyonlarca sıradan insan. Bu siyasal saflaşmada sosyalistlerin ezenin yanında durması, ezilenleri itibarsızlaştırması söz konusu dahi olmamalı. ABD'nin Seattle kentinde 1999'da Dünya Ticaret Örgütü'nün toplantıları binlerce kişi tarafından basıldığında, yeni bir antikapitalist hareket oluşmuş, dünyada uzun süre sonra hava ezilenlerin lehine değişmişti. Arap Baharı, bu durumun iyiye radikalleştiği, yönetenlerin “artık eskisi gibi yönetemedikleri” bir ortamı hazırladı.

Suriye Devrimi'nin kazanması, ama Batı'nın istediği gibi Esed düşerken baskıcı devlet aygıtının aynen korunmasıyla değil, gerçekten özgürlükler ve demokrasi adına köklü bir değişim yaratması, bu yüzden kapitalizme karşı mücadele edenler açısından kritik bir öneme sahip. ▼

SURIYE MUHALEFETİ KİMDİR?

Esed düzeni 2004 Kürt ayaklanmasından bu yana ilk kez bu denli geniş kapsamlı bir halk hareketiyle yüzleşmek zorunda kaldı.

Bülent Şahin Erdeğer

Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn ve Libya'da yıllardır susturulan halkları ayağa kalkmışken Suriye'de bu süreç 15 Mart'ta başlamıştı. Esed düzeni 2004 Kürt ayaklanmasından bu yana ilk kez bu denli geniş kapsamlı bir halk hareketiyle yüzleşmek zorunda kalmıştı. Rejim hantal bürokratik yapısı sebebiyle ve hesapsız geçen iktidarından taviz vermemek için reform vaatlerini yavaşta almış, bu yavaş ve güvenilmez vaatler halk hareketinin reformculuktan devrimciliğe dönüşmesini hızlandırmıştı.

Liberal, sol ve bağımsızlar muhalefeti

Haziran 2000'de Beşar Esed'in iktidara gelişiyle beraber, Suriye muhalefeti reform ve değişim istikametinde bir dizi adımlar atmış ve barışçıl şekilde değişimin nasıl olacağı üzerine geniş katılımlı forumlar düzenlemeye başlamıştı. Entelektüellerin, iş adamlarının, yazarların, üniversite hocalarının, milletvekillerinin ve doktorların içinde yer aldığı birçok sivil toplum hareketi ve öncüsü düzenin barışçıl şekilde değişimini gündeme taşımışlardı. Beşar Esed yönetimi 2001 Şubatına kadar bu çağrılara olumlu cevap vermiş ve bu konuda kamuoyunda reformcu ve değişime açık bir lider imajı çizmişti. 2001 Ocak ayında Riad Seyf, liberal ve milliyetçi "Toplumsal Barış Hareketi" adlı partinin kurulması için girişimlerde bulundu. Aynı ay içinde Lübnan'da bir gazetede 1000 kişinin imzaladığı bir bildiri yayınlandı. Bildiri, siyasal özgürlükler, güçler ayrılığı ilkesi ve çok partili sisteme geçiş taleplerini içeriyordu. 2001 Mayıs'ında Riad Seyf, Nizar Nayyuf, Riyad Türk ve Me'mun Humsî'nin de bulunduğu muhaliflerin önemli bir kısmı tutuklanarak sivil muhalefet kontrol altına alındı.

İkinci reform dalgası ise 2003'te ortaya çıktı. Muhalif gruplar "Temel Özgürlükler ve İnsan Haklarını Savunmak İçin Ulusal Koordinasyon



Komitesi" çatısı altında buluştu. Genel itibarıyla liberal kesimlerin ağırlıkta olduğu komite, bir kez daha içerisinde İhvan-ı Müslimin'in de bulunduğu tüm toplumsal gruplarla iletişim yollarının açılmasına dair bir bildiri yayınladı. Beyanuni liderliğindeki İhvan'dan Hristiyan aktivist Michel Kilo'ya kadar birçok farklı dünya görüşünden muhalif yeniden değişim çağrılarını gündemleştirdi. Bütün bu çabalar, 2005 Ekiminde "Şam Deklarasyonu" adı altında yayınlanan bildiriye doğurdu. Şam Deklarasyonu, hem Baas rejimini net biçimde sorgulamış hem de açıkça tüm muhalefet kesimlerine ortak zeminde buluşma davetinde bulunmuştu. Deklarasyonda Baas rejimi otoriter, totaliter ve despotik bir yönetim kurmakla suçlanmış ve yeni bir anayasa hazırlanması, kurucu bir meclisin oluşturulması ve adil seçimlerin yapılması talepleri dile getirilmişti. Michel Kilo tarafından kaleme alınan bildiriye 250 tanınmış Suriyeli muhalifin yanında beş muhalefet partisi de imzalamıştı.

2006 Martında geniş çaplı

tutuklamalar yeniden başladı. Dr. Kemal Lebvânî 2007'de 12 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Michel Kilo ve Hristiyan Enver el-Bunni 2006 yılında tutuklandı ve 2007 yılında beş yıl hapis cezasına çarptırıldı. Deklarasyonu imzalayanların bir kısmı yurtdışına çıkmak zorunda kalırken, diğerleri tutuklanarak siyasî faaliyetlerine son verildi. Böylelikle 2005'te başlayan ikinci Şam Baharı 2008'e kadar aralıklı olarak sürdü ve 2008 tarihinde muhalif liderlerin önemli bir kısmının cezaevine gönderilmesiyle son buldu. Deklarasyonun öncü isimleri arasında Başkan Fidâ Hurani de bulunmaktadır.

Tüm bu kronolojik süreklilik göstermektedir ki, Esed'e bağlanan umutlar 'kötü babanın iyi oğlu' olmaktan çok aslında bu imajın altında üretilen despotizmin makyajlanmasından ibarettir.

Suriye dışındaki muhalefet gerçek muhalefet mi?

Liberal muhalif kesimler de bir bütünlük arz etmemektedir. Özellikle ABD ve İsrail'in desteğini arkasına

almak isteyen Ferid Gadri gibi isimlerin aksine, Baas rejiminin yıkılması için ABD-İsrail yanlısı siyaset izlenmemesi gerektiğini savunan, İsrail karşıtı Heysem Menna gibi sol-liberal entelektüellerin farkı yadsınamaz.

Sokak gösterilerini kim örgütleyiyor?

Liberal-sol muhalefet genellikle Esed'in 11 yıllık kapitalistleşme politikalarıyla da doğru orantılıdır. Halk tabanından yoksun olan bu muhalefet odakları Esed'in ülkeyi Çin neokapitalizmini esas alarak sadece ekonomide liberalleştirmesine karşı çıkmakta, kapitalist bir Baas diktası yerine bir Suriye demokrasisi talep etmektedir.

Der'a'da Ömeriye Camii'nde başlayan halk hareketi birbirleri arasında koordine olan bir mescitler dayanışmasını ortaya çıkarttı. Başkent Dimeşk'te ise halk hareketi Şeyh Usame Rıfâî öncülüğünde Kefersusa Mahallesi'nde bulunan Rıfâî Mescidi merkezinde örgütleniyor.

Üstad Rıfâî'nin öğrencisi olan ve hadis ilimlerinde İslam dünyasında önemli bir otorite olarak kabul edilen Şeyh Nâim Araksusî ise Dimeşk'in bir başka büyük mescidi olan Mescid-i İmân'da görev yapıyor. Kendisi suskunluğunu koruyor. Bedreddin el-Hasenî imamı ve Emeviye Mescidi eski hatibi Muaz el-Hatib de Usume Rıfâî ile birlikte başkentteki muhalefetin öncüleri arasında yer alıyor. Başkentte halk muhalefetine açıktan destek veren, Cuma hutbeleleriyle halkı sokağa davet eden âlimler arasında göze çarpan diğer isimler ise şunlar: Ma'zamiye İmamı Şeyh Nâim, Şeyh Ahmed, Şeyh Yakubî ve Şeyh Kureym Râcih... Rejim, halk arasında çok sevilen bu gibi isimlere tepkileri çoğaltmamak için doğrudan dokunamıyor.

Başkent'teki durum ülkenin diğer şehirleri içinde benzeri bir tablo niteliğinde. Lazikiye'deki gösteriler Halid b. Velid Mescidi ekseninde organize edilirken, Hama'da Ömeriye Mescidi, Humus'ta Şeyh Said ve Sıbâi ailesi, Banyas'ta Enes Ayrud çevresinde organize oluyor. Ciwan Hurşid Yusuf, Kürt bölgesi olan Haseke ve Kamışlı'ya sesleniyor. Dr. Râmi ed-Dalaî, Dr. İyâd Rıfâî, Dr. Hasûn Neccar Suriye devriminin beyni konumundaki birçok isimden sadece birkaçı... Halkın itibar ettiği isimler arasında Suriye Âlimler Birliği Başkanı Şeyh Muhammed Ali Sabunî geliyor. Bahsini ettiğimiz bu âlimlerin ortak özelliği devrim söylemini mümkün olduğunca mutedil ve barışçı bir çizgide tutmaları. Suriye'de bulunan diğer dini ve etnik kökenli kesimleri de kuşatıcı bir dilin inşasında mutedil ulemanın rolü önemli bir yer tutuyor.

Sadece Sünniler değil tüm kesimler ayağa kalktı

Der'a'nın ardından Humus, Lazikiye, Haseke, Kamışlı, Banyas, Bayda gibi yerleşim birimlerinin ardından en son Suveyda'da Dürzîler de rejim karşıtı gösterilerde bulundular. Özellikle Sünni Müslümanlar, Kürtler, bazı Hristiyan grupların ardından Dürzîlerin de reform talepleriyle gösteriler düzenlemesi, rejimin toplumsal desteğinin birçok kesim üzerinde zayıflamaya başladığının ifadesidir. Dürzî muhalif lider Muanned Atraş'ın yanı sıra Katana bölgesindeki mücadeleyi örgütleyen Hristiyan önder George Sabra, Suriye halk hareketinin ana gövdesini oluşturan İslami hareketle birlikte hareket ediyor.

Baas rejiminin Arap Alevilere dayanan bir azınlık iktidarı olarak

bilinmesi genelleme yoluyla tüm Alevilerin rejim yanlısı olduğu yanlışına götürmektedir. Gerçekten de devlet başkanlığı ve birçok kilit pozisyonda Arap Alevi/Nusayri kökenliler yer almakla beraber Baas rejimi mezhep ekseninde değil çıkar ekseninde örgütlenmiştir. Antalya'da buluşan Suriyeli muhalifler toplantısında Hama'dan gelen Arap Alevi temsilciler de yer almıştı. Muhalif Arap Aleviler, topluluklarına esasen en fazla zarar verenin Esed rejiminin kendisi olduğunu belirtiyor. Arap Alevileri temsil için kurulan “Suriye İçin Çağdaşlık ve Demokrasi Partisi” üyesi Sunda Süleyman, Suriye devriminin tüm kesimleriyle ezen devlete karşı olduğunu belirtiyor. Şam'da gerçekleşen ilk gösterinin Arap Alevi bir genç tarafından kaydedilerek internete konulduğunun altını çiziyor. Ülkenin tanınmış Nusayri sinema sanatçısı Fedvâ Süleyman da önce muhalif bir gösteriye katılarak devrimcilerin safına katıldığını açıklamış daha sonra da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Suriye'deki Selefi gruplar

Mutedil ve halk tabanlı İslami direniş grupları dışında Suriye'de az sayıda da olsa Selefi gruplar da faaliyet göstermektedir. Cebhetun Nusra (Nusret Cephesi), Ahrar'uş Şam (Şam'ın Özgürleri), Sukuru's-Şam Tugayı (Şam Kartalları) ve Süleyman el-Mukatile Tugayı bilinen gruplardır.

El-Fatih Ebu Muhammed el-Golani liderliğindeki Cebhet'un Nusra, Şam ve Halep'te hükümet ve Muhaberat binaları gibi hedeflere canlı bomba eylemleri düzenlemektedir. Nusra Cephesi ayrıca askeri konvoylara saldırılmaktadır. Esed Rejiminin

“muhalifler halk hareketi değil kökü dışarda teröristlerdir” tezine bol argüman sağlayan bombalı saldırılarda sivillerin de zarar görmesi Suriye muhalefeti tarafından kınanmıştır. Özellikle Şam merkezinde 20'nin üzerinde çocuğun ölmesi Esed'in elini güçlendirmiştir. Buna mukabil Nusra adına Lübnan'dan yapılan bir açıklamada Baas Rejiminin Irak savaşı sonrası hapse atılan ve yakın zamanda salıverilen kimi itirafçılardan sahte bir Nusra kurulduğunu iddia ediliyordu. Açıklamaya göre bombalı saldırılar muhalefeti karalamak için yapılan provakatif eylemlerdi.

Ahrar'uş Şam (Şam'ın Özgürleri) grubu ise halkla ilişkileri daha uyumlu ve sadece Baas Ordusuyla çarpışmayı yöntem edinmiş selefi mücahidlerden oluşmaktadır. Özellikle İdlib kırsalında etkindirler.

Sukuru's-Şam Tugayı (Şam Kartalları) da İdlib kırsalı başta olmak üzere Halep'te “Şuheda Birliği”, Şam'da “Ammar Bin Yasir Birliği” adı altında faaliyet gösteriyor. Sukuru's Şam da Esed Ordusu'na yönelik operasyonel eylemler düzenliyor. Bu gruplar dışında Süleyman el-Mukatile Tugayı gibi yerel ve küçük oluşumlara da rastlamak mümkün.

Hizb'ut Tahrir

İslam dünyasında örgütlenmiş olan ve nihai yöntemini İslam Devletini/Hilafeti yeniden tesis etmek olarak belirlemiş olan Hizb'ut Tahrir'in Suriye Devrimine yaklaşımı da devrimin İslami karakterine vurgu yapmak olmuştur. Hizb'ut Tahrir Selefilerin aksine Özgür Suriye Ordusu çatısı altında savaşılmaya ve kendi sloganları ve bayraklarıyla barışçıl halk gösterilerine katılmayı yöntem

olarak benimsemiştir.

2012 yılı itibarıyla Suriye muhalefeti'nin çoğunluğunu temsil eden iki ana blok bulunmaktadır. Suriye dışında örgütlenen Suriye Ulusal Konseyi (SUK) ve Suriye içinde örgütlenen komiteler. Komitelerin en büyüğü Suriye Genel Devrim Konseyi'dir (SRGC). Bu yapı dışında ülke içindeki direnişi Suriye Yerel Devrim Komiteleri, Suriye Devrimi Yüksek Meclisi, Suriye Devrimi Bağımsız Devrimciler Hareketi gibi yapılar örgütlemektedir. Bu kurumlar ülkenin değişik bölgelerinde halkı İslâmî söylemle direnişe davet etmekte ve halk gösterilerini organize etmektedir. Silahlı direniş ise Özgür Suriye Ordusu çatısı altında irili ufaklı birçok yerel tugay tarafından sürdürülmektedir. ▼

**Şam
Deklarasyonu,
hem Baas
rejimini net
biçimde
sorgulamış
hem de açıkça
tüm muhalefet
kesimlerine
ortak zeminde
buluşma
davetinde
bulunmuştu.**





İTİŞEN FİLLERLE NE YAPMALI?

Egemenler arası her çatışma işçi sınıfını ve sosyalistleri ilgilendirir, sosyalistler bu yarılmaları işçi sınıfı lehine kullanmanın araçlarını yaratmalıdır.

Meltem Oral

Genelkurmay/darbeciler/Ergenekon ile AKP arasında artık bir fark kalmadığını ve son beş yıldır Ergenekon, darbe, kemalizm karşıtlığı adına yapılanların beyhude çabalar olduğunu, hatta bu çabaların AKP'nin demokrat görünmesine hizmet ettiğini söyleyen bir eğilim var Türkiye'de.

Bu eğilim, sürecin böyle nihayete ereceğinin aslında en başından beri belli olduğunu, ancak bunu anlayamayan sosyalistlerin bir takım liberallerle işbirliği yaparak bugünkü “hatalı” pozisyonlara savrulduğunu, egemen sınıf arasındaki

çatışmaların biz sosyalistleri ilgilendirmediğini, sosyalistlerin kendi gündemlerini yaratması gerektiğini iddia ediyor.

Egemen sınıfın içindeki çatışma bizi ilgilendirmez mi?

Bu yaklaşım, bu konuda tavır almayı, egemen sınıfın çatışan kamplarından birini ya da ötekini meşrulaştırmamak gibi bir argümanla reddeder. Yani AKP de, onu darbeye devirmeye çalışan ve bunun için Ergenekon örgütü çatısı altında koordineli bir eylemlilik içine giren asker ve sivil destekçileri de aynı şeydir, filler tepişmektedir. Sosyalistler ise kendi işine bakmalıdır, “Ayşe

teyzenin derdi” başkadır.

Sosyalistlerin egemen sınıf içindeki çatışmalarla ilgilenmemesi gerektiği yeni ortaya atılmış bir tutum değil. Sosyalist hareketin tarihindeki bazı önemli deneylerde tartışılmış, başta Lenin olmak üzere birçok devrimci marksist tarafından eleştirilmiş bir tutumdur.

Ergenekon davası ilk başladığında, Yargıtay Onursal Başkanı Sami Selçuk gibilerinin ortaya attığı ve darbecileri masum özgürlük kahramanları olarak sunmak isteyenlerin hemen üzerine atladığı Dreyfus Davası benzer bir tartışmanın fitilini ateşlemişti.

Ergenekoncuların kendilerini tarihsel çarpıtmalarla birer Dreyfus olarak gösterme çabasının ötesinde, Dreyfus davası kendi döneminde sosyalistler arasında çok daha ciddi bir tartışmanın konusu olmuştur. Tartışma burjuvazi ile işbirliği ekseninde olsa da Rosa Luxemburg'un davanın egemenler arası kampaşmada bir yem olduğunu ve işçi sınıfını ilgilendirmedikçe söyleyenlerle yaptığı polemik benzer durumlarda işçi sınıfı hareketi lehine sosyalistlerin alması gereken tutumu özetleyen bir ders.

“Sınıf mücadelesinin sosyalist prensibi, işçi sınıfının bir sınıf olarak kendi çıkarlarının söz konusu olduğu her

yerde eyleme geçmesini gerektirir. Bu, burjuvaziyi bölen tüm çatışmalar için de geçerlidir. Burjuva toplumdaki sosyal güçlerin arasındaki ilişkilerdeki her geçiş, ülkedeki siyasî ilişkilerdeki her değişim ilk olarak işçi sınıfının durumunu etkiler. Sosyalizm burjuva toplumun dışında gerçekleştirilmediği, örneğin her ülkede ayrı bir koloni olarak kurulmadığı sürece, burjuvazinin içerisinde olanlara kayıtsız tanıklar gibi davranamayız. Burjuva toplumundan sosyalist topluma göç etmeyi düşünmüyoruz; aksine burjuva toplumunu tam da onun tarafından yaratılan araçlarla alaşağı ederken, zafere doğru yürüyüşünde işçi sınıfının tüm sosyal olayları kendi lehine etkilemek için çaba göstermesi gerektiğini düşünüyoruz... Sınıf mücadelesinin prensibi burjuvazinin içinde gerçekleşen herhangi bir öneme sahip tüm siyasî ve sosyal çatışmalarda işçi sınıfının aktif müdahalesini engellemekle kalmaz, aksine tam da bunu dayatır.”

“Basit bir akıl yürütme”

Aynı konuya Gramsci de ekonomizm üzerine tartışırken değinir. Ekonomizm karşısında hegemonya kavramının geliştirilmesi şiarıyla yola çıkan Gramsci, Dreyfus ve benzeri siyasî süreçlerin ortaya çıkardığı ilkesel tartışmalarda ekonomistlerin ilk sorusunun süreçten “kimin kazançlı çıkacağı” olduğunu söyler ve ekonomistler “yanıltıcı olduğu kadar basit olan bir akıl yürütmeyle” şu cevabı verir: “Doğrudan kazançlı çıkanlar egemen sınıfın belli bir fraksiyonudur.”

Bu basit akıl yürütmenin kuramsal bir anlamı olmadığını savunan Gramsci, ‘kazançlı çıkacak’ olan egemen sınıf fraksiyonunun sürecin sonunda elbet iktidarı ele geçireceğini, devlet aygıtını kendi çıkarları adına dönüştüreceğini, ancak bu husustaki öngörünün süreç hakkında siyasî olarak tavır almayı reddetmeyi meşrulaştıran bir argüman olmadığını savunur. Yani egemen sınıfın farklı fraksiyonları arasındaki çatışma birinin diğeri üzerindeki üstünlüğünü pekiştirdiği ve iktidar organlarını ele geçirmek, çıkarlarına göre dizayn etmek konusunda yardımcı olduğu bir durum yaratabilir, bu koşulları önceden okumak için çok zeki olmaya gerek yok, ancak bu durumdan sosyalistlerin havaya bakıp ıslık çalması gerektiği sonucunu çıkarmanın bir anlamı yoktur. “Böyle bir hareketin muhakkak surette yoldan çıkacağı ve taraftar kitlesinin umduğundan oldukça farklı amaçlara hizmet edeceği yolundaki hipotez ancak son çözümlemede hesaba

alınır ve ahlakî temelde değil siyasî temelde formüle edilir.”

Gramsci için böylesi bir durumda siyasî pozisyon belirlerken aslında en sonda sorulması gereken soruyu ekonomistler peşinen ortaya atar. “Böylelikle bu hipotez ikiyüzlülüğe ve kötü niyete ya da (hareketin taraftarları söz konusu olduğunda) naipliğe ve ahmaklığa dair ahlakî bir itham olarak gözüktür. Böylece siyasal mücadeleye, bir yanda lambadaki cine sahip olan ve dolayısıyla her şeyi bilenler ile, öte yanda kendi liderlerince aldatılan fakat buna inanmayacak denli kalın kafalı olanlar arasındaki bir dizi kişisel meseleye indirgenir.”

İki burjuva kamp

Söz konusu tutumun argümanları sosyalistlerin taktikler okulu olan Komintern’de Haziran 1923’te patlak veren tartışmada pratik olarak sınanmıştı. Bulgaristan’daki sağ hükümet darbesi karşısında Bulgaristan Komünist Partisi’nin (BKP) tarafsızlık tutumuyla kenara çekilmesi, her ne kadar sonradan hatasını toparlamak için zamansız ve başarısız bir ayaklanmaya girişmiş olsa da, büyük bir hata olarak tarihe geçecekti. Köylü Birliği lideri Stamboliski hükümetini düşüren askerî darbe, BKP merkez komitesinin darbeden üç gün sonraki açıklamasına göre “kapitalist sınıfın iki kanadı arasındaki mücadele” idi. Dolayısıyla emekçi yığınları ilgilendirmezdi!

Komintern Yürütme Komitesi ise söz konusu darbe karşısında iki burjuva kampın çatışması olduğu gerekçesiyle tarafsız kalınması gerektiği anlayışına karşı çıkarak “*Bunlar işçi örgütlerinin kanlı bir biçimde bastırıldığına tanık olduklarında, hatalarını daha iyi anlayacaklar*” açıklamasını yapmış, hatta darbeye karşı yalnızca köylülerle değil, devrilmiş hükümetin köylü partisi liderleriyle de işbirliği yapılması gerektiğini savunmuştur.

İtina, dikkat ve ustalıkla

Türkiye’de Ergenekon davasıyla birlikte darbe karşıtı eylemlilikler başladığında, darbe karşıtlarını, “AKP ve ordu içindeki vesayetçi kliğin arasındaki tepişmeden AKP kazançlı çıkarken ezilecek olan saf bireyler” olarak gören hatalı anlayış, pozisyon olarak tavırsızlığı seçerken yani darbeye karşı eylemde birlik örmekten imtina ederken, aslında anlamlı bir politik seçenek oluşturamadı. Halbuki Ergenekon’u aklamaya çalışan solcular tarafından ısrarla asılsız bir şekilde aksi iddia edilmiş olsa da, gerçekte darbe karşıtı hareketi

örmeye çalışan sosyalistler iki fraksiyondan birini “tutan” bir taraf almadı. Demokrasi mücadelesinin gücünü AKP’den değil, “Darbe olursa engellemek için sokağa çıkarım” diyen yüzde 66’dan aldığını, darbecilerden gerçek hesabı ancak sokaktaki mücadelenin sorabileceğini anlattılar.

Sözün özü egemenler arası her çatışma işçi sınıfını ve sosyalistleri ilgilendirir, görmezden gelmek yerine sosyalistler bu yarılmaları işçi sınıfı lehine kullanmanın araçlarını yaratmalıdır. Lenin’in Sol Komünizm kitabında dediği gibi, “Her türlü manevrayı ve taktik değişikliğini ve düşmanların çıkarları arasındaki karşıtlıktan (her ne kadar geçici olursa olsun) yararlanmayı önceden reddetmek, muhtemel müttefiklerle (ne kadar geçici, yalpalayan ve maceracı olursa olsun) anlaşmaları ve tavizleri bir yana atmak: üzerinde durmaya değmeyecek kadar saçma değil mi bu? ... Daha güçlü bir düşmanı ancak gücümüzü sonuna kadar kullanarak yenebiliriz, ve ne kadar küçük olursa olsun düşmanlar arasındaki bir (geçici) de büyük bir itina, dikkat ve ustalıkla mutlaka kullanmalıyız.”

Ergenekon süreci başladığında bu konunun nerelere varacağına dair öngörüsünü konuşurup izleyici olmayı tercih edenler, aynı zamanda darbe karşıtı hareketi örmeye çalışanları bu yolda kurduğu dönemsel ittifaklar nedeniyle de çokça eleştirdi. Kimlerle ittifak kurulur veya eylem birliği yapılır konusu dönem dönem nükseden bir konudur.

Sosyalistlerin reform mücadeleleri için kurdukları dönemsel ittifakların nihaî olduğu fikri son derece yanlış. Belli siyasî konjonktürlerde zaten toplumun en solundaki sosyalistler, politikalarından taviz vermemek koşuluyla kendilerinden daha sağda olanlarla, reformistlerle, liberallerle, sosyal demokratlarla ittifak kurar.

Bu ittifaklar dönemsel, hatta geçicidir. Çok kez zaten ittifakın sosyalist olmayan unsurları nedeniyle dağılır. Yani reform talebi etrafında bir araya gelen farklı güçler ellerini birbirlerine kelepçeleyp sonsuza kadar birlikte yürümek durumunda değildir. Kurulan ittifaklarda hiçbir kesim bir diğerinin her siyasî tutumunun mükellefi değildir.

Sosyalistlerin gerekli koşullarda kurduğu taktik ittifakların önemini Troçki Komintern’in 3. ve 4. kongreleri için kaleme aldığı tezlerde şöyle özetler:

“Gerek parti gerekse sendika, bütün

reformist örgütleri bir çırpıda aşabilseydik, elbette en güzel şeyi sağlamış olurduk... Her şey bir yana, reformistleri sığınaklarından çekip çıkarmak ve mücadele içindeki kitlelerin gözleri önünde kendi saflarımıza yerleştirmek istiyoruz. Doğru bir taktik izlendiği sürece bundan sadece kazançlı çıkabiliriz. Bundan korkan ya da kuşkulanan bir Komünist, en iyi yüzme yöntemleri hakkındaki tezleri kabul eden ama suya dalmaktan korkan bir yüzücüye benzer... belli bir konudaki ittifakımız mutlak, nihaî bir ittifak değildir... Reformistlerin hareketin zararına açıkça mücadeleyi frenlemesi ve kitlelerin durumuna ve psikolojisine ters gitmesi halinde, geçici yarı müttefiklerimiz olmadan da, bağımsız bir örgüt olarak mücadeleyi sonuna kadar götürme hakkını her zaman saklı tutarız.” (Troçki, Üçüncü Enternasyonal’in İlk Beş Yılı.)

AKP demokrat mı? Hiçbir şey değişmedi mi?

Sormamız gereken ilk soru, AKP’nin niyetinden bağımsız olarak geniş yığınların ne talep ettiği. Pusulamız iktidarın niyetini okumakla yetinmek değil, kitlelerin taleplerini sosyalist bir perspektifle formüle edip buradan çıkarabileceğimiz hareketi işçi sınıfı lehine nasıl güçlendirebileceğimiz olmalı. Luxemburg’un dediği gibi, toplumdaki bütün siyasî ve sosyal çatışmalara aktif bir şekilde müdahil olmayı dayatmalıyız. Gerek kitlelerin nezdinde güvendikleri partinin sınanması, gerekse böylesi bir hareketten işçi sınıfının kendisini bir sınıf olarak var edebileceği diğer mücadelelerin imkân kapılarını aralamak, çatışmanın içine dalmakla mümkün. Bu tartışmada net bir şekilde kendisini aktör olarak gören sosyalistler, işçi sınıfı hareketinin son derece cılız olduğu bir dönemde en demokrat kesilen AKP’ye karşı gerçek bir muhalefetin nasıl örülmesi gerektiğine dair iyi bir sınav verdi. ▼

Kaynaklar

Gramsci, Seçme yazılar 1916-1935, Hegemonya, Güç ilişkileri, Tarihsel Blok, Dipnot Yayınları, 2010.

Tony Cliff, Lenin: Dünya Devrimi ve Bolşevikler, Cilt IV, Z yayınları, Nisan 2002.

Troçki, Faşizme Karşı Mücadele, Yazın Yayıncılık, 1998.

Rosa Luxemburg: <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1899/11/dreyfus-affair.htm>

HANGİ STRATEJİ, HANGİ TAKTİK?

Ulusalci sosyalizmin tek bir stratejisi var ve bu stratejinin dünyayla, dünyadaki sınıflar mücadelesinin zenginliğiyle zerre kadar ilgisi yok.

Şenol Karakaş

Arap Baharı'nı daha gerçekleştirdiği gün "kara kış" ilan eden sivri zekâlılar nasıl bir sosyal devrim bakış açısına sahiptir? Özgürlüğü savunan insanları liberal olmakla suçlayıp düşman ilan eden, darbe girişimlerine vurduymaz bir tutumla yaklaşan, Ermeni soykırımının tanınması için mücadele edenleri onun bunun piyonu olarak suçlayanlar politik taktiklerini hangi eşsiz geleneğe yaslamakta? Ulusalcılığın bin bir çeşit grupçugundan seslenen mahalle kabadayısı "sosyalistler" yoksa herhangi bir strateji ya da taktiğe sahip değil mi? Politik alanda keskinleşen bir mücadeleye "yesinler birbirini" sloganıyla yaklaşanlar, bu politikayı devrimcilik sanmanın çocuksu neşesine hangi teorik gerekçeyle sivrulabiliyor?

Farkında olsun veya olmasın, her siyasî grup, bir siyasî gelenekle temas halindedir. Bugün "ulusalci sosyalizm" in yukarıda kabaca saydığım utanç verici ansiklopedisini yazıp çizenler, iki ağır geleneğin hamurundan yoğrulmuş vaziyette. Stalinizm ve Kemalizm!

Kemalizm, stalinizmin daha az kanlı olmayan bir karikatürü de olsa, son OdaTV davası savunmasında "Cumhuriyeti savunuyoruz, o yüzden tutuklanıyoruz" diyen Yalçın Küçük gibilerinin sosyalist sanılmasına alan yaratan bazı öğeleri içeriyor. Her çağın kendisine uygun stratejileri var. Bütün yan politik taktiklerin uyarlanmak zorunda olduğu ana bir hedefi var. Her siyasal hareket, bakış açısında göre bir strateji oluşturmak zorunda. Akıllı telefon kullanırken elektriği yeniden keşfetme ihtiyacı duymayanlar, stratejilerini oluştururken, devamcısı olduklarını düşündükleri siyasal geleneklerin stratejik değerlendirmelerini güne uygunluğunu sınayarak yeniden ele alır, tartışır ve özümser. Tahrir Meydanı'na ilk



Hitler-Stalin Paktı imzalanırken, 1939

adım atan aktivistler, kaygı, cesaret, şaşkınlık ve gemlenemez bir özgürlük duygusunun karmaşık ruh halini aynı saniyede sanal alemde paylaştığında, o aktivisti bir şeriatçı ya da anti emperyalizmin paralı ajanı olarak değerlendirmekle, Tunus devriminin meşalesini taşıyan bir devrim olarak değerlendirmek arasındaki fark, çağın stratejisinin nasıl belirlendiği ve bu belirlemeyi yaparken hangi siyasal geleneğe yaslanıldığındaki farka bağlıdır.

Ulusalci sosyalizmin tek bir stratejisi var ve bu stratejinin dünyayla, dünyadaki sınıflar mücadelesinin zenginliğiyle zerre kadar ilgisi yok: AKP'yi şeytan ilan etmek ve dünyadaki her gelişmeyi, bazen faşist olduğu bazen şeriatçı olduğu söylenen AKP'ye karşı mevzi savaşı açısından değerlendirmek!

Ufku sadece ulusal bir reformizle

sınırlı olan ulusalci sosyalistlere gereksiz bir övgü olacak belki, ama Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında patlayan Rus devriminin verdiği ilhamla kurulan Komünist Enternasyonal'in ilk dört kongresinden sonra maruz kaldığı bürokratik deformasyonun tüm temel teorik sınırları, bugünkü ulusalci sosyalizmin kendi devletiyle uzlaşmasına neden olan politik girişkenliğinin de çerçevesini belirliyor.

Gerici bir ütopya olarak "Millî Komünizm!"

Leon Troçki, 1927 yılında Rus Komünist Partisi'nden atıldıktan sonra gittiği sürgünde, Komünist Enternasyonal'in 6. Kongresi'ne yetiştirmek üzere kongreye sunulacak program metnini eleştirdiği bir broşür kaleme aldı. Enternasyonal'in başına

çöreklenen Rus bürokrasisinin "tek ülkede sosyalizm" in kuruluşunu, gerekli, zorunlu ve teorik olarak mümkün olan bir süreç olarak tanımlamasına karşı Troçki şu satırları yazdı: "Marx ve Engels, daha emperyalist çağdan önce, bir yandan eşitsizliğin, yani düzensiz tarihsel gelişmenin, proleter devrimi ulusların birbiri ardına devrimci tufana girecekleri bütün bir çağa yayacağı sonucuna; diğer yandan çeşitli ülkelerin uluslararası bir işbölümüne doğru gelişen karşılıklı organik bağımlılığının sosyalizmin tek ülkede inşası olanağını dışladığı sonucuna varmışlardı."

1917 Ekim Devrimi'nin hemen ardından Lenin "tek ülkede sosyalizm" hakkında, böyle bir sosyalizmin mümkün olmadığını vurgulamak için şunları söylemişti: "“Bu bize bir derstir, çünkü Almanya'da bir

devrim olmaksızın yok olacağımız mutlak gerçektir.”

Lenin, devrimin her ilerleyen gününde, benzer vurguları yapmaya devam etti: “Dünya emperyalizmi, ilerleyen muzaffer bir toplumsal devrimle yan yana yaşayamaz.”

Bir yıl sonra, “Biz yalnızca bir devlette değil bir devletler sisteminde yaşıyoruz ve Sovyet Cumhuriyeti’nin herhangi bir zaman dilimi için emperyalist devletlerle yan yana varolması tasavvur edilemez bir şeydir. Sonunda biri ya da öteki muzaffer olmak zorundadır” diyen Lenin, 27 Kasım 1920’de dünya devriminin yardımcı olmadan tek bir ülkede bırakalım sosyalizmin inşa edilmesini, işçi devriminin uzun bir süre ayakta kalamayacağını vurguluyordu: “Şimdi, savaş arenasından barış arenasına geçtik ve savaşın tekrar geleceğini unutmamak. Kapitalizmle sosyalizm yan yana durdukça, bizler barış içinde yaşayamayız; sonunda biri ya da öteki muzaffer olacaktır. Ya dünya kapitalizminin ölümü ya da Sovyet Cumhuriyeti’nin ölümü üzerine bir ölüm ilânı okunacaktır. Şu anda yalnızca savaşa ara vermiş durumdayız.”

Sosyalist devrimin tek bir ülkede başlayabileceği ama tek bir ülkede sosyalizmin kurulmasının imkânsız olduğu, 1924 yılına kadar, sosyalistler arasında tartışma götürmez bir ön doğrudu. Sorun tek bir ülkede ancak ortaya konulabilirdi, ama çözülemezdi.

Sonra... 1924 yılına kadar bu görüşleri savunan, hatta bu görüşleri kabaca özetlediği bir broşür yazar Stalin, aynı broşürün kısa bir süre sonra yapılan yeni baskısında, Marksizm’in içinden uluslararası devrimi, yani Marksist teorinin özünü çıkartıp attı. 1924 yılında, “Burjuvaziye devirmek için, tek ülkenin çabaları yeterlidir; devrimimizin tarihi bunu doğrulamaktadır. Sosyalizmin nihaî zaferi için, sosyalist üretimin örgütlenmesi için, tek ülkenin, özellikle de Rusya gibi bir köylü ülkesinin çabaları yetersizdir. Bunun için, birkaç ileri ülke proletaryasının çabaları gereklidir... Leninist proleter devrim teorisinin karakteristik özellikleri, genel olarak böyledir” diyen ve bir Marksist açısından malumu ilan eden Stalin, 1926 yılında, “Parti, tek ülkede sosyalizmin zaferinin, bu ülkede sosyalizmi inşa etmenin olanaklılığı anlamına geldiği ve bu görevin bir tek ülkenin güçleriyle başarılacağı düşüncesini daima hareket noktası olarak aldı” sözleriyle hem

kendisini hem de tüm bir Marksist geleneği yalanladı.

Aşamaların Stalin’i

Stalin’in “tek ülkede sosyalizm” teorisine ulaşmasını sağlayan milliyetçi gelişmenin kaynağı, bir yandan 1925-27 Çin devriminin yenilgisine, Almanya’da Nazilerin zaferine, 1936 İspanya devriminin boğulmasına açtı, öte yandan da on yıllar sonra, birilerinin, sosyalizmi ulusalcılıkla karıştırması, Ergenekon’un avukatlığına soyunması ve Yalçın Küçük’ü sosyalist sanması için gerekli “teorik” cephaneliği sağladı.

Bugün, Beşar Esed gibi bir katili antiemperyalist bir lider olarak tanıtmak için, Komünist Enternasyonal’in stalinist bürokrasi tarafından gasp edilmesini hızlandıran milliyetçi tek ülkede sosyalizm teorisi tek başına yeterli değildir, ama en azından gerekli teorik iklimi yaratan sihirli ulusalcı kibrin kökeni olduğunu görmezden gelemeyiz. Zira, kuşaklar boyunca Rus bürokrasisinin çıkarları uğruna diğer ülkelerdeki devrimcilerin yozlaşmasına, kendi egemen sınıflarıyla uzlaşmasına ve daha da vahimi Komintern’in dünya sosyalist hareketine bu teoriden yola çıkarak armağan ettiği aşamalar stratejisi sayesinde, devrime aşamalar biçilmesine ve stalinist bürokrasinin belirlediği aşamaları aşan işçi ve köylü isyanlarının bizzat komünist partiler tarafından ihanete uğratılmasına neden olan bu teoridir. Komünist Manifesto’nun 1970’lerdeki Türkçe bir çevirisine yazılan önsözde, Marx ve Engels’in millî

demokratik devrim önerdiği iddia edilebiliyor.

“Ölmüş kuşakların geleneği, yaşayanların beyinleri üzerine bir karabasan gibi çöker.” Karabasan gibi çöken, üstelik bir de milliyetçi fikirlerse ve bu karabasan sosyalist hareketin üzerine çökmüşse, 90 yıl boyunca sınıf mücadelesinin dinamiklerinde yaşanan tahribatı ancak tahmin edebiliriz.

Troçki, “tek ülkede sosyalizm” teorisinin gerici bir ütopya olduğunu ve bu teorisinin Rusya’da güçlenen, giderek iktidarı gasp eden, Ekim Devrimi’yle elde edilen tüm kazanımları bir azınlık diktatörlüğünün tüm yöntemlerini kullanarak rafa kaldıran Rus bürokrasisinin ve bunun parti aygıtı içindeki temsilcilerinin siyasal çıkarlarının bir ifadesi olduğunu bıkmadan, öldürülene kadar anlatmayı sürdürdü.

Geçen yüzyılın kaderini çizen en önemli anlardan birisi Hitler’in iktidara geldiği gün oldu. Tek ülkede sosyalizmi kurmakla meşgul olan Stalinist bürokrasi, Komintern’i dünya devriminin koordinasyon örgütü olmaktan çıkartıp tüm ülkelerdeki komünistleri Rus bürokrasisinin kuklalarına çevirir ve bu sürece direnenleri partilerinden hızla tasfiye ederken, bir yandan da faşizmin iktidar merdivenlerini döşemekle meşguldü.

Komintern, “çılına dönmüş küçük burjuvazinin” temsilcisi olan Hitler ile, işçi sınıfına dayanan sosyal demokrasinin eşit derecede tehlikeli olduğunu, hatta sosyal

demokrasinin daha da tehlikeli bir güç olduğunu ilan ederek, işçi sınıfının Nazilere karşı birleşik direnişini örgütlemek yerine, komünist işçilerle sosyal demokrat işçilerin birbirine düşmesine neden oldu. Hitler’in iktidarı kaçınılmaz değildi, Stalinizm bu iktidarı kaçınılmaz hale getirdi.

Troçki’nin, “...eğer Hitler Almanya içindeki güçler tarafından zamanında durdurulmazsa Avrupa’nın bir kez daha savaşa yuvarlanması için birkaç yıl yetecektir” uyarısı ne yazık ki uyarı olmaktan öteye gideemedi. İkinci Dünya Savaşı felaketi Hitler-Stalin paktından içeriye sızdı. Geriye, önüne gelen her türlü baskı ve zorbalığı faşist olmakla suçlayan, işçi sınıfından kopuk, sınıf mücadelesinin deneylerinden kopuk, milliyetçi, bir devlet geleneğinin süslü ideolojisini sosyalizmin vazgeçilmez fikirleri olarak kavrayan kuşaklar bıraktı. Dünya devrimi fobisine sahip olan “sosyalistler”, devrim fobisine sahip olan “sosyalistler”, fobileri Kemalizm sosuyla tatlandırılınca İslam fobisine sahip olan “sosyalistler”, kapitalizmin bütününe değil, sadece AKP’nin temsil ettiği kadara fobisi olan “sosyalistler.”

Bütün bu fobiler, sosyalizmin en temel fikrinin, “komünistlerin işçi sınıfından ayrı çıkarları yoktur” fikrinin ulusal parti aygıtlarının çıkarı yerine hasıraltı edilmesine yol açtı.

Çağın hem küresel hem de devrimci stratejisi ise, bu fikrin milyonlarca işçinin ve yoksulun eyleminde yeniden hayat bulmasıyla şekillenecek. Arap Baharı işaret fişğini yaktı. Peşinden gitmek gerek. ▼



LENİN'İN UZLAŞIR TAVRI

“Elverişsiz bir savaştan kaçınmak için ‘dolambaçlı yollara, anlaşmalara ve uzlaşmalara’ başvurmayı bilmeyen devrimci sınıf siyasîleri beş para etmez”

Sinan Özbek

Lenin 1920’de *Uzlaşma Üzerine* başlıklı kısa bir makale yazıyor. Bu, tamamlanmamış bir makale ve ilk olarak 1936’da yayımlanıyor (Lenin, *Werke*, Cilt 30, sayfa 484-486). Makalede tartıştığı asıl soru şu: Sosyalistler kapitalist ülkelerle uzlaşmaya varabilir mi, varamaz mı? Lenin, teorik argümanlar geliştirme yerine olgudan hareketle soruya cevap üretme yöntemini tercih ediyor, çok bilinen arabanın önünü kesen haydut örneğini veriyor. Böyle bir durumda canınızı kurtarmak için belinizdeki silah dahil, her şeyi teslim edebilirsiniz.

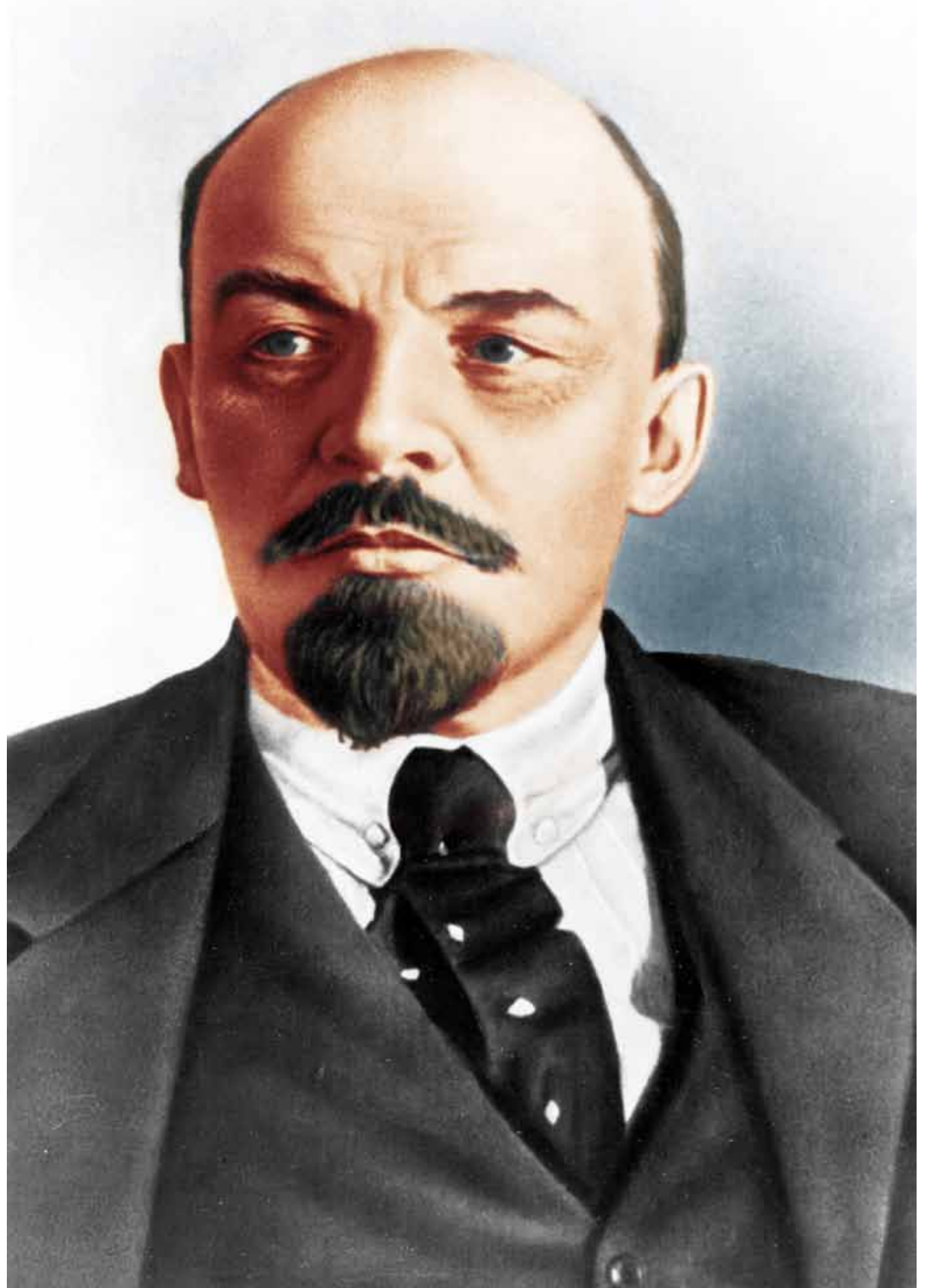
Lenin bu noktada etik bir sorunun da oluştuğunun farkında: Sizden zorla alınan silah, bir üçüncüye karşı kullanılırsa bunda sorumluluğunuz var mıdır? Lenin, soruyu tartışmıyor, bir cevap gibi kuruyor. Ancak bu soruyu arkasına almış siyasî düşünce, bir pratik sonuç da yaratıyor.

Namluların gölgesinde uzlaşma

Bu pratik sonucu yine 1920’de yazdığı “*Sol Radikalizm*” *Komünizmin Çocukluk Hastalığı* adlı kitapta en net şekliyle ifade ediyor: “*Savaşın düşman için elverişli olduğu apaçıkken, savaşın bizim için elverişsiz olduğu besbelli iken, savaşı kabul etmek bir cinayettir ve bizim için elverişsiz bir savaştan kaçınmak için ‘dolambaçlı yollara, anlaşmalara ve uzlaşmalara’ başvurmayı bilmeyen devrimci sınıf siyasîleri beş para etmez*” (*Werke*, Cilt 31, sayfa 63). Lenin burada Sun-Tzu’dan beri çok iyi bilinen basit bir savaş kuralını hatırlatıyor. Bu kadar eski bir savaş kuralını, sınıf mücadelesinde vurgulu bir şekilde neden tekrar ediyor? Şüphesiz Lenin’i buna zorlayan siyasî muhataplarının katılığı ve en büyük solculuk sandıkları keskinlikleri.

Grev ve uzlaşma

Lenin, yukarıda anılan kitabında uzlaşma üzerine tekrar ve daha uzun bir makale yayımlıyor. Burada günlük işçi mücadelesine bakarak söyledikleri var. Her proleterin grevden geçmiş olduğunu ve her



proleterin grevle istediklerinin hiçbirini elde edemedi, bazen de bir kısmını elde ettikten sonra işbaşı yapmak zorunda kaldığını hatırlatıyor. Bu, işçilerin nefret duydukları

ezen ve onları sömürenlerle uzlaşma yapmak zorunda kalmalarıdır. Nesnel koşulların zorladığı bir uzlaşmadır bu ve işçilerin mücadele azmini kaybetmeleri sonucunu da

doğurmaz.

Ama bir grev durumunda iki türlü anlaşma olabilir: İşçi sınıfının mücadelesinde sınırsız örneği olduğu

“SOL RADİKALİZM” KOMÜNİZMİN ÇOCUKLUK HASTALIĞI

Bu kitap, Lenin’in son eseri, 1920’de Nisan-Mayıs aylarında yazılmış. Aynı yılın 12 Haziran’ında Rusça olarak basılıyor. Bir ay sonra Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak basılıyor. Bunu takip eden günlerde İtalyanca baskı izliyor. Lenin, kitabın baskıya hazırlanmasının her aşamasıyla bizzat ilgileniyor. Komünist Enternasyonal’in II. Kongresi’ne yetiştirmek için çabalıyor, baskı yetiştiriliyor ve orada dağıtılıyor. Kitabın önemli tezleri ve sonuçları, Komintern’in II. Kongresi’nin verdiği kararların temelini oluşturuyor.

“Sol Radikalizm” Komünizmin Çocukluk Hastalığı ifadesi “Marksist Strateji ve Taktiğin Bir Popüler Sunum Denemesi” ara başlığıyla yazılan bölümde geçiyor. Bu ara başlıklı bölüm, Lenin’in yaşadığı yıllarda yapılan bütün yeni basımlardan çıkarılıyor.

Kitabın Rusça ismi: *Detskaya bolezn “levizy”v kommunizm*. Türkçe’ye “Solculuk” Komünizmin Çocukluk Hastalığı şeklinde çevirmek sanırım en uygunu.

Almanca: *Der “Linke Radikalismus” Die Kinderkrankheit im Kommunismus*. Türkçe’ye, “Sol Radikalizm” Komünizmin Çocukluk Hastalığı şeklinde çevrilmesi uygun olur.

İtalyanca: *L’estremismo, malattia infantile del*

comunismo. Türkçe’ye, *Ekstermizm Komünizmin Çocukluk Hastalığı* şeklinde çevrilebilir.

Fransızcası: *La maladie infantile du communisme “le gauchisme”*. Türkçe’ye, “Goşizm” Komünizmin Çocukluk Hastalığı şeklinde çevirmek uygun olur.

İngilizce: “*Left-wing Communism, an Infantile Disorder*”. Türkçe’ye, “*Solcu Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*” şeklinde çevrilmesi uygun olur.

Türkçe’de ilk baskı 1970 yılında ve Sol Yayıncıları tarafından yapılmış. Çeviri Muzaffer Erdost’un. Yayınevi, çevirinin İngilizce ve Fransızca baskılar karşılaştırılarak yapıldığını belirtiyor. Ancak kitaba yakıştırılan başlık İngilizce başlıktan etkilenerek seçilmiş. İnter Yayınları da 1996 yılında yayımladığı kitabı Almanca’dan çeviriyor. Başlığını benim de yukarıda yaptığım şekilde kullanıyor.

İnter Yayınları, ilk Türkçe çeviriyi de haklı olarak eleştiriyor. “Sol Komünizm” kavramı Türkiye’deki sol literatürde dolu dolu bir karşılık bulmuyor. Rusya’daki kimi komünistler bu kavramla adlandırılıyor. Almanya’da ise “İlke Muhalefeti” grubu “sol komünist” sıfatını kullanmasa da Lenin tarafından “sol komünizmin” bütün belirtilerini taşımakla eleştiriliyor.

Türkiye’de kendini “Sol Komünist” kavramıyla tanımlayan gruplar hiç olmadı. Sol içindeki polemiklerde de “sol komünist” olma bir eleştiri niteliği kazanmadı. Goşizm ifadesi bir siyasî tutumu, tarzı tanımlamak açısından yerleşmiş bir kavramdır ve siyasî çağrışımları nettir. Almanca kitabın başlığındaki “Sol Radikalizm” ifadesi Türkçe açısından çok daha anlamlı bir vurguya sahiptir. Türkiye solu açısından “radikal solculuk” içi dolu bir kavramdır ve kullanıldığında neyi anlattığı, imlediği ayan beyandır. “Sol Komünizm” ifadesi bu çağrışım gücünden noksanıdır. Dahası Lenin’in sanki bizde olmayan bir grubu, çizgiyi eleştirdiği görüşünün oluşmasına da yol açmaktadır.

Bundan dolayı Lenin’in bu önemli kitabı Türkiye’deki sol açısından nerdeyse adreşiz kalmıştır. Orada yapılan eleştirileri Türkiye solunda hiç kimse üzerine almamış ve kendini gözden geçirmeyi düşünmemiştir. Dolayısıyla kitabın etkisi olması gereken güce varmamıştır.

Oysa kitapta Lenin son derece sarıh bir şekilde “keskin solculuğu” eleştirmektedir. Bu eleştiri, Türkiye solunun tarihi açısından olduğu kadar bugün de son derece yakıcıdır, günceldir.

üzere, grev satılarak da uzlaşmaya varılabilir. Lenin, grevde varılan uzlaşmanın meşru mu yoksa ihanet eden bir sendika önderinin, bir grev kırıcısının eseri mi olduğunun saptanmasının da zor olduğunu ekliyor. Bu durumda bir grevde varılan uzlaşmanın meşru mu yoksa ihanet mi olduğu nasıl saptanacak?

Lenin devam ediyor. “Her duruma uyan bir reçete ya da (“Asla uzlaşmayacak”) biçiminde bir genel kural üretmeye kalkışmak saçmadır”. Öyleyse ne yapılacak? Yapılacak şey, her bir tekil durumu kendi özgünlüğü içinde değerlendirmektir. Peki bu değerlendirmenin doğru olmasını nasıl umacağız, bekleyeceğiz? Karmaşık siyasî sorunların çözümünde; gerekli bilgi, gerekli tecrübe ve gerekli siyasî seziye sahip parti önderlerin inisiyatifine güvenmekten başka çıkar yol kalmıyor. Ancak burada ifade edilen “önderler bilir” sığılğında bir saptama değil. Sınıf adına karar verecek bir önderlik tespit etme hiç değil. Partili önderlerin doğru çözümleme yapabilmesinin koşulu, sınıfın düşünen bütün temsilcileriyle birlikte ve uzun erimli çalışmalar yapmaktır.

Devrimci marksist siyaset ve uzlaşma

Devrimci marksistlerin iktidara yönelmiş politik eyleminde uzlaşma olgusunu nasıl gördüğünü anlamaya yardım edecek önemli metin Lenin’in yukarıda anılan kitabıdır. Lenin, “*Hiç Uzlaşma Olmayacak mı?*” başlığında Engels’in 1874’te Blankici Komüncüleri nasıl eleştirdiğini hatırlatarak başlıyor. Blankicilerin gözlerini sadece zafer gününe dikmiş olmalarını eleştiriyor. Blankiciler, sınıfların kaldırılmasını, üretim araçlarının ve toprağın özel mülkiyetine son veren toplumsal düzeni hemen şimdi istiyor. Hiçbir ara aşamadan geçmeye tahammül etmeyen, hiçbir uzlaşma düşünmeyen bir siyasî çizgi savunuyorlar. Uzlaşmaların, ara aşamaların sadece kölelik durumunu uzattığını dile getiriyorlar. Engels bu hattı “Kendi sabırsızlığını teori olarak ileri sürme çocukça saflığı” olarak yorumluyor. Lenin, bu arka planı hatırlatarak devrimci marksizmin uzlaşma hakkında nasıl bir çizgi izlediğini ortaya koymaya hazırlanıyor.

Siyasî tecrübeden yoksun naif kimseler, oportünizmle devrimci

Marksizm arasındaki sınırların genel olarak uzlaşmayı kabul edip etmemekte olduğunu sanar. Her türlü uzlaşmanın oportünizm ve her türlü uzlaşmaz sert tavrın devrimci marksizm olduğunu düşünür.

Bu kişilere Lenin şöyle sesleniyor: “Tarihin her özel ya da özgül anında, karşımıza dikilen pratik siyasal sorunlarda kabul edilmesi mümkün olmayan uzlaşmaları, oportünizmi temsil eden uzlaşmaları, devrimci sınıfa ihanet niteliğindeki uzlaşmaları ayırt etmeyi bilmeli.” Lenin burada kullandığı “bilmeli” ifadesinde, nasıl bileceğini teorik olarak doldurmuyor. Birinci Dünya Savaşı’nda, “ulusal savunmanın” desteklenmesini oportünizmin temel biçimi olarak örnekleyerek sorunu açıklama yolunu seçiyor.

Hatırlanacağı üzere Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht’in bütün çabasına rağmen Alman Sosyal Demokratları savaş bütçesini desteklemişti. Lenin bunu, kendi burjuvazisinin çıkarlarını savunma düzeyinde bir uzlaşma örneği olarak yargılıyor. Kendi ülkesinin burjuvazisiyle yapılan bu dolaylı ya da dolaysız uzlaşma, proletaryaya ve

“konsey” hareketine karşıt bir sonuç yaratıyor. Burjuva demokrasisi ve parlamentarizminden yana olan bu tutum “konsey iktidarı”na karşı olmak anlamına geliyor. Lenin, “anavatanın savunulması” şeklinde ifade bulan bu sosyal şoven politikayı, oportünist bir uzlaşma olarak değerlendiriyor.

“Yalnız öncüyle zafer imkânsızdır”

Öte yandan birtakım Alman solcuları da diğer partilerle her türlü uzlaşmayı reddeden bir siyasî çizgi izliyor. Bolşevikleri nefret tonu yüksek bir dille eleştiriyor. Lenin bu tür solcuların, Bolşeviklere karşı olmasının siyasî düşüncelerinin doğal bir sonucu olduğunu yazıyor. Çünkü: “Almanya sollarının hem Ekim Devrimi’nden önce hem de sonra, Bolşevizm’in tarihinin dolambaçlı yollara başvurmaları ve burjuva partileri dahil öteki partilerle anlaşmalarla ve uzlaşmalarla dolu olduğunu bilmemeleri mümkün değildir!”

Bolşevikler bu uzlaşmalara neden yanaşır, bu uzlaşmalar oportünist bir siyasî hat izlemek midir? Lenin,

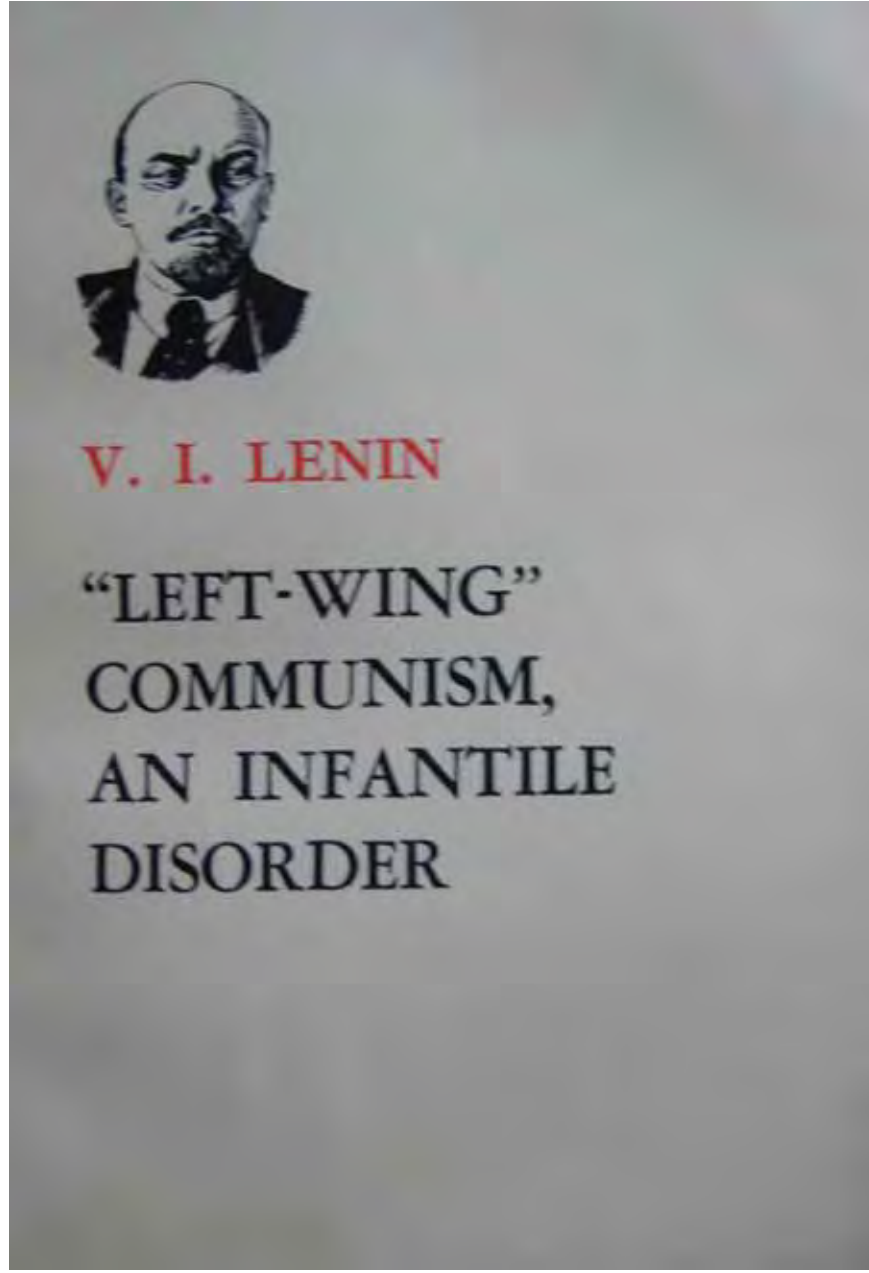
burjuvaziye karşı verilen savaşın, iki devlet arasında çıkan bir savaştan çok daha zor olduğunu yazıyor. Böylesine zorlu bir savaşa kalkışmak, karmaşık yollara başvurmamak ve düşmanları bölen farklı çıkarlardan kaynaklanan çelişkilerden yararlanmayı gerektiriyor. Peki “düşmanları bölen çelişkilerden” nasıl yararlanılabilir?

Ayrı ayrı ülkelerin burjuvazisinin ya da bir ülkenin burjuvazisinin kendi arasında, farklı çıkarlardan dolayı çatlaklar oluşur. İşte bu çıkar farkının yarattığı çatlak, siyasî ittifaklar oluşturmada söz konusu olacağı noktadır. Burada kurulacak ittifaklardan sallantılı ve geçici müttefiklikler çıksa da, bu ittifak fırsatı hızla değerlendirilmelidir. Çünkü sizden çok daha güçlü olan bir siyasî hasım, ancak akıllıca kurulmuş ve sayıca kalabalık güçlerin safınıza çekilmesiyle mümkündür.

Lenin, kendi örgütünden daha kalabalık güçleri kendi safına kazanacağını nasıl oluyor da düşünebiliyor? Lenin’i bu özgüvenle konuşturan nedir? Kuşkusuz kendi siyasî örgütünün ve hattının yapacağı siyasal çözümlerinin doğru olacağına duyduğu inanç. Bu, uzlaşmalara gidebilmenin kendine güvenmek anlamına geldiğini de gösterir. İttifaklardan kaçınmaksa içine kapalı, hayata dokunamayan dar ve sekter grupların ortaya çıkmasını sağlar. Sosyalistlerin siyasî uzlaşmayı, işçi sınıfının çeşitli parti ve örgütleri arasındaki bir ilişki olarak ele alması da sınırlı bir düşüncedir. Yine Lenin hatırlatıyor: “Çarlığın iktidardan düşmesine kadar, Rusya’nın devrimci sosyal demokratları çok kez liberallerin yardımına başvurmuşlardır, yani bunlarla birçok pratik uzlaşmalar yapmışlardır.”

Bu ittifak, burjuva liberalizminin işçi sınıfının içindeki etkilerine karşı ideolojik mücadele verilmediği anlamına da gelmez. Bolşevikler 1905’te de işçi sınıfı ve köylülüğün liberal burjuvalar ve Çarlığa karşı ittifakını savunuyor. Ama buna rağmen burjuvaziyi, Çarlığa karşı desteklemekten bir an olsun geri durmuyor. Bolşevikler 1907’de bu kez burjuva demokrati “sosyalist devrimciler”le seçim ittifakı yapıyor.

Örnekleri arttırmak mümkün. Ama daha çarpıcı bir ittifakı burada anmak verimli olacak: Ekim Devrimi günlerinde Bolşevikler, sosyalist devrimcilerin tarım programını bir virgüle dahi dokunmadan kabul ediyor ve küçük burjuva köylülükle



Lenin, vardığı her uzlaşmada işçi sınıfı çıkarlarını her türlü ulusal çıkarın, örgüt çıkarının üstünde tutuyor. Proleter harekete partinin yarattığı ilkeleri dayatmıyor.

önemli bir siyasal blok oluşturuyor. Lenin’in bu ittifakı değerlendirdiği son derece öğretici: Bu, köylülere zorla Bolşevik programı kabul ettirme derdinin taşınmadığını kanıtlamak için varılmış açık bir anlaşmadır. Lenin’in buradaki tutumunu anlamak için *Devlet ve Devrim* adlı kitabını hatırlamakta fayda var: Lenin orada “Demokratik cumhuriyetin kapitalizmin mümkün en iyi siyasî kabuğu” olduğunu söylüyor. Ve ekliyor: “Biz, kapitalist düzende proletarya için en iyi devlet biçimi olarak demokratik cumhuriyetten yanayız”.

Öte yandan yapılan ittifakların ömür boyu sürecek mutlu evlilikler

olarak düşünülmesi de saflıktır. Bitmiş ittifaklardan sonra süren siyasî mücadelelere bakarak eski ittifakları eleştirmeye kalkışmak da bu saflığın başka bir tezahürüdür. Çarpıcı örneği yine Bolşeviklerden seçiyorum: Bolşeviklerin bir zamanlar siyasî blok oluşturduğu sol sosyalist devrimciler, 1918’de Bolşeviklere karşı silahlı mücadeleye başlıyor. Ama bu Bolşeviklerin bir tarihte onlarla ittifak yapmakla hata ettikleri anlamına gelmiyor.

Lenin’in uzlaşmaların neden gerekli olduğunu açıklayışı, bir marksizm dersi gibidir. Kapitalizmi kapitalizm yapan emekçi sınıfların bölünmüşlüğüdür: Proletarya, proleterden

yarı proletere, yarı proleterden küçük köylüye, küçük köylüden orta köylüye ve diğer toplumsal gruplarla çevrilidir. Bunun gibi proletaryanın kendisi de meslek grupları ve bazen mezhepsel gruplar gibi tabakalara bölünmüştür. Egemen sınıflar da bölünmüş, parçalı bir yapıdadır. Bu, kapitalizmi kapitalizm yapan bir özelliktir. Lenin şöyle sürdürüyor: “Bütün bunlar; proletaryanın öncüsü için, onun bilinçli bölümü için, komünist partisi için, zikzaklı, dolambaçlı yoldan yürümenin, ayrı ayrı proleter gruplarla, ayrı ayrı işçi partileriyle ve küçük mülk sahipleriyle anlaşmalar yapmanın, uzlaşmalara varmanın kesin, mutlak gerekliliğini doğurmaktadır”.

Sonsöz

Lenin her bir grevde varılan uzlaşmanın meşru mu yoksa ihanet mi olduğunu seçecek kesin bir ölçütün olmadığını söylüyor. Kuşkusuz haklı. Ama devrimci marksist siyasî mücadele söz konusu olduğunda; yapılan uzlaşmalar, ittifaklar için kullanılacak hiçbir ölçüt yok mudur? Lenin, ittifak hakkındaki düşüncelerini örneklerle açıklamayı tercih ediyor. Uzlaşma konusundaki düşüncesini genellikle marksist literatüre doğrudan başvurmadan açıklıyor. Böyle olmakla birlikte onun uzlaşma politikası marksizmin kusursuz bir uygulaması. Lenin’in yazdıklarına ruhunu veren bizzat *Komünist Manifesto*’dur: “Komünistler öteki işçi partileri karşısında özel bir parti değildir. Proletaryanın çıkarlarından ayrı çıkarları yoktur. Proletarya hareketini kalıba sokmak üzere apayrı ilkeler ortaya atmazlar. Komünistler geri kalan proletarya partilerinden yalnızca bir yandan proleterlerin ayrı ayrı ulusal savaşlarından tüm proletaryanın ulusallıktan bağımsız ortak çıkarlarını vurgulayıp öne sürmeleriyle, bir yandan da proletarya ile burjuvazi arasındaki savaşımın geçtiği başka başka gelişim aşamalarında hep genel olan hareketin çıkarlarını savunmakla ayrılırlar”.

Lenin, vardığı her uzlaşmada işçi sınıfı çıkarlarını her türlü ulusal çıkarın, örgüt çıkarının üstünde tutuyor. Proleter harekete partinin yarattığı ilkeleri dayatmıyor. İşte tam da bu yüzden Lenin 1907’de burjuva demokratlarının tarım programlarını virgüle dahi dokunmadan kabul ediyor. Bu ölçüt, hangi uzlaşmanın olamayacağını da söylüyor: Uluslararası bir sınıf olan proletaryanın çıkarına ters düşen hiçbir uzlaşma onaylanamaz. ▼

MARKSİZM VE POLİTİKA

Hem Lenin hem Gramsci, devrimi beklemeyi değil kışkırtmayı, sistemi salt ekonomik düzeyde değil, her düzeyde teşhir etmeyi, bir devrimci kriz anına hazır olmayı savunur.

Can Irmak Özınanır

Kapitalist toplumdan sosyalizme nasıl mı geçeceğiz? Cevabı çok basit. Biliyorsunuz, içinde yaşadığımız toplum kapitalist üretim tarzı üzerinde yükseliyor. Kapitalist üretim tarzı emek gücünün sömürsüne bağlı, yani üretim ilişkileri sömürü etrafında şekilleniyor. Emek gücünün sömürsü ile ortaya çıkan muazzam değer, üretim güçlerinin de aynı muazzamlıkta gelişmesini sağlıyor. Bir gün, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasında bir çelişki doğacak. Mevcut üretim ilişkileri, üretim güçlerini taşıyamaz hâle gelecek. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlayacak. Artık değerine el konulan işçiler artık kolektif çıkarlarının kapitalist sistemde olmadığının farkına varacak ve sistemi devirip yerine sosyalizmi getirecekler.

Sizce bu doğru mu? Sınıflar mücadelesinin işçi sınıfı lehine sonuçlanması, sömürünün ortadan kalkması bir aşamada zorunlu olarak ve kendiliğinden ortaya çıkacak çelişkilerin sonucu mudur? O zaman işçilerin arasında örgütlenmeye çalışmanın, ulusların kendi kaderini tayin hakkı için mücadele etmenin, çeşitli özgürlükleri kazanmak için sokaklara dökülmenin, devlet baskısıyla karşılaşmanın ne anlamı var? Zaten her şey tarihin ve ekonominin çelik yasaları ile önceden belirlenmişse ve günün birinde sosyalizm öylece ortaya çıkıverecekse niye?

Marksizm ekonomizm değildir

İlk paragrafta anlattığım süreç, aslında Karl Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* kitabının meşhur önsözündeki bir bölümden biraz kabalaştırarak yapılmış bir alıntı. Üstelik anlatılanın bütünüyle yanlış olduğunu söylemek de mümkün değil. En genel soyutlama düzeyinde, toplumun işleyişi anlaşılmaya çalışıldığında söylenenlerin çoğu doğru.

Gerçekten de kapitalist toplum, emek gücünün sömürsü üzerinde

yükselir. Gerçekten mevcut üretim ilişkileri, üretici güçleri bir aşamaya kadar geliştirir ve kendi aralarında çelişkiye düşer. Ancak tüm bunlar, bahsedilen genel soyutluk düzeyinde gerçekleşmez; üretim ilişkileri soyut değildir, hayatımızın tam ortasındadır. Sınıf mücadelesi hayatın her alanında ve her gün yeniden ve yeniden yaşanan bir mücadeledir. Patronundan zam isteyen işçi, devlete karşı mücadele eden bir direnişçi, kreş hakkı için mücadele eden bir kadın, transfohi yeryüzünden silinsin diye uğraşan bir aktivist, İsrail'in işgaline karşı direnen bir Filistinli sınıf mücadelesine katkıda bulunan, eyleyen özneleridir. Elbette bu saydıklarımın hepsi doğrudan işçi sınıfının parçası veya onu ikame edebilecek toplumsal özneler değildirler, ancak dünyayı değiştirme yönünde güçlü bir katkı sağlayabilirler. Çünkü politik mücadele olmadan, egemen fikirlerin işçi sınıfına ve diğer bağımlı sınıflara dayattığı ayrımlar aşılamaz, kapitalizme karşı güçlü bir alternatif geliştirilemez.

Marx ve Engels elbette ekonomiye, daha doğrusu üretim faaliyetinin kendisine belirleyici bir rol biçiyor ve önem atfediyordu. Ancak Marksizm'i ekonomiye indirgemek ona yapılacak en büyük haksızlık olacaktır. Marksizm'in realist bir yöntemi vardır. Dünyayı o güne kadar yüzeysel bir şekilde açıklamış bütün sistematik düşüncelere meydan okumuştur. Yüzeyde ve gözlemlenebilir olanla ilgilenen pozitivistlerin aksine Marx, olan bitenin arka planında işleyen mekanizmaları ortaya çıkarmayı ve onları dönüştürmeyi öneriyordu. İşte, kapitalist üretim tarzını incelemesinin ardında tam böyle bir çaba vardı, dünyayı değişmez kurallarla

işleyen bir iktisadî “gerçekliğe” indirgeme amacı değil.

Lenin ve politikanın önceliği

Marksizm ve politika arasındaki ilişkiye özgün ve bir o kadar da hayatî bir katkı sağlayan isimlerin başında kuşkusuz Vladimir İlyiç Lenin gelir. Lenin'in politik yaşamının içinde geçtiği dönem, özellikle de 1900'lerin ilk çeyreği, sosyalist (veya o dönemki ismi ile sosyal

demokrat) partiler arasında en ciddi hesaplaşmalardan birinin yaşandığı dönemdi. İşçi hareketi içinde en etkili parti Almanya'daki Sosyal Demokrat Parti'yi (SPD) ve parti o zaman “Marksizm'in Papası” olarak tanınan Karl Kautsky tarafından yönetiliyordu. Kautsky ve onun etkisindeki II. Enternasyonal üyesi sosyal demokrat partiler, yazının ilk paragrafında bahsedilen mekanik şablona gönülden bağlıydı. Onlara göre her toplum belirli bir tarihsel



gelişim şemasını izleyecek ve sonunda tarihsel gelişimin zorunlu bir sonucu olarak sosyalizme ulaşacaktı. Bu şablonun dışına çıkacak politik eylemler maceracı birer deneyim olmaya mahkûmdur. Lenin, tam da bu düşünce ile hesaplaştı ve politikanın işçi sınıfının tarihsel sınıfsal bilince ulaşmasında öncelikli olduğunu savundu.

Lenin, politikayı “ekonominin en yoğunlaştırılmış hâli” olarak tanımlıyordu ve salt ekonomiye indirgenmiş mücadelenin sistemin sınırları içinde kalacağını, sınıf bilincini sınırlandıracağını savunuyor, bu sebeple politik mücadeleyi önceliyordu. Lenin 1902 yılında *Ne Yapmalı?* kitabını yazarken stalinizmin bugün putlaştırdığı “profesyonellerden oluşan parti” fikrinden öte sınıf bilincini toplumun bütün katmanlarına yaymayı ve mücadeleyi genelleştirmeyi savunuyordu. Bu kitapta, ekonomik indirgemeci Raboçeye Dyelo grubuna karşı yaptığı polemikte nüfusun bütün sınıflarına gitmeyi öneriyor, salt işçi eylemlerine odaklanmanın yanlış olduğunu söylüyordu. İşçi sınıfı, toplumda baskıya maruz kalan diğer sınıf ve grupların da taleplerini savunmalı, onlara destek vermeliydi. Lenin’in politikaya ilişkin bu bakışı, örgütsel ve stratejik bakış açısındaki pek çok değişime rağmen, devrimci politika düşüncesinin temelini oluşturdu.

Bu sebeple Lenin’in 1902’den 1917 Ekim Devrimi sonrasına kadar yazdığı tüm metinler yüksek düzeyde politik metinlerdir. Lenin’in metinlerinde Marksist teori, en genel soyutlama düzeylerinden, daha alt düzeylere, somut bir politikaya dökülmektedir. Teorinin griliği, hayatın yemyeşil ağacına cansuyu vermektedir.

Lenin’e göre sınıf mücadelesi, her politik uğrakta farklı manevralar yapmayı gerektirir, yani taktikler ve stratejiler sınıf mücadelesinin hayati bir parçasıdır. Bir hareket güç biriktirme, ileri çıkma ve geri çekilme anlarını saptayabilmeli, belirli anlarda belirli hamleleri yapabilecek esnekliğe sahip olmalıdır.

Peki, işçi sınıfının politik bir özne olarak diğer ezilenlerle bağ kurmasını, gerekli taktik ve stratejik adımları atabilmesini, erken bir ayaklanmaya kalkışmamasını veya ayaklanma anı geldiğinde geç kalmamasını sağlayabilecek olan nedir? Lenin’in buna cevabı kuşkusuz devrimci bir partidir.

Lenin’in politikaya bakışının

cisimleştiği yer devrimci partidir. Ne zaman Leninizm’den söz edilse zurnanın zırt dediği yere geliyoruz. Lenin’in parti fikrinin Stalinizm’in karanlığına yol açtığını düşünenlerin sayısı hiç de az değil. Oysa Lenin, bürokratlardan ve onun etrafına çöreklenmiş çıkar çevrelerinden oluşan bir partiyi hayatının hiçbir döneminde savunmadı. O, politika kavrayışına uygun olarak sınıfın kendisi olmayan ancak sınıftan da ayrı olmayan bir parti savunuyordu. Eğer politika, ekonominin doğrudan yansıması değilse, devrimci partinin de egemen fikirlerden hiç de azade olmayan sınıfın bütününe temsil etmesi beklenemez. Bu sebeple Lenin, işçi sınıfının en mücadeleci ve en önde duran unsurlarını bünyesinde toplayacak, devrimci kriz durumu ortaya çıktığında ise sınıfın geri kalanını yönlendirebilecek demokratik ve merkezîyetçi bir parti fikrini savunuyordu. Bu, devrimi mekanik bir süreç olarak algılamamasının, ikameci bir anlayışa sahip olmamasının sonucuydu.

Gramsci ve hegemonya mücadelesi

Lenin’in fikirlerini özgün bir biçimde ele alarak, Avrupa koşullarına uyarlayan ve Marksizm-politika ilişkisine önemli bir katkıda bulunan en önemli devrimcilerden biri de Antonio Gramsci’dir. Ekim Devrimi’ni “Kapital’e karşı devrim” adlı bir makale ile karşılayan Gramsci, bu makalesinde II. Enternasyonal’in mekanik Marksizm anlayışını mahkûm ediyor ve sosyalist propaganda ile Rusya halkının tarihsel şemaya uygun olmayı beklemeyen devrime ilerleyişini selamlıyordu. Daha sonra fiilî ve fizikî önderliğini yaptığı fabrika işgalleri döneminde, İtalyan Komünist Partisi içinde sektör eğilimlere karşı verdiği mücadelede hep politikanın, taktik ve stratejilerin önemine vurgu yaptı. En önemli katkısını ise faşizmin zindanlarında tuttuğu *Defterler*’de yaptı.

Gramsci, *Defterler*’de Avrupa’da devrimin nasıl olup da yenilgiye uğradığını anlamaya çalıştı ve yeni bir anlayış önerdi. Gramsci’ye göre Rusya’nın aksine batıda sivil toplum çok gelişkindi, devlet zayıflasa bile sivil toplumda kurmuş olduğu hegemonya aracılığıyla kendini kısa bir sürede toparlamayı başatabiliyordu. Kapitalizm, kitleleri sadece zor yoluyla değil aynı zamanda rıza yoluyla da kendine bağlıyordu. Bunun için Gramsci, uzun süreli bir politik-ideolojik mücadele, bir hegemonya mücadelesi önerdi.



Bu anlayışa göre devrimci sınıf, toplumdaki diğer bağımlı sınıfları da kendi hegemonyası altında toplayabilmeli, bunun içinse sivil toplum içinde bir mevzi savaşı vermelidir. Bu, mücadeleyi ekonomik sınırların dışına taşıma anlamına gelir. İşçi sınıfı, sosyalizmin geniş kitlelerin çıkarına olduğunu, kitlelere pratik içinde kanıtlayabilmeli, toplumun ortak duygusuna yerleşik olan burjuva düşüncesini gündelik mücadele içinde alt etmeyi başarmalıdır. Gramsci de, Lenin gibi bu mücadeleyi sınıfın organik bir parçası olan devrimci bir parti aracılığıyla vermeyi önerir.

Sistemi her düzeyde teşhir etmek

Hem Lenin hem Gramsci iradenin önemli bir yer tuttuğu bir politik mücadele önerir. Politikayı ekonominin doğrudan bir yansıması gibi gören kaba Marksist yaklaşımlara karşı dururlar. Devrimi beklemeyi değil kışkırtmayı, sistemi salt ekonomik düzeyde değil, her düzeyde teşhir etmeyi, bir devrimci kriz anına hazır olmayı savunurlar. Bu iradecilik, kendini sınıfın yerine ikame etme anlamına gelmez; sınıfın devrimci bir özneye dönüşümünde politikanın kaçınılmaz bir aracı olduğu anlamına gelir.

Politik mücadele üzerine yaptıkları bu vurgu günümüz dünyasında devrimcilere yol göstermelidir. Politik dönemeçlerde “işçi sınıfını ilgilendirmez” anlayışıyla politika-ya sırtını dönen anlayış devrimci

değildir. Her politik gelişme –farklı önemlerde– işçi sınıfını ilgilendirir. Ezilen ulusun mücadelesi de, parlamentodaki basit bir yasa tasarısı da, işyerinde mobbinge maruz kalan bir emekçinin mücadelesi de... Ezilenlerin sesinin tarih sahnesine yön vermesini istiyorsak, kendini gündelik yaşamda var eden devrimci bir politikayı hayata geçirmek zorundayız.

Devrimler, saf birer görüngü olarak karşımıza çıkmaz. Bir tarafta burjuvazinin, bir tarafta ise proletaryanın ringdeki boksörler misali karşı karşıya geldikleri bir devrim mevcut değildir. Arap coğrafyasında devrimlerin olanca karmaşıklığıyla karşımıza çıktığı, Avrupa’da krize karşı direnişin yükseldiği bugünlerde, bunu aklımızda tutmamız gerekir. ▼



Rosa Luxemburg İkinci Enternasyonal toplantısında May Stevens, 1917

ALMANYA'DA DEVRİM, NAZİZM VE STALİNİZM

Almanya devrimi, devrimlerin birkaç günlük bir değişim süreci olmadığını gösterdi. Devrimin ilk adımı, sadece bir ilk adımdır.

Şenol Karakaş

Kasım 1918'de, Almanya'ya yepyeni bir ruh egemendi. Devrim patlamıştı, sokaklar "sıradan insanlar" tarafından ele geçirilmiş, burjuvazi neredeyse kaybolmuştu. Chris Harman, *Kaybedilmiş Devrim* kitabında, dönemin tanıklarından yaptığı alıntılarla, bu ruh halini şöyle özetliyor: "Şık giysileri içinde beyler ya da hali vakti yerinde zarif giysili hanımlar, sokağa çıkma cesareti gösteremiyorlardı. Sanki yer yarılmış ve burjuvazi bir anda ortadan kaybolmuştu. Ortalıkta dolaşan yalnızca işçiler, yani ücretli kölelerdi. Ama bu kez, silahlanmış durumdaydılar."

Sadece Almanya'da değil, tüm Avrupa'da devrimci altüst oluş yaşıyordu. İngiltere Başbakanı Lloyd George, Fransa Başbakanına şunları yazıyordu: "Avrupa'nın bir ucundan diğerine, kitleler, siyasal, sosyal ve ekonomik tüm görünüşleri içinde, mevcut düzeni sorguluyor."

Rusya'daki Sovyet iktidarı, dünyadan yalıtılmış geri bir ekonomik temelde sosyalizmin kurulamayacağını

bildiği için, Avrupa devrimlerinin imdadına gelmesini bekliyordu. Chris Harman, Almanya'dan devrim haberleri geldiğinde Rusya'daki coşkuyu, o günlerin tanığı Karl Radek'ten şöyle aktarıyor: "On binlerce işçi, adeta sevinç ve coşkudan sarhoş olmuştu. İşçiler ve Kızıl ordu askerleri, akşam geç saatlere kadar şehrin bir ucundan diğerine coşku içinde dolaşıp durdular. Dünya devrimi başlamıştı. Yahtılmışlığımız sona ermişti."

Dünya devrimi başlamıştı başlama-sına, ama Almanya'da sosyal demok-rasi, tüm ağırlığıyla işçi sınıfı hareketinin dizginlenmesi için kolları sıvamıştı. Almanya dünyanın ikinci büyük sanayi ülkesiydi. Bürokratik, dev bir devlet aygıtı, toplumsal grup-lara pay verme yeteneğine sahipti. Büyük elektrik tesisleri, demir-çelik fabrikaları, kömür madenleri, tersane, liman ve tekstil sektörünün geliş-kinliğiyle, Almanya'da egemen sınıf, gücünü küreselleştirmek için güçlü bir itki duyuyordu. Ülkede en büyük siyasî güç, bizzat devletti. İkincisi ise, 11 milyonluk sanayi işçi nüfu-sunun ezici çoğunluğunun siyasî isteklerinin cisimleşmiş örgütü Sosyal

Demokrat Parti'ydi (SPD). "Devlet içinde devlet" olarak adlandırılan SPD'nin, 1 milyondan fazla üyesi, 4,5 milyon seçmeni, 90 tane günlük gazetesi, gençlik ve kadın örgütleri, kooperatifleri, müzik kulüpleri vardı.

Bu kocaman aygıtın günlük işlerini sürdürecekt, malî işlerine bakacak dev bir parti bürokrasisi vardı. İşçi hareketinin mücadele düzeyinin düşüklüğü, yıllar içinde şekillenen parti rutininin yarattığı tutuculuk, kendini parlamenter sisteme uyarlama alışkanlığı, parti içinde zaman zaman başını çıkartan ulusalcı fikirlerin tartışılabilir olması, devletle çatışma ve kitle eylemlerinin, politik grevlerin örgütlenmesine öncülük yapmak için yapılan uyarılara kulakların tıkanması, giderek, SPD'nin, sözde Marksizm'in temel tezlerine sahip çıkan ama pratikte kapitalistlerden ve devletten kopartılan tavizlerle yetinen kitlesel bir bürokratik merkeze dönüşmesine neden olmuştu.

Savaşla derinleşen kriz

Bu bürokratik merkez, Birinci Dünya Savaşı yaklaştığında, en önemli

sınavda, enternasyonalizme, dünya işçilerine ve Alman işçi sınıfına kolayca ihanet edebildi. On gün içinde, önce savaşa karşı bildiri yayınlayan SPD liderliği, 10 gün sonra yaptığı açıklamada, "Bize düşen görev... ülkemizin bağımsızlığını ve uygarlığını korumaktır... Bizler, tehlike anında anavatanı yüz üstü bırakıp gitmeyeceğiz" diyebilirdi. Ve 92 SPD milletvekili arasında sadece Karl Liebknecht, parlamentoda savaş kredilerine karşı oy kullandı.

Sosyal demokrasinin sert milliyetçi dönüşü, işçi kitleleri arasında sosyal şovenlerin dümenin başına geçmesine yol açtı, Almanya'yı hızla savaşa atılmak isteyen insanların gürültüsüne teslim etti.

Savaş, cephede ölen on binlerce genç demektir, cephe gerisinde ise çok kısa bir sürede "karabasanı andıran" bir yıkım başladı. Bu yıkım sonucunda bir yıl içinde vatansever gösterilerin yerini, savaş karşıtı kızgınlığın ifade edildiği gösteriler aldı. Gösteriler polisle çatışmalarla son bulmaya başladı.

Bu durum, SPD içinde savaşa karşı

olan Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg gibi devrimcilerin nihayet seslerinin duyulmasına yol açtı. Liebknecht, 1916 yılında birkaç bin işçi ve gence yaptığı savaş karşıtı konuşmanın başında tutuklandı. Ama duruşma günü, 55 bin işçi onunla dayanışmak için greve gitti. Daha fazla sayıda işçi, Alman devletinin vatan savunması değil, sınırlarını savaşla genişletme çabası içinde olduğunu kavradı. Ertesi yıl Rus devriminin patlaması, SPD liderliğinin en sağcı kanadının “ulusal savunma amaçlı savaş” iddiasına da son verdi. Rusya’da kendi iktidarı yürüten işçiler, açıkça acil barış istiyordu.

Almanya’da 200 bin metal işçisi etmek için greve çıktı, grev hızla savaş karşıtı duyguların mayalandığı bir havuza dönüştü. Sovyet Devrimi Almanya’da savaşa karşı giderek derinleşen hoşnutsuzluğun politik bir odak kazanmasına yardımcı oldu. 1918 Ocak ayında 400 bin işçi greve çıktı. Kitlesele toplantılarda grevi yönlendirecek temsilcilerin seçilmesi kararı alınmıştı. Greve 100 bin kişi daha destek verdi.

Eylem komitesine giren SPD liderlerinden Ebert, “Eylem komitesine, ülkenin hasar uğramasını engellemek ve grevin olabildiğince kısa sürede sona ermesini sağlamak için girdim” diyerek, sosyal demokrasinin Alman devriminde oynayacağı rolü de özetlemiş oluyordu. Kriz derinleşir, askerler arasında cepheden kaçma eğilimi baş gösterirken, SPD de savaş konusunda yaşanan tartışma nedeniyle ikiye bölünmüştü. Bardağı taşıran damla, Alman genelkurmayı İngiliz gemileriyle savaşmak için gemilere emir vermesi oldu. Denizciler ayaklandı. Alman devrimi başlamıştı.

Devrim düz bir çizgide ilerlemez

Birkaç hafta içinde Almanya’nın bir dizi büyük şehrinde kendi delegelerini seçen asker ve işçilerden oluşan konseyler, devrimin ilerleyişini gösteriyordu. Siyaset sarkacı hızla sola doğru kaydı. Almanya monarşiden, doğrudan bir işçi iktidarıyla kurtulma şansına sahipken, devreye işçi sınıfı kitleleri üzerinde on yıllardır egemen olan reformist fikirler ve reformist liderlik girdi. On binlerce işçi devrimci bir coşkuyla başkanlık sarayına yürüdü. Sosyal demokrat liderler, zorunluluktan monarşinin yıkıldığını ve Alman Cumhuriyeti’nin kurulduğunu ilan etti kalabalığa. Kalabalık bu ilanı coşkuyla karşıladı. Yan balkona tırmanan ve işçi ve askerlerin sosyalist cumhuriyetinin kurulduğunu ilan eden Liebknecht’in



konusması da etki yarattı.

Devlet binalarını ele geçiren ve polis şeflerini bile solcular arasından seçme yeteneğine sahip olan işçi ve asker konseyleri kontrolü sağlayan temel güç olsa da, konseylerin yönetim merkezine SPD liderliği ve SPD’den ayrılanlar girmişti. Savaş Almanya’da kapitalizmin yıkımına çevirmeyi savunan ve daha sonra Komünist Partisi’ne dönüşecek olan Spartakistler politik etkisi yüksek, ama örgütsel varlığı hesaba katılamayacak kadar önemsiz bir güç durumundaydı.

Almanya’da kapitalizmi kurtarmaya çalışan sosyal demokratlar, önce konsey iktidarının parlamentoya iktidar ilişkilerini paylaşmasını önerdi. Konsey bu öneriyi kabul etti, ardından karşı devrim girişimlerine başladı. Solcu polis şefi görevinden alındı. Kitleler bu tasfiyeye müthiş bir öfkeyle yanıt verdi ve devrim yeni bir evreye girdi. Protesto gösterisi, o tarihe kadar gerçekleştiren en büyük silahlı işçi gösterisi olarak kayıtlara geçti. Spartakistler, henüz birkaç hafta önce Komünist Partisi olarak örgütlenmişti. Protesto gösterisi, erken bir ayaklanmaya dönüştü. Rosa Luxemburg, erken bir ayaklanmanın iktidarı en fazla birkaç hafta elinde tutacağını düşünüyordu, ama ayaklanma başladıktan sonra kitlelerin mücadele içinde deneyim kazanması sürecinde kitlelerle birlikte eyleme geçti.

Kentin dışında, daha sonra Nazi örgütlenmesinin ilham kaynağı olacak Freikorps birlikleri bekliyordu. Koordine olamayan, nereye nasıl saldıracağını bilemeyen, yıllar içinde, mücadelenin en merkezî alanlarında deneyim kazanmış bir üyeler bütünlüğüne sahip olmayan işçiler, üstelik bir de hareketin genel yönetim merkezlerinde sosyal demokratların yer aldığı, reformizmin hâlâ işçi sınıfının büyük çoğunluğu açısından devrimcilerden farklarının belirgin olmadığı koşullarda mağlup oldu. Liebknecht ve Luxemburg katledildi. Devrim bastırıldı.

İkinci perde

Ama bu, devrimin ilk perdesiydi. Bir buçuk yıl sonra, Almanya’da bir askerî darbe girişimi gerçekleşti. 1920 yılındaki Kapp darbesi girişimi, tıpkı 1917 Ağustos’unda Rusya’da hamle yapan Kornilov darbesi girişimi gibi, işçilerin direnişiyle püskürtüldü. Siyasal krizin derinleştiği koşullarda, yeni kurulan Komünist Partisi on binlerce üyeye sahip bir kitle partisi haline geldi. Ne var ki sorun, yine liderlik sorunuydu. Bu kez de gücünü fazlasıyla abartan parti, 1921 yılında işçilerin öfkesinin iktidarı kendi ellerinde birleştirebileceğini duyduğu inançla erken bir ayaklanma çağrısı yaptı. Konseylerde, fabrikalarda, sendikalarda işçi sınıfının büyük çoğunluğunu yanına kazanarak reformist eğilimleri aşamayan devrimci ayaklanma, ağır bir mağlubiyet aldı.

İki yıl sonra, 1923’te, bu kez işçi sınıfının büyük çoğunluğu iktidarı almaya hazır olduğunu gösterdiğinde, Alman Komünist Partisi, bir önceki deneyimin başarısızlığı nedeniyle, yorgurdu üfleyerek yemeye karar verdi. Hareketin gerisinde kaldı. Yüz binlerce işçinin konsey hareketi, beş yıl boyunca Almanya’nın her bölgesinde göğüs göğüse süren çarpışmaların, her bölgede açığa çıkan demokratik özyönetim organlarının girişkenliğinin ve elde edilen tarihsel kazanımların ardından şiddetle bastırıldı.

Alman devrimi beş yıl sürdü. Bazen ileri hamleler yaptı, bazen geri çekildi. Kritik anda kritik kararları verecek, devrim, ayaklanma ve iç savaş koşullarında, sosyalizmin aşağıdan yukarı kurulabileceğini bilen ve Rosa Luxemburg’un dediği gibi, sermayenin zincirini bu zincirin dövuüldüğü işyerlerinde tek tek her işçinin bilinçli eyleminin ürünü olarak kurulacak bir sosyalizmin gerekliliğinde anlaşılan kitlesele bir partinin eksikliği, devrimin kaybedilmesine neden oldu.

Almanya’da devrimin yenilgisi, sadece Almanya işçi sınıfının yenilgisi olmadı. Yenilgi, umudunu Almanya’da kurulacak bir işçi demokrasisine bağlayan Rus devriminin izole olmasına ve bu izolasyondan, bürokratik bir gücün Rus işçi sınıfının kazanımlarını gasp etmek için iktidarı kendi ellerinde toparlamasına yol açtı. Alman devriminin yenilgisi, stalinizmin bürokratik zaferinin de başlangıcı oldu.

Hitler diktatörlüğü ise Alman devriminin yenilgisinin en ağır sonucu oldu. Faşizmin kaderi, 1918-23 Alman devriminin kaderi tarafından belirlendi.

Almanya’da devrimin bir sonucu da, devrimlerin, birkaç günlük bir değişim süreci olmadığını göstermesidir. Devrimin ilk adımı, sadece bir ilk adımdır. Bu ilk adımın önemi, kitlelerin tarihi kendi ellerine almaya başladıklarını hissetmelerindedir. Almanya’da kuruluşunu Marx’ın fikirlerine ve geleneğine dayandırdığını iddia eden bir partinin, güçlü sendikaların olduğu koşullarda, milyonlarca insanın her hafta sosyalist toplantılara katıldığı bir kültürel ortamda devrim kaderinin belirlendiği beş büyük siyasî evreden geçti.

Arap Baharı’nı daha ikinci yılında kara kışa dönüşmekle itham eden, Suriye’de bir devrimin bile yaşandığını inkâr eden “solcular” Alman devrimini gözlemlese, “Devrim değil ki bu” derlerdi herhalde! ▼

EKİM 1917: DEVRİM Mİ, DARBE Mİ?

Bolşevikler'in Temmuz Günleri'nde iktidarı almak yerine sovyetlerde çoğunluğun desteğini kazanmak için verdikleri siyasî mücadele Sovyet Devrimi'nin silahlı bir darbeden ibaret olmadığını gösterir.

Özdeş Özbay

Hasan Bülent Kahraman *Sabah* gazetesinde yayınlanan 21 Mayıs tarihli yazısında sık sık ileri sürülen bir tezi bir kez daha gündeme getirdi. Ekim devrimi hakkında şunları yazdı: “*Lenin’in, ‘devrim koşulları tamamlanmıştır, Rusya’da işçi sınıfı devrim aşamasına gelmiştir’ türünden saptamaları uydurmadır. Ekim Devrimi de bir askerî darbedir ve bu işlere kafa yoran ama bir tek gün dahi devlet yönetmemiş olan çekirdek elit grubun kendi inandığı siyasal düzeni kurmak mücadelesidir.*”

Bu görüş liberal, anarşist ve muhafazakâr kesimler tarafından onyıllardır iddia edilir. Bunlar arasında 1990’da yazdığı *Rus Devrimi* kitabı ile tarihçi Richard Pipes en ünlüsü. CIA’in ‘B Takımı’ olarak bilinen bir grubunu kuran ve Reagan yönetiminin Sovyet İlişkileri Direktörü olarak görev yapan Pipes çok sert bir komünizm karşıtı olarak biliniyor. Bir diğer önemli Ekim devrimi karşıtı ise Orlando Figes. Figes’in 1996’da yazdığı ve 20 dile çevrilen *Bir Halkın Trajedisi* kitabı akademi-de Pipes’ten çok daha fazla ilgi gördü. Ortak iddiaları şu: Ekim devrimi sadece Petrograd’da silahlı birliklerin yönetime el koymasından ibaret bir darbedir.

Ekim’in bir darbe olup olmadığı anlatabilmek için tarihe Temmuz Günleri olarak geçen, 1917’nin 3-6 Temmuz günlerinde ağırlıklı olarak Petrograd’da yaşanan olaylara bakmak gerek.

Temmuz Günleri’ne giden süreç

1917 Şubat devrimi ile Rusya’da ikili iktidar oluşmuştu. Bir yanda Kerenski’nin Geçici Hükümeti, diğer yanda işçilerin oluşturduğu Sovyetler. Haziran’da Kerenski hükümeti 1. Dünya savaşından çıkmadığı gibi Almanya’ya karşı yeni bir saldırı düzenleme kararı almıştı. Bu karar Şubat devriminde yer alan devrimci



garnizonları rahatsız etti, çünkü devrim sonrası kurulan geçici hükümet bu garnizonların silahsızlandırılmayacağını ve Petrograd’dan bir başka yere gönderilmeyeceğini söylemişti. Oysa şimdi Alman işçi ve köylülerinden oluşan Alman askerleri öldürmek üzere görevlendirilmişlerdi. Askerler bunu reddetti. Makinalı Tüfek Alayı’nın askerleri “Alman proletaryasına karşı savaşmak üzere Alman cephesine gitmeyip bunun yerine kendi kapitalist bakanlarına karşı savaşma” kararı aldıklarını açıkladı.

Troçki, Temmuz Günleri öncesi atmosferi anlatırken işçilerin Sovyet liderlerine olan güvensizliğinden, artan sabırsızlıktan, 18 Haziran eyleminde geçici hükümetin ne kadar savunmasız olduğunun görülmesinden ve Putilov fabrikası grevinin kitlelerde mevcut sistemin sürdürülemez hatta artık katlanılamaz hale geldiği hissini uyandırdığından söz ediyor.² Askerî birlikler hızla sola

kayarken, Sovyet liderlerinin ise sağa kaydığını anlatıyor. Artık askerler cephede isyan ediyor, savaşmayı reddediyor, emirlere uymuyor.

Troçki askerlerin durumunu şöyle tespit ediyor: “*Askerler işçilerden daha sabırsızlar. Çünkü hem cepheye gönderilme riskleri var hem de politik stratejiyi anlayabilmeleri çok daha zor. Üstelik her birinin tüfeği var ve Şubat devriminden beri askerler silahın bağımsız gücünü fazla abartıyorlar.*”

Amerikalı tarihçi Alexander Rabinowitch 20 Haziran’da gerçekleşen Bolşevik Askerî Konferansı’nda Lenin’in yaptığı konuşmayı ve bu konuşmanın katılımcıların büyük bir kısmında hayal kırıklığı yarattığını anlatıyor:

“Eğer şu an iktidarı ele geçirmeye yetenekliysek, iktidarı almış olduğumuz için onu elde tutmaya da yetenekli olduğumuzu düşünmemiz saflık olur. Fraksiyonumuzun

[Bolşevik Partisi] Sovyet içindeki gerçek ağırlığı nedir? Diğerlerini boş verelim, iki büyük şehirdeki Sovyetler’de bile kayda değer olmayan küçük bir azınlık durumundayız. Bu gerçek neyi gösteriyor? Bu gerçeği yok sayıp bir kenara itemeyiz. Görünen gerçek şu ki, kitlenin çoğunluğu kararsızlık gösterip duraksamakla birlikte hâlâ Sosyalist Devrimcilere ve Menşeviklere inanıyor. Proleterya partisi, iktidarı ciddi bir biçimde (Blankici yöntemlerle değil) elde edebilmek için, sabırla, sağa sola yalpalamadan, kitlelere her gün sahip oldukları küçük burjuva yanılsamaların yanlışlığını gösterip açıklayarak Sovyet içinde nüfuzunu arttırmak için savaşmak zorundadır.”

Aynı gün toplanan Petersburg Komitesi ise Lenin’i desteklemediği gibi, Lenin’e çok sert eleştiriler getirildi. Parti üyesi Naumov partiyi liderlikten yoksun olmakla suçladı. Diğer Bolşevikler bir an önce

ayaklanmazsak politik olarak iflas etmiş olacağımızı iddia ediyorlardı.

Ayaklanma yanlısı Bolşevikler Petersburg Komitesi ve Askerî Örgüt'te çoğunlukta iken, Merkez Komitesi Lenin'in uyarıları ile ihtiyatlı davranıyordu. On beş binin üzerinde makineli tüfek askerinin fiili komutanı durumunda olan Semaşko, Merkez Komitesi'ni partinin gücünü "net olarak kavrayamamakla" suçluyordu.

Temmuz Günleri ve Bolşevikler

Petrograd'da 4 Temmuz günü yarım milyon işçi ve asker katıldığı "Geçici Hükümeti devirin", "On kapitalist bakanı indirin", "Tüm iktidar İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetleri'ne" gibi sloganlarla büyük bir gösteri yapıldı. Makinalı Tüfek Birliği'nin önderliğinde her yandan işçi ve askerler sokağa akmıştı. Sovyetler'in iktidarı almasını talep ediyorlardı. Pek çok farklı koldan Petrograd silahlı işçi ve askerler tarafından kuşatılıyordu. Temmuz Günleri başlamıştı.

Hemen o gün Bolşevik Şehir Konferansı toplandı ve ayaklanma çağrısı yapmama ve Makinalı Tüfek Birliği'ne parti kararlarına uymaları ve iktidarı almaya kalkmamaları talimatını verme kararları alındı. Bu kararlar ertesi günün *Pravda*'sında da yayınlanacaktı.

O sırada Finlandiya'da bulunan Lenin Merkez Komitesi'nin isteği üzerine Petrograd'a gelerek kalabalığa seslendi. Hemen herkes ateşli bir konuşma beklerken, Lenin kısa bir konuşma yaparak daha çok temkinli ve sabırlı olunması gerektiğini anlattı.

Bu kadar büyük bir kalabalık sokak-tayken ve askerî birliklerin de desteği alınmışken, çok kolay bir hamle ile Geçici Hükümet devrilebilirdi. Ama Lenin için, yukarıda alıntılan daha önceki konuşmasından da belli olduğu gibi, esas sorun iktidarın alınması değil, elde tutulabilmesiydi. Sovyetler'de çoğunluğun desteği alınmadan yapılacak bir girişim Bolşevikleri darbeci olarak gösterecek ve Parti henüz kendisine destek vermeyen işçi ve köylü sınıflarla karşı karşıya kalacaktı.

Lenin bu gösterilerin erken bir ayaklanma ile sonuçlanmaması için bitirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bolşevik Parti Merkez Komitesi 5 Temmuz'da gösterilere son verme çağrısı yaptı:

"Yoldaşlar! Mevcut politik bunalım göz önüne alındığında amacımıza

ulaşmış bulunuyoruz. Bu yüzden gösteriyi bitirmeye karar verdik. Bırakın herkes greve ve gösteriye barışçıl bir biçimde son versin. Gelin bunalımın daha da derinleşmesini bekleyelim. Gelin güçlerimizi hazırlamayı sürdürelim. Hayat bizden yana; olayların gidişatı sloganlarımızın doğruluğunu gösteriyor."

Lenin ve Merkez Komite'nin kararına rağmen ayaklanma başladığında Bolşevikler ayaklanma içerisinde yer almaktan geri durmadı. Zaman-sız olduğunu düşünseler de, gelişmekte olan olaylara müdahil olmanın tek yolu içerisinde yer almaktı. 5 Temmuz gösterileri Bolşeviklerin önderliğinde yapılarak ayaklanma ile sonlanmadan bitirildi. Bu sayede düzenli bir geri çekilişi organize edebildiler.

Lenin 1919'da Temmuz günleri ile ilgili olarak şunları söyler:

"Kitleler savaşa giriştiklerinde yanlışların yapılması kaçınılmazdır; ancak komünistler kitlelerin yanında kalmayı sürdürür, bu yanlışları görür, bunları kitlelere açıklar ve anlatır,

yanlışları düzeltmeye çalışır ve büyük bir azimle sınıf bilincinin kendiliğindenlik üzerine galebe çalması için çabalar."

Nisan Tezleri'nde "Bütün İktidar Sovyetler'e" sloganını ileri sürerek işçi sınıfı yönetimini geçici hükümete karşı savunan ve partisini bu hatta çekmeye çalışan Lenin, sadece birkaç ay sonra baş gösteren erken ayaklanma ihtimaline karşı bu kez çubuğu işçi sınıfının çoğunluğunu devrimci fikirlere kazanmaya doğru bükerek partisini frenlemeye çalışıyordu.

Erken bir ayaklanmadan devrime

Temmuz Günleri parti içerisinde de işçi ve askerler arasında da farklı bilinç düzeyinin olduğu ve bunun Geçici Hükümet'e yönelik öfkeyle birleştiği anlarda nasıl karşıt tutumlarla karşılaşılabilceğini gösterdi.

Lenin Temmuz Günleri'nin ardından şu satırları yazar: *"Olayları en doğru şekilde formüle eden tanım-lama hükümet karşıtı gösteridir.*

Lenin, bir yandan erken bir ayaklanmaya karşı çıkarken, bir yandan da her fırsatta yerden yere vurduğu Kerenski hükümetini Temmuz Günlerini fırsat bilen karşı devrimcilere ve Kornilov darbesine karşı kesin bir şekilde savunacaktı.



Lissitzky, 1919

Fakat önemli olan şu ki, bu sıradan bir gösteri değildi. Bu bir gösteriden daha fazlası ve bir devrimden daha azydı."

İktidarı almak yeterli değil, sorun onu elde tutabilmektir. Ekim devriminin ardından gelen saldırılar düşünüldüğünde, Ekim'deki kadar dahi güçlü olmayan Sovyetler ve Bolşevik partisinin durumunun ne olacağı tahmin edilebilir.

Troçki, Temmuz günlerini Paris Komünü'nün düştüğü duruma benzetiyor. Eğer gösteriler ayaklanmaya dönüşseydi bir yarım devrim olacaktı ve ülkenin geri kalanından kopuk, yalıtılmış, kendi arasında dahi net bir programı olmayan, daha çok silahlı birliklerin desteği sayesinde alınan bir iktidarın sonu Paris Komünü'nün sonu gibi olabilirdi. Bolşeviklerin müdahalesi olmasaydı Temmuz Günleri'nde hareketin liderliğini anarşistler veya başka bir maceracı grup yüklenebilir ve ağır bir yenilgi alınabilirdi.

Yaşanan bu erken ayaklanma karşı devrimcilere aradıkları fırsatı verdi ve Kornilov önderliğinde bir darbe girişimi yaşandı. Bolşevikler en önde bu karşı devrimci darbeye karşı azınlıkta oldukları Sovyetler'i korudular ve ancak ondan sonra, ilk kez 31 Ağustos'ta Sovyetler'de çoğunluk olmayı başardılar.

Lenin'in Temmuz Günleri'nde silahlı müfrezelerdeki desteğine güvenen yoldaşlarının ayaklanma çağrılarına karşı ısrarla Sovyetler'deki işçileri kazanmak gerektiği yönündeki tavrı, Türkiye'de bazı sol çevrelerde hâlâ etkili olan, silahlı bir azınlığın kendini işçi sınıfının yerine ikame ederek iktidarı devralması üzerine kurulu yaklaşımlardan tamamen farklıdır.

Lenin, bir yandan erken bir ayaklanmaya karşı çıkarken, bir yandan da her fırsatta yerden yere vurduğu Kerenski hükümetini Temmuz Günlerini fırsat bilen karşı devrimcilere ve Kornilov darbesine karşı kesin bir şekilde savunacaktı. Devrim sürecinde yaşanan bu iki beklenmedik gelişmede de Lenin tutarlı bir şekilde Sovyetler'i savundu. Bu süreçten muazzam bir deneyimle çıkan Rusya işçi sınıfı böylece Ekim devrimi ile zafere ulaşabildi.

Bolşevikler'in Temmuz Günleri'nde iktidarı almak yerine sovyetlerde çoğunluğun desteğini kazanmak için verdikleri siyasî mücadele Sovyet Devrimi'nin silahlı bir darbeden ibaret olduğunu anlatanlara karşı önemli bir cevap niteliği taşır. ▼

GÜZEL İNSANLARDI

Kadir Dağhan

Ne zaman Ermenilerle ilgili bir söz duysam, hele bir de aşağılama, küfür, hakaret içerikliyse, yüreğimin derinliklerinde canımı çok acıtan bir sızı duyarım. Aynı mahallede aynı okul sıralarında çocukluğumu paylaştığım Ermenilerle ilgili yaşadıklarım bir film şeridi gibi gözümün önünden geçer.

Köyden şehire gelip ilkokula başlayınca Kürtçe'den başka bir dili konuşmak zorunda bırakılmanın, bildiğim tek dil olan Kürtçe'yi evde bile konuşmamın yasak olmasının, bu da yetmiyormuş gibi hergün Türk ve doğru olduğumu söylemeye çabalamanın şaşkınlık ve ezikliğini yaşarken, "Ermeni" ve "gâvur" sözcükleriyle tanışmak şaşkınlığımı daha da arttırmıştı.

Din dersinde sayıları yedi veya sekizi bulan bazı çocuklar öğretmenin hoşgörüsü mü yoksa öfke mi belli olmayan bakışları altında dışarı çıkarken sınıfın geri kalanlarının arkalarından gâvur, Ermeni diye seslenmelerini anlayamamış, ama en azından Ermeni ve gâvur olmanın çok kötü bir şey olduğunu, benim de içerde kalanlardan olduğuma göre kötülerden olmadığımı çocuk aklımca karar vermiş, şaşkınlık ve ezikliğim yerini gizli bir haz duygusuna bırakmıştı.

Yine din dersi dışında mahallede, okulda hep birlikte oynadığımız adına da ermeni ve gavur dedikleri arkadaşlarımızın Müslüman olmadıkları için günahkâr olduklarını ve cehennem ateşinde yanacaklarını büyüklerimden öğrenmişim. Hem onlar camiye değil, kilise denen, siyah taşlarla örülü bir binaya gidiyordu (babam bunun ateşin, dumanın ve ruhlarının kararmasının rengi olduğunu söylerdi). Ve ezan yerine onların kilselerinden çan sesi gelirdi. Yaşadıkları yerin adı da Gâvur Mahallesi'ydi. Şehir sanki tam ortasından ikiye ayrılmıştı.

Ancak anlayamadığım şeyler vardı. Bu günahkâr ve cehennemlik insanlar nedense yardımsever, cana yakın, çalışkandı. Söz gelimi kira vermeden evlerinde oturduğumuz Kirkor Amca bununla da kalmayıp hem benim ilkokul hem de kuran kursu masraflarımı karşılıyordu. Sonra sınıf arkadaşımın babası Cercis Amca'nın şehirde elinde sağlıkçı çantasıyla hemen hemen girmediği ev yok gibiydi.



Günün hangi saatinde olursa olsun çağırıldıklarında koşma koşma gelirdi. Enjeksiyon, pansuman, ilk yardım denince akla hep Cercis Amca gelirdi. Benim üzerimde de oldukça emeği vardı. Devlet hastanesinde staj yaparken ondan çok şey öğrenmişim.

Bir de bir bayramları vardı. Tüm şehir o bayramda üzeri boyalı yumurtalardan almak için Gâvur Mahallesi'ne akardı sanki. Bizim bayramlara benzemiyordu ve rengârenk yumurtalar vardı. Hangi eve girsek yumurtasız çıkmazdık. Elimizdekileri eve bıraktıktan sonra tekrar dönerdik. Bir de bağ ve bahçelerine korkusuzca girerdik. Müslüman kesimde bekçinin kovalaması Gâvur Mahallesi'nde yoktu. Sahipleri hoşgörülüydü ve istediğimiz kadar yiyebileceğimizi, ancak dallara ve ağaçlara zarar vermemizi tembih ederlerdi. Bir yandan gâvur olmadığım için mutlu olurken, diğer yandan da Kirkor Amca ve arkadaşlarımızın gâvur olmalarına ve cehennem ateşinde yanacak olmalarına çok üzülürdüm.

Yıllar birbirini kovalayıp çocukluğumuzu hep birlikte geride bıraktığımızda gâvur arkadaşlarımızın her yerde aşağılandıklarını, dövüldüklerini, hakaretlere uğradıklarını ve bunun giderek arttığını canımı acıtan bir çaresizlik içinde gözlemeye başladım. Ve bu olaylar neredeyse rutinleşmeye, sıradanlaşmaya başlamıştı. Anlamaya çalışıyor, anlayamıyordum.

Ancak bir olay var ki, gözümün önünden hiç gitmedi. Ne yapsam unutmadım, unutamadım.

Adıyaman'da çarşı ekmek dediğimiz lavaş veya pide türü ekmekler çok lezzetlidir. Hele tatil günleri sokaklar kucaklarında bu ekmekleri bir an önce eve götürmenin telaşıyla koşuşturan çocuklarla dolardı. O gün bunlardan biri de sınıf arkadaşım. Ama onu "piç", "Ermeni", gavur diye bağırarak takip eden belki 2-3 yaş büyük bir grup çocuk tarafından tekme tokat dövülmeye başlanınca dondum kaldım. Ne yapacağımı bilemedim. Elindeki pideler hayvan pislikleri sürülerek oraya buraya fırlatıldı. Ve çocuklar zafer kazanmış bir edayla, tehditler savurarak ayrıldığında arkadaşım bir yandan ekmekleri topluyor, bir yandan da hayvan pisliklerini temizlemeye çalışıyordu. Bense hâlâ ne yapacağımı bilemiyordum. Ekmek kutsaldı ve yerde bulduğumuz bir ekmek parçasını bile öpüp alnımıza koyarken, yere atıldığını ve hayvan pisliği sürüldüğünü görüyordum. Tam bir şoktaydım. Sonra arkadaşım üstü başı perişan bir halde ağlaya ağlaya elindeki ekmekleri göğsüne bastırarak gavur mahallesine doğru daracık sokakta gözden kayboldu.

Bana kuyruklu diyorlardı, dilimi konuşmam yasaktı, bu yüzden hergün dayak yiyordum ama çok şükür gâvur değilim ve arkadaşımın durumuna

düşmedim diye çocukça bir duyguyla avunuyordum. Ama yüzlerce olayın yanında bu görüntü bir tümör gibi yüreğime, beynime yapıştı ve hiç gitmedi...

Birkaç yıl sonra şehre Kıbrıs Volkanı diye konusu gavurların Müslüman Türkleri katlettiği, tecavüz ettiği olan bir film geldi. Film biter bitmez "İntikam, gâvurlara ölüm" naralarıyla Gâvur Mahallesi'ne ve işyerlerine doğru bir kalabalık saldırıya geçti. Mahalle taşlandı, işyerleri yağmlandı. Ele geçirilenler dövüldü, linç edildi...

Birkaç yıl içinde tüm Gâvur Mahallesi göç etti(rildi). Korkmadan girdiğimiz bağ-bahçeler, çay-gazoz sattığımız demirciler, çulcular, bakırcılar... hiçbir kalmadı. Kendisi için diktirdiği takım elbisesini hiç giymeden mezuniyet hediyesi olarak bana veren kardeşim Serkis de yıllık iznime geldiğimde gitmişti.

Gitmişlerdi. Bu güzel insanlar sanki benim çocukluğumu da götürmüşlerdi. Daha sonra memleketime her gittiğimde onların yokluğunu içim acıyarak hissettim. Onların bıraktıkları yerdekilere hiç alışamadım. Bıraktıkları boşluk bir daha hiç dolmadı ve memleketimden soğudum, gitmek istemedim. Gitmiyorum da.

Onları hep sevdim.

Güzel insanlardı. Gittiler. ▼



MEDET YA ASKER! TÜRK SOLUNUN DARBEOYLE İMTİHANI

Cengiz Alğan

Türkiye solunun kahir ekseriyetinin politikaları askere endekslidir. Bunun herhalde en önemli nedeni Batı literatüründe ‘Türk-Yunan Savaşı’, Yunan kaynaklarında ‘Küçük Asya Felaketi’, bizde ise ‘Kurtuluş Savaşı’ veya ‘İstiklal Savaşı’ olarak adlandırılan, 1919-22 yılları arasındaki savaşın ‘anti emperyalist’ olarak nitelenmesidir.

Mustafa Kemal’in 19 Mayıs 1919’da ‘Samsun’da bir güneş gibi’ doğmasıyla başlayan ve 9 Eylül 1922’de ‘Yunan’ı İzmir’den denize dökmesiyle’ nihayete eren muazzar savaş takiben Cumhuriyet’i ordunun kurmuş olması, soldaki ‘anti emperyalist ordu’ imajının ve askere olan derin bağlılığın kökenlerinde yatıyor. Türkiye solu, ‘yedi düvele karşı zafer kazanan şanlı orduya’ ve onun görkemli Başkomutan’ına derinden bir saygı, sevgi ve hayranlık besler.

Bunu çıplak gözle bile görmek mümkündür. Herhangi bir 1 Mayıs gösterisini izleyen biri, asker (tabii devrimin askeri) gibi tek tip giysiler kuşanmış, örgüt flamalarını askerî törenlerdeki gibi taşıyan, beşerli sıralar halinde uygun adım yürüyüp marş söyleyen kortejleri rahatlıkla gözlemleyebilir. Bu, üyelerine askerî eğitim veren illegal örgütlerde olduğu kadar, silahlı eylem yolunu seçmeyen legal yapılar da da böyledir.

Örgüt isimleri ve jargonundan da militarizm sızar: ‘Halk Kurtuluş Ordusu’, ‘İşçi-Köylü Kurtuluş Ordusu’, ‘Kurtuluş Cephesi’ gibi isimler 1970’lerden beri süregelenmektedir. Askerî terimler de solun jargonunda yaygındır: Savaş, zafer, yenilgi, şehit, düşman, müfreze, kale, silahlı devrimci birlikler, Kalaşnikof, mavzer, kuşatma, cephe, cephe gerisi gibi doğrudan askerlik terimleri ilk bakışta rastlanılardan. Sosyalist fikirlerin doğduğu Batı’da, solun tarihi açıklamada kullandığı ‘sınıf mücadelesi’ (class struggle) kavramı yerine bizde ‘sınıf

savaşı’ (class war) kavramının kullanılması da herhalde basit bir çeviri hatası değildir.

Ordu ve asker güzellemesi bu kadar yaygın ve yerleşik olunca ordunun neredeyse düzenli aralıklarla yaptığı askerî darbeler de sol için ‘normal’, hatta bazıları için istenir olur. Örneğin, Türkiye’de askerî vesayet kurumsallaşma kapısını açan 1960 darbesini Türk solu desteklemiş, seçilmiş hükümetin başbakanı ve iki bakanının asılmasını ayakta alkışlamıştır. Ne de olsa Menderes hükümeti ‘memleketi emperyalizme peşkeş çekmektedir’, anti emperyalist ordu da buna müdahale etmiştir.

Gerçi iktidara el koyan ordunun ilk işi “NATO’ya ve CENTO’ya bağlıyız” demek olmuştur, ama bu görmezden gelinebilecek bir ‘ayrıntı’dır. Kıbrıs’ın askerî işgali döneminde herkesten önce solun sokaklara dökülüp “Ya taksim, ya ölüm!” sloganıyla yürümesi; “Kıbrıs Türk’tür, Türk kalacaktır” diye bağırılması; solcu gençlerin ‘bağımsızlık yürüyüşleri’ni Başkomutan’ın başlattığı yerden, Samsun’dan başlatması tesadüf değildir.

‘Sol darbe’

12 Mart 1971 askerî darbesine giden süreçte Türk solu ordudan ‘sol bir darbe’ beklentisi içindedir. 9 Mart’ta yapılamayan bir ‘sol darbe’ vardır. Üç gün sonra bir başka cuntanın yaptığı darbe bizzat solu da vurunca, sol hayal kırıklığına uğramıştır. 12 Eylül biraz daha farklıdır. Hiyerarşiye uygun yapılan ve askerî vesayet sistemini bütün kurumlarıyla yerleştiren bu en ağır darbe solu sağ dinlememiş, bütün toplumu ezici ve uzun süre kalıcı biçimde dizayn etmiştir. 12 Eylül ile solun orduya güveninin sarsıldığı (bittiği değil) söylenebilir.

Bu ‘güven sarsıntısı’ 28 Şubat (1997) darbesinde solun söylemine “Ne şeriat, ne darbe!” sloganıyla yansır. Güven biraz sarsılmıştır, ama bu, ordu

mahreçli “Şeriat geliyor!” propagandasına itibar etmeyi ortadan kaldırmaz. Sol yeni bir askerî darbeye fiilen tarafsız kalır. Son 15 yıldır solun genel politikasına damga vuran bu yaklaşım “Yiyin birbirinizi!” söylemiyle devam eder.

2007’de verilen 27 Nisan-e-muhtırasına (ve sonrasına) giden süreçte ise solun orduya güveni tazelenmiş görünmektedir. Kışlaların boşaltılıp subayların sivil kıyafetlerle alanlara yığıldığı, yüzlerce ‘sivil’ toplum kuruluşunun çağrı yaptığı, medyanın köpürttüğü, Cumhurbaşkanlığı bütçesinden de desteklenen Cumhuriyet ve bayrak mitinglerinde yeniden “Ordu Görevi!” çağrılır. Türk bayrakları üzerine Başkomutan Mustafa Kemal’in kalpaklı fotoğrafının basılması ‘icad’ bu dönemdedir. En yaygın kullanılan sloganlardan biri “Mustafa Kemal’in askerleriyiz!” olur.

Sonraları Ergenekon, Balyoz, Kafes, İrtica’yla Mücadele Eylem Planı gibi darbe planlarının yargıya taşınması aşamasında gördüğümüz gibi, şimdi bir kısmı tutuklu olan İşçi Partisi mensupları ve ‘yılların solcusu’ Cumhuriyet gazetesi yazarları komutanlarla hemhal olmuş, darbe planlarına bizzat katkıda bulunmaya başlamışlardır. Şu anda sürmekte olan darbe planı davalarına yaklaşımda da solun askere duyduğu derin muhabbet ortadadır. ‘Silivri’nin gönüllü avukatlığı’ solun genel yaklaşımı haline gelmiş ve darbe davalarını itibarsızlaştırma ‘görev’ini bizzat sol üstlenmiştir. Sol ezelden beri askere sempatiyle yaklaşmaktadır.

“İkinci Kuvayı Milliyeciliğimiz”

Bu başlık, solda hemen herkesin saygı duyduğu, sol hareketi epeyce etkilemiş olan bir liderin, Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın, 1960 darbesinden hemen sonra darbeyi gerçekleştiren Millî Birlik Komitesi’ne (MBK) hitaben yazılmış iki açık mektuba bir

**İkinci Kuvayı
Milliyeciliğimiz**

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

Tarihsel Maddecilik Yayınları,
1965

önsöz ekleyerek kaleme aldığı bir kitapçığın adı. Tarihsel Maddecilik Yayınları'ndan 1965'te çıkan 64 sayfalık kitap, dönemin solunun orduya bakışını yansıtmaya açısından değerli veriler sunuyor.

Kıvılcımlı'nın kaleminden çıkan önsöze göre, Demokrat Parti (DP) iktidarının ülkeyi “Amerikan sömürgesi Filipinler’in bile gerisine” sürükleyen ekonomik koşullar karşısında “Vatan aşkını söylemekten korkar hale gelmektense ölmek daha iyidir diyen bir avuç işçi Vatan Partisi’ni kurdular”. Bir araya gelip partileşen bu bir avuç işçi: “Vatanı yeni bir KUVAYİ MİLLİYE’Cİ mukaddes hamlesi cennetleştirebilir. İKİNCİ KUVAYİ MİLLİYE hareketine şiddetle muhtaç bulunuyoruz” diyordu.

Menderes’in çeşitli söylevlerinden alıntılarla adeta ‘kaşındığını’ anlatan Kıvılcımlı, 27 Mayıs 1960’ın ertesi günü şu telgrafi çektiğini bizzat söylüyor:

“Millî Birlik Komitesi Başkanı ve TC Devlet ve Hükümet Başkanı

Ankara

Sayın Orgeneral Cemal Gürsel

Tarihimizde daima kuvvetle çarpan kalbimizin; yiğit Ordumuzun kötülüğe başeğdirişini huşûla selamlarım.

İkinci Kuvayi Milliye Gazânız kutlu olsun.

Gerçek Demokraside Allah yanılmınsın.

Vatan Partisi Genel Başkanı

Dr. Hikmet Kıvılcımlı”

Bu telgraftan üç gün sonra, 1 Haziran’da, partiden üç kişilik bir heyet MBK’ye “Birinci Açık Mektup”u elden götürür. Bu mektupta partinin ülkeye dair ‘sosyal politika görüşü’ ele alınmaktadır. 24 Ağustos 1960’ta yine elden götürülen “İkinci Açık Mektup”ta da ‘ekonomi politika görüşü’ açıklanmıştır. Yani ‘bir avuç cesur işçi’nin kurduğu Vatan Partisi cunta-ya ülkenin sosyal ve ekonomik politikalarını yönetmesi için sosyalistlerin önerilerini sunmaktadır: ‘Yiğit ordumuzun kötülüğe başeğdirışı’ yeterli değildir.

Kıvılcımlı bize cuntanın başı Gürsel ile gazetecilerin 29 Haziran’da yaptığı bir söyleşiden de alıntılar aktarır. Aktardığı bölüm konumuz bakımından ilgi çekicidir:

Gazeteci sorar: Solcu partiler de faaliyete geçebilecek mi?

Gürsel cevaplar: Ben hürriyetçiyim. Memleketimizde Komünist Partisi’nin muvaffak olacağına inanmıyorum. Bir



‘Doktor’ bu övgüleri içinden gelerek, orduya beslediği güvenden dolayı gayet samimi bir inançla dile getirmektedir.

Sosyalist Parti’nin lüzumuna inanıyorum. Memlekette meselelerin halline yardımcı olabileceğine inanıyorum.

Dikkat edilirse Gürsel’in, 12 Eylül’de propagandasını yapmaktan insanların yıllarca hapislerde çürütüldüğü ‘komünizmle’ çok da bir derdi yoktur. Sadece komünist bir partinin başarılı olabileceğine inancı yoktur. Bir sosyalist partinin ise, başında askerî bir cunta bulunan ülkenin meselelerinin çözümüne yardımcı olacağını düşünmektedir. Bu sözlerden Gürsel’in mi ‘sosyalist’ olduğu yoksa dönemin ‘sosyalistlerinin’ mi orducu olduğu sonucuna varmak okura kalmış. Biz Kıvılcımlı’ya kulak vermeye devam edelim.

“Bizde ordu inkılâpçısıdır”

Kıvılcımlı, darbeden çok önce kendisinin formüle ettiği “İkinci Kuvayi Milliye” fikrinin asker tarafından benimsenmesini nasıl da sevinçle ve

saklamadığı bir gururla karşıladığını şu sözlerle anlatıyor:

“18 Eylül 1960 günü gazetelerin baş sayfalarında 36 puntoluk harflerle şu manşet okundu: “İKİNCİ KUVVAYİ MİLLİYE”. “Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili seminerde bir konuşma yapan MBK üyesi Kurmay Yüzbaşı Muzaffer Özdağ şöyle dedi: ‘Biz İkinci Kuvvayi Milliye nesliyiz’

Demek, “İKİNCİ KUVVAYİ MİLLİYE” seferberliğini günün meselesi saymaktık: ne kendimizi, ne milleti yanıltmamıştık. Bu bakımdan Birinci “Kuvvayi Milliyeciliğimiz” gerekçesile, İkinci Kuvvayi Milliyeciliğimiz anlayışını belirten Açık Mektubu yayınlamak, 28 yıl önce doğmamış, 10 yıl önce çocuk, 5 yıl önce dalgın delikanlı olan gençliğimize karşı bir borç ve hizmet bildik.”

(Nisan 2011’de, Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı Tansel Çölaşan’ın, Bozöyük’te yaptığı bir konuşmada “2. Kurtuluş Savaşı’na hazırlanın!” çağrısı

yaptığını bir ara notu olarak düşelim)

Bu kitapta Kıvılcımlı’nın dile getirdiği asker övgüsü dolu sözlerin cunta korkusundan kaynaklandığını düşündürecek hiçbir sebep yoktur. ‘Doktor’ bu övgüleri içinden gelerek, orduya beslediği güvenden dolayı gayet samimi bir inançla dile getirmektedir. Kaldı ki, darbe öncesinde kaleme alınmış bölümlerde de aynı söylem güçlü biçimde vurgulanmaktadır.

Birinci mektubun daha başında “Bizde niçin ordu inkılâpçısıdır?” sorusuyla ordunun devrimciliğine duyduğu inancı dile getirir. Ona göre “... milletin bütününe bağlı olan Türk ordusu, dirlik düzeninden kalma (halkla beraberlik geleneklerini dirilterek, millî kurtuluşa yol” açmıştır. “İrtica oligarşisi ne zaman ecnebi hayranlığına teslim olduysa, o zaman ordu, hemen milletle kaynaşıp inkılâptan yana geçti. Çünkü milletimizin ayakta kalan (şuurlu ve teşkilatlı) biricik parçası ordu idi”. Horasan’dan başlayarak “Alemdar Mustafa Paşa’dan Mustafa Kemal Paşa’ya, Cemal Gürsel Paşa’ya kadar; Rusçuk yaranından Millî Kurtuluş Komitesi’ne kadar ileri gidişimizin vurucu gücü, halk çocuklarımızın güttüğü ordu oldu”.

“Saltanatı müzeye kaldıran” da, “... millî birliğimizi sarsan bir avuç tefeci-bezirgân çetesine, geniş ülkemizi değil, yüz küsur metrekairelik Yassıada kayalığını bile kaplayamayacak derecede azlık ve millettan kopmuş bir oligarşi olduğunu 3 saatlık harekâtıyla öğreten gönüllü alçak destan yiğitlerimiz de, gene 6 yüzyıl önceki Kayhan ilplerinin geleneklerine uygun torunları” olan da hep ordudur.

Kıvılcımlı kitabın ve ‘İkinci Açık Mektup’un sonunu, MBK’ya seslenerek şöyle bağlıyor:

“Eskiden ‘Millet Vekili’ adımı alan sözde seçilmişler, kimseyi dinlemeye tenezzül etmeyecek kadar derebeyi idiler... Siz onlardan değilsiniz. Siz millet hayatının yüzlerce yılında bir görünen güçlü HAKEMsiniz... KOMİTE olarak -Halk dilindeki kutlu ‘ÜÇLER’, ‘YEDİLER’, ‘KIRKLAR’ gibi- ‘OTUZSEKİZLER’ adı ile tarihe geçecek işler yapmaya çağrılı evliyalarsınız.

(Salacak, İskele Arkası, No. 13. İSTANBUL)

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, 10 Temmuz 1960”.

Solun tarihine geçmiş ve hayırla anılan en önemli figürlerinden birinin darbecilere yazdığı iki açık mektuptan yapılan bu alıntılar, Türk solunun Kolordu gibi bir Solordu işlevi gördüğünü açıklamakta yeterli değil midir? ▼



OSMANLI İPİYLE KUYUYA İNMEK

Zaten özenilmemesi gereken bir tarihî modelin aldatıcı cazibesini kullanarak ülkede destek toplamaya çalışan siyasetçiler...

Edhem Eldem

Epeyce bir müddettir bir Osmanlıcılık akımının etrafı sardığı göze çarpıyor. Buna “Osmanlıcılık” demenin ne kadar doğru olduğu tartışılır, zira bu terim daha çok Tanzimat döneminde (ve kısmen de sonrasında) siyasî olarak bir Osmanlı ulusu oluşturmayı amaçlayan ideoloji ve siyasete daha çok yakışmaktadır. Ne var ki, Osmanlı İmparatorluğu’nu özlemekle anan, siyasî ve toplumsal bir model olabileceğini iddia eden, ya da en basitinden bu kayıp döneme öykünen bir tavır ve davranışı tarif etmek için başka bir ifade bulmak da zor.

Zaten iş Osmanlıcılık demekle de bitmiyor. Bu genel başlık altında akli başında herhangi bir tarihçinin tüylerini diken diken edecek nitelikte birçok olguyu toplamak mümkün: Ytong ve betondan inşa edilen “klasik” Osmanlı camilerini sözümona ihya eden mimarî ucubeler; aslında II. Abdülhamid’in Avrupa mukallitliği ve *kitsch* zevkinin ürünü olan ama dükkân vitrinlerinde veya

minibüs camlarında milletimizin kökenlerini simgelediğine inanılan arma-i Osmanî garabeti; Osmanlı asaletini genlerinde taşıdıklarına inanarak arz-ı endam eden ve aynı şekilde ihtiram gören sekizinci nesil hanedan veya paşa torunları; Batı televizyonlarında ve sinemalarında görülen kraliyet ve aristokrasi konulu film ve dizilere özenip bu şablonu Osmanlı geçmişine uyarlamayı meslek edinmiş yapımcılar; Osmanlı tarihinin sırlarla dolu, yabancı güçlerin komplolarıyla örülü olduğunu, Osmanlı geçmişinin ancak birkaç müstesna kişinin belge okuyup gerçekleri kavrayabildiği esrarengiz bir dünya olduğunu ima eden popüler tarih uzmanları; son yirmi sene içinde tombak ve çinileri, gösterişli فرمانları, Osman Hamdi ve Hoca Ali Rıza’yı keşfedip müzayedelerde astronomik fiatlara satılmalarını, “her aileye bir müze” sürecini başlatan büyük burjuvazimiz; Osmanlı sanat ve motiflerinden esinlenerek yurtiçinde ünlene ve yurtdışında şöhret kazandıklarına inandığımız sanatçılar, modacılar, icracılar; kötü bir

tarih kitabını dipnotsuz ve kaynaksız verdikleri takdirde roman olacağına inanan yazarlar...

Bu mevaddın namütenahi ve de ilahî haye temdidini kabildir (bu şekilde yazarak Osmanlı kültürlerinin derinliğini ispatlayanları da unutmayalım...), fakat eninde sonunda bu tür yüzeysel ve üstyapısal sorunların verebileceği zararın sınırlı olduğunu, hatta birçoğunun zamanla izale olacağını düşünmek mümkündür.

Siyaset ve ideoloji olarak Osmanlıcılık

Ancak çok daha derin bir ideolojik boyut kazanıp siyasî görüşe dönüşebilen Osmanlıcılık akım(lar)ının varlığı, gerçekten doğurabileceği sonuçlar ve verebileceği zarar açısından çok daha ciddiyetle ele alınmalıdır. Bu tür ideolojilerin belki de en temel zaafı, esasen *passéiste* (geçmişçi) olmalarıdır. Bu duruma Türkiye hiç yabancı değildir. Sağdan sola bütün yelpazesi boyunca Türk siyasetinin bu kadar muhafazakâr olması bunun en açık yansımasıdır.

Genellikle Osmanlıcılık akımının aksi ve panzehiri olarak görülen Atatürkçülük aslında esasen aynı şekilde işler: İdealize edilen ve kaybına hayıflanılan bir altın çağ; izlenmeleri geleceğin garantisi olarak, terk edilmeleri ise bir felaket habercisi olarak görülen ilkeler; düşman olarak algılanan dış dünyaya ve özellikle Batı’ya karşı cesur bir direnişin dayanağı olarak algılanan ve sunulan bir güç. Bu anlamda aşka geldiklerinde *Onuncu Yıl Marşı*’nı söyleyenler ile Mehteran bölümünün yeniden icat edilmiş folklorik gösterilerini huşû içinde seyredenlerin birleştikleri nokta da budur: Milliyetçi, özcü ve geçmişçi bir savunma sayesinde geleceğe bakamamak, bakmak istememek ya da garip bir şekilde geleceği geçmişte aramak.

Zaten unutmamak gerekir ki aslında bu iki ideolojik eğilim birbirini sandığından çok daha az dışlamaktadır. Türkiye’nin yeni siyasî bölünme eksenini olan laiklik söz konusu olduğunda mana kazanan bu zıtlık, “teferruat”tan ayrıldığı anda büyük ölçüde kaybolmaktadır.



Doğrudur, en erken ve heyecanlı yıllarında Kemalizm, Osmanlı geçmişini ortadan kaldırmaya, yerine Orta Asya'dan Hititlere, Sümerlerden Mavi Akdeniz'e türlü alternatif tarihi kurguları yerleştirmeye çalıştı, ama Fransızların dediği gibi: "İnsanın tabiatını kovun, dört nala geri gelir". Büyüklükleriyle Türk oldukları sabit olan Fatih ve Kanuni gibi simalar için başından beri zımnen yapılan istisnaıyla başlayan esneklik, 1950'lerden itibaren giderek artan bir hızla Osmanlı İmparatorluğu'nu Türkiye Cumhuriyeti'nden ayıran aranın kapanmasıyla bir devamlılık kurgusuna dönüşmüş oldu.

İmparatorluk ve ulus devlet

İşin ilginç tarafı, bu devamlılığı yadsımak da büyük ölçüde abesle iştigaldir, zira gerçekten de Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir son ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Kemalist rejimin kendi meşruiyetini başka bir zemine oturtmak için Osmanlı rejiminden kendini devrimle koparmış olarak göstermeye çalışması, birçok açıdan kozmetik bir operasyon niteliğindeydi. Ancak bu tespiti yaparken çok basit bir darbimeseli de unutmamak gerekir: Su aşağıya akar, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye'ye dönüşmüş olması, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu ihya edebileceği manasına gelmez. "Tarihin tekerrür ettiği" inancının yanlışlığı bir yana, buradaki mesele, imparatorluk ile ulus devlet arasındaki son derecede temel farkların algılanması ihtiyacıdır. Ulus devletin görece basitliği, tekdüzeliği, homojenlik kaygısı ve

taşralılığı, imparatorluk kadar karmaşık bir yapıyı ve işleyişini gerçekten anlamasını neredeyse imkânsız kılmaktadır.

Bu anlamda bugün Osmanlı İmparatorluğu'na özenen ve öykünen kişilerin aslında bu modelden büyük ölçüde bihaber oldukları, bugünkü kaygı ve amaçlarını, anlamadan idealize ettikleri bir geçmişe geri yansıtmanın ötesinde pek bir şey yap(a)madıkları göze çarpmaktadır. Bazılarının iddia ettiği kadar "cihanşümül" olmasa da, Osmanlı İmparatorluğu son zamanlarına kadar etnik ve dinî çeşitliliği yüksek epeyce geniş bir toprak üzerinde hakimiyet kurmuş eski türden ama modernleşmeye çalışan bir siyasî yapıydı. Bu yapının çökmesiyle ortaya çıkan çok sayıda ki ulus devletin hemen hepsi büyük ölçüde bir tür redd-i mirasla kendilerini bu tarihi kurgudan kopartmaya çalışmış ve başarmışlardır.

Türkiye ise boşta kalan bu terekeyi başta tereddütlü ve seçici bir şekilde, ardından da toptan ve tekerci bir şekilde sahiplenmiş oldu. Bunun neticesinde, aslında gayet karmaşık bir tarihî süreç, ulus devletin basitleştireci etkisi altında giderek dar, tekdüze ve teleolojik bir kurguya dönüşmeye başladı. Bugün geline nokta artık Osmanlı = Müslüman = Türk denklemi üzerine oturan "büyük anlatım", Fatih ile Enver'i, Kanuni ile Atatürk'ü, III. Ahmed ile Abdülhamid'i ortak bir "Türk büyükleri" zeminine oturtarak Osmanlı tarihini bir tür Türk-İslam tarihi seviyesine indirgemeyi başarmıştır. Bu sürecin izlerini Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar sürmek mümkünse de asıl gelişmesini 1970'lerin Milliyetçi Cephe hükümetlerine, 12 Eylül darbesine, ANAP'ın "Türk-İslam

sentezi"ne ve son olarak da AKP'nin popülizmine bağlamak doğru olacaktır.

Bugün artık devlet ve hükümet katında Osmanlıcılık söylemi açıkça ifade edilmeye başlanmışsa da iki şeyi karıştırmamak gerekir. Bu söylemin bir boyutu "ecdad" kategorisine bağlı olarak daha çok retorik bir şekilde ve neredeyse ritüel gibi kullanılan "klasik" Osmanlı imajıdır: 1453 panoraması ve Muhteşem Yüzyıl dizisi gibi ürünleri kapsayan bu kurgu övünç kaynağı da olsa gerçek siyasî söyleme nispeten az etki etmektedir. Ortadoğu kaynaklı Türkiye'nin büyüklük hayalleri depreştiğinde akla gelen ne Mercidabık muharebesi, ne de Süleyman'ın Irak'ın seferidir. Türkiye'nin rüyalarını süsleyen aslında çok daha yakın bir Osmanlı geçmişidir: On dokuzuncu yüzyıl sonu ve Abdülhamid, yirminci yüzyıl başı ve İttihatçılar... Aslında düşünülürse bu bağlantı o kadar da garip kaçmamalı, zira Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik ve siyasî ilkelerinin çoğunun temeli tam da bu dönemlerde atılmıştı. İttihatçılar Abdülhamid'i, Kemalistler ise İttihatçıları her ne kadar düşman ilân etmişlerse de, imparatorluğun epeyce hızlı bir şekilde ulus devlete dönüşümünde bu güçler neredeyse kesintisiz bir şekilde aynı yöne doğru hareket etmişlerdir. Dolayısıyla, birçok açıdan Osmanlı İmparatorluğu'nun taşralaşarak giderek daralan ve içine kapanan bir yapıya dönüşmesinin Cumhuriyet'ten neredeyse elli yıl önce, daha II. Abdülhamid döneminde başladığı da bir gerçektir.

"Arka Bahçe" Osmanlıcılığı

Fakat asıl sorun, günümüzde özlemle ve övünçle bakıldığı anlaşılan

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu son döneminin pek de iyi bir örnek teşkil etmediğidir. Türk siyasetinin Osmanlı geçmişine sadece romantik ve hamasî bir milliyetçilikle değil de, olası bir esinlenme ve ihya gözüyle bakmaya başlaması, 1990'ların başında Ortadoğu'da yaşanan kriz ve Turgut Özal'ın Birinci Körfez Savaşı'na katılma hülyalarıyla başlamıştı. Başka bir deyişle, bir zamanlar Osmanlı toprağı olan yerlerde istikrarsızlık baş gösterdiğinde, Türkiye "emperyal" bir refleksle bölgeye müdahale edebileceği ve bu istikrarsızlığa bir alternatif oluşturabileceğine inanmaya başlamıştı.

Bu düşünce tarzı, ideolojik olarak ANAP'ın Türk-İslam sentezini canlandırmaya ve daha da geliştirmeye aday gibi görünen AKP iktidarının ve özellikle hem bu bölgeye olan merakı, hem de Osmanlı geçmişine olan hayranlığını her fırsatta dile getiren Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı döneminde doruğa ulaştı. Bu heyecanın arkasında yatan en önemli etken, bir taraftan Ortadoğu hızla karışırken — son olarak Arap Baharı ve Suriye kriziyle — diğer taraftan geleneksel büyük aktörlerin — ABD, Rusya, Avrupa — bölgedeki etkilerinin ve müdahale arzularının giderek azalmasıydı. Oluşan bu güç boşluğunda Türkiye, eski Osmanlı vilayetlerini toparlayabileceğini ve bir tür "arka bahçe"ye dönüştürebileceğini düşünmeye başladı.

Burada hesaba katılmayan ya da unutulmuş en önemli nokta, bu kadar hayranlıkla hatırlanan Osmanlı döneminde bu bölgelerin merkez tarafından ne kadar güçlükle tutulabildiği gerçeğidir. On sekizinci yüzyılın sonundan, özellikle de Bonaparte'ın





1798'deki Mısır'ı istilasından beri, Osmanlı Devleti ister istemez Avrupa devletlerinin gölgesinde siyaset yapmak zorunda kalmış, kendi topraklarının bütünlüğünü bile Düvel-i Muazzama'nın desteği ve onayıyla sağlayabilmiştir. Kimine göre "Şark Meselesi"nin özünü oluşturan bu edilgenlik, Kırım Harbi'ne son veren 1856 Paris Anlaşması'ndan sonra iyice artmış, 93 Harbi'nin hezimetinden sonra toplanan 1878 Berlin Kongresi'yle de doruğa ulaşmıştır. Sırasıyla Memleketeyn (Romanya), Kıbrıs, Karadağ, Bosna-Hersek, Tunus, Mısır, Girit, Bulgaristan ve Trablusgarp'ın ya tamamen ya da kısmen Osmanlı idaresinden çıktığı, ardından da İttihatçıların harp macerasıyla imparatorluğun geri kalan topraklarının da hızlı bir şekilde kaybedildiği düşünülürse, Osmanlı geçmişinin bir referans ve ilham kaynağı olarak kullanılması epey şaşırtıcı gelebilir.

Ayrıca dikkat çekicidir ki Osmanlı siyasetinin bu edilgenliği Cumhuriyet döneminde, özellikle uluslararası alanda, benzer şekilde devam etmiştir. Özellikle İkinci Dünya Harbi'nden sonra oluşan Soğuk Savaş ortamında sıkışıp kalan Türkiye, dış politikasını tamamen hamilerinininkine uyarlamak zorunda kalmıştı. Özellikle biraz milliyetçi bir açıdan bakıldığında bu durum rahatsız edici, hatta aşağılayıcı bulunabilir; fakat kabul etmek gerekir ki bu

vaziyet, Osmanlı İmparatorluğu kadar, Türkiye Cumhuriyeti'ne de bir tür rahatlık, hatta rehabet vermektedir. Güçlü devletlerin himayesi ve çizdikleri sınırların içinde hareket etmek, genel olarak sorumluluktan kaçmanın ve birçok tehlikeyi bertaraf etmenin de bir yoluydu.

Bu yola ve rahatlığa neredeyse iki yüzyıl boyunca alışmış bir devlet geleneğinin birden bire, son on-on beş yıl içinde olduğu gibi, başat aktörlerin büyük ölçüde geri çekilmesiyle kendini özellikle bölgesel dengede daha güçlü ve yetkin hissetmesi, tabii olduğu kadar tehlikeli bir gelişmedir. Bir tür tembellikten hızlı bir şekilde bir zafer sarhoşluğuna geçişin yaratabileceği riskleri ve hataları öngörmenin ve onlardan kaçınmanın gerektirdiği olgunluk ve tecrübenin olmaması durumunda korkutucu senaryolar akla gelmektedir. Maalesef bölgedeki en son gelişmeler, zaten özenilmemesi gereken bir tarihî modelin aldatıcı cazibesini kullanarak ülkede destek toplamaya çalışan siyasetçilerin, buna ilaveten gerçekten bölgesel bir güç olmanın gerektirdiği olgunluğa henüz kavuşmadıklarından dolayı dış politikadaki muhtemel başarısızlıklarının da ötesinde iç dengeleri de ciddi derecede tehlikeye atmakta olabileceklerini düşündürmektedir. ▼



sesonline.net

Güncel haber, özgün yorum

- SESONLINE, yaygın medyanın görmediği ya da görüp de çarpıttığı, perdelediği haberleri nesnel olarak sunuyor.
- SESONLINE, emeğe, doğaya, çevreye ve tüm canlılara saygılı, duyarlı bağımsız yayıncılık yapıyor.
- SESONLINE, dünyanın dört bir yanından gece, gündüz, aralıksız, 24 saat izleniyor.

Sesonline yazarları

- Arif Ali CANGI
- Atilla DİRİM
- Cemil ERTEM
- Doğan TARKAN
- Eren KESKİN
- Orhan BULUT
- Ragıp ZARAKOLU
- Şenol KARAKAŞ
- Talat ULUSOY
- Ulus IRKAD
- Yalçın ERGÜNDOĞAN
- Yalçın YUSUFOĞLU

Bilgisayarınızın açılış sayfası

Güne bağımsız haber sitesi
sesonline.net ile başlayın.
Size sunulanı değil,
gerçek gündemi
takip edin.

Genel Yayın Yönetmeni:

Yalçın Ergündoğan

e-posta: yalcin.ergundogan@gmail.com



sesonline.net

İNSANA NE AÇIDAN BAKMALI?

İnsanlar “kafa kafaya verir” ve dünyayı elbirliği ile değiştirir. İşte bunu yapabilen tek tür insandır.

Tolga Yıldız

Bir karıncayı mikroskop altında incellerseniz, bir karıncanın ne olduğu hakkında birçok şey söyleyebilirsiniz. Fakat aslında karınca olmanın ne olduğunu halen açıklamış olmanız. Bana göre, bu, sadece bir karınca sürüsünü ve bu sürünün diğer birçok şeyle bağlantısını incelediğinizde mümkün olabilir. Çünkü, bir süredir “super-organizma” olarak düşünülen karınca sürüleri, karınca olmaya anlamını veren şeyin ta kendisidir. Eğer öyleyse, bir insan olmayı açiklama hakkında ne düşünebiliriz?

Güncel gelişimsel ve karşılaştırmalı psikoloji, primatoloji ve antropoloji bulguları, “insan” kavramının köktenci bir şekilde “etkileşimsel” anlaşılması gerektiğini ortaya koyarak “bireysel”ci açıklamaları ciddi şekilde zorlamaktadır. Bu yeni bulgular ve tartışmalar, yüksek düzeyde zihinsel süreçleri ortaklaşa sürdürebilen (kafa kafaya verebilen) bir “grup” yaşantısının insan açısından vazgeçilmez olduğunu düşündürmektedir.

Kaseti başına sardıkça şunu görüyoruz, insan aslında basit anlamda maddedir. Bu maddenin her şeyden daha öncül bir sıfatı olarak bir canlı olduğunu biliyoruz. Fakat bu noktada insan tek başına değildir, en azından mavi gezegende yüz binlerce farklı türde canlı olduğunu da biliyoruz. Peki, insanı diğer canlılardan ayıran şey(ler) ne(ler)dir?

Psikoloji için buna verilecek olası yanıtları ele alalım: Araç yapma kullanma ise, bunu şempanzeler de yapıyor; dil kullanmak ise, papağanlar da bu konuda bizleri yanıltacak kadar becerikli; öğretme ve öğrenme esnekliği ise, karıncalar gerçekten bu konuda gayet başarılı. Doğru, insan tüm bunları yapabilen bir tür, ama yine de sadece bu başlıklar altında insanın ayırt edici yönünü ortaya koymak zor.

Düşünme derken?

İnsan, düşünüşü ile diğer tüm

bilinen canlı türlerinden ayrılır, evet. Birey olarak düşünüşü ile değil, bir grup olarak (sosyal psikolojik anlamda “içinde” değil, antropolojik açıdan “olarak”!) düşünüşü ile ama. Evrimsel Antropoloji için Max Planck Enstitüsü (Leipzig, Almanya) yöneticilerinden Michael Tomasello ve ekibine göre, insan yavruları ile onların en yakın evrimsel akrabaları olan diğer maymun türlerini kesinlikle birbirinden ayırt eden yetiler, bir grup olarak niyet anlama ve niyet paylaşmadır (ortak niyetlilik). Ortak niyetin temel bileşeni, nesnelere yönelik ortak dikkattir. Buradaki önemli bir kavram “atıf üçgeni”dir.

Tomasello’ya göre, ortak dikkat ve

atıf üçgeni, yani “ben, başka biri ve bizim nesnemiz” bağlamı, çocuğun başkalarının farklı niyetli failler olduğunu anlamasını ve onlarla çoğu zaman işbirlikçi etkileşimlere girmesini sağlamaktadır. Tersine, şempanzelerin sürü davranışlarının altında, işbirlikçi süreçler olan ortak dikkat ve atıf üçgeni yoktur. Şempanzeler, başka şempanzelerin kendileriyle ortak niyetlerinin olabileceğini anlamıyormuş gibi, sürü içinde işbirlikçi olmayan/bireysel davranışlar gösterir. Örneğin yüksek bir yerdeki muz almaya için biri diğerini omuzlarına almayı düşünmez. Hadi aldı diyelim, söz konusu yiyecek olduğunda, muz alan şempanzenin paylaşmasını

beklemek, araştırmalara göre, aptallık olur. *Fakat çocuklar, ortak işe eşit ödül paylaşımını kendiliğinden yapar* (Tomasello, 2009).

Kısacası, insan yavruları nesnelerle doğrudan bir ilişki içinde değildir. Nesneyle kurulan ilişki (*what / ne*) kadar, ortak dikkatin odağındaki o nesne üzerinden bir ötekiyle o nesne hakkında kurulan ilişki (*how / nasıl*) de önemlidir, hatta çoğu durumda ayırt edici şekilde daha önemlidir. Nesnelerle tek başına oyunun (örneğin gayet karmaşık bir oyun olan *-mış gibi rol* oyunu) altında bile atıf üçgeni yer alır. Çocuk, sosyal-özel-işsel konuşma basamaklarını sırasıyla geçerek ötekilerin bakış açılarını da dil dolayımıyla içselleştirebilir hale gelir. Bu noktadan sonra nesneye bakış, sosyal bir bakıştır, çok perspektiflidir, kavramsaldır. Nesneleri keşif/icat ve onlar hakkındaki bilgiler, insan için, aslında sosyal bir iştir.

Sosyal derken?

Zihin okuma, her insan bireyinin çevresindeki diğer bireylere ve hatta hareket eden tüm canlılara zihinsel durumlar yüklemesini anlatmaktadır. Bu edimin doğuştan geldiği fikri, doğru hazırlanmış bebek çalışmalarıyla ikna edici hale gelmektedir. “İnsanın doğumunda(n) itibaren) sosyal bir varlık olduğu”na yönelik Marksist psikolog Vygotsky’nin (1934-1994) o ünlü hipotezi, neredeyse bir yüzyıl sonra tekrar destek bulmaktadır böylece.

Hatta erken çocuklukta görünen *animizm* (canlılık) de bu görüşe göre anlamlı bir davranış niteliği kazanır. Animizm, çocuk düşüncesinin yetersizliğinden değil, sosyal yönden deneyimsiz olmasından kaynaklanmakta olabilir: Çocuklar, doğuştan getirdikleri bir itki olarak çevrelerinde temas kurdukları her şeye bir zihin atfeder. Bu atfediş, henüz çok perspektifli ve esnek olmasa da, istisnasız gibidir. Yani insan yavrusu, çevresindeki her şeye aktif zihinsel varlıklar (canlılar)





**Bir şempanzeyi
uzaya çıkarken
görseydik
bireysel başarı
derdik. Ama bir
insanın uzaya
çıkması, ideolojik
nedenlerle
ve normatif
kurallarla yan
yana gelmiş bir
grubun karmaşık
bir işbirliğinin
sonucudur!**

olarak bakar ve ona göre eyler: Örneğin çarptığı sehpaye dönüp vurur ve kızar, yani o şeyi bir daha kendisinin canını acıtmaması için cezalandırır!

Burada zihin okumanın, insan zihninin çekirdek ögesi olduğu fikri kendisini ön plana çıkarmaktadır. Bu konudaki öncü hipotezleriyle tanınan ABD'li filozof Peter Carruthers'e göre, zihin okumanın iki boyutu vardır: Kendiliğinden (bilinçsiz) ve yorumsal (bilinçli). Yorumsal (önermesel) zihin okumayı, hatırlama deneyiminin “şunu hatırlıyorum/unuttum” sürecine benzetebiliriz. Hafızamız olduğunu, hafızamızı belirli kurallara/stratejilere göre kullanabileceğimizi, bu bilgilerle hafızamıza hükmettiğimizi, hatta bir başkasının da hafıza süreçlerine aynı bilgilerle hükmedebileceğimizi biliriz. Ancak neyi, nasıl hatırladığımıza yönelik birtakım atıflarım/yorumlarım olsa da, hatırlama deneyiminin neden ve nasıl olduğu benim için halen karanlık bir kutudur. Bu deneyim, psikoloji bilimi için bile karanlık bir kutu olmalı ki, hakkında çeşitli hipotezler ve kuramlar vardır! “Zihnin okuma” da, hafıza gibi zihnin çekirdeğinde yer alan bir karanlık kutudur işte. Zihnimize doğuştan gömülü olan ve ömürlerimiz boyunca bizleri birbirimize çeken evrensel bir mıknaş gibidir!

Demem o ki, “sosyal” olmayı, “zihnin okuma”yı bilinçli bir şekilde durduramazsınız, “istersem çevremdeki canlıları taş gibi görebilirim” diyemezsiniz. Orada bir şey

kıpırdıyorsa, çocuk olmanız gerekmez şu şekilde düşünmeniz için: O kıpırdayan şey, niyetli bir canlıdır büyük ihtimalle; hayalet, cin, katil, hırsız, fare ya da aileden biri... Rüzgâr ya da gölge değildir ilk etapta! Yani insan, başka insanlarla soyut kültürel bağlamlarda yaşamaya adapte olmuş bir türdür, gölgeden rüzgârdan topraktan paradan makineden evvel. Zihninin temel niteliği sosyallığıdır. İnsan evrimi ile kültürleri arasındaki bu yakın tarihsel bağın en ilgi çekici kanıtı olarak, sadece insana özgü olan şu iki heyecan öne sürülmektedir: *Suçluluk* ve *utanma*. Dünya üzerindeki başka hiçbir türde bu heyecanlar gözlenmez, çünkü bu heyecanlar insancıl düzeyde bir zihin okuma yetisi, bir sosyal perspektif gerektirir.

Dil derken?

İnsan zihnini perspektifsel, sembolik, normatif ve temsilsel, yani *sosyal* bir zihin olarak tanımlamak gerekmektedir. Yeryüzünde sadece insanlar, bilgiyi iletmekle kalmaz, onu konuşarak oluşturmakta da işbirliği yapar: ‘İletişim’ ile ‘konuşma’ arasında insan açısından ciddi bir farklılık vardır: İnsan, karşısındaki insanı da zihinsel bir varlık (fail) olarak düşündüğünden, hem ona ve hem de ikisinin bağlamına göre karşılıklı olarak konuşur. Hâlbuki şempanzeler, çevrelerinde başka bir şempanze olup olmamasına aldırmadan bir uyarının varlığını her zaman aynı biçimde çevrelerine iletmeye çalışır.

İnsanlar, ortak dikkat odağındaki

nesneleri konuşma dolayısıyla “*epistemik*” halde yapılandırır. Yani insanlar “kafa kafaya verir” ve dünyayı elbirliği ile değiştirir. İşte bunu yapabilen tek tür insandır. Hatta insan bilgiyi matematik ve/veya dil gibi tarihsel araçlarla zihinsel bir arazide inşa ederken, onu aynı araçlarla sembolleştirir, arşivler ve diğer kuşaklara da aktarır. Böylece bilgi, sadece zihinsel değil, aynı zamanda tarihsel ve toplumsal bir ürün/paylaşım olarak da ortaya çıkar.

Kültür derken?

İnsanın bilgi edinme kaynakları ve yolları, diğer evrimsel yakın akrabalarımız olan şempanze, orangutan, goril ve bonobolardan “*kültür*” niteliği ile farklılaşır. Ters gibi bir iddiayı, Leipzig Okulu’nun şempanze, orangutan ve 2,5 yaş insan yavrularını aynı bilişsel görevler üzerinden karşılaştıran ünlü araştırmacı çürütmüş görünmektedir. Bu araştırmada, bu üç türün fiziksel/nesnel dünyaya yönelik görevlerde anlamlı bir seviyede birbirinden farklılaşmamış olmalarına rağmen; 2,5 yaş insan yavrularının diğer türlerin yetişkin bireylerinden sosyal dünyaya yönelik görevlerde anlamlı derecede daha yüksek skorlar elde etmesi, gerçekten önemli bir mesaj vermektedir.

Uzayı keşfe çıkan insanın, sadece birey olarak ne zihinsel potansiyeli varsa, bir şempanzenin de birey olarak neredeyse aynı zihinsel potansiyeli vardır (unutmamak gerekir ki DNA seviyesindeki farklılığımız

yüzde bir kadar bile değildir). Fakat insan, diğer insanlarla sosyolojik bir kopmaz bağ kurmuştur. Bu nedenle onu artık tek başına değerlendirmek büyük hata olacaktır. Onun uzaya çıkışının ardındaki tüm serüven, aslında milyonlarca yıllık insanlık serüvenidir, basit anlamda kişisel bir başarı değil. Karikatürleştirirsek, bir şempanzeyi uzaya çıkarken görseydik işte ona bireysel başarı derdik. Ama bir insanın uzaya çıkması, ideolojik nedenlerle ve normatif kurallarla yan yana gelmiş bir grubun çok karmaşık bir işbirliğinin sonucudur!

Sonuç olarak, tek bir kıssadan hisse ile, *günümüz ekonomi ve toplum modellerinin biz insanlardan çok maymunlar için uygun olduğunu* söylesek, büyük bir ayıba parmak basmış olmaz mıyız sizce de? ▼

Kaynaklar

- Carruthers, P. (2009). How we know our own minds: the relationship between mindreading and metacognition. *Behavioral and Brain Sciences*, 32.
- Fernyhough, C. (2008). Getting Vygotskian about theory of mind: mediation, dialogue, and the development of social understanding. *Developmental Review*, 28.
- Tomasello, M., Carpenter, M., Call, J., Behne, T. & Moll, H. (2005). Understanding and sharing intentions: the origins of cultural cognition. *Behavioral and Brain Science*, 28.
- Tomasello, M. (2008). How are human unique? *The New York Times*, May 25 2008.
- Tomasello, M. (2009). *Why We Cooperate?* The MIT Press.
- Vygotsky, L. S. (1934/1994). *Thought and Language*. A. Kozulin (Ed.). The MIT Press.

TEKNOLOJİ VE SİYASET

İnsanlar teknolojik kararların alınmasında liralardan değil, kişilerin birer oy sahibi olduğu demokratik siyasî süreçlerin rol oynamasını istiyor.

Cemal Yardımcı

Genel kabul gören fikirleri kurcalayın. Siyasî eğilimleri, eğitimleri, alışkanlıkları, farklı insanların ortaklaştığı yaygın kanaatleri, varsayımları, düşünce kalıplarını sorgulayın. Bunların altında sıklıkla daha derin bir hakikat bulabilirsiniz. Fikirler yaygınlaştıkça sığlaşır, hatları yumuşar, keskin kenarları törpülenir. Gevşemiş, körelmiş halleriyle fikirleri kabul ya da reddetmek yerine onları eşelemeye çalışmak daha yararlıdır. Fikrin insanlar arasında yayılmasının da esas sebebi olan çekirdeğe yaklaştıkça meseleye dair kavrayışınız artacaktır.

Tersi de mümkündür. Ortak görüş, bir ortak yanılmanın meyvesi olabilir. Bir faciayı unutmak, bir gerçeği görmezden gelmek ya da bir arzuyu bastırmak üzere şekillenmiş olabilir. Bu durumda da genel kabul gören fikri kurcalamak örtünün altındaki fikirleri ortaya çıkarmaya yardım eder.

O eski domateslerin kokusu

Teknolojik gelişmeye ilişkin kuşkuçuluk, hatta genel bir teknoloji karşıtlığı giderek böyle bir yaygın ortak

fikre dönüşmüş durumda. “O eski domateslerin kokusu”, “televizyonun komşuluğu bitirmesi”, “iletişim teknolojisinin doğrudan iletişimin güzelliklerini yok etmesi” ve benzeri bir sürü yeni klişe derin bir hoşnutsuzluk durumunun yaygınlığını ortaya koyuyor. Yeni klişelerin yanı sıra yeni korkular da yaygın: Ölüm-cül radyasyonlar, gen teknolojisinin ürettiği ucubeler, dünyayı yok edecek fizik deneyleri... Teknolojinin gelişmesi, imkânları çoğaltan bir süreç olarak değil tehlike ve tehditlerin artıran bir durum olarak algılanıyor.

Teknolojik gelişim karşısındaki huzursuzluğun yaygınlığına ilişkin esas ilginç nokta, endişeli insanların sayısı değil, sınıfsal, siyasal ya da kültürel durumu çok farklı insanları benzer şekilde etkilemesi. Meyvelerin eski tadının olmadığından yakınan kişi üniversiteli genç bir devrimci de olabilir, eşraftan bir zahire tüccarı da. Nükleer felaket senaryoları bir işçinin de uykusunu kaçırabilir, bir banka müdürünün de. Teknolojinin getirdiğinden fazlasını götürdüğü ve hayatı fakirleştirdiği iddiası, bir sosyalist ya da bir muhafazakar tarafından dile getirilebilir. Kimse bunda bir tuhaflık görmez.

Bir ikinci kayda değer nokta, itiraz ve kabullenmenin iç içe geçmesi. Kimse teknolojik gelişmenin getirdiği imkânlardan tamamen vazgeçmek istemiyor. Benimsenen ve yadırganan teknolojiler arasındaki sınır kişiden kişiye değişiyor. Ama en radikal teknoloji düşmanı bile herhangi bir çelişki hissi yaşamadan muazzam bir teknoloji birikimini hayatının olağan bir parçası haline getiriyor.

Burada, tuhaflıkları, tutarsızlıkları örtmeye yarayan, meseleyi dert edinmeyi önleyen bir ideolojik mekanizma işliyor. Formüle edilmiş temel kanaatler ya da düşünülmüş, tasarlanmış bir dünya görüşü anlamında ideolojiden söz etmiyorum. Farkına bile varılmayan, gücünü de bu farkına varılmama halinden alan düşünce alışkanlıkları, algılama, akıl yürütme ve tepki verme kalıpları anlamındaki ideolojiyi kastediyorum.

Rahatsızlık yaratan bir durum karşısında insan üç tutumdan birini takınabilir. Birincisi, durumu anlamaya ve değiştirmeye girişebilir. İkincisi durumdan uzaklaşmayı, kaçmayı deneyebilir. Üçüncüsü, durumu doğal ve kaçınılmaz olarak

kabullenebilir. Sözü ettiğim türden ideolojik mekanizmalar esas bu son durumda, doğallaştırma ve kabullenme sürecinde iş görür. Teknolojik gelişme karşısında huzursuzluk, itiraz ve kabullenmeyi harmanlayan tutumu makulleştiren ve yaygınlaştıran böyle bir ideolojik mekanizmadır.

Yaşam alışkanlıkları

İdeoloji örtüsünü aralayıp yüzeyi eşelemeye giriştiğimizde önce insanların yaşam alışkanlıklarını değiştirmeye karşı direncini fark ederiz. Biyolojik bir temeli de olan doğal bir durumdur bu. Sorun, daha önceleri sayılı çalkantı ve dönüşüm dönemlerinde arızî olarak yaşanan şeyin sanayi devriminden bu yana giderek artan ölçüde hayatın olağan akışı haline gelmesidir.

Tarihte sürgünlerin, işgallerin, göçlerin sınırlı bir coğrafyada ve belli bir nüfus için yarattığı travmanın biraz seyreltilmiş bir benzeri hemen herkesin hayatını etkiliyor. Teknolojik yenilikler insanları alışkanlıklarını terk etmek zorunda bırakmakla kalmıyor, tecrübelerini değersizleştiriyor, becerilerini işe yaramaz hale getiriyor. Bunun bir tepki yaratmaması düşünülemez. İnsanlık hallerine



ilişkin galaktik bir rehber hazırlamış mizahçı Douglas Adams'ın konuya ilişkin görüşü şöyle: *“Doğduğunuzda dünyada her ne varsa, hepsi normal ve sıradandır, dünyanın işleyişinin doğal bir parçasıdır. Yaşınız on beş ile otuz beş arasındayken icat edilen her ne varsa, yeni, heyecan verici ve devrimcidir; bunlardan birinde uzmanlaşıp meslek sahibi olabilirsiniz. Siz otuz beşinizi geçtikten sonra icat edilen şeylerse doğanın düzenine aykırı ve terstir.”*

Teknolojik yeniliklerin ürkütücülüğünü artıran iki unsur daha var: ölçeğin eziciliği ve anlaşılmazlık. Teknolojinin ulaştığı aşamada, organizasyon, seferber edilen insan sayısı, üretim, tüketim, kullanılan enerji, her alanda insan aklının doğrudan algılayamayacağı büyüklükler söz konusu.

Bu büyüklükler kafada canlandırılabilir imgelere dönüştürülünce irkilmemek mümkün değil. Yıllık öldürülen hayvan sayısını (altmış milyar) ve et üretimini (üç yüz milyon ton) ele alalım. Kulaklarımız milyonlara, milyarlaraya alışmaya başladıysa da, böyle sayılar algılama kapasitemizin üzerinde. Bir de yıl boyunca yiyeceğimiz koyunları, sığırları, tavukları peş peşe sıraladığımızı düşünelim. Tek sıra halindeki sürümüz mezbahaya varmadan dünyanın çevresini 400 defa dolaşacak uzunlukta olacak, mezbaha çıkışında ise bin metre yüksekliğinde bir et dağı haline gelecektir.

Her alanda benzer istatistikler ve benzer imgeler üretilebilir. Mesela yaşı kırkın üzerinde olanlar hayatları boyunca dünyada üretilen enerjinin kendileri doğana kadar tarih boyu üretilenden daha fazla olduğunu düşünebilir. Ne bu imgeler her zaman ortadadır, ne de imgelerin arkasındaki bilgi her zaman erişilebilir mesafededir; ama sonuç olarak bunlar birikerek sezgisel bir kavrayış oluşturur.

Teknoloji ve büyü

Bu sezginin huzursuz ediciliği teknolojinin anlaşılmazlığı yüzünden daha da artar. Arthur C. Clark'ın ünlü sözü akla geliyor: *“Yeterince gelişmiş bir teknoloji büyüden ayırt edilemez.”* Bir nükteden daha fazlası var burada. Her zaman erbabının bildiği meslek sırları, püf noktaları olmuştur. Ama bu sırların özenle saklanması bir nedeni de, mesleğin dışından biri tarafından kolayca anlaşılır ve uygulanabilir oluşuydu. Temel kavramlar, neden sonuç ilişkileri sıradan insanlar için erişilmez değildi. Ancak 20. yüzyılda önce elektriğin, ardından elektroniğin işin içine girmesiyle durum değişti. Sadece kumanda düğmeleriyle ilişki kurduğumuz, görülmez, dokunulmaz, anlaşılma güçleriyle çalışan aletler hayatımıza girdi.

Kuantum teorisinin uygulamalarını, nanoteknolojiyi, gen teknolojisini bir yana bırakalım. Televizyon, cep telefonu, bilgisayar gibi aletler

günlük hayatın parçası haline geldikleri için belki yadırganmıyor, ama bunların bile çalışma ilkeleri ortalama insan için ancak sihirli bir değneğinki kadar anlaşılabilir. Bu ilkeleri anlamak eğitimle, rasyonel akıl yürütme çabasıyla mümkün, ama işin uzmanı olmayanlar, “düşünecek onca şey varken” bu çabayı harcayacak ne vakte, ne de zihinsel enerjiye sahip. Modern teknoloji hayatı kolaylaştırdığı kadar anlaşılma, sezgisel olarak kavranamaz hale de getiriyor.

Aydınlanma ve sanayi devriminin “doğanın muazzam güçlerini dizginleyen ve insanlığın hizmetine sunan teknoloji” imgesinin zihinlerdeki yerini ele geçirmekte olan yeni imge bu: “Devasa güçleri harekete geçiren, bildiğimiz, alıştığımız hayatı altüst eden, anlaşılma, tekinsiz teknoloji”.

Korkularla oynayan siyaset

Peki bu imgenin yansıttığı korku üzerinden siyaset yapılabilir mi? Cevap ortada: (Maalesef) yapılabilir, zaten yapılıyor, yapılmaması tuhaf olurdu. Siyasî karar gerektiren sorunları büyük ölçüde teknokratlara bırakan bugünün demokrasisinde siyaset zaten böyle imgeler, korkular ve özelemler üzerinden yürütülüyor. Sınıf hareketine dayalı siyasetin zayıf ve etkisiz olduğu, topluma dair büyük teorilerin ve büyük projelerin gözden düştüğü günümüzde kendini dünyayı dönüştürme hedefiyle

tanımlayan radikal bir muhalefet de bu çerçevenin dışına çıkamıyor. Mümkün her muhalefet noktası üzerinden güç toplama ve düzene karşı siyaset yapma çabası, radikal siyasî hareketleri hakiki çelişkiler yerine, yaygın kaygı ve korkulara göre konum almaya itiyor.

Mesele şurada: Korkularla oynatarak yapılan siyaset, işe yaramıyor, korkuların kaynağını etkilemiyor. Sistemle bir derdi olmayan siyasî hareketler için teknolojik gelişmenin yarattığı endişe, somut bir olayla gündeme geldiği ölçüde, gündelik siyaset için bir malzeme olmanın ötesine geçmiyor. Radikal muhalefet açısından ise, (konu ister nükleer enerji olsun, ister HES, GDO, iklim değişikliği, organik tarım) teknoloji kaygısının yükselttiği bir dalganın üzerinde ayağa kalkma çabası, sonuç olarak bir dalganın, yani suyun üzerinde ayakta durma çabası oluyor.

Siyasî müdahalenin anlamlı ve etkili olacağı düzeyin teknolojik yeniliklere karşı duyulan kaygı ve korkuların altındaki bir düzeyde olduğunu düşünüyorum. “Bildiğimiz hayatı altüst eden, anlaşılma, tekinsiz teknoloji” imgesinin altında teknolojik gelişimi ve onun belirlediği hayatı denetleyememe, hayatın akışına hakim olamama, gidişatı etkileyememe duygusu var. Bu duygu somut bir duruma, teknolojik gelişimin kapitalist denetim tarzına tekabül ediyor: Teknolojik yeniliklerin nerede, ne zaman, hangi şartlarda hayata geçirileceğine kim nasıl karar veriyor? İşte burada siyasî müdahaleye alan açılıyor.

Teknolojik gelişimin kapitalist denetiminin ana unsuru, liralardan eşit olduğu ve her liranın toplumsal kararlara bir oyla katıldığı piyasa. Piyasanın teknolojik kararları, düzenleyici kuruluşların uzmanları ve çağdaş demokrasinin kurumları tarafından törpüleniyor. Bu denetim durumu katlanılır ve meşru hale getiriyor; ancak durumun tatmin edici olmadığı teknoloji kaygısının yaygınlığından belli.

İnsanlar teknolojik kararların alınmasında liralardan değil, kişilerin birer oy sahibi olduğu demokratik siyasî süreçlerin daha fazla rol oynamasını istiyor. Teknoloji meselesinin, toplumu dönüştürmeyi hedefleyen radikal muhalefet tarafından yakalaması gereken düğüm noktası, tam da bu: daha fazla demokrasi! ▼

PAZAR VE EKOLOJİK DÖNÜŞÜM

Kapitalist pazar varolanın yıkıntıları üzerinde gelişir, fakat yeni güçler yalnızca eski güçlerin yıkıntısı üzerinde değil, aynı zamanda insanların ve çevrenin çöküntüleri üzerinde de yükselir.

Nihat Kentel

Dünya'da daralan temiz hava ve su kaynaklarına erişmenin maliyeti, toplam nüfusa oranı gittikçe azalan bir insan gurubu tarafından karşılanabiliyor. Büyük çoğunluk biyolojik varlığı için gereken kaynaklardan yoksun alanlarda yaşamak zorunda kalıyor. Kapitalist pazarlar, çevreyi ve insanları tüketiyor, dışlayarak geliştiriyor, derinleşiyor. 2007-2008 dünya gıda krizi sürecinde dünya pazarlarının, yüksek tarım ürünleri fiyatları üzerinden, bir milyarı geçen açlar ordusuna rağmen nasıl çılgınca sermaye biriktirebildiğine tanık olduk.

Pazar değeri, bu pazara doğru-
dan ya da dolaylı olarak müdahil olan aktörlerin artı değer yaratma kapasitesi farklı olan ürünler arasında yaptıkları tercihleri tarafından belirlenir. Örneğin dünyadaki açlık sorununa karşın, tarım arazilerinin çok büyük bir kısmı benzin ihtiyacımızı gidermeye ayrılabilir rahatlıkla.

Kapitalist pazar, sahip olduğu kendine özgü bu değerlendirme yeteneğinden dolayı, insanların sonsuz kullanımına açık olan şeylerin (havanın, çevrenin) sınırsız tüketimine karşı kendiliğinden harekete geçemez. Hatta miktarı "sınırsız" gibi gözüküp de aslında pazarın tartışına pek gelmeyen nesnelere karşı, insan varlığı için vazgeçilmez önemde olsalar bile, bir duyarlılığı olmadığı için, bizzat kendi içinde yaşayıp nefes aldığı ortamı da zehirleyerek dönüştürür, yaşanmaz hale getirir. Pazarın geri bildirim mekanizmaları da vardır, kendi mantığı içinde. Bir süre önce değeriyle

şeyler pazar süreçleri içinde yeni değerlerine kavuşabilir, hatta kitlediği kazanç kapısı haline gelebilir. Pazar, yaşanamaz hale getirdiği çevrenin içinde yaşayanlara bu kez dönüp kendi araçlarını sunar ve ekolojik çöküşü sermayeye devşirir.

Bu doğal çözülme karşısında, çevremizde yer alan her şeyi pazarın bir nesnesi haline getirme çabasından vazgeçmeyen ve açlığını bir türlü dindiremeyen pazarın sürekliliğini ve "dengelerini" temel alan yaklaşımlarda radikal bir değişikliğe gitmeden doğanın korunabileceğini savunanlar sınırsız ekonomik büyüme sendromu ("gereği") ile içinde yaşadığımız doğanın bugünkü haliyle korunması arasındaki derin çelişkiyi umutsuz bir şekilde çözme-ye çalışıyor.

Ekolojik tükenmeye karşı pazarın "yaratıcı" kurnazlığı

Bu çelişkinin çözülmesi için neoklasik iktisatçılar, çözülmeye maruz bırakılmış doğal kaynakların pazara "doğru" fiyatlarla aktarılması, yani "gerçek" değerlerine kavuşturulması gereğini öne sürer. Böylece sınırsız tüketiminin önüne geçilebilecek bu kaynaklar, pazarın cisminde dokunmadan, koruma altına alınmış olacaklardır.

Bu önerme, insanlar, bitkiler ve hayvanların bugünkü varoluş düzeyinde yaşamlarını sürdürebilmesi için gereken kaynakları fiyatlama yoluyla diğer iktisadî büyüklüklerle aynı boyuta indirger ve onların tüketilebilen nesneler olduğu görüşünü terketmez. Sonlu ve "doğru" fiyatlanmış bir kaynağın tüketimi azalsa bile, onun, tüketildiği süreçte

aynı zamanda bitebileceği gerçeğini de içinde taşır. Fiyatlaması yapılmış ya da yapılmamış çevresel kaynaklar kapitalist pazarlarda tüketilmeye mahkumdur. Kıtlaşan kaynakların tüketiminin nasıl gerçekleşeceği ise pazar dengelerinin insafına terkedilir.

Sınırlı olan kaynakların tümüyle tükenmesine, fiyatlama yoluyla daha az tüketerek engel olmak, kapitalist artı değer ihtiyacının derinliği ve sermaye birikimi açığının verdiği bu son evrede olanaksız gözüküyor. Dünyanın her tarafını sarmış olan sermaye birikimi yarışı ve çılgınlığı, doğal yıpranmayı, doğanın kendini yenileme hızının çok üstüne taşıdı. Pazar bunu sorun etmez.

Ekolojik kaynaklar tüm boyutlarıyla dünya pazarlarının hesaplarına çoktandır bir girdi olarak katıldı ve pazarın yoketme felsefesi olan fayda maliyet analizlerinin konusu oldu. Bir şeye paha biçildiği andan itibaren, o şey bu analizin bir parçası haline gelir ve daha önce hesapsız tüketilenler bundan sonra pazar güçleri tarafından resmen "tüketilmeye" başlanır. "Milyarlık araziler boş duracağına", "akarsular boşa akacağına" denir ve dönüştürülür.

Kapitalist pazar ekolojik sorunun "çözümünde" doğayı birbirinden bağımsız parçalar bütünlüğü olarak ele alır. İçindeki "parçaların" ancak diğerleriyle birlikte varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği tartışılmaz. Pazarda her şey sayısal büyüklüklere dönüşür. Sayı fiyatı etkiler, fiyat ise tüketimi. Pazar bizi var eden kaynakların bitmeyeceğinin garantisini vermez. Sonlu kaynaklar karşısında pazarın dönüştürücü yaratıcılığı hiç bitmez. Kapitalist

pazar varolanın yıkıntıları üzerinde gelişir, fakat yeni güçler yalnızca eski güçlerin yıkıntısı üzerinde değil, aynı zamanda insanların ve çevrenin çöküntüleri üzerinde de yükselir.

Dönüştürücü yaratıcılık

Bu öyle bir hâl alır ki, okul kitaplarında öğrendiğimiz birçok şeyi gözden geçirmek zorunda kalırız. Bunların başında kaynak maliyetleri sorunu gelir. Sermaye birikimi artan kaynak maliyetlerine rağmen gerçekleşmeye devam eder. Örneğin işçi ücretlerindeki artışlar birikimde geçici kesintiler dışında önemli bir engel oluşturmaz. Artan maliyetlerin kısa dönemde kâr marjını düşürmesi karşısında sermaye birikimi ekolojik ve insanî dışsallıklar yaratılarak sürdürülür. Neoliberalizmin en önemli başarısı da bu oldu ve dünya pazarlarına artı değer yaratma ve sermaye birikiminin önündeki son mahremiyet engelini de kaldırdı. Dokunulmayan her şeye dokunulabileceğini gösterdi.

Bir başka örnek olarak, petrol kaynaklarının içine girdiği dönemsel krizleri küresel pazarlar, 1970'li yıllardan itibaren gelişen/geliştirilen neoliberal politikalarla aştı. Bir yandan pazarın genişletilmesi ve küresel pazarlama politikaları ile artan girdi fiyatlarının ürün maliyetleri içindeki oranı düşürülürken, belli sektörlerde oluşan maliyet şişmeleri, oluşan yeni fiyat dengeleri üzerinden diğer sektörlerle yayılarak ve büyük ölçüde gelişmekte olan Üçüncü Dünya ülkelerine ihraç edilerek bertaraf edildi. Uluslararası finans merkezleri aracılığıyla, Batı'ya büyük boyutlarda servet aktarımları gerçekleştirildi. Petrol



krizi sermaye birikiminin bir sonraki aşamada gerçekleşen sıçramasında fırsat olarak kullanıldı.

Bu yüzden neoliberal politikalar, bir yandan ekolojik kaynakların yarattığı krizin kâr üzerindeki olası sonuçlarını bertaraf edebilirken, küreselleşme yoluyla, sermaye birikiminin daha önce görülmemiş oranlarda artmasını da getirdi. Hem de fosil kaynak kullanımını hiç azaltmadan.

Büyümenin önünde bazan ciddi bir engel olarak algıladığımız ekoloji, harap edilerek de olsa, aslında kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin sürekli dönüştürdüğü, hatta servetleri şişirmek için yeyip bitirdiği bir çerçeveye dönüştü zamanla. Ekolojik sınırlar diye algıladığımız şey, nasıl yaşadığımızın kendisi için hiç bir önemi olmayan kapitalist pazarlar için ahlaki bir sınır değildir. Pazarlar doğanın yıkımını da görmezken, sürekli dönüşen bu çerçeve yapıda ekolojik sınırları artı değer yaratma ve sermaye birikiminin uyum sorunu olarak ele alır. Kapitalizmin bu amaçla sürekli olarak devreye soktuğu yenilikler yalnızca düşen kârlara karşı gerçekleşen bir zorunluluk değil, eriyen ve yok olan doğal kaynakların eksilmelerine uyum sağlama amaçlıdır, aynı zamanda. Sermaye birikiminde ortaya çıkan ekolojik tıkanıklıkları aşma faaliyetidir.

Toplumsal ya da ekolojik adalet

Kapitalist pazar, henüz etki

alanında yer almayan şeyleri kendi alanına çeker, yuttuğu yapıları bozar, dönüştürür. Girdiği yerlerde sermaye birikimine o an için en iyi hizmet edecek kurulumu sağlar. Vahşi Batı'nın ehlileştirilmesinden Afrika'nın sömürge yoluyla fethe-dilmesine kadar, topraklar, sular, hayvan ve insan toplulukları sermayenin nesnesi haline getirilir ve varolan toplumsal yapılar, yaşam alanları, ekosistemler parçalanır, yerine "pazar" girer.

Kapitalist pazar insanî olanı da dönüşüme zorlar. Dönüşebilenlerden yeni topluluklar oluşurken, dönüşemeyenler bir tür ekolojik çöplüğe dönüşür. İşgücü, uzmanlaşma adını verdiğimiz ayıklanmalar yoluyla binlerce parçaya ve aşamaya ayrıştırılmıştır. İşgücü kitlesi içinden her gün bir kısmı kullanılamaz hale getirilir. Şu anda, pazar için hiç bir anlamı olmayan, emeği hiç bir değer karşılığı göremeyen işgücü "stok"larıyla dolu bir dünyada yaşıyoruz.

Kapitalizmin bir kenara attığı ve pazar için değerden düşmüş yığınların, sistemden dışlanmış insanların işgücünü yeniden üretmesinin maliyeti, işgücü olarak piyasaya girdiği andan itibaren yaratacağı pazar değerinden daha yüksektir artık. Bu yüzden pazar, sermaye birikim ve yeniden üretim sürecinde, yalnızca artık hiç bir "pazar değeri" kalmamış, yıkıma uğramış doğal çevreler değil, aynı zamanda "değersizleşmiş" işgücü yığınları da yaratır. Toplumsal varoluş kavramı da

sürekli dönüşüme uğratıldığı için, bu yığınlar, yaşayabilmek için toplumsal faaliyetle ilgili yeni yetenekler geliştirmek ya da şehirlere yamanmış alanlarda ekolojik yıkımın gölgesinde yaşamak zorunda kalır.

Kapitalist pazarların yarattığı bu insanî dışsallık, toplumsal yeniden üretimi de tehdit eden boyutlara ulaştığından, sorunun çözümü ve olası bir isyanı önleyebilmek için devletler her gün artan oranlarda bütçelerinden pay ayırmak zorunda kalıyor. Bu payı yeterli sermaye birikimi ve artı değer yaratabilen pazar ekonomilerinden geçinen devletler ayırabilirken, bu artı değer savaşından yeterince sebeplenememiş olan ülkelerde çöküşler ve devrimler yaşanıyor.

Oyunu bozmak zorundayız

Kapitalist pazar ilişkileri kendi yarattığı ve aynı zamanda kendi varlığını da tehdit eden dışsallıkların ortasındaki helezonik gelişmesini daha ne kadar sürdürebilir? Daha ne kadar insan çöplükte, kimyasal atıklar içinde yaşama geçiş yapacak ve insanlar karbon gazını daha ne kadar soluyabilecek ve iklim değişikliğine tahammül edecek, havaların ısınmasında kaç dereceye kadar dayanabileceğiz? Kapitalist yeniden üretimi ayakta tutabilmek için insanlar daha ne kadar kendilerini feda edebilecek?

Sosyal ve ekolojik çöküşler yayılıyor. Kapitalist pazarların bugüne kadar yarattığı çözümler ve ekolojik

çözünüm matematiksel neoklasik iktisat çerçevesinde sonsuza kadar gidebilse de ve pazarlar bunu böyle algılasa da, insanlığın artan sıkışmışlığı bunun tersini gösteriyor.

Pazar ekonomisi kendi yarattığı ekolojik ve insanî dışsallıkları yönetemediği için rasyonel karar alma yeri değildir. Kendi yaşam alanlarını sömürerek hatta yok ederek krizlerine çözüm arayan bir sistemdir içinde yaşadığımız: Kaynaklarını yeyip bitirirken, birikimini sağlayan, ama bir yandan da kendine yeni krizler ve çıkmazlar hazırlayan bir kurulum.

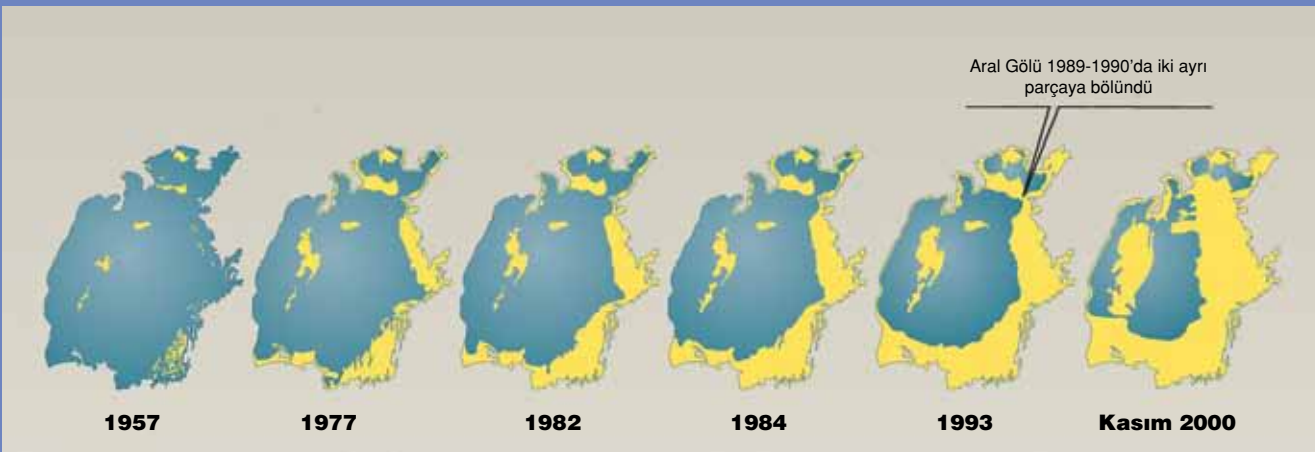
Özgürce kazanma ve karar alma yeri gibi gözüken pazar, fiyat dengesinin altında kalan aktörlerin hiç de özgürce olmayan bir şekilde varlıklarını kaybettiği ve işgücünü yarına taşıyacak mal ve hizmetlere ulaşamadığı bir yerdir. Çevrenin ve gelecek nesillerin korunması, ekolojik kaynakların doğru ya da yanlış fiyatlanmasını değil, bu kaynakların tüketiminin önüne geçilmesini gerektirir.

Birikimin yarattığı ekolojik yıkım, sermayenin maliyet hesaplarında ve insanlığın yaşam hesabında kayda giriyor. Kapitalist pazarlar, yarattığı ekolojik felaketler karşısında derinleşmesini biraz daha sürdürse bile, sürdürülemeyecek olan, dünya üzerinde yaşayan ve pazardaki rekabet karşısında güçsüz insan topluluklarının hayatı, doğal ortamıdır. Safra olarak atılan yalnızca atmosferin ve toprağın parçaları değil, insanlığın kendisidir. ▼

ARAL GÖLÜ'NÜN BAŞINA GELENLER

Geçmişte dünyanın en büyük dört gölünden biri olan Aral Gölü (68.000 km²) Sovyet Devleti'nin sulama projeleri sonucunda 2007 yılında eski boyunun %10'una düşmüş buluyordu. Gölün yok olmanın eşiğine gelmiş olması "gezegenin en kötü

çevre felaketlerinden biri" olarak tanımlanıyor. Ayrıca, gölün sularının aşırı ölçüde kirlenmiş olması çevrede kamu sağlığını tehdit ediyor. Suların çekilmiş olmasının yerel düzeyde iklim değişikliğine yol açtığı bildiriliyor.



BELİRSİZLİKLER ZAMANI VE ÜTOPYA ZAMANI

En fazla, bu hayalin belirtik, bitimli olmayan açık uçlu, uçuk bir resmini çizebiliriz, bu da realist değil ancak empresyonist bir tabloya benzeyebilir.

Nabi Yağcı

Modernizmin, pozitivist, deterministik ilerlemeci tasavvuru önce bilim dünyasında ve sonra adım adım reel yaşamın bütün alanlarında inandırıcılığını yitirdi bugün. Ve özellikle mavi-yeşil gezegenimizin bizzat insan eliyle yok olmaya doğru gittiği gerçeğinin görülmesiyle bu afyonlu gelecek tasavvuru tuzla buz oldu. Aksine, dünyamızın ve insanlığın geleceği konusunda büyük belirsizlikler zamanı içindeyiz.

Bu dediğimi kendi ülkemizden bakarak gözlemlemek de mümkün.

2000'li yılların başlarında, tarihten gelen birikmiş etnik, dinsel ve devletin sivilleşmesi gibi yapısal sorunların bir günde olmasa bile adım adım çözüleceğine ve bu güzergâh üstünde sivil ve demokratik yeni bir anayasa ile statükoya karşı demokratik mücadelenin taçlanacağına yani derin değişimlere dair bir inanç, belli belirsiz de olsa bir umut vardı. Ve bu yönde hiç de önemsiz olmayan belirli adımlar da atılmıştı.

Geleceğe dair böylesi iyimser bir beklenti bugün yok maalesef.

Kısrar realizm

Asıl kaygı verici olansa, dün statükoya karşı duran demokrat aydın çevrelerin içinde bugün savaş psikozunun girdabına kapılanların artıyor olmasıdır. Dün bu çevreler küreselleşme süreçlerinin ulus-devlet tarihsel modelini artık sönmüldürme eğilimine soktuğunu statüko yanlısı milliyetçi/ulusal çevrelere karşı hararetle savunurken çok doğru yapıyorlardı, ama dün bir eğilim olarak kendini duyuran bu gerçeğin bugün gelip bizim, özellikle Güneydoğu sınırlarımızda kendini somut olarak duyurması karşısında bu çevre içindeki kimi liberal ve kendine solcu diyenler dün yazdıklarını unutup yüz adım gerilediler. İkinci Dünya ve hatta Birinci Dünya savaşından başlayarak sömürgeci güçlerin Ortadoğu'da çizdiği yapay sınırların



bugünkü sorunların yaratıcısı olduğu tarihsel gerçeğini de unutuverdiler ve yeniden ulus-devlet mantığı içinde çözüm aramaya, kısır realizme döndüler.

Oysa bugün ulus-devlet paradigması dışına çıkamayan bir bakış açısıyla, PKK realitesinin belirlediği ve tüm yapısal sorunlarımızın çözümünde kilit hale gelen Kürt sorununun çözümü artık mümkün değildir. Bu aydın, yazar, çizer çevresinden bu gerçeği cesaretle dillendirerek bu zor sorunun çözümüne ön açıcı fikirsel katkı vermeleri beklenirken, aksine PKK şiddeti bahanesi arkasına gizlenerek güvenlikçi çözümlere, KCK adı altında yapılan tutuklamalara açık veya dolaylı destek verdiler, veriyorlar. Turgut Özal perspektif konusunda bu çevrelerden çok daha cesurdu.

Aydınlar içinde son zamanlarda ortaya çıkan bu gerilemenin temel nedeni PKK şiddeti falan değil, "ulus-devlet ötesi" süreçlerin bugün henüz belirsiz oluşudur. Arap devrimleri sonrasında gördüğümüz gibi... Belirsizlik üstüne cesaretle

gidip yaratıcı çözümler üretmek yerine bildik eski sopalara, devlete sarılmayı daha sağlam zemin olarak görüyorlar; bilinmeyen ufuklara, belirsizliğe açılma entelektüel cesaretini gösteremiyorlar. Tarihte ulusal çapta savaş hallerinde gördüğümüz "vatan savunması" şovenizmi korkarım bizde de yayılacak. Yarın ölüm cezası ceza yasasına yeniden konsun teklifleriyle karşılaşırsak doğrusu hiç şaşırırmam.

Kısacası, dünyada ve Türkiye'de belirsizlikler zamanını yaşıyoruz, belirsizlikten korkmak, kaçmak, bildik eskimiş sopalara sarılmak değil, belirsizlikler üstüne cesaretle düşünüp değişimi, yeniyi yakalayabilmek yapılması gerekendir kanımca.

Belirsizlik ilkesi

Belirsizlik aslında toplumsal olayların doğasının karakteristiğidir. İnsan sonsuz ilişkilerin sonsuz toplamıdır. Ama nihayetinde bir toplamdır ki, bu toplam insanda "Ben'i (tikel varlığı) ortaya çıkarır. Bu toplam, insana dair olduğu her durumda basit

aritmetik toplama işleminin değil, ancak belirsizliklere ilişkin farklı, çelişik hareketlerin karşılıklı ilişkisinin hesabının, diferansiyel hesaplanmanın konusu olabilir.

İnsanın "Benliği"nin oluşumu ise bu sonsuz ilişkiler içinde kendini belirleme çabasının sonucudur. Bu nedenle insan ölümlü varlık olmaklığı nedeniyle "bitimli" bir varlıkken, kültürel bir varlık olmaklığıyla bitimsizdir. Bu nedenle "insan-ı kâmil" dediğimiz benlik kertesesi, artık olmuş, bitmiş, dalında olgunlaşarak yere düşmüş bir elma olmak demek değil, bitimsizliğinin, eksikliğinin farkına varmış olmak demektir. Eksiksiz olmaya çalışırken yine de hep eksikli kalacağının farkına varabilmektir. Ama yalnızca farkına varmakla kalmayıp bu farkındalığı yaşam tarzı haline getirebilmektir. Bunun en yalın belirtisi yaşama/insana karşı alçakgönüllülüktür ki, zor iştir bu.

Belirsizlik, insan-insan ya da birey-toplum ilişkilerinin ve de zamanın doğasını oluşturuyorsa, yazımın



Ernst Bloch

başlığına aldığım “belirsizlikler zamanı” diye ayrımlı bir ifade doğru olur mu?

Yaşamın kendisi belirsizlikler taşıran bunu olağan zamanlarda fark etmeyen insan öyle bir zaman gelir ki, tıpkı bir depremle maddenin enerjisini fark ettiği gibi belirsizliği fark ediverir. Belirsizlik, yaşanan zamanı belirler hale gelmiştir zira. Bu zamanlar iyi gelecek umudunun yitimi zamanlarıdır. Böylesi zamanlarda insan, içinde yaşadığı zamanın aşılması gerektiğini düşünür ve yanısıra benlik duygusu da çözülmeye başlar. Yaşama karşı kendini pasif ve çaresiz hisseder, yaratıcı enerjisini yitirir.

Umutsuzluk zamanlarında yine de bir umuda tutunmak ister insanoğlu, ama bu umudu artık gelecekte değil geçmişte arar. Geçmiş deneylere, bildik tasavvurlara tutunur. Bu tür tasavvurlar insanın aklına baş vurmasını, soru sormasını, eleştirel düşünmesini gerektirmeyen, insanın bildik duygularına seslenen, ucu açık olmayan tasavvurlar olarak kolay yutulabilir lokmalar, haplardır.

Milliyetçilik, ırkçılık, faşizm gibi... İnanç temelli dinsel ya da o da yine inanç temelli sayılması gereken, eleştirici düşünceyi reddeden laik Ortodoks ideolojik eğilimlerin de bu zamanlarda arttığını görüyoruz.

Ütopya zamanı

AltÜst'te çıkan geçen yazımda belirsizlik nosyonunu bir “ilke” olarak nitelemiştim. Bu niteliğiyle birbirinden farklı ideolojiler için de yol gösterici olabilecek olan belirsizlik nosyonunun kendisi ideolojik bir yüklem taşımaz. Bu nedenle belirsizliği, bilinemezlikten, nihilizmden v.s. ayırt etmek gerekliliğinin altını çizmeliyim.

Önemli olmakla birlikte bu noktayı açmayı sonraya bırakarak belirsizlik ilkesini ya da tasavvurunu, “belirtik olan içinde henüz belirtik olmayanın”, yani belirsiz duranın, varoluş halinde olup henüz varlık âleminde tezahür etmiş, görülür hale gelmiş olmayan sahici gerçeğin ya da hakikatin aranmasının yolu olarak ifade edebiliriz.

Böyle bir ifade açık ki bizi “ütopya”

İnsanın insanı ve insanın doğayı sömürmediği, zorunluluklar dünyasını terk edip özgürlükler dünyasına kavuşması demek olan sınıfsız sosyalist/komünist toplum tasavvuru bir ütopyadır.

alanına, ütopya tasavvuruna götürür. Zira ütopya tasavvuru bütünüyle bilinemezler üstünde hayal kurmak gibi mistik bir şey değildir. Gelecek ütopyasının da bir hayal tarafı vardır, ama Merih gezegeninde insan yaşamı hayal etmek gibi gerçeklikle hiçbir ilişkisi olmayan pür hayal değildir ütopya. Bilinenler üstünden giderek, gerçeğin kendisi sanılan verili düzenin yabancılaştırıcı mistik halesini eleştirerek, kırarak henüz belirsiz olan sahici bir gelecek tasavvuru yaratmaktır.

İnsanın insanı ve insanın doğayı sömürmediği, zorunluluklar dünyasını terk edip özgürlükler dünyasına kavuşması demek olan sınıfsız sosyalist/komünist toplum tasavvuru bir ütopyadır. Eğer insanın insanı ve doğayı sömürdüğü tarihsel koşullar bir gerçeklik olmasaydı ve aynı zamanda tarih içinde geçmişte ve bugün sömürüye karşı bir dizi muhalif eylem, yani kurulu düzene muhalefet deneyimleri olmasaydı geleceğin sosyalist/komünist toplum tasavvuru gerçeklikle hiç ilgisi olmayan, Marx'ın, Engels'in kafasından, hayal gücünden türemiş salt hayal aleminin bir ürünü, düşü olarak görülebilirdi. Ve de artık bu düş bitti diyebilirdik.

Demek ki ütopyayı sıradan hayallerden ayırt eden şey nesnel gerçeklikle ilintili oluşudur. Ne var ki, nesnel gerçekliği tarihsel bir zorunluluk, mutlak gerçek olarak anladığımız noktada da (bilimsel sosyalizm savı gibi) ütopya da bir zorunluluk olarak görülür ve böylece ütopya olmaktan çıkar.

Şu da var ki, hayalini kurduğumuz, olmasını istediğimiz gelecek, kendini gerçekleştirmeye giriştiğinde ortaya çıkan tablo bizim hayalimizdekine muhtemelen pek de benzemeyecektir. Zira bu hayali gerçek kılacak insanlar kapitalizmin “şeyleştirdiği” insanlar değil, özgürlük dünyasının insanları olacaktır; o farklı dünyayı nasıl kuracakları tümüyle ancak onların bilebileceği bir şey olur. Bu nedenle ütopyayı ucu kapalı tarif etmeye, tanımlamaya kalkmak kendine sosyalist,

komünist de dese bugünün şeyleşmiş insanların bu kez de geleceğin toplum mühendisliğine soyunması anlamına gelir. Oysa özgür toplum ancak özgür insanların kendi eseri olabilir.

O nedenle bugün gelecek sosyalist/komünist sınıfsız toplumu dünden farklı olarak programatik anlamda tarif edemiyor oluşumuz (benim gibi düşünenler için söylüyorum) bir eksiklik değil, aksine dünkü yanlışımızın eleştirisinin sonucu olarak bugün yakaladığımız determinist olmayan sağlıklı bir düşünce tarzı demektir. En fazla, bu hayalin belirtik, bitimli olmayan açık uçlu, uçuk bir resmini çizebiliriz, ki bu resim realist değil ancak empresyonist bir tabloya benzeyebilir. Bu nedenle, kendini yepyeni sanarak, “Sosyalizm artık bitti, siz hâlâ sosyalist misiniz?” diyenlerin bizlere sordukları “Sizin sosyalizminiz nasıl olacak?” sorusu bana eski ve eskimiş toplum mühendisliği zihniyetini çağırıyor.

Umut ilkesi

Ütopya üstüne söylenmesi gerekenler yukarıda söylediklerimden ibaret değil kuşkusuz, bu yazımda yalnızca, belirsizlikler zamanının aynı zamanda ütopya zamanı olduğuna işaret etmek istedim.

Bu konulara epeydir kafa yoruyorum, ama geçenlerde Tanıl Bora'nın çevirmiş olduğu, İletişim'den çıkan, eleştirel Marksist Ernst Bloch'un başyapıtı sayılan *Umut İlkesi* ile tanıştım. Bu tanışmayı sağladığı için Tanıl'a çok teşekkür ederim. Kanımca böyle bir kitabın Türkçeye kazandırılmasının tam zamanıydı. Kalınca iki cilt oluşturan bu kitabın içine su-suzlukla daldım, ama henüz çıkabilmiş değilim. Çeviriden dolayı değil, ama Tanıl Bora'nın da girişte yazdığı gibi Bloch'un dili nedeniyle zorlu bir okuma beni bekliyor.

Ütopya ve Marksizm üstüne düşüncelerimi yazmayı sürdüreceğim, umarım ki gelecek yazımda *Umut İlkesi*'ni okumayı bitirir, esinlenmelerimi de yazarım. ▼

BİZ BU ÜLKEDE DİNİ MİLLİYETÇİLİK ÜZERİNDEN ÖĞRENDİK

Ömer Faruk Gergerlioğlu ile söyleşi



Hep denir ya, demokrasi mücadelesinin önkoşulu sadece kendi mağduriyetimize değil herkesin mağduriyetine sahip çıkmak ve bunlar arasında öncelik sıralaması yapmamaktır. Belki de bu kadar güdük bir demokrasimizin olmamasının önemli nedenlerinden biri, bu koşulu hayata geçirerek mücadele edenlerin azlığıdır. 2007-2009 yılları arasında Mazlum-Der genel başkanlığı yapmış ve hayatının çok önemli bir kısmını insan hakları ve demokrasi mücadelesine adanmış, yazar, aktivist **Ömer Faruk Gergerlioğlu** işte bunu yapmayı başaranlardan birisi. Gergerlioğlu, Ali Bayramoğlu, Hasan Cemal ve Cengiz Çandar'a karşı *Yeni Akit* ve *Habervaktim.com* yayın organlarında başlatılan saldırılara karşı 'Sessiz Kalmamak Gerek' kampanyasını başlattı ve bu nedenle *Milat* gazetesindeki işine son verildi. Hrant Dink davasının adaletli bir şekilde sonuca bağlanması için İslamî kesimin aydınları arasında 'Adalet Talebimiz Var' girişimini başlatanlardan birisi oldu ve bu girişim Cumhurbaşkanı ile görüştü. Roboski katliamının sorumlularının mutlaka bulunması gerektiğini, eğer bulunmazsa Kürt sorununun çözülemeyeceğini ve Kürt sorununda barıştan başka şansımız olmadığını söyledi. Biz de kendisiyle tüm bu alanlarda verdiği mücadeleyi, aldığı tepkileri ve bu sorunların üstesinden nasıl geleceğimizi konuştuk.

● **Arife Köse:** İsterseniz son günlerde gündemde olan 'Sessiz Kalmamak Gerek' kampanyası ve sizin *Milat* gazetesindeki işinize son verilmesiyle başlayalım. Öncelikle neler yaşandığını anlatır mısınız bize?

Ömer Faruk Gergerlioğlu: Olayın başlangıcı üç ay önce *Yeni Akit* ve *Habervaktim.com* haber sitesinin Ali Bayramoğlu hakkında yaptığı çok nahoş, kendisini hedef gösteren yayınlara dayanıyor. Ben de haftada iki gün *Milat* gazetesinde yazıyordum, dolayısıyla basını, kimin neler yazdığını takip ediyordum. Bu haberler bende büyük rahatsızlık uyandırdı. Ben bunun üzerine *Milat* gazetesindeki köşemde, "Hepimiz Ali Bayramoğlu'yuz" diye bir yazı yazdım. Bu başlığı seçmemin bir anlamı vardı.

● **Nasıl bir anlamı vardı?**

Bildiğiniz gibi 90'lı yıllar, her anlamda toplumsal kutuplaşmanın arttığı, kimsenin birbiriyle diyalog içine girmediği yıllardı. Bu dönemde *Vakit* gazetesi, Gümüşhane Baro Başkanı'nın başörtüsü yasağı konusundaki tutumu hakkında çok ajitatif yayınlar yapmıştı. Ve 1995 yılında İzzet Kırac diye bir kişi Adana'dan Gümüşhane'ye gelip Baro Başkanı'nı öldürmüştü.

Yine Danıştay'a bomba koyulması davasını düşündüğünüzde, bombayı koyan Alparslan Aslan'ın cebinde *Vakit* gazetesi vardı ve bildiğiniz gibi Ergenekon davasıyla gerçekler ortaya çıkıncaya kadar olay İslamî kesmin üzerine kaldı. Dolayısıyla ben o yazıda bunları da hatırlatarak, "Böyle bir yayıncılık olmaz, gazetecilik sorumluluk demektir"

dedim. Bu yazı *Milat* gazetesinde yayınlandı ama Genel Yayın Yönetmeni Ali Adakoğlu görmemiş sanırım, hemen akşam beni aradı. "Hocam, bu yazıyı yazmışsınız, ama ben görseydim yayınlamazdım" dedi. "Neden?" dedim. "*Yeni Akit* gazetesine katil demişsiniz" dedi. Ben de, "Hayır katil demedim, ama *Vakit* gazetesinin yaptığı yayınlardan dolayı bir adam katil oldu" dedim. Adakoğlu daha önce 11 yıl *Yeni Akit* gazetesinde çalışmış ve onlarla bir tür bağı var. Benim görüşlerimde ısrar ettiğimi görünce, "Benim katılmadığımı belirterek yeni bir yazı yazabilir misin?" dedi. Ben de bunun üzerine "Tekrar Ali Bayramoğlu" başlığıyla ikinci bir yazı yazdım ve kendisinin bana katılmadığını belirttim, ancak ben yine düşüncelerimi aynen anlattım. Daha sonra Cengiz Çandar ve Hasan Cemal hakkında yayınlar başladı. Bunun üzerine artık bu işin çığından çıktığına karar vererek 'Sessiz Kalmamak Gerek' kampanyasını başlatmaya karar verdik.

● **Nasıl bir kampanya bu?**

Bir metin oluşturduk ve bu metinde özet olarak "28 Şubat'ta size yapılanı başkasına yapmayın" dedik. Bu metne imza atanlar illa Ali Bayramoğlu, Hasan Cemal ve Cengiz Çandar gibi düşünüyor diye de bir şey yok, o insanlar sadece bu kişilerin düşüncelerine katılsalar da katılmasalar da bu isimlere yapılan saldırıyı onaylamadıklarını belirtmiş oldu. Sessizkalmamakgerek.com web sitesini kurduk ve imzalar artmaya başladı.

Daha sonra *Yeni Akit* gazetesi bir haber yayınladı ve o haberde "Ömer

Faruk Gergerlioğlu öncülüğünde düzenlenen bu kampanya tamamen bizi karalamaya yönelik çirkin bir tezgâhtır" dedi. Sonra imzacıları aradıklarını ve imzacıların imzalarının konduğundan haberdar olmadığını ve imzalarını çektiklerini yazdılar. Hatta metnin altında imzası bulunan ve Mazlum-Der'in kurucularından olan Şadi Çarsancaklı sözde "Ömer Faruk Gergerlioğlu benim orada imzam olduğunu söylüyorsa vallahi de billahi de yalan söylüyor" demiş. Hemen Şadi Bey'i aradım, tabii ki böyle bir şeyden haberi yoktu. Hemen *Yeni Akit*'e ve *Tarafa* tekzip yazısını gönderdi. Ardından yine gazeteci Cemal Uşak'ın ağzından, "Ben böyle bir metne imza atmam" diye bir haber yayınladılar. Böyle bütün imzacıları aramışlar, bir sürü insanın ağzından imzalarını çektiklerine dair yalan haber yapmışlar. Ben tekzip gönderdim, birçok başka insan bu haberlere dair tekzip gönderdi, fakat bunların hiçbirini yayımlanmadı. Sonra bir gün yine acaba nasıl haberler var diye baktım gazeteye ve "Şok şok.. 'Sessiz Kalmamak Gerek' web sitesinde PKK İmzaları" diye bir haber gördüm. Sözde Furkan diye birisi imza atmış, imza attığı yer Kandil, mesleği de PKK'lıymış. Web sitemizi yapan arkadaş on dakika sonra farketmiş ama on dakika içinde bu haberi bütün internete yaymayı başarmışlar.

● **Bunun üzerine ne yaptınız?**

Farkeder farketmez hemen imzaları sildik ve IP adreslerini tespit etmeye karar verdik. Bir de KAOS GL Ankara'dan Okşan diye bir isim vardı. Ben bu ismi dört yıl önce Buluşan Kadınlar'a yapılan komplotan

da hatırladım, bu ismi o komplo-ya da alet etmişlerdi. Zaten o ismi görmek bende bir şüphe uyandırdı. Biz bu üç imzanın da aynı IP'den atıldığını tespit ettik. Üstelik bu imzalar atıldıktan on dakika sonra *Yeni Akit*'te yukarıda bahsettiğim haber çıkmış. IP'nin habervaktim.com haber sitesi genel yayın yönetmeni Fatih Akkaya'ya ait olduğunu bulduk. Bunu basına duyurduk ve büyük bir ilgiyle karşılandı. Aynı gün ben sabah *Milat* gazetesine "Çirkin Tezgah Kime Karşı?" başlıklı yazımı gönderdim, öğleden sonra gazeteden beni aradılar. Yazıda da bu olayları anlatmıştım. Gelen telefondan bana bundan sonra yazılarımı yollamama gerek olmadığını, *Yeni Akit* gazetesi hakkında *Tarafa* çıkan yazıların gazete yönetiminde rahatsızlık oluşturduğunu, bundan dolayı bundan sonra beraber çalışamayacağımızı söylediler. Bu arada Habervaktim sitesinde bizim ortaya çıkardığımız IP olayına dair hiçbir açıklama yapılmadı. Bir süre düşündüler taşındılar sanırım, bunu nasıl püskürtürüz diye, 24 saat Habervaktim'de, "Habervaktim'e IP'li tuzak" diye bir başlıkla bizim onlara komplo kurduğumuzu anlatan bir haber yayınladılar. Gerçekten inanılmaz bir süreç. Ama bunlar durmayacak biliyorum, bu karalama kampanyası devam edecek. Ama

tabii burada çok destek veren de oldu. Kampanya hâlâ devam ediyor zaten ve imza sayısı her geçen gün artıyor.

● *28 Şubat'ta yaşanan andıç olayına baktığımızda da, bugün Yeni Akit ve Habervaktim.com tarafından yapılanlara baktığımızda da ortak suçlamanın Kürt ya da Ermeni olmak olduğunu görüyoruz. Kürt olmak, Ermeni olmak neden bu kadar kötü? Neden başka konularda karşı taraflarda bile olsalar farklı kesimlerin ortak noktasını oluşturuyor bu iki unsur?*

Eskiden insanları sağcılar – solcular diye ikiye ayırırdık, ama şimdi filanca kesimin vicdanlı insanları ile filanca kesimin vicdanlı insanları ya da vicdansız insanları olarak ayırmak gerekiyor. Yani farklı ideolojiler de olsa her kesimin vicdanlı ve vicdansız insanları var. 28 Şubat'ta İslamî kesime yapılanların aynısını birileri bir başkasına yapmaya başlıyor. Ve siz kendi içinde bulunduğunuz kesimdeki vicdansızlara karşı insanları harekete geçirmeye çalıştığınızda insanların bir şey yapmamak için ellerinden geleni yaptıklarını, karşınızda kıvrandıklarını görüyorsunuz.

● *İslamî kesimin aydınlarını harekete geçmekten alıkoyan, onları*

kıvrandıran nedir?

Bu gerçekten çok önemli ve ciddi bir soru. Ben de bunun üzerine ciddi şekilde çalışıyorum zaten. Mahallenin hocalarının harekete geçmesi lazım. Diyelim ki bir sosyalistin *Yeni Akit* gazetesini eleştirmesiyle benim eleştirmem aynı şey değildir, o benim kadar etkili olamaz. Dolayısıyla en çok İslamî kesimin aydınlarının, yazarlarının karşı çıkması lazım, ama yapmıyorlar maalesef. Güç ilişkileri var, bir sürü etken var bunda. Ancak bu yapılanlar aslında İslam'ın, Müslümanlığın ruhuna da son derece aykırıdır. Gerçek İslam alimleri asla bu şekilde davranmaz. Örneğin İmam-ı Azam Ebu Hanifi, Sultan'ın müftüsü olmayı reddetmiş ve zindanlarda ölmüştür. Bana da bu süreçte yönetilen öyle suçlamalara var ki, "İşte," diyorlar, "Bak görüyor musun adam Mazlum-Der'den ayrılmış, solcularla, Ermenilerle kol kola girmiş". Neredeyse dinden çıktığını söyleyecekler.

● *Sizin öncülüğünü yaptığınız grşimlerden bir diğeri de 'Adalet*

SESSİZ KALMAMAK GEREK

Gazetecilik mesleğini ifa etmekten öte bir "suçları" (!) bulunmayan ve ülkemizde bulunduğu ölçüde ifade özgürlüğü sınırları çerçevesinde yazıp konuşmaya devam eden Sayın Cengiz Çandar, Hasan Cemal, Ali Bayramoğlu'yla ilgili olarak başlatılan, 28 Şubat döneminin andıçlarından farklı bir mahiyet arzetmeyen kampanyaları şiddetle kınıyoruz. Kamuoyunu ve yetkilileri bu nevi nefret üreten kişi ve kuruluşlara karşı tavır almaya davet ediyoruz.

Cihan Aktaş: Medya lincine, her türlü lince karşı olduğum için ve Fatır suresi perspektifine duyduğum güvenle, güzel ve yerinde söz adına kampanyaya metnine imza verdim. Söz konusu haber *Akit* yerine başka bir gazetede de yayımlansaydı, imza verirdim. Bu tür haberlerin Türkiye'de ne tür sonuçlar doğuracağı sır değil, medya ve gazeteciler haber metinleri ve köşe yazılarında kılı kırk yarmalı. Şemdin Sakık isminin bütün çağırışlarına karşılık haberde sayısız gazetecinin isminin sakınımsızca, bu yazarlara ait gerçekler çarpıtılmak suretiyle sunumu bana kabul edilemez geliyor. Ayrıca "Ermeni köken" in suçmuş gibi öne sürülmesi şeklindeki ifadeleri de çok problemli görüyorum. Müslüman

dilinden, elinden emin olunan insandır. İktidardaysa bile zayıfın, mağdurun, zan altında bulunmanın yanında olmalıdır İslamî dünya görüşüne sahip insan. Kaldı ki gazetecinin, yazarın sorgusuz sualsiz bir iktidar perspektifinden bakması, kendini bir iktidara ait hissetmesi de tartışmaya açık. Daha sonra *Akit* muhabirinin telefonu ile karşılaştığım kurguya bakılırsa, payıma düşen ortalıkta dolaşan haber metnini okumadan imza vermek olmuş. *Yeni Akit* Müslümanlara yönelik baskı ve haksızlıklara ilişkin haberleriyle bir okuyucu kitlesi oluşturmuştu. Keşke her türlü mağdura açılarak varlığını, dil ve üslubunu yenilemeyi başarsaydı. İmza kampanyasının böyle bir sonucu olmasını da diliyorum bütün iyi niyetimle.

Hidayet Şefkatli Tuksal: Bu üç yazarın Türkiye'nin demokratikleşme mücadelesine verdikleri katkı ortada. 28 Şubat'ın en zor günlerinde dindarların haklarını savunmaktan çekinmeyen, demokrat tutumları pek çok badireyle sınanmış Hasan Cemal, Ali Bayramoğlu, Cengiz Çandar ve Yasemin Çongar'ı, sırf demokratlıkları *Yeni Akit*'in politikasıyla uyumuyor diye kara propogandanın konusu haline getirmek, utanç verici bir olaydır. Bir Müslüman olarak *Yeni Akit* gazetesinin bu tutumundan dolayı "utanıyorum". Bu yazarlarla farklı dünya görüşlerine ve Kürt meselesinde de farklı yaklaşımlara sahip olabiliriz. Ama bu farklılık, onların görüşlerini açıklamalarına engel olma, onları Akitvârî bir andıcın konusu haline getirme cüretini kimsese veremez. Müslümanlar "herkes için adalet"



prensibini, *Yeni Akit*'in kara propagandasına kurban edemez.

Ufuk Coşkun: Aydınların ırklarını, dünya görüşlerini ve inançlarını takan ulus devletçi sistemlerden kalma bir dışlayıcılığı andırıcısına da isimlerinin önüne bu sıfatları koyan *Akit* gazetesine özgürlük değerini önemseyen birisi olarak tepkimi göstermek istedim. Çünkü Türkiye'de bu tür hadiselerde ne zaman sessiz kalınsa sonu vahim biten acı olaylara tanıklık ediyoruz. Bu ülke şiddetten ve kandan beslenmeyen, insanların ölmediği, her kesimden insanla, Türk'üyle, Kürd'üyle, Ermeni'siyle, Alevi'siyle, Müslüman'ı, Sunni'si ve gayrimüslimiyle birlikte barış ve huzur içinde yaşanan bir ülke olana kadar da sessiz kalmamayı tercih ediyorum.



Erdoğan, Kürt sorununu çözeceğini, Öcalan ile görüşeceğini söyleyip oy aldı bu halktan. Çıkıp böyle bir açıklama yapsa bu olaydan sonra kim ne diyebilirdi ki ona?

Talebimiz Var' girişimi. Bu girişimde İslamî kesimin aydınları olarak Hrant Dink davasının sonuca ulaşması için bir çalışma başlattınız ve Cumhurbaşkanını ile görüştünüz. İslamî kesimde bu konuda olumlu ve olumsuz nasıl tepkiler aldınız?

Ben bu kampanyanın da başını çekmiştim ve aydınları, yazarları bizzat kendim aradım. Mesela önemli İslamî aydınlardan biri, “Ya Ömer Bey bu sizin yaptığınız soykırım lobisine hizmet etmektir” dedi. “Tamam, Hrant’a yapılan yanlış, ama şimdi Müslümanların bir ton sorunu duruken Hrant’ın sırası mı, dünyada en çok ezilenler Müslümanlar değil mi?” dedi. Ben de, “Tamam, Müslümanların da birçok sorunu var, ama mağdur olan herkesin sorununa sahip çıkmak gerekir, ezilenin hakkını savunmamak ne İslam’a ne de insanlığa sığar” dedim.

İnsanların kafası böyle çalışıyor. Bu konuda yazdığım yazılardan birine gelen bir okur yorumunda şöyle diyordu, “Kardeşim senin işin gücün mü yok, bu memlekette daha başörtüsü yasağı çözülmedi, sen

gitmişsin elin Ermenisiyle uğraşıyorsun”. Bunu yıllarca başörtüsü eylemlerini örgütleyen birisi olarak bana söylemiş olmaları daha vahim tabii. Biz 2003’ten 2010’a kadar başörtüsü ile ilgili yüzlerce eylem örgütledik. Mesela bazı TV’lerde bununla ilgili program yapmak istedik ve “Aman, şimdi ne gerek var bu konuyu tekrar tekrar gündeme getirmeye” gibi tepkilerle karşılaştık. Ben bu kampanyaya başlarken büyük bir gazetenin genel yayın yönetmeniyle konuşmuştum. Kendisi bana, “Eğer ‘Hepimiz Ermeniyiz’ lafı geçecekse bu kampanyada biz yokuz, ben desteklemem” dedi. Ama tabii olumlu örnekler de var, Hrant’ı tanıdıkça, yazılarını okuyup konuşmalarını dinledikçe sevdiğini, Hrant’ın İslamî camiaya anlatılması gerektiğini ve mutlaka bu davanın peşinden koşulması gerektiğini söyleyenler de çok oldu. Bu konuda gerçekten büyük gayret göstermek lazım.

● *Peki siz bu tepkilere nasıl yanıt veriyorsunuz? Neden Hrant Dink davasının çözülmesi bu kadar önemli?*

Hrant Dink’i tanıdıkça bu konuyla daha çok ilgilenmek gerektiğini düşündüm. Tuba Çandar’ın kitabını okudum, tabiri caizse oturup ağladım. Rakel Hanım’ın eşiyle olan ilişkisi, ailesi gerçekten çok güzel. İnsan hakları ile ilgili sözler, cümleler her insanın kabul edebileceği genel geçer doğrular değil mi? “İnsanlara zulüm etmeyelim” cümlesinin altına imza atmayacak bir kişi var mıdır bu dünyada? Herkes atar. Ama bunu bir de pratiğe geçirmeniz gerekir. Yani, “İnsanlara zulüm etmeyelim, ama Ermenilere biraz zulüm edilebilir” dediğiniz anda bitti işte, o zaman buna müdahale etmek lazım.

Hrant’ın öldürülmesi ayrı, mahkeme süreci ayrı bir rezalet. Dava başlayalı beş yıl olmuş ve bir hiç var ortada. O zaman ortada büyük bir sorumluluk var. Hrant Dink’in gündeme getirdiği konulara sahip çıkmak bize onun bir mirasıdır, vasiyetidir. Ben şahsen kendisiyle tanışma şansına sahip olmadım, ama bu insana sahip çıkmak gerekir. Hrant Dink’e sahip çıkmak, insan hakları açısından ne durumda

olduğunuza dair bir turnusol kağıdı işlevi görür. “Hrant’a sahip çıkmak gerekir” diyorsunuz, ama bakıyorsunuz İslamî kesimden birileri “hayır” diyor. Demek ki, o zaman insan haklarından sınıfta kalıyorsunuz. Dolayısıyla insanları turnusola tabi tutmak lazım. Türkiye’de Hrant konusu bir insan hakları meselesidir, bu toplumun sinir uçlarından biridir. Ona değiyorsunuz, ortalık ayağa kalkıyor. Tabii ki artık Hrant’ın ya da onun gibi kişilerin öldürülmesi gerektiğini açıkça söyleyenler pek ortalıkta kalmadı. Ama şimdi daha çok “Ne gerek var, sırası mı şimdi” gibi tepkiler var.

● *Roboski konusunda da yazılar yazdınız ve bu meselenin mutlaka aydınlatılması gerektiğini belirttiniz. Sizce hükümet aslında kolaylıkla yapabilecekken neden bu konuda bir özür dahi dilememe konusunda bu kadar inat etti?*

Roboski gerçekten çok korkunç ve üzücü bir olay. Başbakan’ın orduya teşekkür ettiği ilk konuşmasını duyduğumda ben yıkıldım açıkçası. Tayyip Erdoğan, halkın ‘bizden biri’ olarak gördüğü için bu kadar oy aldı. Ama Erdoğan bu olaydan sonra o kadar soğuk bir tavırla bir açıklama yaptı ki, ben inanmadım. Orada 34 kişi ölmüş, yanlışlıkla da olsa korkunç bir katliam olmuş ve bu senin yönetiminde yaşanmış, senin uçağın bu. Roboski’nin Erdoğan ile ordunun arasını bozmak için yapıldığını söylediler. Varsayalım ki öyle oldu, çıksa ve “Bu ne rezalettir, böyle şey mi olur, ben sorumluları hemen bulacağım” diye açıklama yapsa, ne olur? Hiçbir şey.

Erdoğan, Kürt sorununu çözeceğini, Öcalan ile görüşeceğini söyleyip oy aldı bu halktan. Çıkıp böyle bir açıklama yapsa bu olaydan sonra kim ne diyebilirdi ki ona? Ya da olay olur olmaz kendisi gitseydi hemen oraya, kim ne diyebilirdi? Devrilen araçtaki askere öyle sahip çıkan bir anne Başbakan’a “gelme” demezdi. Dolayısıyla Erdoğan böyle yapmamalıydı. Neden böyle yapmamalıydı? Çünkü korkmasına gerek yoktu, gerekeni yapsaydı bu halk yine ona sahip çıkardı. Leyla Zana bile “Bu adam bu sorunu çözer” diyor ve sen kalkıp ne yapıyorsun. Hâlâ farkında değil yaptığı hatanın. Seçim hesabı bile yapıyor olsa çok açık değil mi, şimdi seçim olsa BDP oylarını artıracak. Benim Güneydoğu illerinde yaşayan arkadaşlarım da söylüyor, bugün Kürt illerinde iki parti var, AKP ve BDP. Başka parti yok zaten. Kim meseleyi sahiplenirse o kazanıyor, halk kimin samimi

olduğunu düşünürse o kazanıyor. Ve bu ikisi arasındaki geçiş çok kolay o bölgede. Başbakan'ın şunu bilmesi lazım, Roboski işini çözmezse Kürt sorununu çözemez.

● *Maalesef yine silahların konuştuğu günlere geldik. Genel olarak Kürt sorunu ve çözümünü için atılması gereken adımları nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Mazlum-Der zaten İslamî kesim içinde hep 'Kürtçü' olarak damgalanır, dolayısıyla bu konu bizim hep üzerinde çalıştığımız bir alan oldu. Açılımı başlatmış, Oslo sürecini gerçekleştirmiş bir hükümet şimdi savaş noktasına geldi. Bunu görmek çok üzücü. Sen gidiyorsun KCK operasyonları yapıyorsun, Büşra Ersanlı gibi bir insanı cezaevine atıyorsun, insanları aylarca cezaevinde tutuyorsun. Olacak şey mi bunlar? Bu tavır "Ben rotayı değiştirdim" demektir zaten. Ama rotayı değiştirdiğinizde artık varacağınız yer aynı yer değildir. Bence bu konuda şunu bilmek lazım; barış süreçleri kolay süreçler değil, Habur olayı yaşandı. Hükümet ya Kürt sorununu çözmek için PKK'yı en başından itibaren muhatap almayacaktı, "Ben senin zayıflamayı bekleyeceğim ve insan hakları ile ilgili bütün gereklilikleri yerine getireceğim diyecekti ya da PKK ile masaya oturacaktı. Ve bu konuda

kesin karar vermesi gerekir.

Benim gördüğüm hükümet ikinci yolu, yani görüşme yolunu tercih etti. O zaman bunun bütün gereklerini yerine getirecek ve bedellerini göze alacaktı. Uzun yıllardır devam eden ve derin yaralar açmış, on binlerce insanın öldüğü bir süreçten bahsediyoruz. Kolay mı öyle iki görüşmeyle bu işi bitirmek? Eğer ikinci yolu seçmişsen tahammülün çok olmalı. Yapılması gerekenler konusunda adım atmalısın. Şimdi Erdoğan diyor ki "Kardeşim, seçmeli dili getirdik, daha ne istiyorsunuz?" Ama anadili getirmedin. Biz bu filmi 1990'da da gördük. O zaman da Özal'ın Kürtçe müziğe izin vererek memleketi sattığını söylüyordu milliyetçiler. Anadil konusu da aynı, ne olur sanki anadil konusunda adım atsanız? Dünyada bunun birçok örneği var. Biz bu sorunu çözmeye mahkûmuz. Diyelim ki bölünme oldu, olabilir, ama olsun, yine de bu sorunu çözmek zorundasın. Halkların yüzyıllarca sürebilecek kardeşliği benim için çok önemli.

● *Bir konuşmanızda, örneğin seçmeli dersin, Kürt illerinde bir hakaret olarak algılanırken Batı'da "Daha ne istiyorlar" şeklinde algılandığını söylüyorsunuz. Bu algı farklılığının üstesinden gelmek için ne öneriyorsunuz, ne yapılması gerekir?*

Bizim toplumumuzda empati eksikliği çok büyük. Ama bu bir süreç. Bunu hem halkı eğiterek hem de kendi iktidarınızla sağlayacaksınız. Yılların birikimiyle bu toplumda birileri kendisini acayip dışlanmış hissetmiş ve karşıdaki de bunu anlamamış. Hükümetin bunun farkında olması, bunun sorumluluğuyla davranması gerekir. İnsanlar şu duyguyu yaşıyor, "Bu sefer de kandırılıyor galiba, acaba bunun arkasından ne çıkacak?" AKP şu an uyguladığı politikalarla bazı yerlerde oy kaybedip bazı yerlerde kazanabilir. Benim sorunum o değil. Bu toplumda Kürt sorunu ne olacak? Benim sorunum bu. Birileri bölünmeyi tercih edebilir. Olabilir, yapacak bir şey yok. Araplar da bizden ayrıldı gitti. Savaştık adamlarla. Ama yan yana yaşıyoruz işte.

● *Peki Türkiye'de İslam ve milliyetçilik neden bu kadar iç içe geçmiş durumda?*

Bu gerçekten çok önemli bir soru. Biz bu ülkede bu dini milliyetçilik üzerinden öğrendik. Mesela mehter marşının insanlara dinî ve millî duyguları hatırlattığı söylenir. Eskiden İslamî kitapevlerinde 'dinî ve millî kitaplar' yazardı. Aslında bunlar birbirine zıt olan iki kavramdır. Cumhuriyet'in kurulduğu yıllara bakın, egemenler bu işi 'Ne mutlu Türküm diyene' diyerek bitirmişler.

Taner Akçam anlatıyordu, yabancı sefirler Ermeni tehciri meselesinde İttihat ve Terakki'yi uyarmaya çalışıyorlar, bu işin öyle insanları sürek çözülemeyeceğini söylüyorlar. Sanırım Cemal Paşa'nın bir sözüydü, ama Talat Paşa da olabilir, çok emin değilim, "Sayın sefir, siz Ermeni sorununun çözülmediğini sanıyorsunuz, ama son Ermeni'yi de gönderdik ve sorun çözüldü" diyor. İşte bu mantık hâlâ devam ediyor ve biz bu mantıkla büyüyüyoruz. Bu mantıkla hesaplaşmadan hiçbir yere varmamız mümkün değil. Ama ne yazık ki biz de işte dini bu zihniyetle öğreniyoruz. İslamî camiaya sorun, Türkiye'de ırkçılık yoktur derler, ama Hrant'tan bahsedin, Kürt sorunundan bahsedin, işte o zaman görürsünüz gerçekte nasıl bir yaklaşım olduğunu.

● *Sizce bu politikaların AKP'ye etkisi ne olur?*

AKP bir parti sonuçta ve oy almaya çalışıyor. AKP şu anda devletle kol kola girmiş, Genelkurmay ile son derece yakın bir ilişki içinde. Bu, AKP'ye kısa vadede belki büyük oy kaybettirmez, ama uzun vadede AKP kaybeder, Türkiye'ye yazık olur. Konuşabiliriz dediğimiz günlerden birbirimizin yüzüne bile bakmadığımız günlere de gelebiliriz. Bizim bugün barışı sağlamak için başka çaremiz yoktur. ▼

Biz bu ülkede bu dini milliyetçilik üzerinden öğrendik. Mesela mehter marşının insanlara dinî ve millî duyguları hatırlattığı söylenir. Eskiden İslamî kitapevlerinde 'dinî ve millî kitaplar' yazardı. Aslında bunlar birbirine zıt olan iki kavramdır.



İSLAMCILIK: HAREKET, DÜZEN VE PARÇALANMA

Bugün İslamî hareket paramparça; farklı parçaların kimisi modern kapitalist dünyaya bir cevap üretirken, kimisi de bu yapıya mükemmel bir uyumun örneğini veriyor. Uyum da her yerde, direniş de...

Ferhat Kentel

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, Türkçülük, Osmanlıcılık gibi ideolojik akımların yanı sıra, İslamcılık da bir toplumsal tabana sahip olmayan bir başka kurtuluş ideolojisi olarak ortaya çıktı.

Bu kurtuluş ideolojileri daha ziyade devletin yakın çeperlerindeki hareketliliğe tekabül ediyordu. Bu çeperlerin dışında kalan, imparatorluk coğrafyasında oradan oraya sürülen geniş ve farklı toplumsal yığınların temel meselesi ise savaşların yıkıcılığı içinde hayatta kalmaktı. Bir imparatorluğun çöküşüne bağlı olarak, bir ölçüde yapıyı yıpratıcı özelliğe sahip Osmanlı kimliğinin, üst kurguların, toplumsal bütünlüğün darmadağın olduğu bu dönem, aynı zamanda güven duygusunun yok olduğu, korkuların yükseldiği ve tek güvenilir yer ve anlam olarak cemaatlerin giderek daha fazla içine kapandığı bir kaos dönemi idi.

Jön Türk ve İttihat Terakki gelenekleri üzerinde, Fransız ulus-devlet modeli ile Alman milliyetçiliği sarkacında kimlikleşen ve Kemalizm'de vücut bulan bir seçkinler grubu, bu dönemde devlet katında süren gerilimlerden ve kavgalardan kazanarak çıktı. Askerî bir güce sahip olan bu grubun topluma dayattığı yeni ve kurgusal bir "ulusal kimlik – yurttaşlık" projesi, kaos konjonktüründe, ciddi bir muhalefetle karşılaşmadan toplumu tanımlama gücünü ve tekeli ni ele geçirdi.

Ancak devlet katında "toplumsal mühendislik" tartışmalarının tarafları olan kurtuluş ideolojilerinin toplum nezdindeki karşılıkları



önceden öngörülebilir olmaktan çok uzaktı. Seküler milliyetçiliğin Türkiye versiyonu olan Kemalizm, ele geçirdiği devlet aygıtı (en azından "silahlı ordu" ve "eğitim ordusu") aracılığıyla, zaman içinde toplumun içine –sınırlı da olsa– sadık ve ehlileşmiş bir "yurttaş" kitlesi sokmayı başardı. Bu sadık kitlenin ötesinde ise, daha ziyade görünlüde sadık ya da boyun eğmiş, bir bakıma genelleşmiş bir takıye tavrı sergileyen kitleler ve daha da önemlisi kaos döneminin savunma refleksleriyle hayata tutunmaya çalışan, kültürel anlam dünyalarıyla direnen cemaatler yeni zamanların yeni siyasetinin aktörleri oldu.

Kürtler ve Müslümanlar

Etnik, dinsel, etnodinsel veya geleneksel özellikleri ya da bu özelliklerin içiçe geçmesiyle varolan, kendini anlatabilen bu "cemaatler" arasında en önemlileri, inkâra, asimilasyona ve çeşitli baskılara maruz kalmış Kürtler ve tabii ki camileri, ezanları, medreseleri, tarikatları, kısaca anlam dünyalarının mekânları ve işaretleri baskı altına alınmış Müslümanlardı. Bu iki önemli grubu, kuşkusuz, apayrı kimlikler olarak tanımlamak nasıl mümkün değilse, başka etnik gruplar ya da mezheplerle içiçeliklerini de göz ardı etmemek gerekir.

İşte 20. yüzyılın başındaki İslamcılık akımından farklı olarak, özellikle 1980 sonrası, bir düşünce hareketi olarak yeni "İslamcılık" ya da toplumsal eylemi içeren "İslamî hareket" için, yukarıdan aşağı modernleştirme, uluslaştırma ve sekülerleştirme hareketine karşı, toplumun Müslüman bileşeninin direnişinin gene bu modernleşme hareketi içindeki tezahürüdür diyebiliriz. Başka bir deyişle, İslamî hareket 20. yüzyılın başındaki ideolojiden farklı olarak, cemaatten toplumsal aktöre evrilen toplumsal kesimlerin siyasal, kültürel, ekonomik hareketidir; kısaca gerçek anlamda bir "toplumsal harekettir".

Çoğul bir direniş olarak İslamî hareket

Ancak bu genel tanımın ayrıntılandırılması gerekiyor. İlk olarak “toplumun Müslüman bileşeni” kendi içinde oldukça heterojen bir tabana sahiptir. Eğer 1980 öncesi Millî Selamet Partisi’nin (MSP) devamı olarak Türkiye siyasal hayatına katılan ve 1990’larda bir dönem en güçlü parti haline gelen Refah Partisi (ve arkasından Fazilet Partisi) İslamî hareketin bir tezahürü ya da parçası olarak kabul edilirse, bu partilerin tabanındaki farklı kesimler bu heterojen yapıya ilişkin fikir verebilir.

1990’larda yapılan çeşitli araştırmalara göre, RP’ye oy veren kesimler arasında üç ana damar dikkat çekiyordu. Bunlardan birincisi, MSP’nin toplumsal tabanında neredeyse tek ve en güçlü bileşen olan ve daha çok Orta Anadolu’daki kasaba nüfusuyla sembolleşen müte-deyyin, geleneksel ve muhafazakâr kesimlerdi. İkinci damar, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki Kürt nüfustan, üçüncü damar ise kırsal bölgelerden koparak, göç sonunda büyük kentlerin çeperlerine, gecekondü bölgelerine yerleşmiş olan alt sosyal sınıflara mensup kesimlerden oluşuyordu.

İslamî hareketi anlamak için, birbirinden kopuk olmayan bu damarlardan her birinin taşıdığı çok güçlü bir anlam olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, yani Orta Anadolu ile özdeşleşebilecek muhafazakâr damar bir bakıma Türkiye’de İslamî hareketin yoktan varolmadığını, Cumhuriyet’in modernleştirme hareketine karşı savunmacı refleksleri içeren geleneksel yapının siyasallaşmasını anlatan bir damardır. Bu damar, bir bakıma, yepyeni boyutlar eklemeliği için “yeni” bir hareket haline gelen İslamî hareketin devamlılık içindeki “ana nüvesi” olarak nitelendirilebilir.

İkinci damar, yani “Kürt” damarı, gene ulus-devlet ve buna bağlı olarak “Türklük” inşasına bağlı olarak, “etnik olarak” inkâr edilmiş, asimilasyona ve baskılara uğramış Kürt nüfusun “etnik olmayan”, tersine etnik ve kavimler ötesi bir aidiyete, her ne kadar içinde “millî” renkler olsa da, “ümme” referans veren bir siyasal kimliğe eklemelenmesi anlamına geliyordu.

Ancak, her ne kadar bu iki “kültürel” damar çok önemli bir ağırlık taşısa da, İslamî hareketi gerçekten “yeni” yapan üçüncü damar “yeni kent nüfusu”ydü. Zaman içindeki,

özellikle 1980 sonrası göçlerle birlikte, 12 Eylül 1980 darbesinin yarattığı baskı ortamında, liberal ekonomi politikaları karşısında muhalefetin sindirildiği ve yokedildiği bir zaman diliminde, bu yeni kentli nüfus, İslamî hareketin “sınıfsal” boyutunu teşkil etti. Bu yeni kentli nüfus, “sınıfsal”ın konuşmadığı bir

hareket için de geçerli oldu. İçi sosyolojik olarak çok zengin olan bir hareket, gerek içeriden, gerekse dışarıdan tek boyutlu bir hareket olarak temsil edildi. İçerideki toplumsal kesimlerin buna ihtiyacı vardı; farklılıklarını ne kadar eritip bir bütünlük duygusu yaratabilirlerse, o kadar güçlü olacaklarını

ortaçağların” ve “doğululuğun” tezahürleri olarak görülen dindar kesimler toplumsal hayatın ve neredeyse devletin her alanına, polis teşkilatına, parlamentoya, üniversitelere, ekonomik hayata girdi. Kısaca modern/geleneksel ikilemini parçalayarak, Türkiye’deki (dolaşısıyla dünya çapındaki) özellikle



İslamî hareket, “düzen”den şikâyetleri ve arzuları olan insanların ürettiği; “bir”den çok anlam içeren, ancak bütün bu anlamları bir “kimlik” etrafında yoğunlaştıran, netleştiren bir toplumsal harekettir.

dönemde, “sınıf”ı, İslamî hareket vasıtasıyla “kültürel” olarak anlattı.

Dolayısıyla, İslamî hareket, “düzen”den şikâyetleri ve arzuları olan insanların ürettiği; “bir”den çok anlam içeren, ancak bütün bu anlamları bir “kimlik” etrafında yoğunlaştıran, netleştiren bir toplumsal harekettir. Başka bir deyişle, “yeni” olan insanlar ve anlamlar, “eski”yle, bir gelenekle irtibatlanarak, İslamî toplumsal hareketin dilini icat etti. Bu dil, “ötekileşmiş” toplumsal kesimlere “aktör” olma potansiyeli sağladı, enerji verdi; onlara mücadele edilebilecek bir “öteki” hedef inşa etti. İslamî hareket, zamanın ruhuna uygun, “devrimci” bir meydan okuma ve gelecek hayalini bir araya getirdi.

Zihinsel altüst oluşlar

Ancak bütün toplumsal hareketlerin yarattığı bir yanılsama İslamî

biliyorlardı. Dışarıda ise varolan düzeni ve daha somut olarak bu düzen içindeki iktidar sahibi sınıfları ve onların kültürlerini tehdit eden bu yeni toplumsal gücün “anlaşılmasını” basitleştirmek, “tek”e indirmek onun kolayca düşman olarak inşa edilmesini sağlayacaktı.

Sonuç olarak, İslamî hareket farklı toplumsal kesimleri bir araya getiren, onlara homojen bir kimlik veren ve siyasallaşmalarını sağlayan bir hareket olarak Türkiye toplumsal ve siyasal hayatına girdi. İslamî hareket (ve kuşkusuz aynı zamanda Kürt hareketi ve “1915 Ermeni soykırımı” gibi geçmişin sorgulandığı bütün entelektüel çalışmalar, siyasal mücadeleler vb.) vasıtasıyla, Türkiye toplumu bütün Cumhuriyet tarihi boyunca tanık olmadığı ölçüde zihinsel altüst oluşlar yaşadı.

En basit ifadesiyle, “karanlık

pozitivist bir aydınlanmacılık ve kalkınmacılıkla özdeşleşmiş, seküler-seçkin bir zümre tarafından gerçekleştirileceği varsayılan “modern” toplum algılamalarını radikal bir şekilde değiştirdiler; modernliğin hiçbir “tek” aktörün tekelinde olmadığını, tersine sürekli icat edilen bir süreç olduğunu pratiklerin içinde yaşadılar ve gösterdiler.

İslamî hareketin bileşeni olan toplumsal gruplar, yukarıdan aşağıya “modernleşmeyi” tesis etmeye çalışan tek aktör (devlet ya da onun ürettiği seçkinler) yerine, olanakların ve alternatiflerin çoğaldığı bir “modernliğin” aktörleri oldu. Aynı zamanda İslamî hareket, içine giren farklı toplumsal kesimler için güçlü bir “asansör” işlevi gördü; topluluk (ya da cemaat) dayanışması içinde taleplerini güçlü bir enerjiyle dile getiren bu kesimler toplumsal ya da sosyo-ekonomik



AKP bir bakıma, on senelik bir zaman dilimine yayılmış, iktidarı devlet aktörünün elinden alan, kansız bir “burjuva demokratik devrimi” gerçekleştirdi; Türkiye kapitalizminin kumandasına oturmuş en güçlü yönetici sınıfı inşa etti.

mobilité basamaklarında yukarılara tırmandı. Bu haliyle, toplumun sınıf yapısı değişti; kentler yeni sınıflarla tanıştı.

Ara bir sonuç çıkarmak gerekirse, genel olarak bütün toplumsal hareketlerde söz konusu olduğu gibi, İslamî hareket de bir yandan toplumu değiştirirken, diğer yandan kendisi de değişti.

Müslümanların “normalleşmesi”

12 Eylül’den sonra, özellikle 80’lerin sonunda Refah Partisi-Fazilet Partisi çizgisiyle Türkiye siyasal hayatının en önemli aktörlerinden biri haline gelen İslamî hareket için 28 Şubat 1997 darbesi önemli bir dönüm noktası oldu. Bir açıdan, 28 Şubat’ı İslamî hareketin total kimliğini parçalayan ve onu ehlileştiren bir operasyon olarak görmek mümkün. Ancak başka bir açıdan bakıldığında, 28 Şubat sürecinden büyük darbeler alarak çıkmış olmasına rağmen, İslamî hareketin bileşenlerinin ve mensuplarının hayatta kalmak için gösterdikleri “uyum” ve “hareket” sayesinde beklenmedik bir başarı hikâyesi ürettiği de söylenebilir. 28 Şubat’ın

akabinde İslamî hareket, topluluk kimliğinin rejimle sürtüşmesini asgariye indirerek ve uyumu ön plana alarak aşınmayı azalttı; ancak bireysel alanda teslim olmayan, ekonomik, siyasal, kültürel faaliyet alanlarında hareketi beslemeye devam etti.

Bir yandan Avrupa Birliği müzakereleri vasıtasıyla küresel dünyaya açılan, KOBİ’ler ve “Anadolu Aslanları” gibi taşranın yerli ekonomik aktörlerine siyasal bir güç ve temsil sağlayan, demokratik açılım, askerî vesayetin sona erdirilmesi, Kürt açılımı gibi “yeni” bir siyaset yapma yolunu açan, fakat aynı zamanda muhafazakâr-geleneksel-milliyetçi bir ruhu taşıyan AKP bu uyum ve hareketin partisi olarak Türkiye’nin en güçlü siyasal hareketi haline geldi. AKP, Türkiye’nin geleneksel iktidar yapısını değiştirdi. Bir bakıma, on senelik bir zaman dilimine yayılmış, iktidarı devlet aktörünün elinden alan, kansız bir “burjuva demokratik devrimi” gerçekleştirdi; Türkiye kapitalizminin kumandasına oturmuş en güçlü yönetici sınıfı inşa etti.

AKP vesilesiyle İslamî hareket ve hareketin öncüleri, en güçlü

aktörleri iktidara yürüdüler. İktidara yürüyen bu kesimler iktidarla özdeşleştikçe, gene bütün devrimci hareketlerin yaşadığı tecrübeyi İslamî hareket de yaşadı. “Devrim”, içinden karşı-devrimi ve statükoyu da üretti. “Hareket” sona erdi, “düzen”e dönüştü. Gene bu iktidara yürüyüş içinde eteğindeki geniş ve heterojen toplumsal kesimleri taşıyıcı özelliğini kaybetti. Zaman içinde “asansör”e binenlerle birlikte heterojen yapısı daha da artmış olan hareket artık bugün bütün kitlelerini birlikte ve kimlik vererek taşıma kapasitesini yitirdi.

Hareketin içindeki unsurların hepsi şu veya bu şekilde bir zamanlar “ait” oldukları ortak bir kimliğe gönderme yapıyor olsa da, artık başka dünyalardan konuşuyorlar. En azından, hareketle birlikte “en tepeye” varanlar ile hâlâ alt toplumsal sınıflarda aidiyetleri şekillenenler ve hâlâ “başka bir dünya mümkün” diyenler, birbirilerini apayrı dünyaların insanları olarak görüyor.

Uyum ve direniş

Bugün İslamî hareketin bir “bütün”olarak varlığı sürmüyor.

Ancak, İslamî hareketten gelip başka dünyalarla içiçe geçen, değdikleri yerleri değiştiren ve değdikleri yer sayesinde değişen “İslamcılar” var. Devrimci Müslümanlar, anti-kapitalist Müslümanlar, Manhattan’a özenen, beton kuleleri dikerek rantlar elde etmeyi çok iyi beceren ve bunu da “kalkınmacılık” cılası altında çok iyi saklamayı beceren kapitalist müteahhitler, Protestanlaşmış, sekülerleşmiş burjuvalar, *Alâ* dergisiyle giyim ve kuşamlarını şekillendiren kadınlar, tüketimle kendilerini tanımlayan orta sınıflar var ve tabii ki, giderek bir hayal haline gelen “ümme” fikrini bir kenara bırakıp devletle örtüşerek kavmiyetçiliği şiar edinen milliyetçiler de var...

Bugün İslamî hareket paramparça; farklı parçaların kimisi modern kapitalist dünyaya bir cevap üretirken, kimisi de bu yapıya mükemmel bir uyumun örneğini veriyor. Başka bir deyişle, Müslümanlar ya da Müslüman olmayanlar, herkes artık normal... Uyum da her yerde, direniş de... ▼

İSLAMCI KADINLAR VE ADALETSİZLİK ÇERÇEVELERİ

Ayşe Dursun

Onları her ne kadar hâlâ en çok başörtüsü yasağı mağduriyeti bağlamında düşünüp yazsak da, İslamcı* kadınlar diyeceklerini nicedir geniş bir konu yelpazesinden seçiyor. Türkiye siyasî manzarasını artarak şekillendiren bir hareketin protagonistleri olan İslamcı kadınların diyeceklerine bakarak siyasî öncelikler bakımından bir dizi başka siyasî hareketle kesiştiklerini söylemek mümkün. Çoğu zaman köşe yazıları, imza kampanyası, basın açıklaması gibi tezahürleri olan bu kesişmeler, İslamcı kadınların militarizmden anadilde eğitime, kadının toplum içindeki geleneksel konum ve rollerinden tutuklu gazetecilere kadar çok sayıda yakıcı konuda söyleyecek sözleri olduğunu gösteriyor.

Ancak 'söyleyecek sözü olmak' ve 'söz sahibi olmak' malum özneye atfedilen siyasî statü itibarıyla farklıdır. 'Söz sahibi olma'nın iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülemeyecek sonsuz bir toplumsal müzakereye tabi olduğu söylenebilir. Bir özne, müzakere sürecinde çok boyutlu ve karmaşık bir dizi seçimden geçtikten sonra ve ancak 'yeterli' meşruiyete ulaştığı ölçüde söz sahibi olur. Bu seçici süreçler de, her toplumsal ilişkiye içkin olan güç/iktidar ilişkilerinin hem sonucu hem de yeniden üreticileridir. Fakat paradoks bir biçimde; dinamizm, bu mekanizmlara da içkindir ve bu sayede daha önce gayrimeşru addedilen bir özne ve söylem, zaman içinde meşruiyet kazanabilir. Yani ayıklamaya yönelik bu süreç ve mekanizmalar, baskıcı oldukları kadar özgürleştiricidir de.

Söz konusu özgürlükse...

Aşağıda iki güncel konu - başörtüsü yasağı ve Uludere Katliamı - etrafında tasvir edilmek istenen, İslamcı kadın entellektüellerin modern Türkiye bağlamında bu çoğu zaman aleyhlerine işleyen dışlama/dışarıda bırakma (baskılayıcı) süreçlerini nasıl lehlerine (özgürleştirici) çevirdikleridir. Buradaki temel varsayım, İslamcı kadınların lehlerine çevirdikleri müzakere süreçleri ölçüsünde seküler kodlanmış kamusal alanın ağır kapılarını aralayabildiğidir.

İslamcı kadınların inisiyatifine dayanan 'Biz Henüz Özgür Olmadık'



(<http://henuzozgurolmadik.blogspot.co.at/>) ve 'Uludere İçin Buluşan Kadınlar' (<http://uludereicinbulusankadınlar.blogspot.co.at/>) imza kampanyalarına göz atalım.

Henüz Özgür Olmadık, 2008'de başörtüsü yasağını kaldıracak Anayasa değişikliği Anayasa Mahkemesi'nden dönmeden dört ay kadar önce üç İslamcı kadın tarafından kaleme alınan bir imza metnidir. Neslihan Akbulut, Hilal Kaplan ve Havva Yılmaz, başörtüsü serbestisinin tek başına özgürlük ve mutluluk getirmeye yetmeyeceğini belirtmiş, aynı aciliyete sahip bir dizi başka soruna (Kürtler ve diğer ötekileştirilenler, 301 davaları, azınlık vakıf mallarının gasbı, Cemevleri'ne verilmeyen ibadethane statüsü, üniversitelerden atılan öğrenciler) işaret etmiş ve 'Söz konusu özgürlükse, hiçbir şey teferruat değildir' diyerek özgürlüğün hiyerarşisi olamayacağını vurgulamıştır.

Metinde kullanılan dil ve teşhis edilen neden-sonuç ilişkilerinin, güçlü bir adaletsizlik duygusunu kamçıladığı doğrudur. Bunun yanı sıra, bir adaletsizlik çerçevesinde bulmayı umduğumuz asgarî unsurların da mevcut olduğunu görmekteyiz: (1) Kürtler'in ötekileştirilmesi, gasp edilen azınlık vakıf malları, Cemevleri'ne ibadethane statüsünün verilmemesi vs. adaletsizlik olarak teşhis edilmektedir; (2) Bu adaletsizliklerin sorumlusu, devletin kurum ve uygulamalarında vücut bulan 'yasakçı zihniyet' olarak

saptanmıştır; ve (3) Çözümün, 'bu adaletsiz düzeni devam ettiren yasakçı zihniyetin' ortadan kalkması olduğu belirtilmiştir.

Uludere İçin Buluşan Kadınlar ise, Uludere Katliamı'nda hayatını kaybeden bir grup İslamcı kadının imzaya açtığı bir metindir. Uludere için buluşan kadınların maksadını anlamada şu cümle açıklayıcıdır: "*Hükümet, on yıllar öncesinin, içlerinde bizim de acılarımızın durduğu sınıksız mühürlü sandıkların kapaklarını açmaya çalışırken şimdi Uludere'de parçalanan kardeşlerimizi bir başka sandığa sınıksız mühürlerse, bu sandıkların bu ülkenin hepimizin birlikte yaşayacağı bir yurt olması niyetiyle açıldığına hiçbirimiz inanmayacağız.*" Bu metin de, neyin adaletsizlik olduğu, kim tarafından yapıldığı ve nasıl giderileceği konusunda net cevaplar vermektedir.

Kapsayıcı bir adaletsizlik çerçevesi

Yukarıda kısaca değinilen imza kampanyalarını - ki örnekler çoğaltılabilir - İslamcı kadınların toplumsal müzakere süreçlerine iştiraki olarak okuyorum. Ancak bu, bir niyet tesbiti değildir. İslamcı kadınların üzerinde mutabık kaldıkları ortak bir toplumsal-siyasî düzen olduğunu da önermemektedir. İşaret etmek istediğim, İslamcı kadınların gündemlerine diğer 'öteki'leri de alarak kapsayıcı bir adaletsizlik çerçevesi kurgulamaları, adalet taleplerini bu

yolla meşrulaştırmaya uğraştıkları ve bunu başardıkları ölçüde kamusal alanın sınırlarını bu sefer kendilerini de kapsayacak şekilde genişletmeleridir.

Adaletsizlik çerçevesi işte tam da bu kendilerini ve bir dizi başka 'öteki'yi kamusal alanın dışında bırakan keyfi sınırları ve ideolojik dayanaklarını ifşa etmeye yaramaktadır. Ancak, sınırları genişletmek/dönüştürmek, sınırları ortadan kaldırmak anlamına gelmez. İslamcı kadınlar, adalet söylemlerinde oldukça seçicidir. Örneğin, LGBT bireyleri kararlı bir şekilde bu söylemin dışında bırakılmaktadır. Yani İslamcı kadınlar, sınırları tamamen kaldırmak yerine, onları İslam'ın öğretileriyle uyumlu (olduğunu düşündükleri) şekilde yeniden belirleme eğilimindedir.

Ve yine burada önerilmek istenen, kamusal alana iştirakin tek boyutlu, lineer bir süreç olduğu değildir. Elbette kamusal alana dahil olmak ya da olamamak yalnızca bireysel çabalarla açıklanamaz. Bu, bir dizi başka değişkeni hafife almak olurdu. Fakat bu yazının ruhuyla uyumlu olarak, burada bireyin yaratıcı kapasiteleri ve dönüştürücü potansiyeli öne çıkarılmıştır. ▼

* Özneler rızaları olmayan sıfatlarla hitap etmenin otoriter bir tutum olduğu aşikardır. Ancak İslam'ı özel alanla sınırlayan Müslümanlar'la Cihan Aktaş'ın Hz. Muhammed'i tasvir için kullandığı tabirle 'ibadeti siyaset, siyaseti ibadet' olan Müslümanlar arasında bir ayrım yapmak, hem kuramsal hem de ampirik açıdan anlamlıdır.

TÜRKİYE'DE SOSYALİSTLER VE MÜSLÜMANLAR

İnsanlardan sırf sakallı, başı bağlı, beş vakit namazlı diye uzak durmak, konuşmamak, umutlarımızı paylaşmamak en hafif deyiimiyle ayıptır.

Sinan Dervişoğlu

Kısaca şunları söyleyebiliriz:

Müslüman ve dinine bağlı bir emekçi, sosyalist mücadelede kesinlikle yer alabilir ve almalıdır. Dünya devrimci hareketinin tarihi, Latin Amerika'dan Yunanistan'a, Arap dünyasından Endonezya'ya kadar dindar emekçilerin sosyalist mücadele saflarını kitleleler halinde doldurduğu örneklerle doludur.

Türkiye'de sosyalistler olarak bunu başaramamamızın başlıca nedeni (Marksizm'in kaba bir kavranışının yanı sıra), parçası olduğumuz moderniteyi ve modernleşmeyi, Türkiye'de Kemalizm'in modernite anlayışının etkisi altında ve onu temel kabullerini aynen benimseyerek kavramamızdır. Kemalizm'in tarih boyunca sola yaptığı baskılara şiddetle karşı çıksak dahi (ki birçok "solcu" bunu dahi yapmamaktadır), onun dine, dindarlara ve Osmanlı kültür mirasına karşı aldığı tavırları "yüzde yüz ileriliklik" olarak algıladığımız sürece bu çıkmazdan kurtulmamız mümkün değildir.

Sosyalistler, dindar emekçilerle konuşmamakta, onlara yaklaşmamakta, onlardan uzak durmakta, hatta onlardan ürkmektedir. Fabrikada, tarlada ve ofiste suyu çıkarcasına çalıştırılıp sömürülen, hastane kapılarında sürünen, herkes gibi onurlu bir yaşam sürmek isteyip de bunu yapamayan bu insanlardan sırf sakallı, başı bağlı, beş vakit namazlı diye uzak durmak, konuşmamak, umutlarımızı paylaşmamak en hafif deyiimiyle ayıptır. Ve büyük ihtimalle, sosyalistlik iddiamıza rağmen içimizde bastırmadığımız aydın elitizminin bir uzantısıdır. Bunun sonucunu da bellidir: Kentlerin CHP'li tabanı üzerinde oynayıp onunla sınırlı kalmak. Bu, bir yanıla



gergedanın sırtındaki böceklerle beslenen ve gergedan öldüğünde kendisi de ölen kuş misali bağımlı bir hayatı, varlık sebebi artık tartışılır hale gelen CHP'nin artıklarıyla beslenen bir siyasî yaşamı gündeme getirmektedir. Öte yandan, siyasî zeminimizin CHP olması, her anlamda Kemalizm'in bulunduğu bir coğrafyada siyaset yapmak demektir ve bunun hazin sonuçları çok önceden bellidir.

Geçmişte sol, bu sendromu aşmak için doğru ve sevindirici adımlar atmıştır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nı İslamiyet'e yönelik övgüye değer çalışmalarının yanı sıra, 1961-71 TİP döneminde sosyalistler dine karşı oldukça saygılı bir tavır izlemiş, bunun sonucunda TİP üyesi imamlar ve müftüler dahi (Mehmet Emin Bozarslan, TİP Antalya İl Başkanı

Ahmet Hoca) ön plana çıkmıştır. 1973 sonrası sol, Marksist teoriyi daha geniş çaplı "keşfetmenin" coşkusuyla daha "doktriner" kalmış, bir önceki dönemin hassasiyeti yitirilmiş ya da ihmal edilebilir seviyede kalmıştır. Gene de kimi okullarda MHP'lilere karşı İslamcı "Akıncı"larla (can güvenliği temelinde de olsa) yer yer işbirliği yapılmıştır. Bugün ise "İslamiyet eşittir AKP, eşittir ABD gericiliği ve Yeşil Kuşak" şeklindeki zihin tembelliği ve miskinlik, maalesef alabildiğine yaygındır.

"Müslüman anti-kapitalistler" tam da mevcut bu boşluğun bir ürünü, hem de bu boşluğu aşmanın bir fırsatı olarak karşımıza çıkmıştır. 1 Mayıs 2012'den bu yana da güzel işler yapmakta, "ABDestli Kapitalizm" ve "Nurjuvazi" gibi kapitalizmi eleştiren kitaplar yayınlamaktadır. Ancak,

"İyi, tamam işte, o boşluğu bunlar dolduruyor" rehavetine kapılmanın anlamı yoktur; zira bu arkadaşlar, tüm iyi niyetlerine rağmen, konuşulan esas konu olan sınıf mücadelesi hakkında tutarlı, gelişkin ve sağlam bir teorik çerçeveye sahip olmaktan uzaktır. Bu çerçeveye sahip olma iddiasında olan biz sosyalistler bu konuda düzgün ve etkili bir politika geliştirmesek, bu kesim, kendilerinin (maalesef) doğal çevresi olan diğer İslami gruplarla olan ilişki ve polemik içinde aşınmak, erimek ya da saptırılarak etkisizleştirilmek gibi bir kaderle karşı karşıya kalabilir.

Ne yapmalı?

O zaman yapılması gereken nedir? Yapılması gerekenleri iki düzeyde, pratik ve teori düzeyinde, karşılıklı ilişkileri içinde ele alalım.

Öncelikle, sosyalist hareketteki örgütlü kadrolar, kitle içinde çalışırken, sömürüye tepki duyan ve sosyal adalet arayışı içinde olan Müslüman emekçilerle diyaloga girmek için bilinçli çaba sarfetmelidir. Sosyalistlerin mücadelelerindeki temel konunun din değil, toplumun yeniden adaletli bir şekilde düzenlenmesi olduğu, sosyalistlerin dinle ya da dindarlarla değil, sömürü ve sömürücülerle çatıştığı, insanların dinî inançlarının sosyalistlerin mücadelelerinde hiçbir şekilde yer ve önem sahibi olmadığı kendileriyle paylaşılmalıdır.

Bunun yanı sıra, sosyalistlere eğilimi olsun ya da olmasın, sosyalistlerle tanışmaya ve fikir alışverişine açık olan İslamî gruplarla görüşmek ve tanışmak önemlidir. Anti-kapitalist Müslümanlar başta olmak üzere, sosyalistlerle tanışmak ve karşılıklı fikir alışverişini yapmak isteyen tüm İslamî gruplarla ortak belirli sosyal konuları baz alarak ortak tartışmalar yapmak, sosyalistlerin bu alandaki birikim, tecrübe ve ilişkilerini geliştirecektir.

Burada kaçınılmaz olarak teorik görevler gündeme gelmektedir. Bu tarzdaki ilişkilerde etkili ve

kazançlı olabilmenin yolu, sosyalist kadroları İslamiyetle ilgili konularda mücehhez kılabilmekten geçmektedir. Örneğin, Kürdistan'da görevlendirilen bir sosyalist kadronun Kürtçeyi ve Kürdistan tarihini öğrenmesi ne kadar gerekli ve normalse, İslamî kesim ve unsurlarla diyaloga geçen bir kadronun da Kuran'ı ve İslamiyet'in tarihini öğrenmesi o kadar elzemdir. Kuran'ı ve İslamiyet'i öğrenmekteki amaç "rol yapmak" değil, üzerinde çalıştığımız ve örgütlemeye çalıştığımız halkın en önemli kültürel unsurlarından ve malzemelerinden birini öğrenerek kitle içindeki iletişimimizi etkili kılmaktır.

İslamiyet, her din gibi, kendi içinde çağın gerisinde kalmış ve geri sayılabilecek unsurların yanı sıra, çağdaş çelişkilere denk düşen, sosyal adalet, eşitlik ve özgürlükten yana olan unsurlar da içerir. Bunları öğrenen ve bilen bir sosyalist, emekçi kesim içinde oranı son yıllarda iyice yükselmiş olan İslamiyet etkisi altındaki unsurlarla ilişki kurarken kendi söyleminde bu unsurlara referansta bulunabilir ve en kötümser durumda bile İslamiyet'i anti-komünizm için kullananlara karşı en azından zorlayıcı ve ezber bozucu

bir işlev görebilir.

Baştan kaybedilmiş bir savaş

İslamiyet ve milliyetçilik, şu anda emperyalizmin ve sömürücü sınıfların işbirlikçisi olan siyasî kadrolar için bir "konfor alanı" durumundadır. Bu alçaklar, bu motifleri serbestçe ve fütursuzca kullanarak geniş kesimleri rahatça etkilemektedir ve onları bu alanda engelleyen hiç kimse yoktur. Karşılarında "tehlike" olması gereken biz sosyalistler ise Marx'tan, Lenin'den, Che'den ve en iyi durumda Deniz Gezmiş'ten bahsederek bir direniş sergilemeye çalışmaktayız; ama bu daha baştan kaybedilmiş bir savaştır.

Sırf bu motiflere dayanarak gelişebilecek en ileri noktaya Eylül 1980'de zaten varmıştık; ama bu da bilindiği gibi bizi yenilmekten ve darmadağın edilmekten kurtarmadı. Zira karşıımızda (o dönem en az bizim kadar güçlü ve) yukarıda saydığımız motifler etrafında örgütlenmiş bir kesim vardı. Şimdi aynı tarz bir gelişmeyle başarıya yürümemizi beklemek beyhudedir.

En pragmatik ifadeyle karşıımızdaki kilerin büyümesini sağlayan alana

ve zemine müdahale etmeden, oraya "çomak sokmadan", anlamlı bir başarıyı umut etmek dahi anlamsızdır, imkânsızdır. Öte yandan, kendi halkının tarihsel ve kültürel değerleriyle kalıcı bağlar kuramamış bir devrimciliğin başarı şansı yoktur. İslamiyet'in, yani Utah'da CIA parasıyla ya da Körfez'de petrodollarla sefa süren satılmışların aksine, milyonlarca emekçi tarafından ahlakî saflığın, temizliğin, dürüstlüğü ve adaletin mihenk taşı olarak görülen bir inancın (ve keza yurtseverliğin), bu namussuzların elinde bir iktidarı sürdürme aracı olarak kullanılıyor olmasını, tarih devrimcilerin hanesine bir beceriksizlik ve kabiliyetsizlik vakası olarak kaydedecektir.

Kendimiz büyürken, karşı safları dağıtmadan, oraya müdahale etmeden, orayı sarsarak gerçek halkçı ve demokrat güçleri kristalize etmeden zafere ulaşmamız imkânsızdır. Kısacası sosyalistler, güçlü bir Müslüman ülkede devrimcilik yapmanın karmaşık ve zorlu görevlerini kavramak ve bunu gerektirdiği teorik yaratıcılığı ve pratik becerikliliği hayata geçirmek zorundadır. ▼

İslamiyet, her din gibi, kendi içinde çağın gerisinde kalmış ve geri sayılabilecek unsurların yanı sıra, çağdaş çelişkilere denk düşen, sosyal adalet, eşitlik ve özgürlükten yana olan unsurlar da içerir.



YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN İSLAMCILIK VE KÜRDİSTAN

İbrahim Sediyanı

İslamcı Türk yazarlar, İslamcı Kürtler'e yönelik, bazı tutum ve davranışlarının hatalı olduğunu, içinde bulundukları nahoş durumdan bir an önce kurtulmaları gerektiğini hatırlatıp onları İslamî ilkelere uygun davranmaya ve ilkeli olmaya çağırırsa, bunun ismi ne olur?

"Müslüman'ın Müslüman'ı kardeşçe uyarması."

İslamcı Kürt yazarlar, İslamcı Türkler'e yönelik, bazı tutum ve davranışlarının hatalı olduğunu, içinde bulundukları nahoş durumdan bir an önce kurtulmaları gerektiğini hatırlatıp onları İslamî ilkelere uygun davranmaya ve ilkeli olmaya çağırırsa, bunun ismi ne olur?

"Müslümanlar'a hakaret. Terbiyesizlik!"

Ulusal sınırlar

İslamcılar ulusal sınırlara karşı mıdır?

- Evet, "biz bütün sınırlara karşıyız" diyorlar. Söylediklerine göre, Ümmet'i bölmek harammış.

Peki o zaman neden Kürdistan'ı beş parçaya bölen sınırların kaldırılmasını talep etmiyorlar ve Kürdistan'ın bölünmüşlüğüne son vermek için çaba göstermiyorlar?

- Onu en sona bırakmışlar. Önce diğer sınırları kaldıracaklar, ondan sonra sıra buradaki sınırlara gelecek.

"Biz bütün sınırları ortadan kaldıracğız" diyen Türkiyeli İslamcılar, bu mübarek cihada hangi sınırlardan başlamayı düşünüyorlarmış?

- Malezya-Endonezya arasındaki sınır ile Fas-Cezayir arasındaki sınırdan. Haa, bir de Moritanya-Senegal sınırı.

Neden bu işe kendi topraklarındaki sınırlardan başlamıyorlar da, binlerce kilometre ötedeki sınırlardan başlıyorlar?

- Yaşadıkları topraklardaki sınırları kaldırmaya güçleri yetmiyor abi. Binlerce km ötedeki sınırları ortadan kaldırmak daha kolay. Hem rizikosu da yok, başları belaya girmiyor.

Yeryüzünün bütün coğrafyalarındaki özgürlük mücadelelerine destek veren İslamcılar, neden Kürdistan özgürlük mücadelesine destek



vermiyor?

- Abi biz ulusal kurtuluş gibi şeylere karşıyız. Yani bence İslamcılar'a haksızlık ediyorsun. Bu tavır Kürtler'e özel bir tavır değil. İslamcılar bütün ulusal mücadelelere karşıdır!

Öyle mi? Peki, Filistin, Bosna, Kosova, Çeçenistan, Keşmir, Arakan, Patani, Doğu Türkistan, Moro, Açe Sumatra... Söyle bana şimdi: Dünya üzerindeki hangi İslamî Hareket, aynı zamanda Ulusal Kurtuluş Mücadelesi değildir?

Kurdistan a Rojava

Türk devleti ve İslamcı Türkler, bir buçuk yıldır Suriye'de neyin mücadelesini veriyor?

- Suriye devleti yıkılsın mücadelesi.

Türk devleti ve İslamcı Türkler, Suriyeli Kürtler şehirlerinin yönetimine el koyup Kürdistan'ın özerkliğini ve özgürlüğünü ilan ettikten sonra neyin mücadelesini vermeye başladı?

- Suriye devleti yıkılmasın mücadelesi.

Başbakan Erdoğan, Suriye Kürdistanı (Kurdistan a Rojava) bölgesinde Kürtler yönetime el koyunca, bir "Van Minüt" de Kürtler'e çekip o topraklara "Kürdistan" denilemeyeceğini söyledi. Erdoğan, hangi mantık ve delillere dayanarak o topraklar için "Kürdistan" ismini kullanmanın yanlış olacağını söyledi?

- Çünkü o topraklarda bütünüyle

Kürtler yaşamıyor. Arap ve Türkmen köyleri de var. Başbakan Erdoğan'a göre, bir yere "Kürdistan" denilebilmesi için orada yaşayanların tamamının Kürt olması gerekiyor.

Peki, milyonlarca Kürt, Arap, Ermenî, Laz, Çerkes ve Gürcü'nün yaşadığı, hatta kendisi de Gürcü olan Erdoğan'ın başbakanlık yaptığı ülkenin ismi nedir?

- Türkiye.

Milyonlarca Kürt, Arap, Ermenî, Laz, Çerkes ve Gürcü'nün yaşadığı bir ülkeye "Türkiye" demek acaba hatalı mıdır?

- Değildir.

Neden?

- Çünkü "Türkiye" ismi sadece Türk etnisitesinden olanlar için söylenmemiş. "Türk vatandaşlığı" da öyle. Anayasamıza göre, "Vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk'tür." Dolayısıyla "Türkiye", vatandaşımız olan Kürt, Arap, Ermenî, Laz, Gürcü herkesi kapsıyor.

Peki, madem ki öyledir, madem ki "Türkiye" ismi sadece Türk ırkından olanları değil herkesi kapsıyor, madem ki anayasal vatandaşlıktaki "Türk" ismi bu ülkedeki Kürt, Arap, Ermenî, Laz, Gürcü herkesi kapsıyor, o halde neden Türk devleti, dünyanın her tarafındaki Türkî topluluklar için "soydaşlarımız" diyor da, daha bugüne kadar bir kez bile olsun Suriye, Irak ve İran'daki Kürtler için

"soydaşlarımız" tabirini kullanmamıştır?

"Soydaş cumhuriyetler"

Madem ki anayasadaki "Türk" ismi etnik değildir, bizim Ermeni, Gürcü, Rum ve Arap kökenli vatandaşlarımızı da kapsıyor, o halde neden Orta Asya'daki Türkî devletler için "soydaş cumhuriyetler" ifadesini kullanıyoruz da, aynı ifadeyi Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan ve 16 tane Arap devleti için kullanmıyoruz? Ülkemiz topraklarıyla hiç alakası olmayan Kırgızlarla, Kazaklarla, Uygurlarla "soydaş" oluyoruz da, ülkemiz topraklarının yerlileri olan Araplar'la, Kürtler'le, Ermeniler'le, Yunanlar'la, Gürcüler'le niye "soydaş" olmuyoruz? Üstelik başbakanımız bile Gürcü iken...

Madem ki bizim "vatandaşlık" tanımımız "ırk"a değil "toprak"a bağlı bir tanımlamadır, o halde okulda çocuklarımıza niçin 1071'den önce Orta Asya'da kurulan devletleri öğretiyoruz da, Mezopotamya'da kurulan devletleri öğretmiyoruz?

Suriye Kürdistanı'nda Rojava'nın özgürlük ateşi yanmaya başlayınca, Türk devletinin başındakiler nasıl bir duygu yaşadı?

- Öfkeden kahroldular!

Türk İslamcılar nasıl bir duygu yaşadı?

- Üzüntüden kahroldular! ▼

BİR BERABERLİĞİN ANATOMİSİ: CUMHURİYET VE ALEVİLİK

Pratiklerinden yoksun bir inancın da sonunda folklorik bir hâl alacağı muhakkaktır.

Süleyman Kaygaz

Baskıcı rejimlerin görüntü de olsa toplumu yekpare tutan, hatta homojenmişçesine sunan bir özelliği vardır. Dolayısıyla bu sistemlerde olabilecek bazı demokrasi mevzisi kazanımları, sonuç olarak bu homojenliğin içinin boş olduğunu tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer.

Türkiye coğrafyası özelinde bu süreç yavaş da olsa devam etmektedir. Bunun en önemli iki ayağının birini Kürtler oluşturuyorsa, diğerini de Aleviler oluşturmaktadır. Kürtlerin Cumhuriyet'in başından itibaren fillî kalkışmaları ve savaşmaları bir gerçeklikken, Alevilerin bu süreç içinde özneleşmeleri yok mertebesinde olmuştur¹.

Cumhuriyet'in, özellikle de laikliğin kendileri için bir özgürlük ortamı oluşturduğu yanlışlığı Alevi toplumunun büyük kısmını sisteme an-gaje etmiş, hatta sistemin sarsılmaz bekçileri konumuna yerleştirmiştir. Bu sebeple demokratikleşme nüvelerinin istibdat yönetiminde açtığı gedikler Aleviler nezdinde yaşamsal endişelere sebep olabilmektedir. Cumhuriyet'in "laik" karakterinin Müslüman-demokrat bir hükümet tarafından dejenerasyonu, sonuçta Alevi kitle için bir hafıza yoklamasına sebep olmuş; Padişah Yavuz, kıyımlar ve özellikle Sivas Katliamı realiteleri akla gelir olmuştur. Ancak bu hafıza yoklamasından çıkan, 2007 seçimlerinde olduğu gibi MHP'yi dahi destekleyebilme garabet düşüncesi, hafıza yoklaması sonucunu Çorum ve Maraş'ı yapan özneyi bir süreliğine de olsa unutabilmeyi beraberinde getirebilmiştir². Ya da Başbakan'ın "özür" açıklamasıyla tekrar gündeme getirdiği Dersim katliamının hükümeti CHP ile lineer beraberlik hiç olmadığı kadar sıkı devam edebilmiş ve etmektedir.

Fetişleşmiş imge

Cumhuriyet-Alevilik birlikteliğinin müsebbibi olarak Mustafa Kemal'i hatırlayacak olursak ve kendisinin cemevlerinde Ali'nin resminin yanına konabilecek kadar fetişleşmiş bir



imge olduğunu bilirsek, bu birlikteliğin önemli bir olgu ile açıklanabilir olması gerektiğini bilmeliyiz. Nedir bu birlikteliğin asıl sebebi?

Başta da belirttiğimiz gibi, yüzyılların baskı sisteminin (şifahi kültürün klasik abartmaları da dâhil) Cumhuriyet'in Sünniliğe vurduğu ket ile bir nebze olsun dindiği görülecektir. Özellikle devletin dilindeki "tüm inançlara eşit mesafe" şiarı her ne kadar Diyanet İşleri Başkanlığı pratiğinde olduğu gibi reelde bulunmasa ve tekke ve zaviyelerin kapatılması her ne kadar Sünnilikten çok Aleviliğe bir darbe³ olsa da, Alevi kitleyi fazlasıyla etkileyebilmiştir. Aslında çıplak bir bakış ile şu görülür ki Cumhuriyet rejimi Aleviliği katalize edici hiçbir praksis sergilememiştir, aksine tekke ve zaviyeler örneğinde olduğu gibi Aleviliğin fiiliyatına ket dahi vurabilmiştir. Ancak Sünniliğe vurulan daha büyük darbenin⁴ nispî olarak Aleviliği ihya edici boyutu ("düşmanımın düşmanı dostumdur") ön planda tutulmuştur.

Stockholm Sendromu

Bu ilişkiler bütünü sonrası Alevi-Cumhuriyet yapısal birliğinin açıklanmasında genel olarak liberal yazarlar ve Müslüman-demokrat yazarlar tarafından 'Stockholm Sendromu' kullanılmıştır. Bu sav ile Alevi kitle patolojik bir vakıanın ilgilileri olarak addedilmiş ve "Hırsızın hiç mi suçu yok?" mertebesinde bir tespit ile sorun çözüldü kabul edilmiştir.

Ancak bu yanlışlığı hususunda Aleviler yalnız bulunmamaktadır, Stockholm sendromu tespiti vakasında olduğu gibi hükümet yetkilileri özelinde genel kamuoyu da AKP'nin Aleviliğe verdiği hiçbir pratik fayda olmamasına rağmen genel "özgürlük" ortamını bahane ederek "Neden hükümeti desteklemiyorsun?" diyebilmektedir. Yani Aleviliğin CHP ile beraberliğine neden olan kırıntı nedenleri tıpkısıyla taklit etmek isteyen AKP ve hinterlandı bu sonuca erişemeyince üst perdeden bir sendrom teranesi ortaya koyabilmektedir.

Çaresizlik-alternatifsizlik

Cumhuriyet tarihinde sabittir ki, istisnai durumlar haricinde (bir dönem DP ve ANAP), Alevi oyları blok halinde CHP'ye gitmektedir. Ancak bunun, sendromdan öte, çaresizlik ile birebir irtibatı bulunmaktadır. Hiçbir alternatif sunmayan merkez ve sağ partilere nazaran en azından din ile pek bir teması olmayan ve dolayısıyla kurumsallaşmış dinin heretik kabul ettiği Alevi cenaha zararı dokunmayacak olan "sol" bir parti zorunlu tercih olmaktadır. Bir zamanlar devrimci sol ile olan münasebetler ise asıl Türklüğün taşıyıcıları olduğu bilincinin iyiden iyiye yerleştirilmesi (Türkmenlik-Türklük-Yörüklük) milliyetçiliğe evrilmiş (MDD çizgisi karşılık sayılabilir?) ve bir fantezi boyutuna terk edilmiştir.

İstekler bütünü olarak fazlaca fraksiyonu sebebiyle tam olarak bir manifesto ortaya koyamasa da, Diyanet'in kaldırılması, din dersleri ve cemevlerine devlet yardımı Alevilerin mutabakat birliğine varabildiği

hususlardandır. Ancak Müslüman-demokrat hükümetin ilk ikisi hususunda takındığı tavrın Aleviler için var olan kötü durumu katmerleşmeyi beraberinde getirmesi ile ⁵ ancak son isteğin pratize edilmesi mümkün olabilecek görülmektedir. Gerçi bu husus dahi fazlasıyla sallantıda bulunmaktadır. Hüseyin Aygün'ün Meclis'te cemevi isteğine Diyanet'ten fetva ile verilen "Hayır" cevabı ve tekrardan ortaya çıkan ucube söylemini artık direkt Alevilik üzerinden tartışılabilir şekilde fütürsüzlaşan iktidar açılımları furyasının artık tam anlamıyla sona erdiğinin de kanıtı teşkil etmiş bulunmaktadır.

Bu dönemden itibaren bir zamanlar ortaya çıkan Alevi-AKP milletvekili portresinin (Reha Çamuroğlu) tekrar etmeyeceği ve çok zayıf da olsa hükümete verilen desteğin ise CHP'ye gerisin geri geleceği muhakkaktır. İktidar, Cumhuriyet-Alevilik birlikteliğini belki de seksen küsur yıllık tarihimize hiç olmayacak şekilde katmerleştirmiştir. Yani Stockholm sendromundan öte, çaresizlik Alevi kitleyi tekrar CHP saflarında sınıksı durmaya itmiştir. Malatya (Sürgü) olayından sonra ise Sivas katliamı korkusunun ister istemez depreşeceği muhakkaktır. Dolayısıyla ezilmişlik perspektifi Alevi kitlenin Cumhuriyet (CHP) ile olan birlikteliğini yargılayabilme ihtimalini daha uzun süre daha yok etmiş bulunmaktadır.

İktidarın Alevicesi

Böyle demlerde kitleleri bu vahim halden kurtaracak önderlerin varlığı o kitle için bir şans görevi görmektedir. Ancak bu konuda da Alevilik içinden türemiş herhangi bir üst merci ya da karizmatik önder portföyü oluşmamıştır. Bunun yerine sol, sosyal demokrat ya da liberal kamuoyunun demokrasi üzerinden bahis konusu yaptığı bir özgürlük ortamı vurgusu bulunmaktadır. Zaten kendi beyanatları ile de Alevilik konusunda lakırdı sahibi medyatik kişi ya da grupların, Alevi olanı-olmayanı dâhil, çoğunun Alevi kültürü ile pratik bir bağı bulunmamaktadır. Örneğin, Hüseyin Aygün mecliste oluşturulacak bir cemevine turistik bir geziden maada dikkat çekmek hariç bir kültürün ifadesi anlamında katılmayacaktır.

Parçalı iktidar yapısı belki de Aleviliğin inanç temellerinden olan "eşitler arasında birinci" şiarına binaen de oluşmuş olabilir, ancak genel olarak fraksiyonların çokluğu bu konunun müsebbibi durumundadır. Örneğin, Aleviliğin İslam'ın içinde



ya da dışında olma hususunun dahi fazlaca tartışma konusu olduğu bir ortam Alevilikten çok Aleviliklerin varlığını kanıtlar mahiyettedir. Dolayısıyla bu husus kendi kültürünü savunacak içerden kişilerin ortaya çıkma gereksinimini getirmektedir. Bu da fraksiyonların yakınlaşması ya da en azından dirsek temasında bulunmasını gerektirmektedir, ki kişisel gözlemimde olduğu üzere tamamen Türkçe ibadetin yapıldığı cemevleri ile Arapça-Türkçe ibadetin yapıldığı cemevlerinin dahi birbirlerini eleştirebildiği bir ortam umutları başka bir bahara taşıyacağımızı göstermektedir.

Kültün kültür içinde sindirilmesi

Fazlaca pesimist bir perspektif ortaya koysam da, temenniden öte yakın gelecek için umut aşılayacak hiçbir neden bulunmamaktadır. Kentleşmenin kültürleri tek bir potada erittiği bir ortamda iktidar olanaklarından mahrum bir Alevilik kültürten kültüre giden bir yolda evrimlemektedir. Pratiklerinden yoksun bir insanın da sonunda folklorik bir hâl alacağı muhakkaktır.

Zaten müsebbiplerinin kültürü ihya etmekten ziyade iktidar karşıtlığı zaviyesinden Cumhuriyet'le birliktelik oluşturması ve bu tabandan da "sol" ile paralelliği sonunda liberalizm ve Kemalizm prangalarına hapsolmayı beraberinde getirmiştir ve bu süreç katmerleşerek devam etmektedir.

Böyle bir ortamda geçmişi yargılama dahi acılar arasından tercih yapabilmeyi beraberinde getirmektedir. Mesela İslamcı-Faşist cenahın direkt müsebbibi olduğu Sivas Katliamı, Çorum ve Maraş'a nazaran fazlasıyla ön plana çıkarılmaktadır. Bunda tazeliği etkili olmakla birlikte iktidar karşıtlığı başat nedeni oluşturmaktadır. ⁶ Bu durum başta söylediğimiz öznelleşememe çıplak gerçekliğini bir kez daha bizlere göstermektedir. Cumhuriyet ile olan birlikteliğin yargılanmasından çok bu birlikteliğe taze kan olacak şekilde gelişen konjonktürel erk (hükümet) karşıtlığı hareketleri, sarsılmaz bekçilik görevini ve Mustafa Kemal'in askeri olma fedailiğini katmerleştirecektir.

Muhalifliğin ve karşıtlığın ahir zaman ekseninden kurtulup çerçeveyi geniş kadrardan gören gözlerin yokluğu ve taraflardan beri değil de var olan bir tarafa meyilli olma gerçekliği Aleviliğin bağımlılık hususunun doğrudan müsebbibidir. Özne olunmayan bir yerde de gönüllü birlikteliğin gerçek anlamı "çaresizlik" olmaktadır. Bu çaresizliğin tespiti karmaşık praksislerin algılanmasında ve nüanse edilmesinde ilk adımı oluşturacaktır ve bunu gerçekleştirmesi gerekenler öncelikle Alevilerin kendisi olmalıdır. Zaten sonrasında cenahlardan katkılar sunulacaktır. Yoksa kültürün kültürün içinde sindirilmesi sonucu, sürecin son durağı olarak görülmektedir. ▼

- (Türkiye) Birlik Partisi gibi siyasallaşma öz-neleri hariç.
- Cem Vakfı Başkanı Prof. Doğan'ın "MHP'ye oy verebiliriz" açıklaması.
- Sunniliğin genel bireysel ibadetine nazaran Alevi ritüelleri cem-toplanma üzerine kurulu olduğu için toplanma mekânlarının engellenmesi öncelikle Alevi kitleyi etkilemiştir.
- Türkçe ezan, ilahiyat fakültelerinin kapatılması, devlet yönetimindeki İslam etkisinin ismen tamamen kaldırılması.
- Diyanet'in protokol sırasının yükselmesi, okullarda Kuran-ı Kerim eğitiminin başlatılacak olması.
- Maraş ve Çorum'dan doğrudan ırkçı-milliyetçi cenahın sorumlu olması konjonktür dolayısıyla bir anlam ifade etmemektedir.

DÜNYA BİR SAHNE

Debord, Seine sokağında duvara yazılan ve mitleşen ünlü “Ne travaillez jamais” (hiçbir zaman çalışmayın) sloganının doğduğu dönemin adeta bir simgesi.

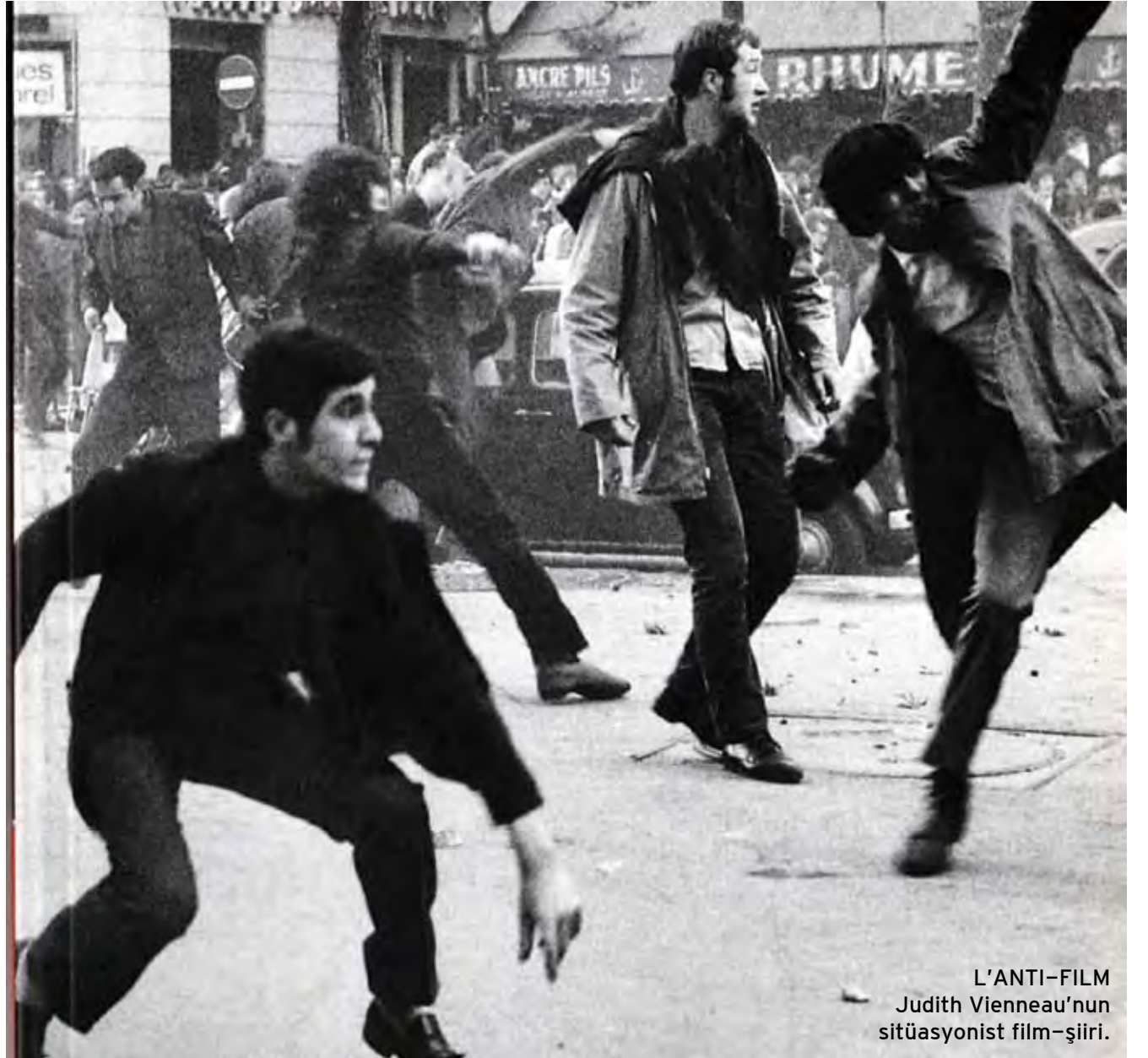
Ceyda Akaş Kabadayı

Guy Debord'un Shakespeare merakı ne düzeydeydi bil-miyoruz, ama International Situationiste'in kurucusunun 45 yıl önce kaleme aldığı “Gösteri Toplumu” tüm şiddetiyle sahne-lenmeye devam ediyor.

Tüm siyasî fikirler, kalıcı olabilmek için beslenmeye ihtiyaç duyar. İnsanın içine işlemediğinde, gündelik hayatının bir parçası olmadığında, yani edebiyatla, felsefeyle, mimariyle, sinemayla, fotoğrafla, müzikle, resimle desteklenmediği sürece yeterli güce ulaşmıyor. Bir fikir olmaktan çıkıp yaşaması, ete kemiğe bürünmesi gerekiyor. Thomas More, Campanella, Daniel Defoe, Jonathan Swift, Fourier gibi ütöplastleri okumadan, Platon'dan, Rus avangardından bihaber, Marseillaise'in öyküsünü bilmeden, Novecento'yu anlamadan, Wagner dinlemeden faşizmin lanet gücünü ya da sosyalizmin değerlerini kavramak, sağlıklı ve kalıcı bir düşünce sistemi oluşturmak zor. Bu sağlanmadığında, bir açık hava sosyoloji laboratuvarı olan Türkiye'de sosyal, siyasî ve sanatsal örneklerini her gün gördüğümüz anakronik durumlar yaşanıyor, ivmeden ve tarihten yoksun, dolayısıyla doğal ortamında gelişmemiş eciş bücüş embriyolar dolduruyor ortalığı.

Disiplinlerin birbirini desteklediği bu sarmal yapının binlerce önemli isminden biri de, sınıf toplumu ve pazar hegemonyasını ele aldığı yapıtı *Gösteri Toplumu* ile derin etkiler bırakan marksist, yönetmen, yazar, *International Situationiste*'in kurucusu Guy Debord.

Debord'un düşüncesinin oluşumunda da bir estetik akımın olması oldukça manidar: 1945 yılında kuruculuğunu ekonomist, şair, sinemacı, ressam İsidore İsou'nun yaptığı *Lettrisme*. *Lettrisme* bir edebiyat akımı, ‘lettre’ fransızca harf anlamına geliyor, *lettrisme* de harfçilik, şiiri kelimelerden çok harflerle ilişkilendiren, harflerin seslerinin ön planda tutulduğu,



L'ANTI-FILM
Judith Vienneau'nun
sitüasyonist film-şii.

şiirin müzikal yapısını ele alan bir anlayış.

Siyasî sanatçılar

Debord, 1952 yılında İsou'nun Cannes Film Festivali'nde büyük skandal yaratan filmini seyrettikten sonra *Lettriste*'lerle bağlantı kurar. Dönem tarih itibarıyla da ilgi çekicidir, savaşın ardından ortalıkta siyasî fikirlerini savunan birçok yazar ve sanatçı bulunur. Bir yanda Fransız Komünist Partisi üyeleri Aragon, Sartre, Picasso. Öte yanda daha Troçki'ye yakın duran Andre Bréton, Benjamin Peret. Bir yanda liberal demokratlar Mauriac, Malraux. Öte yanda bağımsızlıklarını ilan etmiş Albert Camus, Boris Vian. (İnsan özenmeden

edemiyor: Batıcılık belki, ama tüm bu isimler ve daha onlarcası yaratıkları eserlerle tüm dünyada hâlâ tanınan, hâlâ en çok bilinen yazar ve sanatçılar. Yaratıcı kişinin öyle ya da böyle hangisi olduğunun önemi yok aslında, siyasî tavrının olması ve bunu bağıra çağıra dile getirmesi, sanat-felsefe-edebiyatla siyasetin bir bütün olduğu zaman ne kadar anlam kazandığının en iyi göstergesi herhalde).

Debord'a dönersek, seyrettiği filmin etkisiyle *Lettriste*'lerle tanışıyor ve önce yönetmenliğe başlıyor: *Hurlements en faveur de Sade*. (www.ubu.com adresinde Debord'un filmlerinin yanı sıra inanılmaz bir arşivle karşılaşmak

mümkün, her türlü ses ve görüntü ücretsiz indiriliyor, inanılmaz bir hazine).

Potlatch efsaneleri

Debord 1952 yılında daha sonra *International Situationiste*'i oluşturacak devrimci marksist *International Lettriste*'i kuruluyor. Bunu 1954'te, yine daha sonra *International Situationiste*'in teorik alt yapısının oluşturulduğu kolektif yeni bir uygarlığın duyurusunun yapıldığı dergi *Potlatch* izliyor.

Potlatch, beş yüz adet basılan, bedava dağıtılan, bağışlar üzerine kurulu, işçi sınıfının yükselmesini amaçlayan, dönem için bile oldukça aykırı ve neredeyse tehlikeli (!)

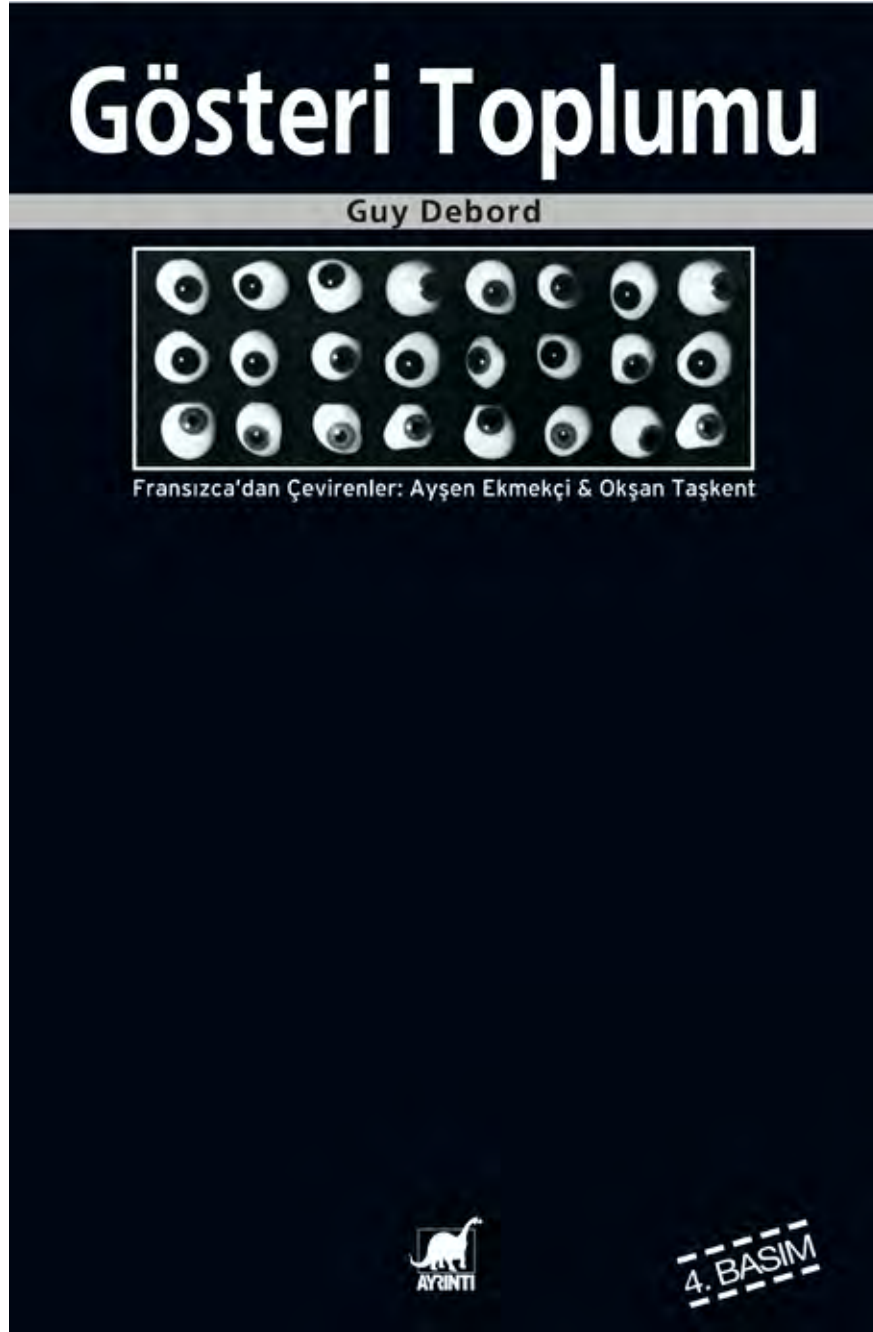
bir dergi. Gizli bir dernek gibi yürütülen dergiden birçok kişi öldürülüyor ya da aklını yitiriyor. Örneğin sitüasyonistlerin gelecekte kendi kurdukları şehirlerin mimarî yapısını oluşturan ve Gilles Ivain ismiyle bilinen İvan Chtcheglov, oldukça ilginç bir karakter. Oturduğu evin yanında bulunan bir şantiyeden aldığı dinamitlerle Eyfel Kulesi'ni bombalamaya giderken yakalanıyor ve karısı tarafından akıl hastanesine yatırılıyor. Guy Debord'un sadece bir yıl içinde tüm planları bitirdiğini söylediği İvain, bu hastanede beş yıl boyunca elektro şok tedavisi görüyor.

Debord'un birçok filminin asistanlığını yapan ve 9 Nisan 1950'de paskalya gününde *Notre Dame Skandalı* olarak tarihe geçen olayda yer alan dört kişiden biri olan Ghislain Desnoyers de Marbraix çözölemeyen bir şekilde saldırıya uğruyor ve hayatını kaybediyor. (Notre Dame Skandalında, yine *Lettriste* olan Serge Berna'nın kaleme aldığı tanrının ölümü hakkında küfür dolu bir yazı rahip kılığına girmiş bir diğer grup üyesi tarafından yüksek rütbeli papazların karşısında paskalya ayini esnasında kürsüden vaaz olarak okunuyor ve o tarihte çok ses getiriyor). Zaman içinde bu ve benzeri olaylar Debord'un kaleminden destansı bir şekilde aktarılıyor, bu aynı zamanda Seine sokağında duvara yazılan ve mitleşen ünlü "*Ne travaillez jamais*" (hiçbir zaman çalışmayın) sloganının doğduğu dönem.

International Situationiste yayında

İşte bu sırada gruba çok önemli bir isim dahil oluyor: Asger Jorn. *Avant garde* sanat akımı CoBrA'nın kurucularından olan bu Danimarkalı, *London Psychogeographical Association'a* (Londra Psikocoğrafya Derneği) da destek veriyor. Bu dernek Ralf Rumney tarafından İtalya'da küçük bir şehir olan Cosio d'Arroscia'da kurulmuştu, ki burası aynı zamanda 1957'de *International Situationiste*'in doğum yeri oluyor. İlk üyeler de Rumney ve mimar-ressam Constant.

Jorg daha sonra gruptan ayrılmış olsa da Debord'la ilişkisini hiçbir zaman kesmiyor. Beraber iki kitaba imza atıyorlar (*Fin de Copenhague* ve Debord'un *Anılar*'ı). Constant ise sitüasyonistler içinde farklı bir yere sahip oluyor: *New Babylon* adını verdiği, ilk önce şehirleşmenin henüz moda olmadığı Ay'da kurmayı düşündüğü bir ütöpik kent



Debord, pazar'ın nasıl bir gösteriye dönüştüğünü anlatıyor, ona göre durumu değiştirebilecek yegâne sınıf tarihsel altyapısına da bakıldığında işçi sınıfı.

tasarlıyor. Bu tasarımda Debord'la beraber geliştirdikleri sanatsal yorum büyük yer tutuyor. Zira sanatın hayattan ayrılan bir alan olduğunu düşünmüyorlar. Üniter şehircilik adını verdikleri yapı içinde sanatın hayattaki yeri gibi bir diğerinden ötekine geçişlerin olması gerektiğini savunuyorlar. Dolayısıyla Constant, bu şehircilik anlayışında günümüzdeki bireyleri birbirinden ayırma amaçlı yapılan mimarî düzenlemenin aksini uygulamaya çalışıyor.

Debord 1958'de Michèle Bernstein'la birlikte Henri Lefebvre'nin derslerini izliyor. Bu derslere bazen Jean Baudrillard da geliyor. Debord bu sırada Cornelius Castoriadis'in troçkist

ve radikal sol grubu *Socialisme ou Barbarie*'ye yakınlaşıyor ve üye oluyor. Bir yıl sonra da ayrılıyor. Bu sırada iki film daha yapıyor, ancak düşünceleri gitgide sanattan uzaklaşıp toplum eleştirisine dönüyor. Serbest pazar ekonomisinin insanları nasıl ele geçirdiğine kafa yormaya başlıyor.

Ve Gösteri Toplumu

Gösteri Toplumu 1967'de yayınlanıyor. "*Debord'un bakış açısıyla gösteri, kültürün, kültür gösterisinin, kültürel endüstrinin, medya ya da görüntüler imparatorluğunun eş anlamlısı*" diyor Frederick Martel, *Magazine Littéraire*'deki yazısında. "*Bu yüzden teorisi televizyonun iktidar altında yönetilen bir dünyanın*

eleştirisi olarak algılanıyor. Debord ise 'gösteri bir görüntüler bütünü değildir, görüntüler aracılığıyla medyatize edilmiş bireyler arasındaki ilişkidir,' diyor. Geniş anlamda gösteri tanımı, ideolojiyi içerir. Toplumu kendi içinde görmektir. Batı kapitalizminin eşanlamlısıdır. Kapitalizmin hayata uygulanmış halidir, var oluşu sahip olmaya çeviren ayrımcı bir zihniyettir. Debord gösteriyi materyalize edilmiş ideoloji olarak tanımlıyor. Gösteri, hayatı değil hayatımızı yaşamayı engelleyen şeylerdir. Yaşamın zayıflaması, 'sosyal atomlar' dinlerken konuşan kişidir. Sosyal gerçeğin ve gündelik hayatın tersidir. Gösteri yaşanmamış olandır".

Gösteri Toplumu anlatılması, aktarılması çok zor bir metin. Lukacs'ın tezlerine dayanarak Debord, pazar'ın nasıl bir gösteriye dönüştüğünü anlatıyor, ona göre durumu değiştirebilecek yegâne sınıf tarihsel altyapısına da bakıldığında işçi sınıfıyken efendilerinin sesine kulak veren karakterler olmanın ötesine geçemediklerini söylüyor. Gösterinin ürettiği yalanlar, tersyüz edilmiş bir dünya, yanlışın gerçek olması çok net bir şekilde dile getiriliyor. Debord 1978 yılında aynı isimli bir film de çekiyor.

Gösteri Toplumu çok fazla ses getiriyor. Ocak ayında Nanterre'deki büyük gösterilerin ardından Mayıs 68'in öncüsü 22 Mart olayları yaşanıyor. *International Situationiste* Sorbonne kuşatmasında büyük rol oynuyor. Her taraf "*Ne travaillez jamais*" sloganıyla doluyor. Bir yıl sonra dergi son sayısını "*Bir çağın başlangıcı*" başlığıyla yayınlıyor. Sitüasyonistler görevlerini tamamladıklarını düşünüyor. Derginin kapanmasının ardından Debord yazmaya ve film çekmeye devam ediyor.*

Polinevrit alkolizm tedavisi görürken 1994 yılında kalbine ateş ederek intihar ediyor. Ve perde iniyor. ▼



Occupy Wall Street

SANATTA AVANGARD TUTUMDAN ÇAĞDAŞ TOPLUMSAL AKTİVİZME

Birbiriyle organik bağı olmayan insanlar, hep birlikte insanlığı ve doğal dengeyi tehdit ettiklerini öne sürdükleri bu sistemin mantığını kabul etmek istemediklerini duyuruyor.

Zekiye Sarıkartal

Modern zamanların başından beri kültür, ona sahip olanın sosyal statüsünü yükselten bir prestij nesnesi olarak tanımlanageldi; bu nedenle sanat, yaratıcı edimin özgürce ifade edildiği müstakil bir alan olarak yüzyıllar boyunca egemen sınıflar tarafından himaye edildi. On dokuzuncu yüzyılda, serbest zamanı olan burjuvazi tarafından bir keyif ayrıcalığı olarak satın alındı. Sanatçı yaratıcılığının özgürlüğe duyduğu gereksinimi, toplumsal alışkanlıkların sınırlarını zorlayarak korumaya çalışsa da, son karar her zaman üretime ödeme yapanda oldu.

Sanatın kendi kurumsallaşmasına karşı başlattığı muhalefet, hep sanatı hayatla bağlamak adınadır. Yüz yıl önce Dada sanatçılarının başlattığı 'karşı sanat' olgusu, burjuva sınıfını ayakta tutan ideolojilere, ahlakî, sanatsal ve felsefî üstyapı kurumlarına karşı sürekli ve kesin bir ayaklanmadır. Artık sanat yapmanın kendisi

değil, onu yapma eylemi önemlidir. Tüm sanatçılar toplumsal sorunlara eğilmeli, toplum içinde eylemli insanlar olmalıdır. Sanat yenilenmeli, yeni bir evren tasarımı ortaya konmalıdır. Sanatın kökeninde yaşamsal bir olgu yer aldığına göre, yaşamla sanat bütünleşebilir.

Dadaistler geleceğin, insan davranışlarındaki mantıksızlığın daha iyi anlaşılabilirliği bir yaşamın etrafında kurulmasında anlaşıyorlardı. Bunun için bir bakıma, mantık oyunlarının yok edilmesi ve mantıksız bir düzen bulunması gerekmektedir. Alışılmış inançların anlamsızlığını ve tutarsızlığını ortaya çıkarmayı hedefleyen "nedensiz eylem" önemliydi. Sanatçının marifetini göstermek yerine seçimini öne çıkartan, anti-sanat olarak nitelenen eylemler, Sürrealistlerin dünyayı sanki uyuşturucuların etkisindeymiş gibi algılayan ve amaçsızca dolaşan bir insan fikriyle de büyük bir cazibe kazanmıştı. Aslında sanatın sorunu sanat olmasından kaynaklanmaktadır. Sanatın değeri, onu yapma eyleminde olduğuna

göre, deneysel ve doğaçlama bir yaklaşım önemlidir.

Ancak, savaş sonrasında sanayi toplumundan tüketim toplumuna geçildiği süreçte, Henry Ford'un montaj bandındaki seri üretim, sanattaki karşılığını Andy Warhol'un Fabrika'sındaki serigrafi baskılarda gösterir. Warhol'un Fabrika'sı, 20. yüzyılın başından beri arka arkaya gündeme gelen modernist öncü akım söylemlerinin, sistem tarafından içselleştirilmesinin de göstergesidir bir bakıma. Tüketim toplumunun ihtiyaç duyduğu "yeni" birey fikri, sanatçıların düşleriyle büyük bir uyum sağlamıştır. Söylemlerinde ve eylemlerinde özgürlüğün anahtarı olarak vurgulanan her şey, karşı oldukları baskıcı dünya tarafından ele geçirilmiş, hatta faydalı kılınmıştır; müzeler ve sergiler karşı-sanat olgusundan beslenen cüretkâr işlere kukla açmışlardır.

Yine de yaptığı şeyi bilen ve hesabını veren bir sanatçı kimliği ortaya çıkmıştır; sanatçının bir tür sosyoloji,

felsefe ya da antropoloji araştırması yaparcasına çalıştığı görülmektedir. Sanatçı, doğada, evrende ve içinde olanları problematik hale getirmekte; yan yana gelmeyecek şeyleri bir araya koymaktadır. Asıl amaç, sanatta ilişkin alışlagelmiş önermelerin sorgulanması olarak öne çıkmaktadır. Sanatçı ve izleyici arasındaki ilişkileri yeniden değerlendirerek sanatı tekrar yapılandıran bu yaklaşım, güçlü sanat kurumlarının egemenliğini, sanat nesnesinin önemini ve metalığını yeniden sorgular ve reddeder; algılama sınırlarını, imge ve dil arasındaki ilişkileri, süreç/ürün ilişkilerini araştırmayı ve bulgularını sanata dönüştürmeyi amaçlar.

Tüm kamusal alanın sanat üretimi için genel olarak açık olduğu ve toplumsal süreçlerle sanat arasındaki bağlantının sürekli olarak canlı tutulması gerektiği düşüncesi, öncü sanat akımlarının ortak paydasıydı. Günlük yaşamın içinde oluşan durumlara sanatçıların doğrudan müdahale etmelerini teşvik eden Sitüasyonist Enternasyonal (1957-72) türünden

oluşumlar; iki savaş geçiren ve artık toparlanmaya başlayan Avrupa'da, daha çok özgürlük isteyen insanların dayattığı bir dönüşümü simgeleyen bir sürecin ürünü olarak ele alınabilir.

Ancak, 68 hareketinin yavaşça sönüşü, son avangard akım olarak da tanımlanan Sitüasyonistlerin de sonudur. Guy Debord'un *Gösteri Toplumu* gerçekleşmiştir bir bakıma. Sitüasyonistler, kültürün artık öğrenilmesi ve öğretilmesi gereken bir değerler bütünü olmaktan çıkıp ekonomi tarafından nesnel olarak belirlenen bir gösteriye dönüştürüldüğünü vurgulayarak bir farkındalık yaratmaya çalışmışlardı. Ancak, politik hareketliliğin giderek sönüşüyle birlikte sitüasyonist tavır da Batı sanat ve kültür tarihinin sıradışı bir dosyası olarak rafa kalktı.

Modernite zaman algısında bir değişiklik dayattı, eski toplumların var olan yapıları koruyan döngüsel zaman anlayışını tamamen yok etti, geri alnamaz ve sürekli ilerleyen bir zaman anlayışı getirdi. Tüketilebilir, sahte bir zaman algısı yaratıldı ve giderek geniş insan yığınları tarafından benimsendi. Böylece tüm imgeler, durağanlaşmadan kullanılabilir hale geldi.

Günümüzde sanatın özneyle kurduğu ilişkinin etkileşimli bir ilişki olduğu, sanatın anlamının, üretilmesinde olduğu kadar algılanması esnasında da oluştuğu, görmek eyleminin bakanla görünen arasındaki ilişki ve etkileşimi kapsadığı, insanların bulundukları ortamların ve sürecin yaratımına fiilen katıldıkları, artık tartışma götürmeyen konular. Ancak, yine de sanat, bütün bu anlamlı girişimlere rağmen, piyasa koşulları içinde ayrıcalıklı rolünü yeniden kazanmış, büyük işletmelerin tanıtımında yeniden elit bir konuma yükselmiştir.

Çağdaş yaşamın dayattığı ve giderek küresel bir hegemonya oluşturan koşulların başında, bireyin, takdir ölçütleri sürekli değişen bir toplum önünde varlığını yeniden ve yeniden kanıtlamak zorunda kalması geliyor. İfade şekli her ne olursa olsun, günlük yaşamın koşulları, insanları her an düşünmeye ve yaratıcı olmaya zorluyor. Çünkü gündemi yakalamak, eğilimleri takip edebilmek zorunludur. Üstelik bu durumun, prestij sahibi olabilmek ya da tanınan bir sanatçı olmak gibi şeylerle ilgisi de yoktur. Yeni bir kimlik mantığı, bir yandan da "öteki"likle ilişkiyi zorunlu hale getirmektedir. Hatta artık, çevreyle, hayvanlarla da bu türden bir duygulanım ilişkisi kurulmaktadır. Yeni bir kişisel dokunaklılık durumu... Her



Andy Warhol

birey dünyanın şu anki durumunu, manasını ve manasızlığını ifadeleştirmekle yükümlüdür şimdi; geçmiş belleğinin bilinçaltı, dışa yansımaktadır. Önümüzden akıp duran imgeler dünyasında var olan cennetler ve orada yaşayan birinci sınıf insanlar, bizim de onlardan biri olabileceğimiz sanısını yaratır. Bizler, bu dünyanın sunduğu meyveleri sadece daha çok tüketerek, sunduğu hizmetlerden daha çok faydalanarak, onlardan biri olmaya uğraşabiliriz. Tabii ki ancak, tüm yaşam enerjimizi bu işe yatırırsak...

Ancak, 2000'li yıllara gelindiğinde, 60'ların sanatının toplumsal bir bilinçaltı yarattığını düşündürecek bir şekilde, toplumsal ve politik hayatın içinde yeni bir tavır ortaya çıkıyor. İçinde bulunduğumuz "belirsiz koşullar" 2000'li yıllarda İtalya ve İspanya'da başlayan ve giderek başka ülkelerde de yayılan kitlesel gösterilerle protesto edilmekte ve bu gösteriler daha önceleri pek de alışkın olmadığımız özellikler sergilemekte. Örneğin, bu gösterilere katılanlar sadece belli bir kurumun ya da işkolunun çalışanları ve onlara destek veren yakınları değil. Tersine, çalışanların haklarını koruduğu varsayılan kurumsal yapıların günümüz koşullarında işlevini yitirmekte olduğu gözlemlenebilir. Ayrıca, çeşitli yayın organları da bu gösterilerin, dikkat çekici performanslarını, tavırlarını ve afişlerini, günümüz deyimiyle "medyatikleştirmektedir."

Bu yeni türden eylemlerin ilk örneği olan Chainworkers 1999-2000

döneminde Milano'da kurulmuştu. Anarşist bir sendikal yapıyla örgütlenerek, endüstri sonrası kapitalizminin bünyesinde oluşan çalışma koşullarıyla uluslararası yaygınlıkta mücadele edilebilecek yollar üretiyordu. Diğer kitlesel eylemler arasında 'Buy Nothing Day', yani 'Hiçbir Şey Satın Almama Günü' sosyal aktivistler tarafından ortaya atılmış, bireylerin tüm gün boyunca hiçbir şey almaması ve böylece tüketicinin gücünün ve etkisinin gösterilmesinin amaçlandığı pasif bir etkinlik olarak dikkat çeker. Sık sık 'Kara Cuma' olarak da adlandırılan bu gün, genelde yoğun bir alışveriş trafiğine sahne olan 23-24 Kasım günlerinde alternatif bir Şükran Günü kutlaması olarak Kanadalı sanatçı Ted Dave tarafından ortaya atılmıştır.

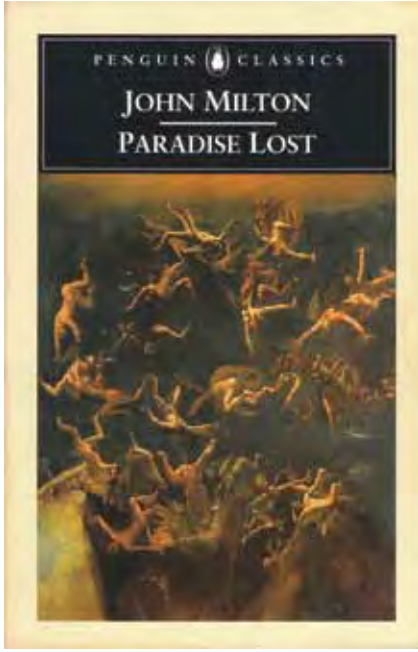
Son örneğini Wall Street'i İşgal Et (Occupy Wall Street) eylemlerinde gördüğümüz gibi, birbiriyle organik bağı olmayan insanlar, hep birlikte insanlığı ve doğal dengiyi tehdit ettiklerini öne sürdükleri bu sistemin mantığını kabul etmek istemediklerini duyuruyor. 17 Eylül 2011'de New York'ta, ABD'nin finansal kalbi Wall Street'te, Kanadalı aktivist grup Adbusters tarafından başlatılan bu halk eylemleri barışçıldır ve eylemcilerin çoğunluğunu eğitimli gençler oluşturmaktadır.

Arap Baharı'ndan etkilenecek başlayan bu gösteriler sosyal eşitsizliği ve şirketlerin ABD yönetimi üzerindeki nüfuzunu protesto etmektedir ve sloganları 'Biz %99'uz,' bütün dünyadaki benzer insan yığınlarında ortak bir

duygulanım yaratmıştır. Bu eylemin ilk afişinde, Amerika'lı bir heykeltıraş olan Arturo Di Madico'nun yaptığı Charging Bull (Saldıran Boğa) heykelinin fotoğrafından elde edilen bir görüntüye Adbusters'ın eklediği danseden bir balerin görüntüsü kullanılmıştı. Eylemler yaygınlaştıkça, bunların tanıtımında kullanılan başka afişlerin de, 20. yüzyılın çeşitli öncü sanat akımlarına ait işlerden esinlendiği gözlemleniyor.

Bu uygulamalar, 1970'lerin başına kadar etkin olarak sesini duyuran ve birçok kaynakta son avangard akım veya avangard akımların sonu olarak yer alan Durumcu (Situationist International) tavrı ve daha önceki avangard sanat akımlarının söylemleriyle benzerlikler içeriyor; özellikle barındırdığı yaratıcı kolektif davranış biçimiyle.

Yukarda örneklemeye çalıştığım bu son derece önemli kolektif girişimler sanat alanının bütünü göz önüne alındığında, dikkat çekmiyor. Sanat alanının yapısı kökten bir biçimde değişmedikçe, böyle olması kaçınılmaz görünüyor; belki de daha doğru... Mihail Bahthin, 20. yüzyılın ilk yarısında, yaratıcılığın, bohem bir bireysellik yerine, çoklu bir var oluşa dönüştüğünü söylemişti. Oysa, 21. yüzyıla gelindiğinde, insanların yaratıcılıklarını, bir başlarına, değişen dünyaya birey olarak ayak uydurmaya uğraşarak tükettikleri görülüyor. Bakhtin'in söz ettiği çoklu varoluşun izleri ise, Yeni Dünya Düzeni'ni protesto eden marjinal eylemlerde belirliyor. ▼



KAYIP CENNET: BEYAZ ADAMIN CENNETTEN KOVULUŞU

Bariş Uzun

İnsanlık tarihi etnosantrik bir açıdan ele alınacak olursa, dürüstlük şu hakikati söylemeyi gerektirir: Beyaz ırk, yerkürenin kanseridir. Bu habis hücre yayılım gösterdiği her yerde bağımsız uygarlıkları yok ederek köleleştirmiş, sayısız canlı türünün kökünü kurutmuş, gezegenin doğal dengesini başka hiçbir canlının yapamayacağı şekilde sarsmıştır. Onun icatları, ahlâk sistemleri ve ideolojileri yaşamı tehdit etmektedir. Vatana tapma biçimlerinin en beyinsizcele-ri, insanı kendi tabiatına düşmanlaştırarak hasta eden en irrasyonel ve hakim ahlak yapıları, canlıları her seferinde bir asır öncesine göre daha vahşi şekillerde yok edebilen en gelişmiş ölüm makineleri, hepsi ama hepsi onun bünyesinde ortaya çıkmıştır.

Bütün bu felaket tablosunda siyah ırkın ve diğer yerli halkların “kurban olmak” dışında bir rolü yoktur. Onlar beyaz adama hep şüphe ile yaklaşmış, onun yarattığı yıkımlara direnmeye ve kaçmaya çabalamışlardır. Kaçmayı ya da dikkat çekmemeyi başarabilenler bugün yeryüzünde beyaz uygarlığın kuşatması altındaki bakir bölgelerde, hiçbir büyük yıkıma ya da tükenişe sebep olmadan derin bir sessizlik içinde yaşamaktadırlar. Kaçamayanlar ise Amerika’nın talihsiz yerli halkı gibi ya imha edilmiş ya da asimile olarak aynı lanetli uygarlığın parçası haline gelmiştir.

Beyaz adam, kafası kocaman, yüreği ise cüce bir yırtıcı türüdür... Bilge kızilderili reisinin dediği gibi, “Toprak onun kardeşi değil, düşmanıdır, bir kez fethedince devam eder yoluna...”

Tarihte ve bugün oynadığı uğursuz rolle beyaz adam, insanın lanetlenerek Cennet’ten kovulduğu mitini üzerinde düşünmeye değer kılmaktadır. Şu farkla ki, Cennet’ten kovuluş mitinin telifi de ona aittir, yani

bu mit Batılı insan ve onun uygarlığı özelinde anlam taşır. Cennet’ten kovulan insan, Batılı insandır. O, kaybettiği Cennet’le birlikte tanrısal yanını yitirmiş ve başkalaşıma uğramıştır. Üstelik taşıdığı tarihsel-sosyolojik anlamlar açısından böyle bir kovuluş gerçekten vakidir.

Metinler arasında

Kovuluş öyküsünün esas dayanağı Kutsal Kitabın Yaratılış (Genesis) bölümüdür. Yaratılış 3:22’de, insanın yılanı kanıp yasak meyvenin tadına bakması ardından düştüğü durum karşısında “RAB Tanrı”yı kendi kendine konuşur şekilde buluruz: “Adem iyiyi kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu. Artık yaşam ağacına

uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli.”

Bu bölümde intikam duygusuyla dolu cezalandırma sahneleri görülür; yılan cürmü yüzünden lanetlenir ve karnının üstüne sürünmeye mahkûm edilir. Kadın ile birbirlerine düşman edilirler; RAB Tanrı’nın vaa-dine göre kadının soyu onun başını ezecek, yılan da onların topuğuna saldıracaktır. Kadın, doğum sancılarıyla cezalandırılır; çocuklarını acı çekerek dünyaya getirecektir.

Erkek ise yaşamı boyunca emek vermeden yiyecek bulamamakla cezalandırılır; toprak artık ona cömert olmayacak, erkek kendisini işlemeden onu doyurmayacaktır. Nihayetinde



John Milton

Kayıp Cennet

John Milton

Çeviri: Enver Günsel

Pegasus Yayınları, 2006

lanetlenen çift Eden bahçesinden sürülür.

Bu öykünün daha uzun ve epik öğelerle dolu şeklini 17. yüzyıl İngiltere'sinde yaşamış, İngiliz edebiyatının kör Homeros'u olarak bilinen John Milton'un *Kayıp Cennet* (*Paradise Lost*) eserinde okuruz. Milton'un bu epik eseri beyaz adamın ruh kökünü teşhis etmek açısından çok çarpıcı bir kaynak olma özelliğine sahip. Zira hem Milton Anglo-Sakson kültürün mensubu olarak tipik bir Batılı beyaz adamdır, hem de dönem siyasî-sosyal ve entelektüel cereyanları itibarıyla modern Batı imgesinin oluşmaya başladığı bir sürece teka-bül etmektedir.

Milton'un *Kayıp Cennet*'de resmettiği Tanrı figürü ve kozmik düzen anlayışı hemen hemen tamamıyla Kutsal Kitap teolojisine sadıktır. Tanrı, bir çeşit baba figürü olarak bütün erilliği ile mevcut kozmik düzenin yaratıcısı ve mutlak hakimidir. Tanrı katında, ona en yakın olanlardan (*seraphim*) başlamak üzere, sıkı bir hiyerarşik düzen içinde olan melekler, ünvanları, görevleri ve tasarruf alanlarıyla bu kozmik düzenin aslı unsurlarıdır. Bu haliyle ortada aslında dünyevî olanın tıpatıp aynısı bir "göksel monarşi" bulunmaktadır.

Kayıp Cennet, ana teması itibarıyla insanoğlunun Cennet'i kaybedişinin bir anlatısı olmasına rağmen, hikâye orada başlamaz. Anlatı, Şeytan'ın yandaşlarıyla beraber Cehennem'e düşüşü sonrası hayalkınlıkları ve zillet ile dolu bir bozgun resmi ile başlar. Peki, Cennet düzeninin yüksek rütbeli ve paye sahibi bir mensubu iken Şeytan'ı (*Lucifer*) isyancı bir figüre dönüştüren ne olmuştur? Anlatıya göre, Tanrı'nın, kendi oğlunu eş-otorite olarak Cennet ahalisine ilan etmesiyle birlikte kazan kaynamaya başlar. Yani aslında gelişen tepki dünyevî anlamda düpedüz "politik"tir. Göksel bürokrasi çatırdamıştır. Şeytan, yandaşlarını toplantiya çağırıp çektiği ateşli nutukta şunları söylemektedir:

"...sizler Cennet'in yerlileri ve oğullarınız, hepiniz eşit olmasanız bile özgürsünüz, özgürlükte eşitsiniz; emirler ve dereceler özgürlükle bağdaşmaz ama bu da vardır. O halde mantığı olan kim söyleyebilir Monarşi'nin özgürlükçü olduğunu? Ya da kendisi yasalara uymayanın bize yasa getireceğini? Böyle biri bizim efendimiz olamaz, böyle bir gücün bizi yönetmesine, bize hükmetmesine izin veremeyiz."

Şeytan, handiyse ortaya bir özgürlük etiği koyacaktır.

Devam eden satırlarda, isyan henüz askerleşmemişken saflardan ayrılan, Tanrı'ya sadık bir melek (*Abdiel*) giriştiği polemikte iddialarını daha ileriye götürerek, kendisinin ve taraftarlarının varoluşlarını kendinden menkul olarak tanımladığını görürüz:

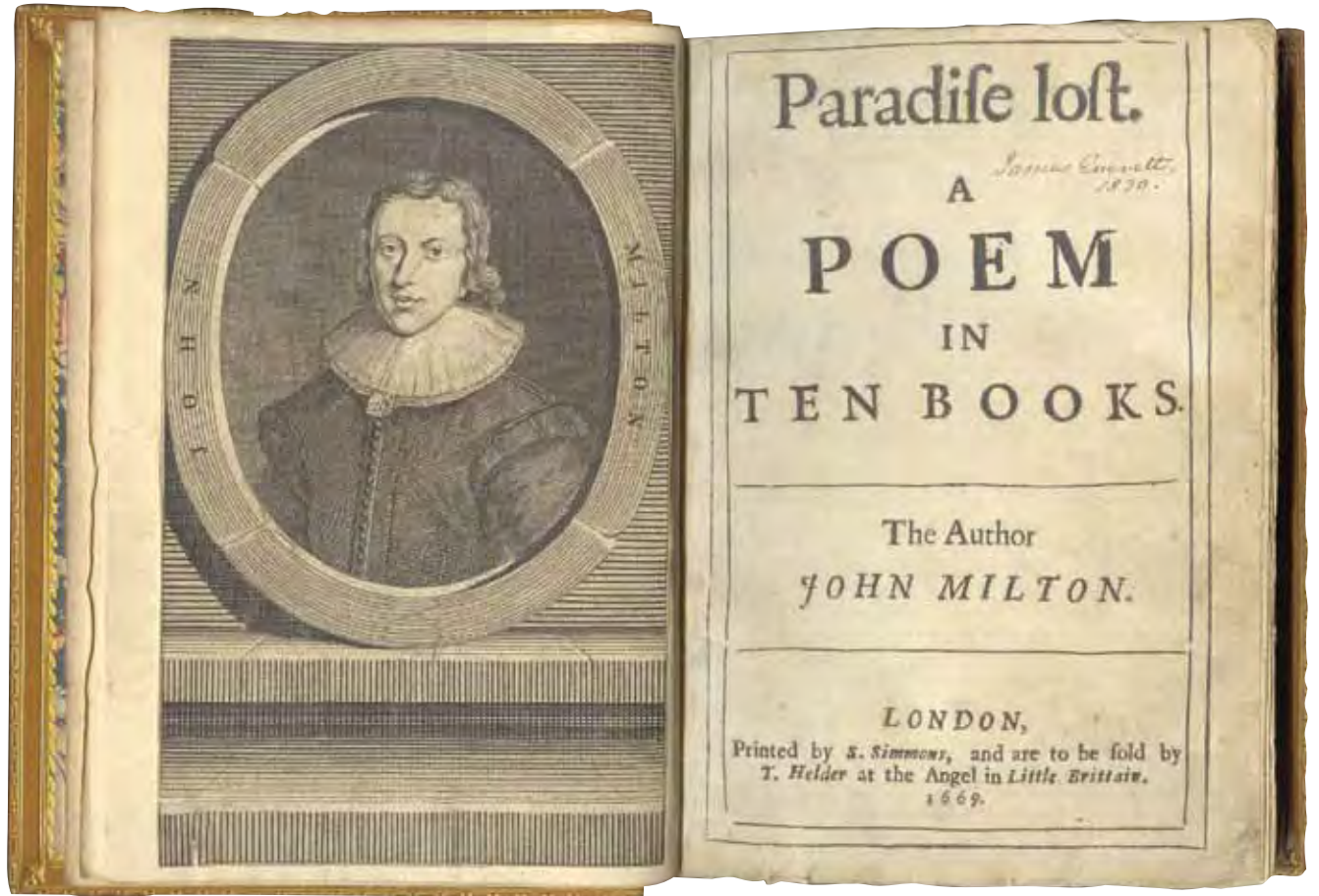
"Demek bizi o yarattı diyorsun, öyle mi? Ve şimdi bu görev babadan oğula geçiyor, ha? Yeni ve garip bir bakış açısı bu! Bu doktrinin nereden çıktığını öğrenmemiz gerekir, bu yaratılışı kim gördü? Sen Yaratan'ın seni yarattığını hatırlıyor musun? Şimdikinden başka türlü olduğumuz bir zamanı hatırlamıyoruz biz, bizden önce kim olduğun, nasıl yetiştiklerini de bilmiyoruz.

Milton'un tasvir yeteneği ile daha berrak bir şekilde ortaya çıktığı üzere, bu Tanrı düpedüz güçperestliği ile kaim, kaprisli, otoritesinin sorgulanmasından rahatsız bir kozmik tiran'dır. Kesinlikle her yerde hazır ve nazır, zamandan ve mekândan münezzeh bir çeşit soyutlama değildir. Kâinata içsel, mekân sahibi ve somut bir varlıktır. Henüz varlığının farkına varmış ve yalnızlığından bedbaht durumdaki Adem'e verdiği cevap hayli manidardır:

"Sen buna yalnızlık mı diyorsun? Dünya bir sürü canlı varlıkla, temiz hava ile dolu değil mi? Onları istediğin gibi kumanda edemiyor, oynatmıyor musun? Onların davranışlarını,

üzere sadece yaşadığı çağda ülkedeki mutlak monarşinin içine düştüğü krizin bir yansıması olarak okunamaz. Judeo-Hristiyan kültürün temelleri üzerinde yükselen Batı uygarlığının imgesel dünyasındaki Tanrı figürünün içeriğine, Tanrı-İnsan ve İnsan-Doğa ilişkilerinin nasıl bir ruh taşıdığına bir ipucu kaynağıdır *Kayıp Cennet*.

Batılı Tanrı telakkisinin bütün veçheleriyle fazlasıyla insan biçimci oluşu, Tanrı'yı insan özgürlüğünün karşısına dikilmiş bir engel haline getirmiştir. Dışsal ve insan suretli bir otorite olarak iman edilen Tanrı ile insan arasında kaçınılmaz olarak derin bir yabancılaşma oluşmuş,



Bizim gücümüz kendimize aittir."

Süreç gelişir, Şeytan "askerî" bir kalkışma gerçekleştirerek Tanrı ordularıyla savaşa tutuşur. Nihayetinde yenilir ve yoldaşlarıyla birlikte Cennet'ten "düşerler". Kozmik düzenin tarihinde bir dönem böylece kapanır.

Gelgelelim, Şeytanın geliştirdiği bu cüretkâr itirazlar, aslında insanın yaratılış gayesinin ne olduğunu da ele vermektedir. İtirazların dayandığı güçlü argümanlar ve Cennet ahalisinin hatırı sayılır bölümünün bunların peşinden gidişi bir tür düzen içi "yeniden yapılanma"ya ihtiyaç doğurmuştur. Görünüşe göre İnsan, hem bu ihtiyacın hem de Tanrı'nın her daim "hikmet" perdesi arkasında saklanan ego problemlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Zira

dillerini bilmiyor musun? Onlar senin altında, onlara istediğini yapabilirsin, senin krallığın zaten çok büyük."

Tanrı, Adem'e bunları söylerken aslında yaratılmışlara dair kendi bakış açısını ortaya koymaktadır. Hristiyan Tanrısı, İnsan'ı tıpkı kendisinin yaptığı gibi, doğayla ve diğer canlılarla hegemonik bir ilişki kurmaya yöneltmektedir.

Çıkarımlar

Milton'un metninden alıntılarımız bu pasajları salt edebî metinler olarak değerlendirmek büyük biryanılgı olur. Çünkü *Kayıp Cennet*, başından sonuna Kutsal Kitap'tan bölümlere göndermelerle doludur. Yani Milton'un, Kutsal Kitap teolojisini edebiyata tercüme ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, Milton'un bu eseri, alışlageldiği

Tanrı bir rakip, gitgide de düşman haline gelmiştir. Çok geçmeden, Batılı insan, Kayıp Cennet anlatısında Lucifer'ın izlediği yolu takip ederek bu "göksel baba" figürüne başkaldırmıştır. 20. yüzyılın şafağı sökmeden Nietzsche'nin ölümünü ilan ettiği Tanrı, işte bu Tanrı'dır.

Gelgelelim, kendi imgeleminde ölümünü ilan ettiği Tanrı'dan devraldığı uğursuz miras, Beyaz Adam'ın bilinç kodlarına işlemiştir. Beyaz adam, Tanrı'sına karşı adeta Oedipal bir kompleks ile yaşamıştır. Sonunda onu öldürmüş, ama ona benzemekten kurtulamamıştır. Kendi türüyle ve Doğa ile kurduğu ilişkide ortaya çıkan fecaat bunun bir neticesidir. Onun Cennet'ten kovuluşu ile başlayan macerası, bugün küresel kapitalizmin cehenneminde son bulmuştur. ▽

This is not a manifesto. Manifestos are a world to come and also call for a world to come, although now only a specter manifesting itself as an agent of change. Manifestos are written by people who by the power of their vision inspire people. Michael Hardt & Negri have already Antonio Negri the squares, not only threatening conjuring visions of a new world for the multitudes, through their slogans and desires, have declared their declaration become the guide us in reinventing how we live in the world? In their rebellion, the

DUYURU'NUN DUYURDUKLARI

Naime Narin

“Bu bir manifesto değildir. (...) Manifestolar, vizyonlarının gücüyle kendi halklarını yaratan peygamberler gibi iş görür. Günümüzün toplumsal hareketleri düzeni tersine çeviriyor, manifestoları ve peygamberleri gereksiz kılıyor, (...) mantıkları ve pratikleri, sloganları ve arzularıyla, bu çokluklar yeni bir dizi ilke ve hakikatin duyurusunda bulunuyorlar. Bu ilke ve hakikatler, birbirimizle ve dünyamızla nasıl bir ilişki kuracağımızı yeniden keşfetmemizde bize nasıl yardımcı olabilir? Bu çokluklar, isyanlarında, duyurudan inşaya geçişin bir yolunu bulmalıdır.”

Negri ve Hardt, yeni kitapları *Duyuru*'yu böyle tanımlayarak başlıyor. Arap Baharı eylemlerinin devrim olup olmadığı tartışmaları sürerken 2011 yılı dünyanın değişik yerlerinde kendine özgü ama birbirine selam gönderen mücadeleler yılı oldu. Kitabın yazarları, önceki çağın eylem biçimlerinden farklı olan bu mücadelelerin benzeşen ve ayrışan yanlarının yanı sıra, eylemlerin öznel figürleri ve ortak özelliklerden yola çıkarak geleceğe dönük kurucu olabilecek ilkeler üzerine fikirlerini bizimle paylaşarak ufuk açıcı bir çalışma yapmış.

Yazarlara göre, bu mücadelelerin her biri tekil ve özgün yerel koşullara göre şekilleniyor. On yıl önceki alternatif küreselleşme hareketlerinin göçer niteliklerinin aksine, bu hareketler kısmen ulusal toplumsal meselelere kök salmaları nedeniyle oldukları yerde eyleyen hareketler. Buna rağmen birçok ortak özellik de taşıyorlar. Bunlardan en görüneni, kamp kurma ya da işgal stratejisi. Merkezî ve hiyerarşik yapıları kabul etmeyerek kendine özgü bir iç örgütlenmelerinin olması, farklı düzeylerde olsa da ortak çıkar adına mücadele etmeleri, özel mülkiyet düzenine karşı oldukları kadar kamu mülkiyeti düzenine ve devlet kontrolüne karşı çıkıyor olmaları da diğer önemli özelliklerinden.

Neoliberalizmin zaferi ve krizi, ekonomik ve politik hayat koşullarımızı derinden değiştirmekle kalmadı, aynı zamanda yeni öznellik figürleri ortaya çıkardı. Yazarlara göre, bu “öznel figürlerin” karşı çıktıkları öznellik halleri, aynı zamanda hareketlerin

üzerinde yükseldiği toplumsal zemini de oluşturuyor. Yazarlar, başlıca dört öznel figürü, “borçlandırılan”, “medyalaştırılan”, “güvenlikleştirilen” ve “temsil edilen” olarak tanımlıyor.

Borçlandırılanlar

Negri ve Hardt'a göre, finans ve bankaların egemenliğinde olduğumuz bu dönemde, borçlu olmak toplumsal yaşamın genel kuralı haline geldi. Öznelliğimiz artık borç (kredi) temelinde şekilleniyor. Borç alarak hayatta kalıyor ve borçlar karşısındaki sorumluluğumuzun ağırlığı altında hayatımızı sürdürüyoruz. Borçlarımız bizi kontrol ediyor.

Günümüzde kapitalist çalışma ilişkileri de değişmiştir. Kapitalist üretimin ağırlık merkezi fabrika duvarlarının dışına çıkmış, tüm bir toplum fabrika haline gelmiştir. Bu kaymayla beraber sermayedar ile işçi arasındaki aslî ilişki de değişmiştir. Sermaye sahibi, servetini aslen kâr değil, kira yoluyla ediniyor, bu kira çoğu zaman finansal araçlarla garanti altına alınıyor. Tam burada, üretim ve sömürü ilişkisini sürdürmenin ve kontrol etmenin bir silahı olarak borç devreye giriyor. Sömürü bugün, asıl olarak, eşit veya eşitsiz de olsa, emek-ücret mübadelesine değil, borç temeline, yani nüfusun yüzde 99'unun yüzde 1'e tabi oluşuna –iş borçlu, para borçlu, itaat borçlu– dayanıyor.

Borç aynı zamanda, işçilerin kendilerini birer üretici değil tüketici olarak görmesine neden oluyor. Borçla tüketenler üretici olduklarını fark etmedikleri için böyle yaşamayı kendi bireysel tüketimlerinin sonucu olduğunu düşünüp duydukları suçluluğu yaşam biçimine dönüştürüyor. Yeni bir yoksul-yoksun figürü doğuyor ve bu yalnızca işsizler, düzensiz, güvencesiz ve yarım gün çalışanlardan oluşmuyor; düzenli çalışan ücretlileri ve orta sınıfın yoksullaşan kesimini de kapsıyor. Borçluluğun böyle genelleşmesi bir esaret ilişkisine dönüşe işaret ediyor. Bugünün yeni yoksulları, özgürler, ama borçları yüzünden bu kez finans yoluyla hükmeden efendilerin mülkü haline gelmiş durumdalar.

Bu nedenlerle Negri ve Hardt'a göre bir öznel figür olarak ortaya çıkan borçlandırılanlar, borcun reddi

yoluyla isyan etmekte. Son otuz yıl yoksulların kişisel ve kolektif borç boyunduruğuna karşı sayısız mücadelesi ile geçti. Bu eylemlerden, Wall Street'in İşgali, Wall Street küresel borç toplumunun en uç simgesi olduğu için ilk akla gelen. Yazarlar, Zuccotti Park'a akan yakın tarihli borç protestolarının iki koldan beslendiğini söylüyor. Bu kollardan biri, bağlı ülkelerin egemen ülkelere olan borçlarına yoğunlaşan kol – 1976'da Peru'da, 1977'de Mısır'da, 1989'da Venezuela'da, 2011'de Arjantin'de patlak veren halk isyanlarına kadar uzanıyor. Diğer kol ise, metropollerdeki ırkçılığa karşı öfkenin ifadesi olarak hepsi polis şiddeti nedeniyle patlayan hareketlerden, 1992 Los Angeles, 2005 Paris, 2011 Londra ayaklanmalarından oluşuyor.

Medyalaştırılanlar

Teknolojik gelişmenin sonucu olarak yaşadığımız çağ bir enformasyon çağı haline gelmiş durumda. Yazarlara göre, bu durumun yarattığı çok başka bir sorun var: Bugünün medyalaştırılan özneleri, enformasyon, iletişim ve ifade fazlalığından mustarip. Yanı sıra medya ve iletişim teknolojileri giderek daha fazla, her üretici pratik için merkezî önem kazanıyor. Özellikle egemen ülkelerdeki birçok işçi için, sosyal medya onları hem işlerinden özgür kılıyor hem de işlerine zincirliyor. Akıllı telefonlarla nereye giderseniz gidin yine de çalışıyorsunuz. Medyalaştırma, iş ile yaşam arasındaki ayrımın giderek belirsizleşmesinde ana etken oluyor. Bunun sonucu olarak bugün, yabancılaştırmadan değil, medyalaştırılmadan söz etmek gerektiğini söylüyorlar. Yabancılaştırmış işçinin (bireyin) bilinci bölünmüşken, medyalaştırılan işçinin bilinci ağ ortamına tâbi kılınmış ve özümsemmiştir. Medyalaştırılanın öznelliği paradoksal olarak ne aktiftir ne de pasif, sürekli olarak dikkat kesilmiş bir halde bekler.

Medyalaştırılmanın dışına çıkmanın yolu, ilk önce medyanın bize hakikat diye sunduklarına inanmamakla, medyanın ağına kapılmamayı becermekle mümkün. Negri ve Hardt, enformasyon sağlamaya odaklı projeleri önemli bulmakla birlikte, bunun kendi hakikatimizi yaratmak için yeterli olmadığını söylüyor. Bilgi

Duyuru

Antonio Negri - Michael Hardt

Çeviri: Abdullah Yılmaz

Ayrıntı Yayınları, 2012

sağlamaya yönelik projeler tek başına insanları harekete geçiremez. Bu bağlamda, özellikle fiziksel bedenlerin bir araya gelmesinin önemli olduğunun altını çiziyorlar. Nitekim 2011'de kampçılar, fiziksel birliktelik içinde, ortak kararlarla, kendi sloganlarını, davranış biçimlerini yaratarak kendi hakikatlerini de yarattılar. Birlikte oluş halinde, politik duygulanımları ifade etmek yeni bir hakikat vücuda getirir. Hakikat oluşturmak, kolektif bir dil edimidir aynı zamanda ve bu hakikat verili dili doğrudan değiştirebilir. Sözgelimi, işgal hareketlerinden doğan, % 1'e karşı % 99 söylemi, sosyal eşitsizlik gerçeğinin kamusal düzlemde tartışmalarını kökten değiştirmiştir. Aynı şekilde 2001'de Arjantinlilerin attığı "Hepsini atın gitsin!" sloganı da.

Güvenikleştirilenler

Gelişen güvenlik teknolojileri nede niyle, hemen her yerde sürekli bir biçimde hakkımızda enformasyon üretiliyor ve gözetleniyoruz. Bir gözetim toplumunda yaşamayı kabul etmek için dışarısının daha tehlikeli olması gerekir. Korku güvenlik toplumunun ana ögesi olarak her alanda işlev görüyor.

En önemli korkulardan biri, işsiz kalmak, yaşamı sürdürme araçlarından yoksun bırakılmaktır. Yanı sıra, güvenikleştirilen birey bir dizi ceza ve dış tehlike korkusuyla yaşar. Yönetici güçler ve onun polisi karşısındaki korkudan daha önemlisi, tehlikeli ötekiler ve bilinmeyen tehditlerden kaynaklanan genelleştirilmiş bir toplumsal korkudur.

Güvenikleştirilen birey, genelleştirilmiş bu korkuyla sürekli bir istisna durumunda yaşar ve gelişir. Böyle bir durumda hukuk kurallarının, geleneksel alışkanlıkların ve ilişkilerden kaynaklanan bağların normal işleyişi her şeye hükmeden bir güç tarafından askıya alınmıştır. Bu bir tiranlık biçimidir ve bütün tiranlıklar gibi bizim gönüllü köleliğimiz üzerine inşa edilmiştir.

Negri ve Hardt'a göre, bugünkü her tür güvenlik rejimi –hapishaneler dahil– Marks'ın kapitalizm öncesi İngiltere'sinde mülksüz ve aylak sınıflara yönelik "kanlı yasalar"a reva gördüğü rolü yerine getirmektedir. Hapishane bir bakıma "artık nüfusun" deposudur, ama "özgür nüfus" için de korkutucu bir derstir.

Negri ve Hardt, güvenlik rejimini reddetme yolları üzerine düşünüldüğünde en anlamlı görünenin kaçış yolları bulmak olduğunu söylüyor. Güvenlik rejimi, somut ve soyut korku üzerine

kuruludur, bizi çaresiz ve güçsüz bırakmaya odaklıdır. Bu güçsüz bırakılma hissini, somut, fizikî birliktelik içinde kendi gücünün farkına varmanın ortadan kaldırılabileceğini 2011 Şubat'ında Tahrir Meydanı'nda kampçıların bize gösterdiğini söylüyorlar: Göstericilerin üzerine atlar ve develerle yüründükten birkaç gün sonra, insanlar çok basit ve yalın bir biçimde sadece, "Artık korkmuyoruz!" diyordu.

Temsil edilenler

Hepimiz sürekli olarak diktatörlük rejimlerinden demokrasiye giden uzun bir tarihsel eğrinin ortasındaymışız gibi düşünüyoruz. Dünyanın pek çok yerinde otoriter rejimler sürse de, hem kapitalist hem de demokratik olduğu iddia edilen temsili hükümet biçimleri giderek yaygınlık kazanıyor ve genel bir iyi olarak algılanıyor.

Oysa 2011 mücadeleleri temsil edilmeyi reddediyor. Onları anlamak için, aslında temsilin demokrasinin bir aracı olmadığını ve hatta tam tersine demokrasiye engel olduğunu görmemiz gerekiyor. Önceki yüzyılda, sendikalar, politik partiler ve sivil toplum kuruluşları yoluyla politik eylem yapma imkânı ve yolları vardı. Bugün gelinen noktada, seçildiklerinde yapacakları karşısında hiçbir, güç, hak ve yetkiye sahip olmayan bireylerin demokrasi adı altında oy verme eylemine indirgenmiş bir temsil edilen figürü var. Biz dâhil pek çok ülkedeki seçim sistemlerinin kayda değer bir temsili içermemesi bir yana, seçim kampanyalarının finansın, zenginliğin ve medyanın gücüyle kotarılması karşısında yoksulların bir güç oluşturması artık neredeyse imkânsız. Bu nedenle temsil edilen figürü, borçlandırılan, medyalaştırılan ve güvenikleştirilen figürleri bir araya getirip egemenlere tâbi konuşma sokup çürütüyor.

Negri ve Hardt'a göre, bu bağlamda iki yüzyıldan fazladır hükmünü süren Cumhuriyetçi anayasalar da artık miadını doldurmuş olup politik ve anayasal tartışmanın temsil bağlamında yeniden açılması gerekmektedir. Bu tartışma, insanların ortak olanla nasıl ilişki kurabileceği ve karar alma süreçlerine doğrudan nasıl katılabileceği yönünde olmalıdır. Yazarlar, egemen güçler bu krize çözüm için öneri geliştiremezken, 2011 mücadelelerinin, esasında kurucudan çok bozucu hareketler olmalarına rağmen önemli, kurucu anayasal anlamlar taşıyan yeni ilkeler de ortaya koyduklarını vurguluyorlar.

2011 kampçılarının bu yöndeki özelliklerinden biri, oldukça yavaş

işleyen, açık ve yatay topluluklar (meclisler) olarak karar alma süreçlerini işletmeleridir. Her meclis kendi koyduğu kurallara göre işliyor; görüş bildirme ve karar alma konularında kendi tekniklerini geliştiriyordu. Meclis biçimi bir tarz yasama gücünü yaratmanın aracı olarak kullanılıyordu. Buradaki ilginçlik, hızlı veya yavaş olmaları değil, zamanlarına hükmetmelerini sağlayan politik özerklikleridir. Önceki alternatif küreselleşme hareketlerinin katı ve tüketici ritminden farklı ve yeni bir özelliktir bu. Burada karar veren bir merkez yoktur, yaygın bilgi ve uzmanlıkla desteklenen yavaş ve karmaşık bir karar alma süreci vardır. Hareketler söylem ve eylemleriyle, politik yaşamın temsil-seçim gibi mevcut biçimlerine yönelik eleştiri toplumsal eşitsizliğe karşı protestoyla birleştirmişlerdir. Bu karar alma süreçlerinin bir tür federalizme eğilim gösterdiklerini belirtiyor yazarlar. Toplumsal alanın tamamına yayılmış ve soyut, merkezî bir birime özümlememiş, çeşitli politik güçler arasındaki basit, açık, yaygın bir ilişki olarak tanımlıyorlar bu federalizmi.

Hareketlerin üzerinde durulması gereken deneyimlerinden biri de, klasik bir anayasal mesele olan azınlıklar konusudur. Temsili demokrasilerin çoğunluk yönetimleri içinde hangi azınlıkların korunacağı meselesi etik ve politik bir seçim gerektirir. 2011 hareketlerinde, yatay demokratik meclisler oybirliği beklentisi ve arayışı içinde değildi. Çoğunluğun kararları farklılıkların birleştirilmesi yoluyla yürürlüğe kondu. Yani meclislerinin işi, farklı görüş, istek ve arzuları olumsal olarak birbirine bağlama yollarını bulmaktı. Böylelikle azınlıklar ayrı tutularak değil, sürece katılma yoluyla güçlendirilerek korunur oldu. Böyle bir işleyiş hoşgörü anlayışımızı da kökünden değiştirecektir.

Bir sonraki adım ve sol

2011 hareketleri ne kadar güzel ve görkemli olursa olsun, kendi başlarına egemen iktidarları alaşağı etmek için gerekli güce henüz sahip değil. Büyük başarılar bile sıklıkla çabucak trajik biçimde sınırlı bir etki bırakıp silinip gidebilir. Ve iktidar devrildiğinde ne istiyorsun sorusuna bir cevap bulmak gerekir. Askerî bir cunta mı? Bankalar için yeni bir kurtarıcı mı?

Hareketler henüz öngörülemez durumlar için zemin hazırlıyor. Eşitlik, özgürlük, sürdürülebilirlik ve ortak olana serbestçe erişim dâhil, ileri sürdükleri ilkeler, köklü bir toplumsal kopuş olayında üzerine yeni bir



Michael Hardt

toplum inşa edebilecekleri iskeleyi oluşturuyor. Yanı sıra hareketlerin deneyimlediği politik pratikler gelecek politik eylemler için bir kılavuz hizmeti de görüyor.

Geleneksel politik düşünürlerin ve soldaki örgütçülerin bazıları 2011 yılındaki mücadeleler dalgasından hoşnut kalmadılar ya da en azından kuşku duyular. Sokaklar dolu ama Sol'un camileri-kiliseleri boştu. Negri ve Hardt'a göre, boşalması da yetmez, kapılarına kilit vurulmasına ihtiyacımız var. Bu hareketler liderlerden yoksun olmalarına rağmen değil, tam da bu sayede güçlü. Onlar çokluklar gibi yatay olarak örgütleniyor ve her düzeyde demokrasi konusundaki ısrarları bir erdem olmaktan ziyade güçlerinin bir anahtarı. Sabit bir ideolojik çizgi içinde özetlenemeyen ya da disiplin altına alınamayan konumları, bu hareketlerin bir eksikliği değil; aksine tam da bu sayede bu denli geniş bir alana yayılabildiler. Burada insanlara ne düşünmeleri gerektiğini söyleyecek parti kadroları yerine, tam tersine, bazen birbirleriyle çelişebilen ancak genellikle yavaşça bütünlüklü bir bakış açısı geliştiren çok çeşitli görüşlere açık tartışmalar mevcut.

Etkili politik projeler örgütlemenin tek yolunun liderler ve merkezî yapılar olduğunu düşünmek acıklı bir politik hayal gücü eksikliğidir. 2011 mücadeleleri dalgasına can veren çokluklar örgütsüz değildir. Aslında örgütlenme sorunu bu hareketlerin, en önemli tartışma ve deneyim konularıdır. Bir meclis nasıl çalıştırılır, politik anlaşmazlıklar nasıl çözülür, demokratik olarak bir politik karar nasıl alınır? Tüm bunları bizzat pratiklerinde tartışıyor ve yaşıyorlar. ▼



Chuck Klosterman

HANGİ VERSİYONUMUZ?

Behçet Çelik

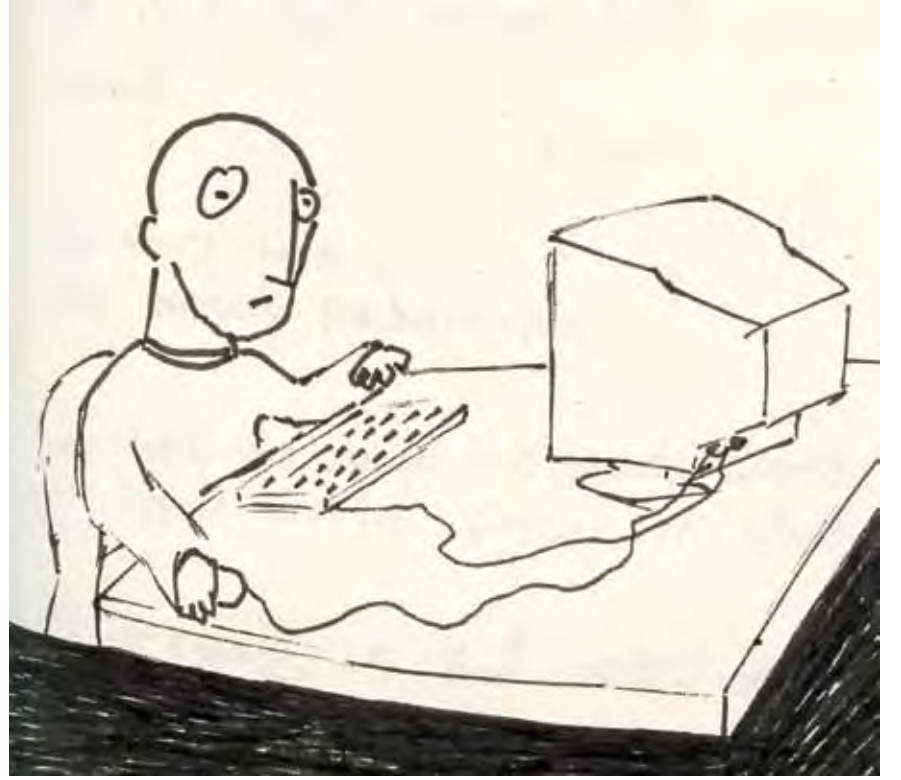
“Görünür olmayan hakikatleri nasıl öğrenebileceği[ni]” merak eden bir adamın, Y_’nin hikâyesini anlatıyor Chuck Klosterman. Y_, psikoloğu Victoria’nın ona verdiği isim. Roman, Victoria’nın kaydettiği görüşmelerin dökümü, kaydetmeyi unuttuğu görüşmelerden aklında kalanlar, görüşmelere ilişkin tuttuğu notlar ve Y_’nin hikâyesini kitap haline getirmeye karar verdikten sonra yayıncısına gönderdiği e-posta yazışmalarından oluşuyor.

Bu kurgu hikâyeyi hem Y_’nin ağzından hem de Victoria’nın gözünden öğrenmemize imkân veriyor. Y_’nin bir iddiası var, kendisini görünmez hale getiren bir kostüm icat ettiğini söylüyor. Victoria uzunca bir süre bu iddianın gerçek olmadığını, Y_’nin psikozunun bir görünümü olduğunu düşünüyor.

Görünür Adam, ilk başta bilimkurgu sanılabilir – H.G. Wells’in *Görünmez Adam*’ını hatırlamak imkânsız.

Oysa bu romanın temel sorunsalı bir insanın görünmez olduğunda ne ilginç deneyimler yaşayacağı değil, aksine romanın ilgi çekici yanı Y_’nin görünmez hale geldiğinde evlerine girerek, yalnızlıklarına tanık olup gözlediği insanların hayatlarındaki sıradanlık. Y_, küçük yaştan itibaren insanların ancak yalnız olduklarında sahici hallerini yaşadıklarına inanmış ve daha o zamanlar sınıf arkadaşlarından birinin odasını gizlice gözetleyerek onun hakiki dünyasını anlamaya çalışmış. Daha sonraki kariyerini de hep bu merakı belirlemiş zaten. “Ailemle birlikteyken, diğer çocukların yanıdayken, kilise sıralarında, okul sıramda otururken... başka birine dönüşüyordum. Kendimin bir *versiyonu* olsam da, gerçek hali değildim” diyen Y_, o yaşlarda gözetlediği arkadaşının her gün gördüğü halinin de “okula sürüklediği versiyonu” olduğunu savunuyor.

Görünmezlik kostümü onu görünmez kılmıyor; bu kostüm giyildiğinde önünde durduğu nesnelerin bir yansımasını görünür hale getirdiği için, Y_ orada olduğu halde



yanındakiler onu göremiyor. Görünmezlik kostümünün bir örtü olmayıp, kırılmış da olsa, yeni bir görüntü sunarak bir göz yanılsaması yaratması Y_’nin görülmek ve görmekle ilgili tezleriyle örtüşüyor. “İnsanlar,” diyor Y_, “dünyaya baktıklarında bilinçsiz beklentilerinin ötesinde hiçbir şey görmezler.” Bu yanılsama roman modern dünyada insanların birbirlerini mi, yoksa birbirlerinin versiyonlarını mı –sahici görüntülerin üzerine düşürdükleri en yapmacık görüntülerini mi– gördüklerini sorgularken, gerçek bir iletişimin mümkün olup olamayacağı sorusuyla da bizi yüzleştiriyor.

Gözlediği bir kadın için şunları söylüyor Y_: “Günün birinde, Valerie âşık olacaktı. Evlenecekti. Fakat kocası onu asla benim gibi görmeyecekti. Hiç kimse ona benim o gece yaklaştığım kadar yaklaşmayacaktı, çünkü hiç kimse tek başınayken onunla beraber olamayacaktı.”

İnsanlar bilgisayar başında bunu yapar

Y_, görünmezlik kostümünü kuşandıktan sonra evlerine girip yalnızken yapıp ettiklerini gözlediği insanları da, çoğunlukla Valerie gibi yalnız insanlardan seçiyor. Tanık olduğu insanların hikâyeleri hayli ilginç ve modern gündelik

hayata dair şaşırtıcı saptamalar içeriyor.

Gözlediklerinden biri Bruce adında bir beyaz yakalı. Bruce’un işi ve iş çıkışı bir barda birlikte takıldığı arkadaşları var; onun bu iki versiyonunu başkaları tanıyor, ama onun evde tek başınayken ortaya çıkan versiyonunu sadece Y_ bilebiliyor. Bilgisayar merkezli bir hayat bu sonuncu versiyon. Porno seyredip hızlıca masturbasyon yapıyor, sonra da internette oyun oynuyor, illegal yollarla müzik indiriyor (çoğu kez birkaç dakika dışında o albümü dinlemiyor), YouTube’da video izliyor, bir-iki siyasî bloga kısa ve alaycı yorumlar yazıyor, gecede birkaç kez Facebook’taki durumunu güncelliyor, bir şeyler beğeniyor, Amazon’daki kitap yorumlarına göz atıp başkalarının yorumlarından cümleler kesip yapııştırarak “kendi” yorumlarını gönderiyor.

Bu arada yaptığı bir şey daha var. Sarah isminde bir kadına e-posta yazıp cevap bekliyor. Sarah’yla “yakın, çevrimiçi bir ilişki kurmayı hayal” ederek yazdığı ve Y_’nin yanında olduğu beş gün boyunca cevap alamadığı, hepi topu yüz kelimelik bu e-postayı defalarca okuyor Bruce. “Mesaj onu yiyip bitiriyordu. Bruce kendi kendini yiyip bitiriyordu,” diye özetliyor Y_ bu durumu.

Görünür Adam

Chuck Klosterman

Çeviri: Sevinç Kayır

İthaki Yayınları, 2012

Y_,Bruce'un genel hâli için de şunları söylüyor: “İnsanlar bilgisayar başında otururken bunu yapar: Birçok işi aynı anda yaparlar, hayal kurarlar ve her şeyi aynı anda düşünürler. İnsan kendini çevrimiçi iletişim kurmaya kolayca ve saplantılı biçimde kaptırabilir. (...) İnternetin Bruce için iki işlevi vardı; bir yandan nefret ettiği yüzeysel yaşamından sıyrılmasına yardımcı olurken, bir yandan da arzuladığı içsel yaşamla bağlantılı kalmasına izin veriyordu. (...) İçinde bulunduğu zamanın mutsuzluğunu ortadan kaldırıyor, geleceğe yönelik mutluluk hayallerine olanak tanıyordu. Zihninin karanlık yanlarını azaltıyor, iyimser yanlarını limitsiz kılıyordu.”

Bruce'un (ve benzerlerinin) bu hâliyle ilgili şu çarpıcı saptaması ise günümüzde nasıl bir hayat yeğlendiğinin özeti: “Çoğu açıdan mutsuz bir adamı çoğu açıdan mutlu birine dönüştürdüğünü düşünüyorum. Ne kadar gerçek olduğunun bir önemi yok.”

Çılgın döngü ve rekabet hastalığı

Y_'nin gözlediği bir başkasının, Valerie'nin hali de hayli patetik. Çılgınca yemek yiyen bu kadın bir yandan da delicesine spor yapıyor. Böylece kilo almayarak kendisini ve başkalarını çok yemediğine ikna ediyor. Bu sahtekârlıktan kaçmak için de marihuana kullanıyor. Kullandığı marihuana ise iştahını açıyor ve yeniden çılgınca yemek yiyor. Bitimsiz görünen bu döngünün tek tanığı olan Y_ döngüyü kırmak için bir yol denemeye kalkışsa da başarılı olamıyor. Valerie'ya karşı duyduğu sorumluluğu şöyle gerekçelendiriyor Y_: “Hiçbir zorunluluğu olmayan bekâr bir kadın olmasına rağmen, hayatı özgürlükten yoksundu. Özgürlüğün ne anlama geldiğini bile bilmiyordu. Hüküm giymiş bazı katiller bile Valerie'dan daha özgürdü.” Y_, Valerie'nin yemek yerken ve marihuana içerken tatmin olduğunu sandığını, ama bunun doğru olmadığını savunuyor, onun gibilerinin yaptıklarını “sadece mahkûmiyetlerinin farkına varmaktan kaçınmakta kullandıkları yöntemler” olarak nitelendiriyor.

Romanın ilgi çekici bir başka bölümünde ise Y_, gizlice katıldığı bir toplantıda “Anonim Alkolikler” benzeri bir topluluğun konuşmalarını izliyor. İçki içmek değildir sorunları, bir tür “rekabet hastalığından” mustarıptırlar ve yaşadıkları

pişmanlıkları paylaşmaktadırlar. Oldukça başarılı insanlar olmalarına rağmen kendilerini “kaybeden” olarak görmekte dirler. “Dünyamızın işleyişi ters,” diye anlatıyor bu *sevimli kaybedenlerin* hallerini, “tersine işliyor. Toplumun yaptığına bir bak. Nasıl başarılı olacağını bilen bir avuç insanı alıp farklı oldukları için kendilerini berbat hissetmelerini sağlıyor. Sanırım herkesin sıradan olması gerekiyor.”

Y_'nin insanları tek başlarına yapıp ettiklerini seyrettikten sonra vardığı sonuç da görülmekle ilgili. “İnsanların yaptıkları şeyin önemli olduğunu hissedebilmek için hareketlerinin incelenip yorumlanmasına *ihtiyaç* duyduklarını” fark ettiğini belirtip ekliyor: “Seyirciler olmaksızın, ‘muhteşem,’ ‘başarılı’ ya da ‘sevimli’ gibi kavramların niteliğini ölçmemize imkân yoktur. Hiç kimse boş bir odada tek başına oturup ‘Muhteşemim,’ diye düşünmez. (...) Fakat hayatın amacının ‘muhteşemliğe’ ulaşmak olduğu varsayılır. Bunun sonucunda, insanların tek başlarına geçirdikleri zaman kesitleri, gerçek sayılmayan anlamsız deneyimler olarak kabul edilir. Onlar gereksizdir. Silinmiş sahnelerdir.”

Görünür Adam, Y_'nin bu aktardığı gözlemlerinden ibaret değil; başka tanıklıklar da var. Bunlardan

birinin deli olduğuna inanıyor Y_, çünkü odada olmayan birine seslenip onunla konuşuyor bu adam. “Deli olduğunu biliyorum, fakat Amerika’da ondan çok daha deli olan bir sürü adam var,” dedikten sonra Victoria’ya, “Muhtemelen bana senden daha çok benziyor” diye ekliyor.

Roman boyunca gerilimi tetikte tutansa Y_ ile Victoria arasında geçenler. Psikologların hastaların iç dünyalarını az ya da çok görebildikleri, onların sakladıkları versiyonlarına vâkıf olabildikleri varsayılır, oysa Y_, kostümü sayesinde psikoloğunun başka versiyonunu, evliliğini, tek başınayken yaşadıklarını görünce hasta-psikolog ilişkisi de altüst oluyor. Aralarında geçenlerin, aşk-nefret durumlarının ve çatışmaların yanı sıra, Y_'nin doğru mu söylediği, yoksa başkaları tarafından görülmesini istediği versiyonunu mu anlattığı sorusu da romana sürükleyicilik katıyor.

Daha çocukken, “Ne zaman bir kalabalığın arasına karışsam (...) orada olmayan bir dünyaya baktığımın farkındaydım” diyen Y_'nin hikâyesi, görüntülerin hakikatleri örttüğü modern dünyada hayatlarımızın pek de burada olmadığını hatırlatıyor. ▼





Sineklerin
Tanrısı

FİLMLERLE SOSYOLOJİ: BİR KİTAP, ALTI FİLM

Mehmet Demiröz

Sinema ve toplumsal teori, toplumsal gerçekliğin bir temsili olmak bakımından benzer. Toplumsal teori, bu temsili profesyonel bilimsel bir çabayla oluştururken; sinema, sanatsal bir içerikle yapar. *Filmlerle Sosyoloji* sinemayı bir sosyo-kurmaca olarak ele alıyor. Dramaturjik yaklaşımın sinema ve toplumsal gerçeklik arasında kurduğu metaforik ilişkinin ötesinde diyalektik bir yaklaşım tercih ediliyor. Sinemanın bir aygıt olarak görülmesi bağlamında ideoloji tartışmalarına değiniliyor. Bu bağlamda sinemanın illa ki bir meşrulaştırma aracı olarak görülmek zorunda olmadığı, yapılacak çifte okumalarla bir eleştiri unsuruna da dönüştürülebileceği belirtiliyor.

Altı film

Kitapta incelenen filmlerden ilki, F. Özpetek'in *Hamam* filmi. Bu bölümde, toplumsal cinsiyet, kimlik ve öteki kavramları üzerinden şarkiyatçılık tartışması yapılıyor. Filmin karakterlerinden biri olan Madam Anita'nın mektupları ile Montesquieu'nün *Acem Mektupları* arasında bir karşılaştırmaya gidiliyor. Şark temsilinin faklılaşmasının yanında şarkiyatçılığın korunan özü anlatılıyor. 'Şark daha çok toplumsal ve dilsel farklılıkların öncesine ait bir fantezi evreni olarak işlev görüyor.' *Hamam*'da, cinsel sapkınlık, bedensel zevk, cinsiyet ve despotizm fantezilerinin farklı arzu ekonomileri aracılığıyla nasıl sürdürüldüğü ve istikrarlı hale getirildiği görülüyor.

H. Hook'un *Sineklerin Tanrısı* filmiyle insan doğasına dair ters-ütopyacı bir yorumun analizi yapılıyor. Terör, korku ve güvenlik kavramları kullanılarak, filmde anlatılan ada toplumu inceleniyor. Toplumsal bağın görünen yüzünde, kurallarla yönetilen ve kurumsallaşmış bir toplum

ve kanunlara bağlı vatandaşlar imgesi dururken, diğer yüzünde yıkıcı ihlal fantezileri, potlaç ve sapkınlıkla karşılaşılıyor. "*Kötü olan aslında biziz. Kötülüğe karşı savaş başkalarına kafa tutmak değil, kendimizle ve kendi arzumuzla yüzleşmektir. Bu bakımdan Sineklerin Tanrısı hepimizin içinde örtük bir biçimde bulunan faşizmin öyküsüdür.*"

F. Meirelles'in *Tanrı Kent* filmiyle Rio de Janeiro'nun "mutlak bir dışlanmışlık mekânını ya da insan atıklarının döküldüğü bir çöplüğü andıran" *favela*'sına gidiliyor. "*Film karnavalesk bir hava içinde açılır, samba müzik eşliğinde kamera görüntüden görüntüye geçer; bıçaklar bilenir, tavuklar boğazlanıp kızartılır, muazzam miktarlarda esrar ve kokain tüketilir. Sonra ansızın tavuğun biri bu 'parti'den kaçmayı başarır. Bunun üzerine bütün millet kaçak tavuğun peşine düşer, böylece kovalamaca sapkın bir eğlenceye dönüşür.*" Varoş insanının yaşam savaşı bir labirentte, çıkışı olmayan bir bölgede döner. Bahtsız tavuk, *Tanrı Kent* filminde resmedilen yaşam savaşının bir alegorisidir: "*Kaçarsanız ölürsünüz, kaçmazsanız zaten ölürsünüz.*"

D. Fincher'in *Dövüş Kulübü* filmi mikrofaşizm temelinde ele alınıyor. Mikrofaşizm "toplumsal bağ açısından bir kaçış hattı" olarak değerlendirilerek; iktidarın, Foucault'cu anlamda, göçebe hale gelmesi halinde ya da ihlal düşüncesi "kapitalizmin yeni ruhu" tarafından istenir hale geldiğinde düzeni yıkmaya projesine ne olacağı sorgulanıyor. Çağdaş toplumun başlıca iki veçhesi, üretim şekli ve "denetim toplumu"ndaki disipliner dispozitifin çözülmesi olarak görülerek, böyle bir toplumda direnişin nasıl tahayyül edilebileceğine odaklanılıyor.

T. Gilliam'ın *Brazil* filminin ele alındığı bölüm, İstihbarat Bakanlığı aracılığıyla bir bütün olarak devlet

mekanizmasının terör aygıtına dönüşmesini, yani teröre karşı koyma stratejileri ve bu stratejilerin de teröre dönüşme tehlikesini inceliyor. "Tüm tutuklular işkence için bakanlığa götürülür. Resmî amaç bilgi almaktır, ancak insanları korkutarak kendi kabuğuna çekilmeye itme ve işlerliği kanıtlama 'ihtiyacı' da bir o kadar önemlidir." "Peki birçok insan sorgulanıp ölümüne işkence görürken nasıl olur da özgür bir toplumdan söz edilebilir? Belki de bu küçük kötülükler daha büyük bir kötülük haline gelmiştir. Belki de bakanlığın yöntemleri toplum için teröristlerden daha büyük bir tehdit oluşturmaktadır."

R. Benigni'nin *Hayat Güzeldir* filmi etik ve tanık olma kavramları çerçevesinde ele alınıyor. Yahudi soykırımının temsiline dair pek çok örtük kuralı çiğneyen filme yöneltilen eleştiriler ayrıntılı biçimde gözden geçiriliyor. İlk eleştiri filmin kamp yaşamını yanlış tanıttığı yönünde. İkincisi filmin türüyle ilgili, yani komedi uygunsuz bulunur. Üçüncüsü de olay örgüsünün gerçeklikten ve inandırıcılıktan uzak, hatta imkânsız olduğunu belirtir. Film üç eleştiriye karşı da aklanır.

Zizek'in kitaba yazdığı sunuş yazısı şöyle bitiyor: "*Hatırlarsanız Matrix'in o unutulmaz sahnesinde Neo kırmızı hap ile mavi hap arasında seçim yapmak zorundaydı: Ya gerçeğe doğru travmatik bir uyanışı göze alacak ya da Matrix'in kontrolündeki yanlısıya yaşamaya devam edecekti. Neo, Hakikati seçti. Buna karşılık filmdeki en aşağılık karakter, isyancıların arasındaki muhbir, Matrix ajanı Smith'le bir konuşması sırasında çatalıyla bifteğinden lezzetli güzel bir parçayı kaldırıp şöyle diyordu: 'Biliyorum bu sadece sanal bir yanlısıya, ama tadı gerçek gibi olduğu sürece umurumda bile değil.' Bu kitabı okumak ya da okumamak, kırmızı ve mavi hap arasındaki tercihin ta kendisi.*" ▼

Filmlerle Sosyoloji

Bülent Diken,
Carsten Bagge Laustsen
Metis Yayınları, 2011

İKİ YEMİN, BİR KİTAP

M. Şeref Özsoy

Yıl 1935, Kuleli Askerî Lisesi yeni mezunlarını vermek üzeredir. Sınavlar bittikten sonra bir aylık izinin ardından, yani 30 Ağustos'ta, başarılı öğrenciler subay olacaktır.

Tatilin ilk günü, arkadaşları evlerine giderken Fazıl Hüsnü uzun zamandır biriktirdiği 60 lira ile birlikte Beyazıt'a gider, kitabını basacak bir basımevi aramak için. Matbaaların Bab-ı Âli'de olduğunu öğrendikten sonra kendisine önerilen bir tanesinin, Aziz Bozkurt Bey'in basımevinin yolunu tutar.

Bir arkadaşının şiir kitabını bastır-mak istediğini söyler matbaadaki-lere, pazarlıkla forması 6 liradan 10 formalık bir kitap için 60 liraya kapak baskısı dahil olarak anlaşılır.

Günlerce gidip gelir, düzeltmeleri yaparken kimi yerlerde şiirleri de değiştirmektedir, ama "Arkadaşım Anadolu'da, ben yardım ediyorum bu yüzden" şeklinde konuşmaya devam eder, utandığından. Tüm bu değişiklikler karşısında hiç sesini çıkarmayan mürettip, kitapların basımı tamamlandıktan sonra birisini uzatarak "Bana bir kitabınızı imzalar mısınız?" diye rica eder!

Kitabın kendisinin olduğunu anlamışlardır. Utançtan kıpkırmızı olan Fazıl Hüsnü'nün ilk imzasını attığı bu kitabın kapağında Fazıl Hüsnü Dağlarca ve *Havaya Çizilen Dünya* yazmaktadır.

Bin tane kadar basılan kitabı sadece birkaç kitapçıya bırakabilir, ama büyük satış arkadaşları tarafından Topçu ve Piyade Okulları'nda yapılır, eline de birkaç yüz lira para geçer şairimizin.

Günün genç şairleri içinde ismi anılmaya başlar ve 10 Haziran 1936'da Orhan Selim takma adıyla Nâzım Hikmet, *Akşam* gazetesinde şunları yazar:

"Fazıl Hüsnü'nün kendine gerek iç, gerek dış bakımından yol arayan, istidatlı bir şair olduğu muhakkak. Üzerinde durmaya değer vezin denemeleri yapmış. Bence bir ikisinde muvaffak da olmuş. Lisamı hiç de kötü değil. En aksayan yanı şiirlerinin içi. Bir bakıyorsunuz, kendini bu dünyada yapayalnız hissediyor, bedbin. Sonra bir bakıyorsunuz komşusuyla alakadar olacak kadar dünyaya bağlı.



Diyeceksiniz ki, şairin ruhu muğlaktır, mürekkeptir, bir bakışta dibi görülmeyecek kadar derin ve bazen karanlıktır. Siz istediğinizi deyiniz, bence şairin 'ruhu' ne kadar derin, 'karanlık' ve 'muğlak' da olsa, dikkat edeceği bir şey vardır: Bu 'ruhun' arapsaçı gibi karmakarışık olmaması. Bence bu 'ruh' bütün muğlaklığıyla bir mükemmel ahenğin, armoninin 'hesaplı' seslerini vermelidir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca inkişaf yolunda. Bakalım, olgunlaştığı vakit dışı kadar içi de aydınlık ve mükemmel olabilecek mi? Bizden bunu beklemek, ondan buna ulaşmak."

Bugün Dağlarca'nın şair olarak ne kadar "olgunlaştığı"nı tartışmak bize düşmez, ancak *Havaya Çizilen Dünya*'nın yayımlanışından biraz geriye giderek şairin neden özellikle o günü seçtiğini anlayabiliriz.

Dağlarca 1920'li yıllarda Kayseri'de yaşamaktadır, annesi, babası ve

beş kardeşiyle birlikte. Akşam yemeklerinden sonra 3 metre uzunluğundaki masanın iki başında anne baba otururken altı kardeş de gece yarısına kadar ders çalışır. O yıllarda Dağlarca soyadı yoktur, ama Fazıl Hüsnü şair olmak hevesindedir. Henüz ilkokul ikinci sınıfa gitmektedir. O gün okulda yazdığı şiiri hemen yanında oturan ablasına gösterir. Şiiri okuyan abla, dirseğiyle kardeşini dürterek, "Ne güzel!" der.

Bütün bunları babalarından saklamaya çalışsalar da Yarbay Mehmet Fazıl'ın gözünden kaçmaz bu durum ve ak bir kartal gibi uzattığı eliyle defteri alır. Okuduktan sonra deftere şu iki dizeyi yazar:

Bakıyorum kuşlar konmuş hem o dala hem bu dala

Ders çalışmaz şiir yazar iki kardeş budala

Aradan yıllar geçer ve aile bu büyük masa ile birlikte Tarsus'a taşınır. Bir öğlen yemeğinde babası



Fazıl Hüsnü'ye "Kuleli'ye gideceksin" der.

Küçük şairimizin dünyası yıkılır. Gözü duvarda asılı duran Kur'anlara gider. Biri büyük, biri küçüktür. Küçük olanı alır; hem üstte asılı olduğundan hem de sınavı olduğu günler annesi elbisesine taktığı için kendisinin saydığından. Üç kez öpüp başına koyduktan sonra, "Askerî okula gitmeyeceğim, ozan olacağım" diye yemin eder.

Babası sakince ayağa kalkar, duvarda asılı olan büyük Kur'anı alır ve o da üç kez öpüp başına koyduktan sonra, "Ben seni askerî okula göndereceğim" der.

Fazıl Hüsnü, çaresizliğini anlar, ama eklemeyen edemez: "Belki göndereceksin, ama benim ozan olmamı önleyemeyeceksin."

Dağlarca, subay olduğu gün hem babasının hem de kendisinin yemini gerçekleştirmiştir! ▼

GOTHAM'IN SONU

Tolga Tüzün

“Kara Şövalye Yükseliyor” Christopher Nolan’ın Batman üçlemesinin son filmi. Bane isimli karakter nükleer bomba tehdidiyle şehri ve güvenlik güçlerini felç edip Batman’ı alteder. Onu kendisinin de bir zamanlar tıkkıldığı bir suçlular çukuru-na hapsedip Gotham’da iktidarı halka verir. Batman ile polisin elbirliğiyle Gotham’da yaşanan kaosu bitirmeleri ve nükleer bombayı etkisiz hale getirmeleriyle film sona erer.

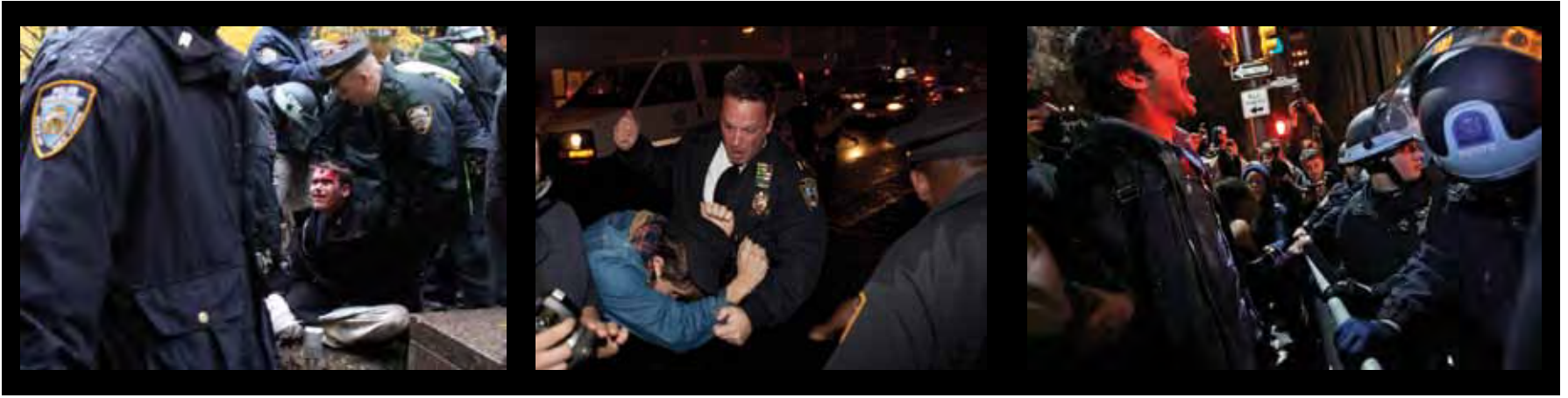
Bu kadar basit değil tabii. Seyreden herkese hemen aşıkâr olduğu gibi, Hollywood’un gişe rekorları kıran bu filmi olası bir halk iktidarının sonuçlarının kaos, vahşet, yağma ve terörden başka bir şey olamayacağını gözler önüne sermekle kalmaz. Occupy Wall Street hareketinin yarattığı düzen karşıtı ruh halinin sonuçlarının görülmesini, ders alınmasını ve bir daha böyle yaramazlıklara kalkışılmamasını öğütler gibidir. Birçok kültürel eleştirmen derhal bu noktaları tahlil edip aba altından gösterilen sopaya işaret etti. Slavoj Žižek de bunlara katılıp bir adım ileri giderek bu filmin, yaklaşımı ne kadar sorunlu olursa olsun, bir

Hollywood filminin Manhattan’da proleterya diktatörlüğünü konu edinmesi bakımından olumlu bir veçhesi olduğunu dile getirdi. (“Dictatorship of the Proletariat in Gotham City / Slavoj Žižek on ‘The Dark Knight Rises’”, *blog da boitempo*, 8/8/2012.)

Hangi “halk kalkışması”?

Bütün bu yazarların filmin karşısına aldığını söylediği “halkın yönetimi” ya da “halk kalkışması” bu filmin neresindeydi? Bir sabah uyanıp Bane’in nükleer bomba tehdidiyle Gotham’da “ne isterlerse yapabileceklerini” söylediği korkmuş insanların yönetimi mi? Eski savcının adına çıkarılan yasayla içeri tıkkılmış ve Bane sayesinde “kurtarılan” ve ellerine silah verilen mafya tetikçileri, katiller, sokak serserilerinin milis kuvvetlerini oluşturduğu halk yönetimi mi? Daha önce Batman’in de hocalığını yapmış Ra’s al Ghul için çalışan, kurbanlarının fobilerini, korkularını hazırladığı gazlarla arttıran psikopat psikiyatrist doktor Jonathan Crane’in tek hâkim olduğu, savunma hakkının olmadığı bir halk mahkemesinin Occupy Wall Street’in içinde barındırdığı ve böylesi bir gelecekte tebarüz edebilecek bir





gözükmüyor: “Bir fırtına yaklaşıyor Bay Wayne. Siz ve arkadaşlarınız en zoruna hazırlansanız iyi olur. Çünkü fırtına vurduğunda, nasıl bu kadar bolluk içinde yaşayıp biz geri kalanlara bu kadar az bırakabileceğinizi düşünebildiğinize şaşıracaksınız.” Eğer bu, Gotham tarafından paylaşılan bir devrimci duruş ise, filmin sonunda nasıl olur da yeraltındaki 3000 polisin yeryüzüne çıkmasıyla devrimin tehlikeye girdiğini gören Gotham’daki milyonlar sokağa çıkıp devrimlere sahip çıkmıyor?

Yalnız kahraman

Liberal ideolojinin en büyük fobisinin Batman olmadığını yıllardır biliyoruz: varolan hukuğun ve güvenlik güçlerinin soyut bir adalet kavramını hayata geçirmekte kısa kaldığı yerlerde ortaya çıkan yalnız kahraman/vigilante imgesi, liberal ideolojinin sözde demokratik düzeninin olmazsa olmazıdır.

Batman hiçbir zaman düzenin karşısında olmadı, aksine her zaman polisle elele çalıştı; çizgi romanların başladığı 1930’larda Batman, Gotham Şehri Polisi’nin onur üyesidir. Bu çizgi Christopher Nolan’ın üçlemesinde de bozulmadı; Batman’in değerleri ile düzenin değerleri arasında bir uyumsuzluk olamazdı. Daha çapsız olmasına rağmen Catwoman, Batman’in trajikomik değer karmaşasını aşabilecek sağduyuya sahiptir. Bane Batman’i ikinci kez pataklarken Bane’i arkadan silahla öldürmekle bir problemi yoktur. Bu açıdan Indiana Jones’un ya da Han Solo’nun pragmatizmine sahiptir. Şiddetin alanına girildiğinde, o alanın içinde olmayan değerlerin geçerli olmadığını bilecek kadar hayata bağlıdır. Oysa Batman liberal değerleri için kendini ve herkesi ölümcül durumlara sokacak kadar aptaldır.

Büyük sermaye

Wayne Enterprise silah ticareti ve borsa spekülasyonu üzerinden kâr ederken, sahibinin geceleri âdi suçluların korkulu rüyası olan maskeli bir eşkiya olması düzenin

kusursuzluğunun temelidir. Eşkiyanın değerleri ile düzenin değerleri arasında varlıkbilimsel değil yontembilimsel bir fark vardır. Tam da bu yüzden Bane’in ilk hedefi Wayne Enterprise’in ele geçirilmesi ve Bruce Wayne’in iflas ettirilmesidir. Bruce Wayne iflas eder, ama bu sayede milyarderlerin bizim gibi iflas ettiklerini de öğreniriz. Şirketlerini kaybederler, ama malikâneleri kalır; hisselerini kaybederler, ama mülklerine dokunulmaz.

Bu dersi biz 2008 krizi sonrasında zaten öğrenmiştik, ama Nolan’ın filminin bunu bize hatırlatmasında her zaman fayda vardır. Ayrıca, ancak kalleşçe bir sanal hücum karşısında dize gelir Bruce Wayne, yoksa bir silah tüccarının sekiz sene işi boşlasa bile ayakta kalacağını, en fazla yetimhanelere verdiği yardımın kesileceğini öğreniriz. Böylece filmin düzene karşı en sert mesajı karşımıza çıkar: “Sevgili kapitalistler, hayırseverliği elden bırakmayın, yoksa kendi kuyunuzu kazarsınız”.

Büyük sermayedârlar ile onların kârına ortak olmaya çalışan mafya açıktan açığa savaş ettiğinde (Dark Knight filmini hatırlayın) Batman-Polis işbirliği tavana vurur. Mafyanın tuttuğu ve aslında düzen için zararsız bir anarşist olan Joker’in açıkça ifade ettiği gibi, Joker’in Batman’a ihtiyacı vardır. “Beni tamamlıyorsun” der Joker. Doğrudur, Joker Gotham üzerine ayrıntılı düşünmemiştir, o sadece gücünün sınırlarını test edeceği bir sahnedir - aynı Batman için olduğu gibi. Ancak Bane, yeni bir düzenin Gotham yok olmadan gelmeyeceğini sezmiştir.

Bane’in düzeni yeni bir dünya tahayyülü içerir; ancak içinde Gotham halkına yer yoktur. O yeni dünya sadece Bane gibi şiddetle varolanlar içindir. Bane bu açıdan tabii ki Batman’den daha dürüsttür.

Dürüstlükten laf açılmışken, daha önce sözettiğim Catwoman dışında dürüstlüğü adanmış gibi görünen bir karakter daha ortaya çıkar üçlemenin son filminde: Kendisi de

bir polis olan, ancak polis gücünün muhafazakâr ve hiyerarşik yapısıyla sorunları film boyunca artan Robin, filmin son sahnelerinde polis rozetini atacak ve Batman’in mirasını devralacaktır. Batman/Bruce Wayne ahlakî erozyonun sonuna geldiğinin farkındadır. Gotham’ın sıradan insanlarına son bir numara çekerek kendi ölümünü tezgâhlayacak, ama Gotham’ı kahramansız bırakmayacak, sıradan insanların kalkışmasının gerçekleşme ihtimalini bu sefer Robin’in üzerinden nötralize etmeye çalışacaktır.

Baştan hileli

Bane’in dünya tahayyülü ile Occupy Wall Street’inki arasında ne gibi bir benzerlik olabilir? “Kara Şövalye Yükseliyor”un önerdiği bu sözde benzerlik, liberal ideolojinin sıradan insanların yönetiminin öngörüldüğü her toplumsal projeye koyduğu şerh ile ilgilidir: Şiddetin tekeline egemen elitlerin sahip olmadığı her düzen, beraberinde terörü ve kaosu getirir, bireyselliği tasfiye eder ve totaliter bir monarşi/oligarşiye dönüşür.

Bize buradan konuşan filmin önerdiği “toplumsal kalkışma” baştan hilelidir. Hilelidir, çünkü sekiz yıllık bir liberal huzur ortamından sonra, insanlar birileri etrafı havaya uçurmaya başladı diye “kalkışmaz”. Bir toplumda düzenin değişmesi gerektiği fikri çok uzun süren krizler, toplumsal çalkalanmalar sonunda düzenin değerlerinin kıyasıya sorgulanması, insanların artık evlerinde oturamayacak hale gelerek sokağın işgali ve güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelmeleriyle başlar. Occupy Wall Street yeni bir hayalin başlangıcıdır, sonu değil. Eğlence endüstrisinin başladığımız cümleyi bizim için bitirmesine ihtiyacımız yoktur.

Egemenlerin bize sunduğu/izin verdiği hayal dünyasında, sıradan insanların öz-yönetiminin ve bunun yarattığı bir değerler sisteminin hayali bizlere kapalıdır. Düzene bireysel olarak başkaldırabilirsin, bireysel maskeli/maskesiz kahramanlık

kabul edilir, desteklenir, teşvik edilir. Ama düzene topluca başkaldırmanın eğlence endüstrisindeki bedeli, eli silahlı katillerin kahraman polislerle karşılaştığı sahnelerde ödenir. Eli silahlı başıbozukların hepsi Occupy Wall Street’in öznelrinin kostümlerine bürünmüşlerdir. Düzenin uysal başıbozuklarının, mafyanın, giydiği takım elbiseler yoktur sahnede; sıradan insanlar gibi giyinmişlerdir ama pistir giysileri. Hollywood’un ve egemenlerin gözünde halkın yönetiminin hijyen anlayışı da zayıftır: aylardır yerin dibine-kanalizasyona hapsedilmiş polisler gıcır gıcır elbiseleriyle nazi-re yapar.

“Kara Şövalye Yükseliyor” bize en azından bir şeyi dürüstçe söylerse, gene de: Birisi iktidarı size verirse, eski düzenin polisleri yeraltında bekler ve birgün çıkıp sizi tepeler. Filmde polis de, Batman de yerin dibinde bir çukurda doğru zamanı bekler; birisi fiziksel diğeri manevî bir çıkış noktası bulduğu anda eski düzeni tahsis etmek üzere harekete geçer.

“Devrim oldu”

Nolan kardeşler bu noktada haksız değildir: Eski düzenin değerleri, onları üreten toplumsal mekanizmalar geri gelmemecesine tasfiye olmadığı sürece toplumsal bilincin yeraltında kuluçkaya yatar. Birgün durup dururken “ne isterlerse yapabilecekleri söylenen” insanlar, bir öz-yönetimin öznesi zaten olamazlar. Bane veya onun gibiler tarafından yönetimin ellerine bırakılması bir topluluğu devrimin öznesi yapmaz. Devrim yukarıdan aşağıya bahsedilecek bir durum değildir; aksine tam da böyle bir durumda devrimin bütün olasılığı tasfiye edilir. “Devrim oldu” verilebilecek bir haber değildir; devrim olduğunda o toplumda yaşayan herkes olduğunu bilir, söylenmesine gerek yoktur; bir daha eskisi gibi yaşanamayacağı, eskisi gibi konuşulamayacağı, eskisi gibi sevişilemeyeceği, eskisi gibi bilinmeyeceği herkesin malûmudur. ▼

ALTÜST

1968 Olimpiyatları,
200 metre birincisi
Amerikalı Tommie Smith
ve üçüncü John Carlos

